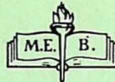
Şark İslâm Klasikleri

MİLLETLER VE HÜKÜMDARLAR TARİHİ

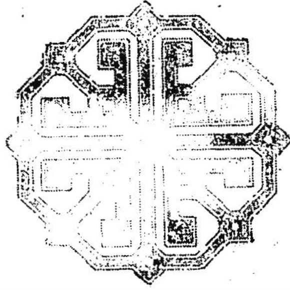
II

Taberî

MEB YAYINLARI

ŞARK - İSLÂM KLASİKLERİ

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI: 2207
BİLİM VE KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ: 518
Şark - İslâm Klasikleri: 37

Kitabın adı
MİLLETLER VE HÜKÜMDARLAR TARİHİ II
Yayın kodu
91.34.Y.0002.817
ISBN 975.11.0529.3 (Tk. No.)
ISBN 975.11.0531.5 (2. Cilt)
Baskı yılı
1991
Baskı adedi
20.000
Dizgi, baskı, cilt
MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

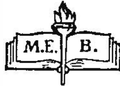
Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın
13.7.1990 tarih ve 5711 sayılı yazıları ile
üçüncü defa 20.000 adet basılmıştır.

Şark - İslâm Klasikleri

MİLLETLER VE HÜKÜMDARLAR TARİHİ
II

Taberî

Çeviren
ZÂKİR KADİRÎ UGAN
AHMET TEMİR

İstanbul, 1991

CİLT I KISIM II

İÇİNDEKİLER

MİLLETLER VE HÜKÜMDARLAR TARİHİ I**

(I. Cildin ikinci kısmı)

Tanrı peygamberi Eyyüb

(ona salâvat ve selâmlar olsun)

Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o, İbn İshak'tan, o da yalancılıkla itham edilmiyen biri yoliyle Vehb bin Münebbih'ten şunu rivayet eder: Eyyüb Rum kavminden olup, şeceresi şöyledir: Eyyüb bin Mus bin Razeh bin İs bin İshak bin İbrahim. İbn İshak'tan başkasına göre ise: Eyyüb bin Mus bin Ragvil bin İs bin İshak'tır. Bazıları da: Eyyüb bin Mus bin Ragvil şeklinde zaptetmişlerdir. Rivayete göre Eyyüb'ün babası, İbrahim'e, ateşe atıldığı gün iman etmişti. Ekin demetiyle vurulması emredilen eşinin. Yakub bin İshak'ın kızı Leyya olup, onun bizzat Yakub tarafından evlendirilmiş olduğunu söylerler. Bana Hüseyin bin Amr bin Muhammed söyledi, ona ve arkadaşlarına babası Amr, onlara da, doğrusunu Tanrı bilir kaydiyle, Gıyas bin İbrahim şunu söylemiştir: Tanrı düşmanı İblis Eyyüb'ün karısını bularak ona, kendisinin, Yakub'un kızı Leyya olduğunu hatırlattıktan sonra: ey doğru sözlü dostun kızı ve doğru dostun kızkardeşi, diye hitap etmiştir. Eyyüb'ün annesi, Lût bin Haran'ın kızı

idi. Diğer bir rivayete göre Eyyüb'ün ekin demetiyle vurulması emredilen eşi, Efraım bin Yusuf bin Yakub'un kızı Rehme'dir. Şamdakı Beseniye köyü, bütün mülk ve topraklariyle adı geçen Rehme'ye aitti. Muhammed bin Sehl bin Asker el-Buharî, Vehb bin Münebbih'e ulaşan senediyle bize bir haber nakletti; o: bunu İsmail bin Abdülkerim Ebu-Hişam söyledi. der, ona Abdüssamed bin Ma'kil söylemiş, o da Vehb bin Münebbih'ten şu sözleri işittiğini rivayet eder: Tanrı düşmanı İblis, Eyyüb'ün Tanrı adını anarak ona medhü senada bulundukça, meleklerin kendi aralarında: ona salâvat ve selâmlar olsun, diye Eyyüb'e dua etmekte olduklarını işiterek bunu çok kıskandı. Tanrıdan, onu din ve itikadında sınamak üzere, kendisinin Eyyüb'e musallat edilmesini rica etti. Tanrı İblisi, Eyyüb'ün vücuduna ve aklına değil de, mal ve servetine musallat etti. Bunun üzerine İblis şeytanların büyüklerini ve ifritlerini toplıyarak onlarla istişarede bulundu. Şam'daki Beseniye köyü, doğu ve batısındaki bütün mülk ve topraklariyle Eyyübe aitti. Eyyüb'ün bu köyde çobanlariyle birlikte bin koyunu, beşyüz dönüm tarlası, malı ve eşi ve çocuklariyle birlikte beşyüz kölesi vardı. Her tarlayı işletmekte kullanılan aletleri taşıyan dişi eşeği ve her eşeğin iki ilâ beş yavrusu mevcuttu. İblis şeytanları topladıktan sonra onlardan, ellerinde ne gibi kuvvet ve marifetleri bulunduğunu sordu. Kendisinin, Eyyüb'ün mal ve mülküne musallat edildiğini, bunun, Eyyüb için ezici bir musibet ve

erkeklerin sabır ve tahammülleri haricinde bir sınama olacağını söyledi. Kimin elinde yıkıcı ve yok edici kuvvet ve vasıta varsa, Eyyüb'ün Beseniye'deki mal ve mülkünü yok etmeleri için kullanmalarını emretti. Bu azgın kuvvetler, Eyyüb'ün nesi varsa hepsini yok ettiler. Eyyüb'ün mal ve serveti yok olup eksildikçe Tanrıya hamdüsenada bulunuyor, ibadet hususundaki gayreti ve şükrü artıyordu. İblis Eyyüb'ün serveti mahvolduğu halde, bunu şükranla karşıladığını görünce. Tanrıdan, onun evlâdına musallat olması için müsaade istedi. Fakat Tanrı İblise. onun kalbine ve aklına dokunmak hususnda müsaade etmedi. İblis, Eyyüb'ün bütün evlâdını helâk etti. Bundan sonra evlâtlarına hikmet ilmi öğreten muallim kıyafetine girerek yaralı ve kafası kırılmış bir halde Eyyüb'ün katına geldi, maksadı Eyyüb'ün şefkat duygusunu heyecana getirmekti. Gerçekten de Eyyüb ona acıyarak ağladı ve yerden bir avuç toprak alarak onun başına koydu. İblis, Eyyüb'ün katında buna erişmeyi bir ganimet sayarak çok sevindi. Fakat Eyyüb sonradan yanıldığını anlıyarak tövbe etti ve Tanrıdan, bu kusurunu yarlıgamasını rica etti. Arkadaşı olan melekler, onun bu tövbesini göklere ulaştırdılar. İblis Eyyüb'ün, servet ve evlâdı mahvolduğu halde, bunu şükranla ve hamdüsena ile karşıladığını görünce, Tanrıdan, kendisini Eyyüb'ün vücuduna musallat etmesi için yalvardı. Tanrı, dili, kalbi ve aklı hariç olmak üzere, İblis'i Eyyüb'ün vücuduna musallat etti. İblis, secdede iken Eyyüb'ün yanına sokularak

burun deliğine öyle bir üfledi ki, Eyyüb'ün vücudu Ateş kesildi, bu üfleme bütün vücuduna tesir ederek kokmaya başladı. Kokusunun kötülüğünden dolayı ahali onu köyden çıkartarak civardaki çöplüğe götürüp attılar. Bu sırada eşinden başka hiç kimse onun yanına gitmiyordu. Yukarda, bilginlerin, Eyyüb'ün nesil ve nesebi hakkında muhtelif fikirde olduklarını anmıştık. Taberî bundan sonra yine İbn İshak'ın sözlerini nakle başlıyarak şöyle diyor: Eyyüb, çöplüğe atıldıktan sonra, eşinden başka hiç kimse onun yanına gitmiyordu, gereken ve muhtaç olduğu nesneleri ancak eşi getiriyordu. Bu hastalığından önce ona üç kişi iman etmişti. Onun başına gelen bu felâketleri gördükten sonra, bu adamlar da onu terkettiler ve üstelik ithamlarda bulundular. Bunlardan birinin adı Büldad, ikincisinin Elyefüz ve üçüncüsünün ismi de Safır idi. Bu sınamalara tabi tutulurken onlar Eyyüb'ün karşısına gelerek kötü sözler söylediler ve kendisini tehdide kalkıştılar. Eyyüb onların bu kötü sözlerini işitince, yardım istiyerek Tanrısına yalvarmaya başladı. Rabbisi onu esirgedi, başına gelen bu belâ ve cefaları giderdi, ailesini, mal ve mülkünü bir kat fazlasiyle iade etti. Yüce Tanrı şöyle dedi: «Ayağını yere vur, yerden çıkacak tatlı su ile hem yıkanırsın, hem içersin» (S. 42). Eyyüb bu su ile yıkandıktan sonra Tanrı tarafından sınanmadan önceki kıyafet ve güzelliği avdet etti. Bana Yahya bin Talha el-Yarbuî söyledi, ona ve arkadaşlarına Fuzayl bin Gıyaz söylemiş, o, Hişam yoluyla Hasan'dan

şunu rivayet eder: Eyyüb, İsrail oğullarının çöplüklerine atıldıktan sonra, orada yedi yıldan fazla kaldı. Bu yedi yıl zarfında başına gelen belâ ve cefaları defetmesi için Tanrıya yalvardı. Halbuki Tanrı katında, yeryüzünde Eyyüb'ten daha saygıdeğer kimse yoktu. Fakat Eyyüb, ancak o zamanın ahalisinden bir kısmının: Eyyüb'ün Tanrısı olsa, onu bu gibi belâ ve cefalara katlandırmazdı, diye konuşmasından sonra Tanrıya dua etti. Bana Yakub bin İbrahim söyledi, ona ve arkadaşlarına Yunus'tan naklen İbn Uleyye söylemiş, o, Hasan'dan şunu rivayet eder: Eyyüb'ün, İsrail oğullarının çöplüklerinde yedi yıl ve birkaç ay kaldığı hakkındaki rivayetler birbirini tutmuyor. Eyyüb (ona salâvat ve selâmlar olsun) hakkındaki haberlerin yekûnu bundan ibarettir. Eyyüb'e dair haberleri ve onun kıssasını, Yusuf'la ilgili kıssa ve haberlerden önce nakletmemız, onun, Yusuf'un babası Yakub zamanında peygamber olmasından ileri gelmiştir. Rivayete göre Eyyüb doksan üç yıl yaşamış ve ölürken başkanlığı oğlu Havmel'e vasiyet etmiştir. Eyyüb öldükten sonra, yüce ve kudretli Tanrı onun oğlu Bisr bin Eyyüb'ü peygamber olarak göndermiş ve ona Zülkifl adını vermiştir. Tanrı ona, halkı vahdaniyet akidesine çağırması için emir vermiştir. O, bütün ömrünü Şam'da geçirerek yetmişbeş yaşında ölmüş ve başkanlığı oğlu Abdan'a vasiyet etmişti. O öldükten sonra, Tanrı Şu'ayb bin Sayfun bin Anka bin Sabit bin Medyen bin İbrahim'i peygamber olarak göndermiştir. Şuayb'in

nesebi ihtilâflıdır. Tevrat bilginleri bu nesebi yukardaki şekilde zaptederler. İbn İshak ise onun adını Şu'ayb bin Mikâil şeklinde tesbit ederek, onun Medyen oğullarından olduğunu söyler. Bunu bana İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o, İbn İshak'tan şunu nakleder: bazı kimseler Şu'ayb'in İbrahim oğullarından olmayıp, ancak ona iman getirenlerden birinin oğlu olduğunu söylerler; bu zat İbrahim'in dinini kabul ederek onunla birlikte Şam'a göç etmişti. O, Lût'un kızının oğlu, Lût'un kızı olan bu bayan da Şu'ayb'in büyük annesidir.

Şu'ayb'le ilgili haberler

(ona salâvat ve selâmlar olsun).

Şu'ayb'in adının Yetrun olduğu rivayet edilmektedir. Ben yukarda onun nesebi hakkında bilgi verirken, ensab bilginlerinin bu hususta muhtelif fikirde olduklarını zikretmiştim. Rivayete göre Şu'ayb, anadan doğma kördü. Bana Abdül'alâ bin Vasıl Esedi söyledi, ona ve arkadaşlarına Üseyd bin Zeyd el-Cessas, onlara da Salim'den naklen Şerik söylemiş, o, Sa'id bin Cübeyr'den alarak: «Biz seni aramızda zayıf olarak görüyoruz» âyetindeki zayıf sözünü, kör idi diye açıkladığını söyler. Bana Ahmed bin el-Vahid er-Remlî söyledi, ona ve arkadaşlarına İbrahim bin Ziyad ile İshak bin Münzir ve Abdülmelik bin Yezid söylemiş, onların her üçüne Sa'id'den naklen Salim aynı hadîsi rivayet etmiştir. Bana Ahmed bin el-Velid söyledi, ona ve

arkadaşlarına Amr bin Avn ile Muhammed bin el-Sabbah söylemiş. onların her ikisi de Şerik'ten alarak: «Biz seni aramızda zayıf olarak görüyoruz» âyetındeki zayıf tâbirini kör. diye açıklamış olduğunu söylerler. Bana Ahmed bin el-Velid söyledi, ona ve arkadaşlarına Sa'deveyh, onlara da Şerik'ten naklen Abbad söylemiş, o Salim'den, ona da Sa'id bin Cübeyr'den aynı hadîsi rivayet eder. Bana Müsenna söyledi, ona ve arkadaşlarına Hammanî. onlara da Salim'den naklen Şerik söylemiş, o, Sa'id'den: «Biz seni aramızda zayıf olarak görüyoruz» âyetindeki zayıf sözünü, anadan doğma kördü, diye açıkladığını rivayet eder. Bana Abbas bin Ebi Talip söyledi, ona ve arkadaşlarına İbrahim bin Mehdî el-Masipî, onlara da Süfyan'dan naklen Halef bin Halife söylemiş. o, Salim'den. o da Said bin Cübeyr'den: «Biz seni aramızda zayıf olarak görüyoruz» âyetindeki zayıf sözünü: gözü zayıftı, diye açıklamış olduğunu rivayet eder. Bana Müsenna söyledi, ona ve arkadaşlarına Ebu Nu'aym söylemiş, o da Süfyan'dan nakledcrek: «Biz seni aramızda zayıf olarak görüyoruz» âyetindeki zayıf sözünü: gözü zayıftı, diye tefsir etmış olduğunu zikreder. Süfyan, Şu'ayb'in, peygamberlerin hatibi lâkabiyle de tanınmış olduğunu söyler. Yüce Tanrı onu Medyen kavmine peygamber olarak göndermişti. Bunlar Eyke, yani ağaçları sarmaşık şeklinde büyümüş olan koruluğun ahalisi olup, Tanrıya ortak katmaktan başka, eksik olarak tartmak suretiyle ahaliyi aldatıyor ve haram karıştırarak mal ve servetlerini ifsat ediyorlardı.

Onlar bolluk ve refah içinde yaşarlardı, yüce ve kudretli Tanrı onlara bolluk ihsan etmişse de, bunu, onları derece derece azaba yaklaştırmak üzere vermişti. Şu'ayb onlara; «Ey kavimim, Tanrıya ibadet ediniz, sizin için ondan başka ilâh yoktur, kile ve terazide hile yapmanız, refah içinde yaşamanızın muvakkat olduğunu görüyor ve hepinizi sarsacak azap gününün gelmesinden korkuyorum...» (Hud: 84-86) dedi. Şu'ayb onları böylece yola getirmek istedi. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o, İbn İshak'tan, Yakub bin Ebi Seleme yoluyla şunların rivayet edilmiş olduğunu zikreder: Tanrı elçisi (ona salâvat ve selâmlar olsun) dedi ki: Şu'ayb, kavmine anlatmak istediklerini güzel bir şekilde ve ustalıkla anlattığı için, peygamberlerin hatibi olmuştur. Fakat onun kavmi azgınlık ve isyanında devam etti, Şu'ayb'in Tanrıyı hatırlatması ve onları Tanrının azabiyle korkutması fayda vermedi; Tanrı onları imha etmek istediği vakit sıkıntıyı ve şiddetli sıcağı üzerlerine musallat etti. Bana Haris söyledi, ona ve arkadaşlarına Hüseyin bin Musa El-Eşyab, ona da Hammad bin Zeyd'in kardeşi Sa'id bin Zeyd söylemiş, onlar Hatim bin Ebi Sagire'den, o da Yezid bin El Bahilî'den rivayet eder: Ben, Abdullah bin Abbas'tan: «onları zulle (gölge) gününün azabı yakaladı, o gün, dehşetli bir azap günü idi» âyetinde anılan zulle'den maksat nedir? diye sorduğumda, İbn Abbas, âyeti şöyle açıkladı: Tanrı onların üzerine büyük bir tazyik ve şiddetli bir

sıcaklık gönderdi. Bu sıcaklığın tesiriyle nefesleri daralınca evlerine sığındılar; fakat hararet evlerinin içerisine nüfuz ederek orada da nefeslerini daralttı, bunun üzerine sıkıntıya dayanamıyarak sahraya kaçtılar. Yüce Tanrı onlara bir bulut gönderdi, güneşten koruyan bu bulutun altında serinlik ve rahatlık hissettiler, diğer kimseleri de oraya çağırdılar. Orada bir araya toplandıkları zaman, yüce Tanrı onların üzerine ateş sevketti. Abdullah bin Abbas: zulle, yani gölge günün azabı işte budur, demiştir. Bana Yunus bin Abdul'alâ söyledi, ona ve arkadaşlarına İbn Vehb, ona da Cerir bin Hazım söylemiş; o: Katade'den şunu işittim, der: Şu'ayb iki kavme peygamber olarak gönderilmiş olup, bunlardan biri Medyen, diğeri de, Eyke ahalisi idi. Eyke, sarmaşık şeklinde büyümüş bir ağaçlık (mıntakadan) ibaretti. Yüce Tanrı onların cezalandırılmasını irade ettiği vakit, üzerlerine şiddetli bir sıcağı musallat etti, sonra da buluta benziyen bir azap vasıtasını göğe doğru yükseltti. Onlar bunu görerek, serinlik verir ümidiyle meydana çıktılar. Bulutun altına geldiklerinde yağmur yerine üzerlerine ateş yağdı. Yüce Tanrının kitabında hikâye edilen «Gölge gününün azabı onları yakaladı» cümlesinden maksat işte budur. Bana Kasım söyledi, ona ve arkadaşlarına Hüseyin, ona da Ma'mer bin Raşid'den naklen Ebu Süfyan söylemiş, o: bazı bilginlerden naklen bana arkadaşlarımdan biri şunu söyledi, der: hükümlerle ameli bırakmaları üzerine, Tanrı onların geçinmelerini genişletti, böyle ha-

reket ettikçe refahları daha ziyade arttı. Fakat yüce Tanrı onları cezaya çarptıracağı zaman, üzerlerine sıcaklığı musallat etti. Onlar bu hararete dayanmaktan âciz kaldılar, bunu gölgede de, suda da hafifleştiremiyorlardı. Onlardan bir kısmı bir gölgeliğe giderek orada serinlik bulunca, diğerlerini de yanlarına çağırdılar. Hepsi bir araya toplandıktan sonra, Tanrı onların üzerine azap ateşini sevketti. Ayette anılan gölge gününün cezası işte budur. Bize İbn Beşşar söyledi, ona ve arkadaşlarına Abdurrahman, onlara da Ebu İshak'tan naklen Süfyan, söylemiş, o, Zeyd bin Mu'aviye'den rivayet ederek: «Onları gölge gününün azabı sardı» âyetinde anılan azabı şöyle açıklamış olduğunu söyler: onlara sıcaklık musallat oldu, evlerinde ıstırap çektiler, bu sırada gölge şeklinde bir bulut görerek onun altına koştular. Bu gölgenin altında uyudukları zaman husule gelen deprem onları helâk etti. Bana Muhammed bin Amr söyledi, ona ve arkadaşlarına Ebu Asım, onlara da İsa söylemiş, aynı haberi bana Haris de söyledi, o: bana İbn Cüreyc'den naklen Haccac söyledi, der; o, Mücahıd'in, «Onları gölge gününün azabı» âyetini: onları azap gölgeleri sardı, diye açıklamış olduğunu zikreder. Bana Kasım söyledi, ona ve arkadaşlarına Hüseyin, ona da Haccac söylemiş, o, İbn Cüreyc yoliyle Mücahid'den rivayet eder, Mücahid âyeti: Şu'ayb kavmini azap gölgeleri sardı, diye tefsir etmiştir. İbn Cüreyc de bu münasebetle şöyle diyor: yüce Tanrı, Şu'ayb'in kavmine ilk azabı indirdiğinde,

onları şiddetli bir sıcaklık sardı. sonra Tanrı onları ceza'andırmak üzere bir bulut yükseltti. Onlardan bir kısmı: gölgesinde sıcaktan korunuruz, diye bulutun altına sığınarak serinliğe ve hoş bir rüzgâra kavuştular. Fakat Tanrı, bu bulutun yukarı tarafından onların üzerine azap yağdırdı. «Onları gölge gününün azabı sardı, bu, dehşetli bir gün azabı idi» âyetinin mânası işte budur. Bana Yunus söyledi, ona ve arkadaşlarına İbn Vehb söylemiş, o, İbn Zeyd'den rivayet eder; İbn Zeyd, «Onları gölge gününün azabı sardı, bu, dehşetli bir gün azabı idi» âyetini açıklarken şunları söylemiştir: yüce ve kudretli Tanrı. onlara buluttan ibaret bir gölge gönderdi, Tanrının emriyle güneş yeryüzündeki her şeyi yaktı. Bunun üzerine bütün Şu'ayb kavmi bu gölgenin altına geldiler, onlar toplandıktan sonra Tanrı gölgeyi ortadan kaldırarak güneşi üzerlerine yolladı. hepsi de çekirge gibi tavada kavruldular. Bize Kasım söyledi, ona ve arkadaşlarına Hüseyin, onlara da Ebu Hamza'dan naklen Ebu Nümeyle söylemiş, o, Amir yoliyle İbn Abbas'tan şunu nakleder: sana bilginlerden herhangi biri «Gölge günü» nü açıklıyarak bir şey söylerse sen onun bu sözünü yalanla. Bana Mahmut bin Hidaş söyledi. ona ve arkadaşlarına Hammad bin Halid el-Hayyat, onlara da Zeyd bin Eslem'den naklen Davud bin Kays rivayet eder; Davud bin Kays, «Onlar: Ey Şu'ayb! babalarımızın ibadet ettikleri putlara tapmamamızı, veya kendi malımızla istediğimiz gibi hareket etmememizi sana namazın

mı emretti? Halbuki sen kendinin akıllı ve doğru bir kimse olduğunu iddia ediyorsun, dediler» âyetini açıklarken şunları söylemiştir: Şu'ayb onları, tartılarda dirhemleri eksilterek halkı aldatmaktan ve kalp dirhemler darbetmekten men ediyordu. Hammad, şüphe ve tereddütle bu şekilde rivayet etmiştir. Bize Sehl bin Musa Razî söyledi, ona ve arkadaşlarına Ebu Mevdud'dan naklen İbn Ebi Füdeyk söylemiş, o da Muhammed bin Kâ'b Kurazî'den şunu işitmiştir: bana erişen haberlere göre, Şu'ayb'in kavmi kalp para darbettikleri için cezaya çarptırılmıştır. Ben sonrada, «Ey Şu'ayb! Bizi, babalarımızın taptığı putlara ibadetten ve mallarımızla istediğimiz gibi hareket etmekten namazın mı men ediyor?» âyetinde bu hükmü buldum.

Yakub ve çocukları

Şimdi Yakub ve çocuklarının hallerine gelelim. Taberî, doğrusunu Tanrı bilir, kaydiyle şöyle diyor: bize söylediklerine göre İshak bin İbrahim, El-İs ile Yakub doğduktan sonra yüz yıl yaşamıştır. O, yüzaltmış yaşında iken ölmüş ve oğulları El-İs ile Yakub tarafından Ceyrun tarlasında İbrahim'in (ona salâvat ve selâmlar olsun) kabri yanında defnedilmiştir. Yakub ise yüz kırk yedi yıl yaşamıştır. Oğlu Yusuf (ona salâvat ve selâmlar olsun) annesiyle babasının güzelliklerini tevarüs etmiş olup, böyle bir güzellik insanların birçoğuna kısmet olmamıştır. Bana Abdullah bin Muhammed ile Ahmed bin Sabit

söyledi. onlar: bize Affan bin Müslim söyledi, derler. Affan ile arkadaşlarına Hammad bin Seleme, onlara da Sabit söylemiş, o, Enes yoliyle Tanrı elçisinden şunu rivayet eder: Yusuf ile annesine, insanlara verilen güzelliğin yarısı verilmiştir. Annesi Rahil Yusuf'u doğurduktan sonra, babası Yakub onu kızkardeşinin terbiyesine vermiştir. Yusuf ile onu terbiye eden halasının hali, bize İbn Humeyd'in söylediği gibi cereyan etmiştir. O ve arkadaşları bu haberi Seleme'den o, İbn İshak'tan, o, Abdullah bin Ebi Nüceyh'ten, o da Mücahid'den rivayet eder; bize erişen haberlere göre, Yusuf'un ilk önce belâya çatması teyzesinin terbiyesinde bulunduğu zaman başlamıştır ki. şundan ibarettir: bana haber verildiğine göre, Yusuf'un teyzesi İshak'ın en büyük çocuğu idi. Çocuklar. Yusuf'un kuşağını yaşlarının büyüklüğüne göre birbirlerinden tevarüs ederlerdi. Kardeşler arasında bu kuşağa sahip olan. ailenin başkanı sayılır, istediğini yapar, onunla kimse çekişemezdi. Yukarda anlattığımız gibi. Yakub, Yusuf doğduktan sonra onu kızkardeşinin terbiyesine vermişti. Teyzesi onu yanına alarak terbiyeledi. Kardeşler arasında hiç kimse, Yusuf'u sevdiği kadar başka bir şeyi sevmezdi. Yusuf büyüdükten sonra, Yakub, kalbindeki sevginin tesiriyle, oğlunu kendi yanında bulundurmak istedi ve kızkardeşinin yanına gelerek: ey hemşirem, Yusuf'u bana teslim et, Tanrı adına and içerek teyit eylerim ki, onun bir saat bile yanımdan ayrılmasına sabır ve tahammü-

lüm kalmadı, dedi. Kızkardeşi de: ben de Tanrı adına and içerek Yusuf'u yanımdan ayıramıyacağımı temin ederim, sen onu şimdilik birkaç gün yanımda bırak da bu hususu düşünelim, belki kalbim sakinleşerek teselli bulurum, diye cevap verdi veya buna benzer sözler söyledi. Yakub gittikten sonra, teyzesi, İshak'ın kuşağını alarak elbisesinin altından Yusuf'un beline bağladı. Aynı zamanda kuşağı kaybettiğini bildirerek aile efradının üzerlerini araştırmaya başladı. Kuşak Yusuf'un belinde, bulundu. Bunun üzerine teyzesi: ben. Yusuf hakkında istediğim gibi hareket edebilirim, dedi. Yakub gelince, hâdiseyi ona da anlattı. Yakub: Yusuf böyle bir şey yapmışsa, o sana teslim edilmiş olur, benim elimden bir şey gelmez, dedi (çünkü onların kanununa göre bir malı çalan kimse, bir köle gibi mal sahibinin mülküne geçerdi) ve Yusuf'u kızkardeşinin elinde bırakmaya mecbur oldu. Yusuf Mısırda iken küçük kardeşi Bünyamin'i yanında alıkoymak üzere bu gibi bir harekette bulunduğu zaman, kardeşleri: «O, yani Bünyamin hırsızlık etti, diye şaşmamalı, çünkü bundan önce onun kardeşi de hırsızlık etmişti» diyerek bu hâdiseye işaret etmişlerdir.

Ebu Cafer (Taberî) diyor ki: Yusuf'un kardeşleri babalarının onu gerek çocukluğu ve gerek gençliği çağında pek sevdiğini ve ona pek düşkün olup ayrılamadığını görünce, onun babaları katındaki bu derecesini kıskandılar. Tanrı onların halini şu âyetinde hikâye etmektedir:

«Hani kardeşleri birbirlerine: babamız, Yusuf ile kardeşi Bünyamın'i bizden daha çok seviyor, halbuki biz daha çoğuz, babamızın apaçık bir şekilde isabetsiz bir harekette bulunduğunda şüphe yoktur, demişlerdi» (Yusuf: 9). Yusuf ile babasının bundan sonraki hali, yüce Tanrının kitabında hikâye edildiği gibi oldu: kardeşleri babalarından, dolaşsın, oynasın, neşelensin, diye Yusuf'u kendileriyle birlikte sahra gezintisine göndermesini rica ettiler ve onu koruyacaklarına söz verdiler. Babaları, Yusuf'un yanından ayrılmasiyle kaygulanacağını, onun kurda yem olmasından korktuğunu söyledi. Bundan sonra onların, Yusuf hakkında yalan vaidlerde bulunmak suretiyle babalarını aldatmaları, babalarının onlara güvenerek Yusuf'u birlikte göndermesi, hep beraber sahraya gitmeleri, Yusuf'u kuyuya atmaya karar vererek bu işi icra etmeleri Kur'anda hikâye edilmektedir. Yusuf'un mukadderatı, bize İbn Veki'nin hikâye ettiği gibi olmuştur. O, bu haberi Amr bin Muhammed el-Ankazî'den o da Esbat yoliyle Süddî'den rivayet eder: babası Yakub'. Yusuf'un kardeşleriyle birlikte sahraya gitmesine müsaade edince, onlar, kendilerinden bir takım meziyetlerle ayrılan kardeşlerini sahraya götürdüler. Fakat oraya çıkınca ona karşı düşmanlıklarını açığa vurarak kendisini dövmeye başladılar, biri döver, Yusuf diğerinden yardım isteyince, yardım edeceği yerde o da döverdi. Kardeşlerinden hiçbiri ona merhamet etmezdi. Onu döve döve az kalsın öldüreceklerdi. Yusuf

bağırır: babacığım, senden yardım istiyorum, ey Yakub yardıma yetiş, cariyelerden doğan kimselerin oğluna neler yaptığını bilmiyor musun? diye seslenirdi. Ancak Yahuza: siz babanıza, Yusuf'u öldürmiyeceğinize söz vermediniz mi? dedi. Nihayet onu bir kuyunun ağzına götürerek içeriye atmak istediler, Yusuf elleriyle kuyunun kenarına yapışınca kollarını bağlayıp gömleğini çıkardılar. Yusuf: ey kardeşlerim, gömleğimi iade ediniz, kuyuda onunla vücudumu örterim, dedi. Onlar: güneşle ayı ve onbir yıldızı yardıma çağır, onlar seninle konuşur, diyor, Yusuf da rüyasında bunlardan hiçbirini görmediğini söylüyordu. Kardeşleri onu kuyunun yarısına kadar sarkıttıktan sonra, ölsün diye aşağıya bırakıverdiler. Yusuf, kuyuda bulunan suya düştü, sonra bir taşın üzerine çıkarak ayağa kalktı. Bütün bu hâdise esnasında Yusuf ağlıyordu. Kardeşleri ona seslendiler. Yusuf onların bu hareketini bir şefkat eseri sayarak cevap verdi. Onun sesini işitince kardeşleri üzerine büyük bir taş atmak istediler. Fakat Yahuza buna mâni olarak: siz bana, Yusuf'u öldürmiyeceğinize söz vermiştiniz, dedi. Yusuf kuyuda iken Yahuza ona yemek taşımıştır. Yusuf'un bu hali şu âyette hikâye edilmektedir: «Yusuf'u alıp götürerek kuyunun dibine atmaya karar verdikleri zaman, biz Yusuf'a vahyi ettik: ilerde bu yaptıklarını onlara söyliyeceksin, onlar o zaman senin Yusuf olduğunu bilmiyeceklerdir» (Yusuf: 16). Bu haber, Katade'den nakledilmiştir. Bize Muhammed bin

Abdül'alâ San'anî söyledi, ona ve arkadaşlarına Ma'mer'den naklen Sevr söylemiş, o, Katade' den: «Vakta ki Yusuf'a vahyi yoluyla: kardeşlerinin bu yaptıklarını ilerde kendilerine söyliyeceksin, fakat onlar senin Yusuf olduğunu bilmiyeceklerdir» (Yusuf: 16) âyetini: Yusuf kuyuda iken yüce Tanrı ona: kardeşlerinin sana neler yapmış olduğunu bildireceğiz, fakat onlar bizim sana bunu vahyetmiş olduğumuzu duymıyacaklardır, demiştir, şeklinde açıklamış olduğunu rivayet eder. Bana Müsenna söyledi, o ve arkadaşları Süveyd'den, o, İbn Mübarek'ten, o, Ma' mer'den, o da Katade'den aynı sözleri nakleder, fakat onun rıvayetinde, bildireceğiz, yerine: yakın bir vakitte bildireceğiz, denmektedir. Bir rivayete göre de: onlar, hakkında haber verilen kimsenin Yusuf olduğunu bilmezler, şeklindedir. Bu, İbn Abbas'ın fikridir. Bana Haris söyledi, ona ve arkadaşlarına Abdülâziz, onlara da Sadaka bin Ubadet el-Esedî söylemiş, o: ben İbn Abbas'ın şu sözlerini işittim, der: İbn Cüreyc de aynı sözleri nakleder: yüce Tanrının kitabında, Yusuf'u kuyuya attıktan sonra kardeşlerinin neler yapmış oldukları ve akşamleyin ağlıyarak babalarının katına dönüp: Yusuf'u kurt yedi, diye söyledikleri, babalarının onlara: «Belki nefsiniz sizin için bu işi kolaylaştırmıştır, kendi kendime sabretmekten ve anlattığınız bu işe karşı Tanrıya sığınmaktan başka elimden ne gelir? (Yusuf: 19) diye cevap vermiş olduğu hikâye edilmektedir. Kalan âyetlerde de, kuyunun civarından geçen

yolcular tarafından su çekmek için gönderilen adamların Yusuf'u kuyudan çıkardıkları ve: müjde, işte bir köle bulduk, diye arakadaşlarını sevindirdikleri anlatılmaktadır.. Bize Bişr bin Muaz söyledi, ona ve arkadaşlarına Yezıd, onlara da Sa'id söylemiş, o, Katade den rivayet ederek: «Müjde, işte bir köle!» âyetini açıklarken: onu kuyudan çıktıktan sonra birbirlerine müjde verdiler, bu kuyu Beytülmakdis toprağında olup, bulunduğu yer bellidir, diye söylediğini zikreder. Bir rivayete göre Yusuf'u kuyudan çıkaran kimse Büşra adlı arkadaşına hitap ederek, onu bu adla çağırmıştır. Bu, Süddî'nin rivayetidir. Bize Hasan bin Muhammed söyledi. ona ve arkadaşlarına Halef bin Hişam, onlara da Yahya bin Adem söylemiş, o, Kays bin Rebi yoliyle Süddî' den, (bu adamın:) ey Bişr! diye kendi arkadaşına hitap etmiş olduğunu rivayet eder. Bana Müsenna söyledi. ona ve arkadaşlarına Abdurrahman bin Ebi Hammad, onlara da El-Hakem bin Zuher, Süddî'den şunu rivayet etmiştir: âyette geçen Büşra tâbiri, bir kölenin adı idi. Ayetteki *ya Büşra,* ya Zeyd gibi bir nida terkibidir. Yüce Tanrı bundan sonraki âyetlerde kuyunun civarından geçen kervandan, kervanda bulunanlar tarafından kuyudan su çekmek için gönderilen adamdan, onun Yusuf'u kuyudan çıkarmasından ve Yusuf'u kardeşlerinden pek ucuz fiyatla satın almalarından bahseder ve: «Kardeşleri onu pek ucuz fiyatla, birkaç dirheme sattılar» (Yusuf: 21) diye ona cüz'i bir paraya satmış oldukları-

nı ve Yusuf'u ticaret eşyası olarak sakladıklarını anlatır. Çünkü onlar, yanlarında bulunan tüccarların Yusuf'u ucuza satın aldıklarını bildikleri takdirde, kendileriyle ortak olmaya kalkışacaklarından korkuyorlardı. Âyeti açıklıyan tevilci bilginler bu fikirdedirler. Bana Muhammed bin Amr söyledi, ona Ebu Asım, onlara da İsa bin Ebi Nüceyh söylemiş, o Mücahid'den: «Onu ticaret eşyası olarak sakladılar» âyetini açıklarken şunları söylemiş olduğunu rivayet eder: kuyudan kova ile su çeken kimse ve onun yanında bulunanlar, fiyatının ucuzluğunu anladıkları takdirde, ortaklık iddiasında bulunmalarından korkarak, kuyu sahiplerinin, Yusuf'u Mısır'da satılmak üzere bir ticaret eşyası olarak kendilerine teslim etmiş olduklarını söylediler. Bu sırada Yusuf'un kardeşleri kova ile Yusuf'u kuyudan çekip çıkaran kimse ile arkadaşlarının yanına gelerek, kaçmaması için onu sıkıca bağlamasını söylediler. Mısıra varınca sahibi Yusuf'u satılığa çıkardı. Yusuf: beni ve Bişr'i kim satın alır? dedi. Hükümdar Yusuf'u satın aldı. Onu satın alan bu hükümdar müslümandı. Bana Hasan bin Muhammed söyledi, ona ve arkadaşlarına Şebabe. onlara da Verka söylemiş, o, İbn Nüceyh'ten, o da Mücahid'den aynı şeyi rivayet eder. Ancak ibare biraz değişiklikle: bildikleri takdirde ortaklık iddiasında bulunmalarından korkarak, şeklindedir. Bu sırada Yusuf'un kardeşleri yetişerek, onu kova ile kuyudan çıkaran adamın arkadaşlarına: köleyi, kaçmaması için sıkıca bağlayınız, dediler.

Yusuf bu şekilde Mısıra götürüldü. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr bin Hammad söylemiş, o, Esbat yoluyla Süddî'den şunu nakleder: Yusuf'u ticaret malı olarak sakladılar. Onu satın alan iki kişi, ortaklık iddiasına kalkışmalarından korkarak bunu arkadaşlarından sakladılar ve: Bu ne gibi bir maldır? diye sordukları takdirde, kuyu sahipleri tarafından satılmak üzere emanet edilmiş olduğunu söyleriz, dediler. «Onu ticaret malı olarak sakladılar» ın mânası işte budur. Yusuf'u pek ucuz fiyata satmışlardır. Ayetteki *babis*, eksik ve pek dun anlamına gelir. Rivayete göre kardeşleri Yusuf'u yirmi dirheme satmışlar, satanlar on kişi olduğu için herkese iki dirhem isabet etmiştir. Yine rivayet edildiğine göre o çağda okka kırk dirhem olup, satılan malın değeri bundan aşağı olduğu takdirde, tartısız alış veriş edilirdi. Bunun gibi onlar da, yirmi dirhemi tartmadan almışlardır. Çünkü o zaman en küçük ölçü okka idi. Diğer bir rivayete göre kardeşleri Yusuf'u kırk dirheme, başka bir rivayete göre de yirmi iki dirheme satmışlardır. Yusuf'u Mısırda satan kimsenin, Mâlik bin Du'r bin Büveyb bin Afekan bin Medyan bin İbrahim Halil adında olduğu rivayet edilmektedir. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o, Muhammed bin Sa'ib'den, o da Ebu Salih yoliyle İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: Yusuf'u satın alan kimse eşine: ona saygı göster, diye emretti. İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre

onu satın alanın adı Katin idi. Bana Muhammed bin Sa'd söyledi, o: bana babam söyledi, der, babası amcasından, amcası kendi babasından, o da babası yoliyle İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: Yusuf'u satın alan adamın adı Katfir veya Atfir bin Ruvhip olup, azizin, yani vezirin kendisi ve Mısır devlet haznesinin müdürü idi. O zaman Amalika'dan Reyyan bin Velid hükümdardı. Bize bunu İbn Humeyd de söyledi, ona ve arkadaşlarına İbn İshak'tan naklen Seleme söylemiş. İbn İshak'tan başkası, o çağda Mısır hükümdar ve Firavun'unun Reyyan bin Velid bin Servan bin Eraşe bin Kakan bin Amr bin Amlak bin Lavez bin Sam bin Nuh olduğunu söylerler. Bazılarına göre bu hükümdar ancak Yusuf'un dinini kabul ederek iman getirdikten sonra ölmüştür. Yusuf ondan sonra da yaşamıştır. O (Reyyan) öldükten sonra, yerine Kabus bin Mus'ad bin Mu'aviye bin Nümeyr bin Selvas bin Karan bin Amr bin Amlak bin Lavez bin Sam bin Nuh (A. m.) hükümdar olmuştur. Bu hükümdar kâfirdi. Yusuf onu İslâm dinini kabule çağırmışsa da, hükümdar buna yanaşmamıştır. Tevrat bilginlerinden bazılarına göre, Yusuf ile kardeşleri arasındaki hâdise ve onun Mısıra götürülmesi, Yusuf on yedi yaşında iken cereyan etmiştir. Yusuf, kendisini satın almış olan azizin konağında on üç yıl kalmış ve otuz yaşında Mısır Firavunu Velid bin Reyyan tarafından vezir tâyin edilmiştir. Yusuf yüz on yıl yaşamış ve ölürken başkanlığı Yahuza'ya vasiyet etmiştir. Yusuf'un Yakub'dan

ayrılmasiyle Mısırda babasına kavuşması arasında yirmi iki yıl geçmiş, Yakub ailesiyle birlikte Mısıra geldikten sonra, Yusuf'la birlikte on yedi yıl yaşamış ve ölürken Yusuf'a vasiyetini söylemiştir. Yakub, ailesinden yetmiş kişi ile birlikte Mısıra gelmişti. Atfir, Yusuf'u satın alarak konağına getirdikten sonra, ailesine, Yusu'fa saygı göstermesini emretmişti. Bize İbn Humeyd'in Seleme'den, onun da İbn İshak'tan rivayet ederek söylediğine göre, Atfir'in eşinin adı Rail'di. O, eşine: bu genç olgunluk çağına gelerek bizim görmekte olduğumuz işleri anlayacak bir yaşa geldikten sonra bize faydası dokunur, bizi korur, onu evlât ediniriz, demişti. Bize İbn Humeyd'in söylediğine göre Atfir, kadınlarla cinsi münasebette bulunmıyan bir kişi idi. Ra'il ise güzeldi, devlet ve dünya nimetleri içinde yaşıyan bir kadındı. Yusuf 33 yaşına geldiğinde, Tanrı ona ilim ve hikmet ihsan etti. Bana Müsanna söyledi, ona ve arkadaşlarına Ebu Huzeyfe, onlara da Şibl söylemiş, o, Ebu Nuceyh'ten rivayet eder; ona göre Mücahid: «Vakta ki Yusuf yiğitlik çağına erdi, biz ona ilim ve hikmet ihsan eyledik» âyetini açıklarken: biz ona peygamberlikten önce akıl ve ilim ihsan ettik, şeklinde tefsir etmiştir. (Bundan sonraki âyetlerde, Yusuf'un başına gelenler şu şekilde anlatılmaktadır:) bulunduğu evdeki kadın ondan murad almak isteyerek kapıları kapadı ve: beri gel, dedi. (Yusuf: bu işten Tanrıya sığınırım, senin eşin benim efendimdir, bana iyi baktı, kötülük yapanlar hiçbir zaman

kurtuluş yolunu bulamazlar, dedi. Kadın onunla birleşmeyi kastetmişti. Eğer Yusuf Tanrısından yardım görmemiş olsa idi, o da kadına uyacaktı. İşte böylece biz Yusuf'tan fenalığı ve zinayı giderdik, çünkü o, bizim sadık kullarımızdandır. Kapıya doğru koşuştular. Kadın Yusuf'un gömleğini arkadan çekip yırttı. Kapı dibinde kadının eşine rasgeldiler. Kadın kocasına: senin ailenin üzerine atılmak istiyenin cezası ne olmalıdır? O hapsolunmalı veya işkenceye katlandırılmalı, dedi. Yusuf: o benden murat almak istedi, dedi. Kadının akrabasından biri tanıklık ederek: eğer Yusuf'un gömleği önden yırtılmış ise kadın doğru söylüyor, Yusuf yalancıdır; gömleği arkadan yırtılmış ise kadın yalancıdır, Yusuf doğru söylüyor dedi. Kadının adı Ra'il idi. Yusuf yiğitlik çağına geldiğinde, Mısır'ın azizi, yani başvekili olan Atfir'in karısı, yukarda nakledilen âyetlerde anıldığı gibi ondan murat almak istemişti. Kadın Yusuf'u kendisiyle cinsi münasebette bulunmak için teşvik etmek maksadiyle Yusuf'un güzelliklerini hatırlatmaya başladı. Bu haberi rivayet edenler şunlardır:

Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr bin Muhammed söylemiş, o, Esat yoliyle Süddî'den nakleder. Süddî: «Kadın onunla birleşmeyi kastetmişti... Yusuf da ona uyacaktı» âyetini açıklareken şunları söylemiştir: Kadın Yusuf'a: ey Yusuf, saçların ne kadar güzel, dediğinde Yusuf: vücudumdan ilk önce saçlarım dökülecektir, diye cevap verdi. Kadın: ey Yusuf

gözlerin de pek güzel deyince, Yusuf: vücudumdan ilk önce gözlerim yere akacaktır, diye mukabelede bulundu. Kadın: Yüzün ne kadar güzel, dediğinde, Yusuf onun bu sözlerini: yüzüm toprak olmaya mahkûmdur, diye karşıladı. Kadın böylece Yusuf'u tama ve ümide düşürmiye muvaffak olarak ondan murat almak istedi. Yusuf da ona uyacak oldu. Her ikisi de eve girdi, kapılar kapandı. Yusuf donunu çıkarmak üzere bir tarafa çekildiği zaman, Yakub'un suretini ayaküstü evin içinde gördü. Yakub parmağını dişiyle ısırmış ve: ey Yusuf. kadınla cinsi münasebette bulunma, ona yaklaşmadığın müddetçe ufuktaki kuş gibi olursun, sana kimse el uzatamaz, kadınla münasebette bulunursan, öldükten sonra yere yuvarlanmış kuşa benzersin, münasebette bulunmadığın müddetçe bir öküze benzersin ki, kimse onun boynunu bükemez. ona yaklaşırsan can çekişmekte olan öküzü andırırsın ki, iki boynuzunun ta dibine nüfuz eden karıncaya karşı bile koyamaz, diyordu. Yusuf babasının bu sözlerini işittikten sonra, donunun uçkurunu bağladı ve odadan çıkmak üzere bütün kuvvetiyle kapıya doğru koştu. Bu sırada kadın Yusuf'un arkasından yetişerek gömleğinin arka tarafını yırttı, hattâ üzerinden bile çıkarttı. Yusuf gömleğini bırakarak kapıya doğru koştu. Bize Ebu Küreyb ile İbn Veki ve Sehl bin Musa söyledi, bunlardan herbiri, bu haberin kendilerine Osman bin Ebi Süleyman'dan naklen İbn Uyeyne tarafından söylendiğini zikrederler; o, İbn Ebi Müleyke

yoliyle İbn Abbas'tan rivayet eder. İbn Abbas, Yusuf'la kadın arasındaki münasebetin ne dereceye varmış olduğu hakkında sorulduğunda: Yusuf uçkur bağını çözmüş, cinsî münasebette bulunacak adamın adette oturduğu yere oturmuştu, diye cevap vermiştir. Bize Hasan bin Muhammed söyledi, ona ve arkadaşlarına Haccac bin Muhammed söylemiş, o, İbn Cüreyc'den, o da Abdullah bin Ebi Müleyke'den rivayet eder. Ebi Müleyke: ben İbn Abbas'tan, Yusuf'un kast ve işinin ne dereceye vardığını sorduğumda, bana şöyle cevap verdi, der: kadın, Yusuf'la cinsî münasebette bulunmak üzere arkası üzere yatmış, Yusuf da kadının iki ayağı üzerine çökerek elbisesini çıkarmakta iken, Tanrı delil ve hüccet göstermek suretiyle Yusuf'u bundan vazgeçirmiştir. Bazılarına göre gösterilen delil ve hüccet, dişiyle parmağını ısırmış bir halde Yakub'un hayalinin peyda olmasından ibarettir. Diğer bir rivayete göre evin bir köşesinden şu sözler işitilmiştir: ey Yusuf, zina mı edeceksin? bu kötülüğe katlanırsan, kanadları dökülmüş kuşa benzersin ki, uçmak ister, fakat uçamaz. Üçüncü bir rivayete göre de Yusuf, odanın duvarına şu âyetin yazılmış olduğunu görmüştür: «Sakın zinaya yaklaşmayınız, çünkü o hayasızlıktır, kötü bir iştir» (İsra: 32). Yusuf bu gibi delil ve harikaları gördükten sonra hemen yerinden kalkarak, kadının istediği bu işten kaçmak üzere kapıya doğru koştu. Ra'il onu takip ederek arkasından yetişti ve gömleğinden çekerek yırttı. Yusuf ile Ra'il,

kadının kocası Atfir'in, Ra'il'in amcasının oğlu ile birlikte kapı dibinde oturmakta olduğunu gördüler. Ra'il kocasına: «Ailenin üzerine atılmak isteyenin cezası ne olmalıdır? Böyle bir kimse ancak hapsolunur veya ağır işkencelere katlandırılır, dedi». Yusuf: o benden murat almak istemişti, fakat onu kendime yaklaştırmadım ve bu kasdine imkân vermedim, sonra arkamdan yetişerek gömleğimi yırttı, dedi. Amcasının oğlu: bu iddianın doğru olup olmadığını gömleğin hali gösterir. gömlek ön taraftan yırtılmışsa kadın doğru söylüyor, Yusuf yalancıdır, arka taraftan yırtılmışsa, Yusuf'un sözü doğrudur, kadın yalancıdır. dedi. Gömlek getirildiğinde, arkadan yırtılmış olduğu görüldü. Kadının kocası, Yusuf'un gömleğinin arkasından yırtılmış olduğunu görünce: kadınlara hitap ederek: bu sizin hile ve desisenizdir, sizin hileniz büyüktür, dedi. Yusuf'a: ey Yusuf! Sen bu işten yüz çevir (kimseye söyleme), kadına da: sen günahın için tövbe et, Tanrıdan yarlıgamasını dile, sen kabahatlisin, dedi. Bana Muhammed bin Umare söyledi, ona ve arkadaşlarına Ubeydullah bin Musa. onlara da Ebu İshak'tan naklen Şeyban söylemiş, o, Nevf el-Şe'mi'den şunu rivayet eder: Yusuf, kadının kocasına meseleyi açmıyacaktı. ancak kadın: senin ailene kötülük kastedenin cezası ne olmalıdır? o kimse hapse atılır, veya ağır işkenceye katlandırılır, dedikten sonra meseleyi açmaya mecbur oldu. Kadının ailesinden tanıklık edenin kim olduğu hakkında bilginlerin

fikirleri birbirlerine uymuyor. Bunlardan bir kısmı, benim yukarda Süddî'den naklettiğim sözleri söylemiştir, bazıları da, tanıklık edenin beşikte bulunan bir çocuk olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu husustaki haber bize Tanrı elçisinden (ona salâvat ve selâmlar olsun) Hasan bin Muhammed senediyle rivayet edilmiştir. Hasan bu hadîsi Ata bin Sa'ib'den, o da Sa'id bin Cübeyr yoliyle İbn Abbas'tan rivayet etmiştir: Peygamber: küçük yaşta iken üç yavru konuştu. dedikten sonra, bunlardan birinin Yusuf'un beraatına tanıklık eden çocuk olduğunu söylemiştir. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına El-Alâ bin Abdülcebbar söylemiş, o, Hammad bin Seleme'den, o. Ata bin Sa'ib'den, o da Sa'id bin Cübeyr yoliyle İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: Küçükken üç çocuk konuşmuştur ki, biri Firavun'un kızının saçını tarayanın oğlu olup, Yusuf'un beraatine tanıklık etmiştir, ikincisi Cüreyc'in macerasına karışan çocuk olup, üçüncüsü de İsa bin Meryem'dir. Diğer bir rivayete göre de tanıklık eden nesne, arkasından yırtılmış olan gömlektir. Bu haberi rivayet edenlerden bazıları şunlardır:

Bana Muhammed bin Amr söyledi, ona ve arkadaşlarına İbn Ebı Nüceyh'ten naklen İsa söylemiş, o da Mücahid'den rivayet eder. Mücahid: «Kadının ailesinden biri tanıklık etti» âyetini açıklarken şöyle demiştir: Gömleğin arkadan yırtılmış olması, tanıklık etmek demektir. Kadının kocası, Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu gördüğünde, eşi Ra'il'e: Bu sizin

bir hile ve desisenizdir, sizın hileniz büyüktür. demiştir. Bundan sonra Yusuf'a dönerek: Kadının senden murat almak istediğini kimseye açma, karısına da: günahına tövbe et, Tanrıdan yarlıgamasını dile, çünkü sen kabahatlisin, demiştir. Fakat hâdise gizli ve kapalı kalmayıp kadınlar arasında yayılmış, onlar da Yusuf ile Mısır azizinin, yani başvezirinin karısı arasında olup bitenleri kendi aralarında konuşarak: «Azızin eşi kendi kölesinden murat almak arzusuna düşmüş, kölenin sevgisi onu çıldıtmış, köle aşkı ta kalbinin içerisine işlemiş» demişlerdir. Âyette kullanılan *şigaf* tâbiri, kalbin örtüsü ve perdesi demektir. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr bin Muhammed söylemiş, o, Esbat yoliyle Süddî'den: *Kad şagafeha hubben* âyetindeki *şigaf*, kalbin üzerini örten bir deri olup, ona kalbin lisanı adı verilir, aşkı deriye nüfuz edip kalbi sarmıştı, diye söylediğini rivayet eder. Azizin karısı kadınların hilesini ve kendi aralarında dedikodu yaparak Yusuf hakkında konuştuklarını duyduktan sonra, geldiklerinde dayanarak oturmaları için yastıklar ve minderler döşetti, yemekler ve şarap hazırlattı, takdim ettiği ağaç kavununu kesip yemeleri için misafirlerinin ellerine bıçaklar verdi. Bana Süleyman bin Abdülcebbar söyledi, ona ve arkadaşlarına Muhammed bin Es-Salt, onlara da Ebu Küdeyne söylemiş, o, Husayn yoliyle Mücahid'den, o da İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: o, dayanarak otursunlar için yastık ve minderlerle döşeyerek otur-

ma yeri hazırladı ve herbirinin eline birer bıçak verdi. Sonra Yusuf'a, onların katına çıkmasını emretti. Kadınlar onu görünce kendilerinden geçerek ellerini kestiler; haşa bu insan değildir, bu ancak kerem sahibi bir melek olabilir. dediler. Kadınlar Yusuf'u bir defa görmekle kendilerini kaybedince, azizin eşi hakkında: o kendi kölesinden murat almak istemiş, diye konuşarak onun hareketini fena bulmakla haksızlık ettiklerini anladılar. Bunun üzerine azizin karısı onlara: onu sevdiğimden dolayı beni azarlamış ve ayıplamıştınız, işte köle budur, ben ondan muradımı almak istemiştim, o, donunun bağını çözdükten sonra da bana yanaşmadı, dedi. Bize İbni Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr bin Muhammed, ona da Esbat söylemiş, o da Süddî'den şunu rivayet eder: onu sevdiğim için beni azarladınız, ayıpladınız, köle işte budur. ben ondan murat almak istedim, o ise donunun bağını çözdüğü halde bana yanaşmadı, niçin böyle hareket etmiş olduğunu bilmiyorum, fakat bana yaklaşmak hususunda benim emrimi yerine getirmezse, elbette hapse atılacak ve rezil olacaktır, dedi. Yusuf (ona salâvat ve selâmlar olsun), zina etmekten ve Rabbisine isyanda bulunmaktansa hapishaneyi tercih etti: ey Rabbim! Bence hapisane onların teklif ettikleri şeyden daha sevimlidir, dedi. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr bin Muhammed söylemiş, o, Esbat yoliyle Süddî'den şunu rivayet eder: ey Rabbim! Hapisane, onların beni iştirake çağır-

dıkları zinadan daha sevimlidir, dedikten sonra Yusuf Tanrıdan yardım istedi ve: onların şerrini benden defetmezsen, ben de onlara meyleder ve cahillerden olurum, dedi. Yüce ve kutlu Tanrı Yusuf'un duasını kabul ederek, kadınların hile ve dolabını ondan uzaklaştırdı, onu fuhşa düşmekten kurtardı. Aziz ise, gömleğin arkadan yırtılmış olması, yüzünün tırmalanması ve kadınların parmaklarını kesmiş olması gibi delillere dayanarak, Yusuf'un bu suçlardan temiz olduğunu bildiği halde, onu hapse attırdı. Diğer bir rivayete göre Yusuf'un, isnat edilen suçtan kurtulmasının sebebi, bize İbn Veki'nin söylediği gibi olmuştur. O, bu haberi Amr bin Muhammed'den, o da Esbat yoliyle Süddî'den nakleder. Süddî: «Aziz ve arkadaşları, Yusuf'un iffet ve temizliğini teyit eden belgileri gördükleri halde, onu bir müddet hapsetmeyi uygun buldular» ayetini açıklarken şöyle der: kadın, eşi azize: bu İbranî köle halk arasında beni rezil etti, itizar makamında halka benim kendisinden murat almak istediğimi söylemiyor, ben halka kendi özrümü anlatmaktan acizim, ya bana müsaade edersin de, meydana çıkarak halka muazeretimi anlatırım veyahut beni hapsettiğin gibi Yusuf'u da hapsedersin, dedi. Yüce ve kutlu Tanrının: «Yusuf'un iffet ve suçsuzluğunu teyit eden belgeleri gördükleri halde, onu bir müddet hapsetmeyi uygun buldular» ayetinin mânası işte budur. Süddî, Yusuf'un yedi yıl hapsedilmiş olduğunu söyler. Bu haberi rivayet edenler şunlardır:

Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Davud'dan naklen Muharibî söylemiş, o, İkrime' den rivayet eder; İkrime, «Onu bir müddet hapsetmeyi uygun buldular» ayetini açıklarken, Yusuf'un yedi yıl hapsedilmiş olduğunu söylemiştir. Yusuf'un sahibi aziz onu hapse attığı zaman, Mısırın büyük hükümdarının adamlarından iki genç de hapsedilmiş bulunuyordu. Mısırda büyük hükümdar olan Firavun'un adı Velid bin Belyan idi. Hapsedilenlerden biri Firavun'un sofrasına, diğeri de şarabına bakardı. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr söylemiş, o, Esbat yoliyle Süddî'den şunu rivayet eder: hükümdar, sofracının kendisini zehirlemek istediğini işiterek kızmış ve onu hapse attırmıştı. Şaraba bakan kimsenin de onu zehirlemek hususunda sofracıya yardımda bulunduğu duyulmuş, bu ihbar üzerine hükümdar her ikisini de hapse attırmıştı. Yüce Tanrının: «Yusuf'la birlikte iki genç de hapse girdi» demesinin mânası işte budur. Bana İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr söylemiş, o, Esbat yoliyle Süddî'den şunu rivayet eder: Yusuf, hapishaneye girdikten sonra, rüya tâbirine muktedir olduğunu söyledi. Öteki iki yiğitten biri arkadaşına: haydi şu İbranî köleyi sınayalım, dedi. Biri yalandan: düş gördüm, dedi. Ötekisi: ben rüyamda şarap sıkıyordum, dedi. Sonra: rüyamızı tâbir et, senin ihsan sahiplerinden olduğun görülüyor, dediler. Yusuf'un sahip olduğu ihsanlar bize İshak bin Ebi İsrail'in söylediği şeylerden

ibaretti ki, o bunu Halef bin Halife'den, o da Seleme bin Nübeyt yoliyle Zahhak'tan rivayet eder. Biri Zahhak'tan «Biz senin ihsan sahiplerinden olduğunu görüyoruz» ayetinde anılan ihsanın neden ibaret olduğunu sorduğunda, şöyle cevap vermiştir: hapishanede biri hastalanırsa Yusuf onu yoklar, muhtaç olursa ihtiyacını temin eder, yeri darsa yerini genişletirdi. Yusuf öteki iki kişinin düşlerini yorarken sözü başka tarafa çevirerek: size gıda olarak gelecek yemeklerin ne olduğunu, size gelmeden önce uyanık iken de söyliyebilirim, dedi. Yusuf (ona salâvat ve selâmlar olsun), kendisinden sorulan düşün ibaresinde birtakım hile sezdiği için, suallerine cevap vermeden sözü başka tarafa çevirmiş ve: ey iki mahpus arkadaşım! dağınık ve birbirinden ayrı olan rablar mı, yoksa bir ve her şeyden üstün olan yüce Tanrı mı daha hayırlıdır? diye hitap etmişti. Yusuf'la birlikte hapse girenlerden birinin adı Mahleb olup, başımın üzerine ekmek taşıdığımı gördüm, diye söylüyordu. Düşümde şarap sıktığımı gördüm, diyenin adı Neba idi. Onlar Yusuf'u sordukları suale cevap vermeye mecbur ettiler. Nihayet Yusuf düşlerini yorarak: ey hapishane arkadaşlarım, biriniz, eskisi gibi efendisinin sakisi olacak, diğeriniz ise asılacak ve kuşlar onun başını didikliyecektir, işte sorduğunuz rüyaların tâbiri budur, böylece hükmolunmuştur, dedi. Düşleri böyle tâbir edildikten sonra onlar: biz rüyamızda bir şey görmemiştik, dediler. Bize İbn Veki söyledi ona ve arkadaş-

larına Umare'den yanı İbn el-Ka'kaa'dan naklen İbn Fuzayl söylemiş, o da Alkame yoliyle Abdullah'tan şunu rivayet eder: rüyalarının tâbiri için Yusuf'a başvuran iki genç gerçekten rüya görmemiş, ancak Yusuf'u sınamak üzere yalandan böyle hareket etmişlerdi. Yusuf onların rüyasını tâbir ettikten sonra gençler: biz ancak oyun maksadiyle düş gördüğümüzü söylemiştik, dediler. Fakat Yusuf: böylece hükmedilmiştir, diye cevap verdi. Sonra da kurtulacağını sandığı Neba'ya: sen beni rabbına, yani hükümdara hatırlatarak, benim mazlum olduğumu söyle, dedi. Yusuf'un bir gafleti olmak üzere şeytan ona Rabbisinin adını anmayı unutturmuştu. Bana Hâris söyledi, ona ve arkadaşlarına Abdülâziz, onlara da Cafer bin Süleyman ez-Zabî söylemiş, o, Bastam bin Müslim'den, o da Malik bin Dinar'dan şunu rivayet eder: Yusuf, hükümdarın sakisine: beni rabbine, yani hükümdara hatırlat, dediğinde, münadînin: ey Yusuf! Sen benden başkasını himayeci edindin, bunun bir cezası olarak senin mahpusluk müddetini uzatacağım, diye çağırdığını işitti ve ağlıyarak: ey Rabbim. katlandığım belâların çokluğu yüzünden kalbimde unutkanlık husule geldiği için yalnış bir söz sarfettim, beni belâlara katlandıran kardeşlerime yazıklar olsun, dedi. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına İbrahim bin Zeyd'den naklen Amr bin Muhammed söylemiş, o, Amr bin Dinar'dan, o da İkrime yoliyle İbn Abbas'tan, o da Tanrı elçisinden şunu rivayet eder: Yusuf bu sözü sarfetmemiş ol-

saydı, o kadar uzun müddet mahpus kalmamış olurdu. Kendisini kurtarması için yüce Tanrıdan başkasına başvurduğu için hapis müddeti uzamıştır. Bana Hasan bin Yahya söyledi, ona ve arkadaşlarına Abdürrezzak, onlara da İmran Ebu Hüzeyl San'anî söylemiş, o, Vehb'den şu sözleri söylediğini işitmiştir: Eyüb yedi yıl eziyet çekti, Yusuf yedi yıl hapiste kaldı, Buhtunnasar cezaya çarptırılarak yedi yıl yırtıcı hayvanlar arasında bırakıldı. Sonra da Mısır hükümdarı tehlikeli bir rüya görerek çok korktu. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr bin Muhammed söylemiş, o, Esbat yoliyle Süddî'den şunu rivayet eder: yüce Tanrı Mısır hükümdarına korkulu bir rüya gösterdi, hükümdar düşünde yedi sığırı diğer yedi zayıf sığırın yediğini ve yedi adet yeşil başağın yanında yedi zayıf başak bulunduğunu görmüş ve çok korkmuştu. Hükümdar, kendisini korkutan bu rüyayı tâbir ettirmek üzere sihirbaz, kâhin, falcı ve izcilikte usta olan kimseleri topladı. Rüyasını anlattığında onlar: bu, çok karışık ve tâbiri imkânsız bir rüyadır, biz bu gibi karışık rüyaları tâbir edemiyoruz. diye cevap verdiler. Yusuf'la birlikte hapse atılmış olanlardan Nebu adlı gence Yusuf: hükümdara benim mazlum olduğumu hatırlat, demişti. Hapisten kurtulmuş olan Nebu şimdi hükümdara: müsaade ederseniz, ben bu rüyanın tâbirini açıklarım, dedi. Ona müsaade verildi. Nebu doğruca Yusuf'un katına gelerek ona: ey doğru sözlü zat! Hükümdar rüyasında, yedi zayıf sığırın

yedi semiz sığırı yediğini ve yedi yeşil başakla birlikte yedi kuru başak görmüştür, bu rüyayı tâbir et, dedi. Bize İbn Veki söyledi, ona Esbat'tan naklen Amr söylemiş, o, Süddî'den, o da İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: hapisane şehrin dışında idi. Saki Yusuf'un katına giderek: rüyada görülen yedi semiz inekle onları yiyen yedi zayıf ineğin neyi ifade ettiğini bize anlat, dedi. Bize Bişr bin Mu'az söyledi, ona ve arkadaşlarına Yezid, onlara da Sa'id söylemiş, o, Katade'den şunu rivayet eder: «Bize yedi semiz ineği yorumla» ayetinde anılan *siman* (semizler), mahsuldar yedi yıl, yedi zayıf inek ise, yedi kıtlık yıldır; ayette zikredilen yedi yeşil başak mahsulü bol olan yedi yılı, yedi kuru başak da yedi kıtlık yılı gösterir. Yusuf hükümdarın rüyasını bu şekilde tâbir ederek Nebu'ya anlattı, o da hükümdarın katına dönerek Yusuf'un tâbirini hikâye etti. Bunun üzerine hükümdar, Yusuf'un huzuruna getirilmesini emretti. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Esbat'tan naklen Amr söylemiş, o, Süddî'den şunu rivayet eder: Yusuf'un katına gönderilen adam hükümdarın yanına döndükten sonra, hükümdar Yusuf'un huzuruna getirilmesini emretti. Elçi gelerek hükümdarın kendisini çağırdığını söylediği zaman. Yusuf elçiyle birlikte girmeyip ona: Rabbının katına git de, parmaklarını kesmiş olan kadınların halini sor, çünkü benim Rabbim, kadınların hilesini pek iyi bilir, dedi. Süddî, İbn Abbas'ın şunu söylediğini zikreder; hükümdar

işin içyüzünü bilmeden önce Yusuf hapishaneden çıkmış olsaydı, hükümdarın kalbinde daima: benim eşimden murad almak istiyen adam budur, düşüncesi hâkim olabilirdi. Elçi döndükten sonra, hükümdar mezkûr kadınları toplıyarak: Yusuf'tan murat almak işinde ilginiz ve bilginiz nedir? diye sordu. Kadınlar: hâşâ, biz Yusuf'un bir fenalığını bilmiyoruz, esasen azizin eşi de, kendisi Yusuf'un iffetine dokunmak istediğini ve Yusuf'la birlikte eve girmiş olduğunu itiraf etti, dediler. Bunun üzerine azizin eşi: şimdi hakikat apaçık meydana çıkmıştır, evet ben kendim sataştım, Yusuf doğru söylüyor, dedi. Yusuf: hükümdarın elçisini böylece iki arada dolaştırmaktan maksadım, kimse bulunmadığı yerde hükümdarın eşi Ra'il'e dokunarak efendim Aftir'e ihanet etmiş olmadığımı anlatmak içindi, çünkü yüce Tanrı hainlerin hilesine yol vermez, dedi. Yusuf, bunları anlattıktan sonra, Cebrail ona, bize Ebu Küreyb tarafından nakledilmiş olan sözleri söylemiştir. Ona bu haberi Veki söylemiş, o, İsrail'den, o, Simak'ten, o da İkrime yoliyle İbn Abbas'tan rivayet eder: hükümdar kadınları topladıktan sonra onlardan: siz Yusuf'a yaklaşmak istediniz mi? diye sordu. Onlar: hâşâ, biz Yusuf'un hiçbir kötülüğünü bilmiyoruz, diye cevap verdiler. Bunun üzerine azizin eşi: şimdi hakikat apaçık meydana çıkmıştır, Yusuf'a ben sataştım, o doğru söylüyor, dedi. Yusuf: kimsenin bulunmadığı yerde eşine dokunarak hiyanet etmediğimi efendim iyice bilsin, dediğinde, Ceb-

rail: senin kadına yaklaşmak istediğin zaman da oldu mu? diye itiraz etti. Bunun üzerine Yusuf: ben nefsimi temize çıkarmıyorum, nefis insana her vakit fenalık emrediyor. dedi. Hükümdar Yusuf'un suçsuzluğunu ve emin bir kimse olduğunu anladıktan sonra: katıma getiriniz, ben kendim için seçtim, dedi, Yusuf huzuruna gelerek konuştuktan sonra hükümdar ona: sen bugün bizim katımızda derece sahibi ve emniyetli bir adamsın, dedi; Yusuf da: beni memleketinin hazinelerine ve ekin depolarına müdür tâyin et, dedi. Bana Yusuf söyledi, ona ve arkadaşlarına İbn Vehb söylemiş, o, İbn Zeyd'den rivayet ederek, «Beni memleketindeki hazine ve ekin depolarına müdür tâyin et» ayetini açıklarken şunları söylemiş olduğunu zikreder: Firavunun hububat depolarından başka da birçok hazineleri vardı. Hükümdar bütün bunların idaresini Yusuf'a teslim ederek hüküm ve emri onun eline bıraktı. Bundan sonra Yusuf'un emriyle iş görüldü. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına İbrahim bin el Muhtar söylemiş, o, Şeybe Zabbî'den rivayet ederek, «Beni memleketindeki hububat ve ekin depolarına müdür tâyin et» ayetini açıklarken şunları söylemiş olduğunu zikreder: yiyecek maddelerinin muhafazasını benim idareme teslim et, ben bunların muhafaza ve idaresini ve açlık yıllarının geleceğini de iyi bildiğim için, bana emanet edilen yiyecek maddelerini iyi idare ederim, dedi. Bunun üzerine hükümdar onu bu işe memur etti. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına

Seleme söylemiş, o, İbn İshak'tan şunu nakleder: Yusuf hükümdara: beni, memleketindeki hazine ve hububat depolarının idaresi başına geçir. Ben onları iyi muhafaza etmesini bilirim, dediğinde, hükümdar: seni bu işe memur ettim, dedi. Rivayete göre hükümdar, Mısırın azizi, yani başveziri olan Aftir'i azlederek Yusuf'u onun yerine tâyin etmiştir. Yüce Tanrı bunu şöyle hikâye eder: «Biz böylece Yusuf'a Mısır memleketinde derece ve şerefli bir mevki verdik; o, istediği yerde istediği işi yapardı. Biz, ihsan sahiplerinin sevabını temin ederiz» (Yusuf: 56). Taberî: doğrusunu Tanrı bilir ve: bana söylediklerine göre, kaydiyle şöyle diyor: o sıralarda Atfir öldü, hükümdar eşi Ra'il ile evlendirdi. Yusuf zifafa girdiğinde ona: bugünkü kavuşmamız, o zamanlar senin istediğin kavuşmadan daha hayırlı değil midir? demiştir. Rivayet edildiğine göre kadın ona: ey doğru sözlü arkadaş! o hareketimden dolayı beni azarlama, gördüğün gibi ben güzelim, mülk, dünya servetleri ve refah içinde yaşıyan bir kadınım, eşim ise kadınlara yanaşmıyan bir adamdı, gördüğün gibi nefsim bana galebe çalmıştı, diye cevap verdi. İddia edildiğine göre Yusuf onu bakire halinde bulmuştur. Yusuf'un ondan Efrayim ve Mişa adında iki oğlu oldu. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Esbat'tan naklen Amr söylemiş, o, Süddî'den rivayet eder; Süddî «Böylece biz Yusuf'a Mısırda derece ve şerefli mevki verdik, o istediği yerde istediği her şeyi yapar» ayetini açık-

larken şöyle demiştir: Yusuf, hükümdar tarafından memleketteki hazine ve hububat depolarının başına geçirilerek bu işleri eline aldıktan sonra, bol malısul alınan yıllar geçti. Yusuf Mısır ahalisine, ekinleri topladıktan sonra taneleri başaklarında bırakmalarını emretmişti. Bu yıllardan sonra kıtlık yılları geldi. Ahali aç kaldı. Açlığın hüküm sürdüğü memleketlerden biri de Filistin idi. Yakub ile ailesi de, oturdukları bölgede aç kaldılar. Bunun üzerine Yakub, oğullarını zahire getirmek üzere Mısıra gönderdi. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Esbat'tan naklen Amr söylemiş, Esbat, Süddî'den şunu rivayet eder: kavimler kıtlığa tutuldular. Yakub'un yaşadığı bölgede de kıtlık hüküm sürüyordu. Bunun üzerine Yakub oğullarını zahire getirmek üzere Mısıra gönderdi. Yusuf. kardeşleri arasında Bünyamin'i alıkoydu. Kardeşleri Yusuf'un katına girdiklerinde onu tanımadılar, fakat Yusuf onları tanıdı. Yusuf: burava ne maksatla geldiniz, ben sizin hal ve tavrınızdan şüphe ediyorum, dediğinde, onlar: biz Şam'dan geldik, Şam'lı bir uruktanız. diye cevap verdiler. Yusuf, niçin geldiklerini sorduğu zaman. zahire almak üzere geldiklerini söylediler. Yusuf: yalan söylüyorsunuz. siz casuslarsınız, kaç adamsınız? diye sorduğu zaman onlar: on taneyiz, diye cevap verdiler. Yusuf: siz on bin kişiye bedelsiniz. çünkü herbiriniz bin kişinin yerini tutar dedikten sonra, hallerini anlatmalarını emretti. Onlar: biz. çok doğru sözlü ve dürüst bir adamın oğullarıyız, önce on-

iki kardeştik, babamız aramızdan birini çok severdi, fakat o bizimle sahraya çıkınca mahvoldu, dediler. Yusuf: o kardeşiniz kaybolduktan sonra babanızın kalbi en çok hanginizle müteselli olurdu? diye sorduğu zaman, onlar: ondan küçük olan kardeşimizle, diye cevap verdiler. Yusuf: bana babanızın çok doğru sözlü bir adam olduğunu, onun, büyüğünüzü değil de küçüğünüzü sevdiğini söylüyorsunuz, bu nasıl bir iş? ikinci defa geldiğinizde küçük kardeşinizi de getiriniz, onu bir göreyim, «Onu getirmezseniz, size hububat vermem, bir daha bana hububat istiyerek yaklaşmayınız» dedi. Onlar: emrini yerine getirir, onu babamızdan istemeye çalışırız, diye cevap verdiler. Yusuf: o halde tekrar gelmenizi temin etmek üzere aranızdan birini rehine olarak bırakınız, dedi. Onlar, Şem'un'u bıraktılar. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o İbn İshak'tan şunu rivayet eder: Yusuf, ahalinin kıtlıktan zorluk çektiğini görünce, zahireyi belli bir nispetle dağıtmaya başladı. Herkese ancak bir deve yükü zahire veriyordu. Halk arasında adaleti hâkim kılmak ve (herkesi) refah içinde yaşatmak maksadiyle, bir adama iki deve yükü zahire vermezdi. Zahire almaya gelenler arasında Yusuf'un kardeşleri de vardı. Yusuf onları tanıdı ise de, onlar Yusuf'u tanımadılar. Bu ilâhî bir irade olup, maksat Yusuf'u muradına kavuşturmaktı. Yusuf, kardeşlerinden herbirine birer deve yükü zahire verilmesini emrederek: babanızdan, öteki kardeşinizi

de göndermesini isteyiniz, ona da bir deve yükü veririm, böylece bir yük fazla almış olursunuz, «...Tam kile verdiğimi ve bu şehirde misafirleri sevenlerin arasında en hayırlısı olduğumu görmüyor musunuz?» Öteki kardeşinizi getirmezseniz, size bir daha zahire veremem, bir daha memleketime gelmeyiniz, dedi. Zahire tartan memurlarına da: hububat almak üzere ödemiş oldukları parayı yükleri arasına koyunuz, diye emretti.

Bize Bişr söyledi, ona ve arkadaşlarına Yezid bin Zürey, onlara da Sa'id söylemiş, o, Katade'den şunu rivayet eder: ayetteki *bizaa*'dan maksat, ekin satın aldıkları vakit ödemiş oldukları dirhemdir. Memurlar Yusuf'un emriyle bu dirhemleri, kardeşlerinin haberi olmadan yüklerinin içine koydular. Yakub'un oğulları döndükten sonraki durumu, bize İbn Veki'nin söylediği gibi olmuştur. Bu haberi, ona ve arkadaşlarına Amr söylemiş, o, Esbat yoliyle Süddî'den rivayet eder: Yakub'un katına döndükten sonra, oğulları: ey baba! Mısır hükümdarı bize o derecede saygı gösterdi ki, Yakub evlâdından bir kardeşimiz dahi bize bu kadar saygı gösteremezdi. O, Şem'un'u rehine olarak yanında alıkoydu, sonra da: kaybolan kardeşinizden sonra babanızın en çok sevdiği biraderinizi getiriniz, onu getirmezseniz size hububat vermem, o gelmezse bir daha memleketime uğramayınız, diye söylediğini babalarına hikâye ettiler. Babaları: «Bundan önce bir kardeşiniz için size emniyet etmişsem, bu yüzden tekrar emniyet edebilir miyim? Tanrı,

koruyucuların en hayırlısıdır, esirgiyenlerin en merhametlisidir» (Yusuf: 64). diye cevap verdi, sonra da: Mısır hükümdarının katına gittiğiniz zaman benden selâm ve bu ihsanından dolayı hakkında Tanrıdan rahmet dilediğimi ve hayır duada bulunduğumu söyleyiniz, dedi. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o, İbn İshak'tan şunu rivayet eder: Onlar Mısırdan babaları yanına döndüler. Bir rivayete göre onlar, Filistin toprağında bulunan Sam'ın gavrinde, Arabat'ta, diğer bir rivayete göre de Filistin'deki Hisma bölgesinin aşağısında bulunan Eş-Şagb mevkiindeki Evlâc'da otururlardı. Yakub, deve ve koyun sahibi bir göçebe idi. Yusuf'un kardeşleri babaları Yakub'un katına döndüklerinde: ey baba! bize ancak adam başına birer deve yükü hububat verildi, fazlasını almaktan men edildik, bizimle birlikte kardeşimiz Bünyamin'i de gönder, o da kendisi için bir deve yükü zahire alsın, biz onu koruruz, dediler. Yakub onlara: Bundan önce kardeşiniz için size emniyet etmişsem, şimdi de size emniyet edebilir miyim? Tanrı, koruyucuların en hayırlısıdır, esirgiyenlerin en merhametlisidir, dedi. Yakub'un oğulları Mısırdan getirdikleri çuvalları açınca, alınan hububatın karşılığı olarak ödedikleri dirhemlerin kendilerine iade edilmiş olduğunu gördüler ve babalarına: ey baba! daha ne istiyoruz? İşte zahire bedelimiz de iade olundu, bu paralarla Mısıra giderek ailemiz için tekrar hububat getirebiliriz, kardeşimizi de koru-

ruz, böylece bir deve yükü fazla hububat da alabiliriz, çünkü getirdiğimiz zahire azdır, dediler (Yusuf: 65). Bize Hâris söyledi, ona ve arkadaşlarına Haccac söylemiş, o, İbn Cüreyc'den rivayet eder. İbn Cüreyc: «Bir deve yükü fazla zahire veririz» cümlesini açıklarken: Yusuf onların herbirine birer deve yükü zahire verirdi: onlar babalarına: kardeşimizi bizimle birlikte gönderirsen, bir yük fazla zahire alırız, diye tefsir etmiş ve Mücahid'in ayetteki *keyle ba'ir* tâbirini «bir deve yükü» diye bir lûgat olarak tefsir ettiğini söylemiştir. Bundan başka, Kasım yani Mücahid: Arap lehçelerinin bazılarında eşeğe de *ba'ir* denilir, der. Yakub: bana, onu sağ salim getireceğinize dair Tanrı adına söz verirseniz, birlikte yolların ve ancak hepiniz mahvolduğunuz takdirde, bu kaybınızı bir özür olarak kabul edebilirim, dedi. Oğulları and içerek kardeşlerini koruyacaklarına inandırdıktan sonra Yakub: Tanrı bizim bu sözlerimize tanık olsun, dedi. Kardeşlerini birlikte Mısıra götürmelerine muvafakat ettikten sonra onlara, şehrin tek kapısından değil de, ayrı ayrı kapılarından girmelerini tavsiye etti ki, maksadı onları nazar değmekten korumaktı, çünkü onlar güzel yüzlü, endamlı, çok yakışıklı insanlardı. Bize Muhammed bin Abdül'alâ söyledi, ona ve arkadaşlarına Muhammed bin Sevr söylemiş, o, Ma'mer yoliyle Katade'den «Şehrin tek bir kapısından girmeyip, türlü kapılarından giriniz» ayetini açıklarken şunları söylemiş olduğunu zikreder: onlar yakışık-

lı, güzel endamlı ve güzel yüzlü oldukları için, babaları kendilerine nazar değmesinden korkmuştu. «Onlar, babalarının emrettiği gibi şehrin türlü kapılarından girmekle beraber, bu hal yüce Tanrının onlar hakkındaki takdirinden hiçbir şeyi defetmedi, ancak Yakub'un nefsinde bulunan bir arzusu yerine getirilmiş oldu. Muhakkak ki Yakub kendisine öğrettiğimiz ilmin sahibidir, fakat insanların pek çoğu (bunu) bilmezler.» Yusuf'un kardeşleri onun katına girdikleri zaman, anne ve babası bakımından öz kardeşi olan (Bünyamin'i) kucakladı. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr söylemiş, o, Esbat yoliyle Süddî'den rivayet ederek: «Kardeşleri Yusuf'un katına girdiklerinde, Yusuf, kardeşi Bünyamin'i kendi yanında bulundurdu» ayetini tefsir ederken şöyle der: Yusuf kardeşini tanıdı, onların hepsini bir yere indirerek yiyecek ve içecek hazırlattı. Akşam olunca onlara yataklar göndererek: bir yatakta ikişer kişi bir arada yatsın, dedi. Öz kardeşi tek başına kaldıktan sonra: o da benimle birlikte bir yatakta yatar diyerek, kardeşi Bünyamin'le beraber yattı. Yusuf onu koklamaya, göğsüne basmaya başladı ve onu sabaha kadar sevdi. Rubil: bu adamın benzerini gördüğümüz yoktur, fakat elinden kurtulabilirsen ne alâ! diyordu. İbn İshak ise hâdiseyi, bize İbn Humeyd'in söylediği şekilde tasvir eder, o, bu haberi, İbn İshak'tan Seleme yoliyle nakleder; Yakub'un oğulları Yusuf'un katına girince ona: getirmemizi emrettiğin kardeşimi-

zi getirdik, dediler. İbn Humeyd'in söylediğine göre Yusuf: çok iyi yapmışınız, isabet etmişiniz sizi bunun için mükâfatlandıracağım, demiş, veya buna benzer sözler söylemiştir. Yusuf bundan sonra onlara: sizin yetişmiş insanlar olduğunuz anlaşılıyor, size saygı göstermek isterim, diyerek misafirlere bakan memurunu çağırmış ve ona: bunlardan her iki adamı biraraya indir, kendilerine saygı göstererek güzelce konuk et, diye emir vermiştir. Bundan sonra: katıma getirdiğiniz bu bayın arkadaşı olmadığını görüyorum, o da benim yanımda kalsın, demiştir. Misafirlere bakan memur Yusuf'un emriyle onları ikişer ikişer olarak indirdi, kardeşleri Bünyamin'i alıkoydu. Yusuf onu yanına aldırarak başbaşa kaldıktan sonra, ona: ben senin kardeşin Yusuf'um, kardeşlerimizin bize yaptıklarından ümitsizlenme, yüce Tanrı bize ihsanlarda bulundu, sana söylediklerimden hiçbir şeyi onlara sızdırma, dedi. Tanrı, kitabında şöyle hikâye eder: «Yusuf'un katına girdikleri zaman, o, kardeşi Bünyamin'i kendi yanında bulundurdu. Ben senin kardeşinim, kardeşlerimizin eskiden bize yaptıklarına kaygulanma, dedi». Yusuf, kardeşlerinin develerine hububat yükleyip ihtiyaçlarını temin ettikten sonra, zahire tartılan maşrabayı, kardeşi Bünyamin'in yükünün içine koydurdu. Bu maşraba, bir *sag* idi. Bize Hasan bin Muhammed söyledi, ona ve arkadaşlarına Affan, onlara da Abdülvahid söylemiş, o, Yunus yoliyle Hasan'dan şunu nakleder: *sag* ile *sikaye* ikisi bir şeydir, yani su

içmek için kullanılan maşrabadır. Yusuf bunu, haberi olmadan kardeşi Bünyamin'in yükü içerisine koydurdu. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr söylemiş, o, Esbat yoliyle Süddî'den şunu nakleder: Yusuf, kardeşlerine hububat verirken, tartı için kullanılan maşrabayı, haberi olmadan kardeşinin yüküne koydu. Onlar yola çıkınca, develeri uzaklaşmadan münadi: siz hırsızlarsınız! diye bağırdı. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o, İbn İshak'tan şunu rivayet eder: kardeşlerinin develerinden herbirine, bu cümleden Bünyamin'in devesine de zahire yükletildi, gümüşten olduğu rivayet edilen maşraba Bünyamin'in yüküne kondu. Onlara, şehirden ayrılıncaya kadar mühlet verildi, bundan sonra memurlar arkalarından yetişerek onları durdurdular. Münadi: ey kervancılar! siz hırsızlarsınız, diye seslendi. Yusuf'un memuru onların yanına gelerek: biz size saygı gösterdik, zahirenizi de bol olarak verdik, size, başkalarına yapmadığımız muamelede bulunarak kendi evlerimize indirdik, dedi veya buna benzer sözler söyledi. Onlar: evet bunların hepsini de yaptınız, fakat bizim yaptığımız kötülük nedir? diye sordular. Memurlar: hükümdarın maşrabası kayboldu, bunu çalmakla sizden başkası itham olunmuyor, diye cevap verdiler. Onlar: Tanrı adına and içerek temin ederiz ki, buraya fesatla meşgul olmak için gelmedik, biz hırsız değiliz, bunu kendiniz de biliyorsunuz, dediler. Mücahid, ayette anılan El-İr'den maksadın eşek olduğunu söy-

ler, bana bunu Hâris söyledi, ona ve arkadaşlarına Abdülaziz, onlara Süfyan, ona da Mücahidden naklen başka biri söylemiştir. Yusuf'un emriyle: hükümdarın maşrabasını bulup getirene bir deve yükü zahire verilecektir, diye ilân eden kimse: ben bu va'din yerine getirilmesine kefilim, demişti. Onların: biz buraya fesatla gelmedik, biz hırsız değiliz, bunu kendiniz de biliyorsunuz, demeleri, bundan önceki seferlerinde zahire bedeli olarak ödedikleri ve yükleri içine konarak kendilerine iade edilmiş olan parayı Yusuf'a sunmuş olmalarından ileri gelmiştir. Onlar bu sözleriyle: hırsız olduğumuz takdirde, paraları size iade etmemiş olurduk, demek istemişlerdir. Bir rivayete göre onlar kendilerine ait olmıyan şeyleri almamakla tanınmışlar ve adı geçen sözleri bu yüzden söylemişlerdi. Onlardan: bu maşrabayı çalan adamın cezası nedir? diye sorulduğunda, bizim kanunumuza göre, bir şeyi çalan adam bu suçundan dolayı köle edinilir, diye cevap verdiler. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Amı söylemiş, o Esbat yoliyle Süddî'den şunu rivayet eder: onlardan: yalan söylediğiniz takdirde, bunun cezası nedir? diye sorduklarında onlar: çalınan eşya kimin yükünde çıkarsa, onu kendinize köle edinirsiniz, dediler. Yusuf, araştırmayı öz kardeşinin yükünden başlatmadan, ötekilerin yüklerine baktırdı. Ancak bundan sonra Bünyamin'in yükü araştırıldığı zaman, maşraba onun eşyaları arasında bulundu. Bize Bişr bin Mu'az söyledi, ona ve arkadaşlarına Yezid bin Züreyi,

onlara da Sa'id söylemiş, o, Katade'den şunu rivayet eder: Yusuf, kardeşlerinden herbirinin yükünü yoklattıkça, suçsuz oldukları halde, onları itham ettiğinden, dolayı Tanrıdan kendisini yarlıgamasını diliyordu. Nihayet sıra en küçük kardeşlerine geldi. Yusuf: maşrabayı bunun aldığını sanmıyorum, dediğinde, kardeşleri: onu temize çıkar, o almamıştır, dediler. Halbuki Yusuf'un adamları, maşrabayı kimin yüküne koymuş olduklarını biliyorlardı. Araştırma neticesinde, Yusuf maşrabayı onun yükünde buldu. Bu hususta yüksek Tanrı: «İşte bu suretle biz ona çareyi öğrettik. Çünkü Yusuf, Mısır hükümdarının kanununa göre kardeşini alıkoymaya salâhiyetli değildi. O, ancak Tanrının yol göstermesiyle kardeşini alıkoyabildi» der. Mısır hükümdarının kanununa göre bir şeyi çalan hırsız, köle edinilemezdi. Böylece Yusuf arkadaş ve kardeşlerinin hükmü ve muvafakatiyle Bünyamin'i yanında alıkoydu. Bize Hasan bin Muhammed söyledi, ona ve arkadaşlarına Şebabe söylemiş, o, İbn Ebi Nüceyh'ten, o da Mücahid'den şunu rivayet eder: Yusuf kardeşini, hileye başvurmadan ve Tanrı tarafından çaresi gösterilmeden, hükümdarın kanununa göre alıkoyamazdı. Yusuf ancak bu çare ile kardeşini elde edebildi. Bu çareyi bulduktan sonra kardeşleri: onun hırsızlık etmesine şaşmamalı: ve Yusuf'u kastederek: bundan önce onun kardeşi de hırsızlık etmişti, dediler. Rivayete göre Yusuf, anne ve babasının bir putunu çalarak parçalamıştı, kardeşleri Yusuf'u işte bununla ayıplarlardı. Bu haberi rivayet edenler şunlardır:

Bana Ahmed bin Amr ül-Basri söyledi, ona ve arkadaşlarına El-Fayz bin el-Fazl, onlara da Mis'ar söylemiş, o, Ebu Hasin'den, o da Sa'id bin Cübeyr'den şunu rivayet eder: kardeşlerinin: o hırsızlık yaptı ise, bundan önce onun kardeşi de hırsızlık etmişti, demeleri, Yusuf'un, anne ve babasının putunu çalarak kırdıktan sonra yolun üzerine atmasından ileri gelmişti, kardeşleri Yusuf'u bununla ayıplarlardı. Bize Ebu Küreyb söyledi, ona ve arkadaşlarına İbn İdris şunu söylemiştir: ben babamdan şunu işittim: (bir zamanlar) Yakub'un oğulları yemek sofrasında iken, Bünyamin etli bir kemik parçasını saklamıştı. Kardeşleri bundan dolayı onu ayıplıyarak: onun çalmasına şaşmamalı, bundan önce onun kardeşi de hırsızlık etmişti, dediler. Yusuf bunu işiterek kalbinde sakladı ve kendi kendine: siz daha kötü bir mevkidesiniz, yüce Tanrı sizin sözlerinizin içyüzünü daha iyi bilir, dedi. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr söylemiş, o, Esbat yoliyle Süddî'den şunu rivayet eder: onlar, çalınan nesnenin çocuğun yükü arasından çıkmasiyle büsbütün şaşırarak: ey Rahil'in oğulları, bütün belâlara sizin yüzünüzden katlanıyoruz, bu maşrabayı ne zaman çaldın? dediler. Bünyamin onlara: hayır, Rahil oğulları ne gibi belâlara katlanmışsa, hepsi de sizin yüzünüzden olmuştur, kardeşimi sahraya götürerek helâk eden sizsiniz, bu maşrabayı benim yüküme sokan kimse de, dirhemleri sizin yüklerinizde gizliyen zattır, diye mukabelede bulundu.

Kardeşleri: dirhemleri hatırlatma, bundan dolayı sorumlu olursun, dediler. Onlar katına getirildikten sonra, Yusuf maşrabayı getirterek ona hafifçe vurdu ve kulağına yaklaşarak: bu maşraba bana, sizin on iki kardeş olduğunuzu ve bir kardeşinizi sahraya götürerek sattığınızı haber veriyor, dedi. Bünyamin bu sözü işittikten sonra yerinden kalkarak Yusuf'a secde etti ve: ey hükümdar, maşrabadan kardeşimin nerede olduğunu sor, dedi. Yusuf maşrabaya hafifçe vurduktan sonra: kardeşin sağdır, sen onu yakında göreceksin, diye cevap verdi. (Bünyamin:) sen benim hakkımda ne istersen onu yap, kardeşim, çok geçmeden beni kurtarır, dediği zaman. bu söz üzerine Yusuf bir odaya çekilerek ağladı. Abdest aldıktan sonra tekrar yanlarına çıktı. Bünyamin: ey hükümdar! ben senin bu maşrabana vurmak istiyorum, o, kendisinin kimin tarafından çalındığını sana haber verir, dedi. Yusuf hafifçe vurduktan sonra: maşraba darılmıştır, bana: sahibim hakkında benden nasıl böyle sualler soruyorsun, benim, kimin elinde bulunduğumu görmedin mi? diye cevap veriyor, dedi. Rivayete göre Yakub'un evlâdı kızdıkları zaman sabır ve tahammül edemiyorlardı. Rubil kızarak: ey hükümdar, bizi ya serbest bırakırsın veya öyle kuvvetli bir bağırırım ki, Mısırda ne kadar hamile kadın varsa, hepsi karınlarındaki yavrularını düşürürler, dedi. Kızgın olan Rubil'in vücudundaki bütün kılları diken diken olarak elbisesinin dışarısına çıktı. Yusuf oğluna: ayağa kalk da Ru-

bil'in yanında durarak ona elini dokundur, dedi. Yakub'un oğullarından biri kızdığı vakit aralarından biri ona elini dokundurursa kızgınlığı geçerdi. Yusuf'un oğlunun el dokundurmasiyle kızgınlığı geçmiş olan Rubil: bu şehirde Yakub'un tohumundan biri var, bu adam kimdir? diye sordu. Yusuf: Yakub kimdir? diye sorduğunda, Rubil yine kızarak: ey hükümdar, Yakub'un adını anma, o, Tanrının İsrailidir, İbrahim'in Tanrıya kurban edilen oğlunun oğludur, dedi, bunun üzerine Yusuf: sözün doğru ise, o halde sen de İbrahim'in Tanrıya kurban takdim edilen oğlunun oğlusun, dedi.

Yusuf kardeşlerinin hükmiyle Bünyamin'i alıkoyunca ve kardeşleri de onu kurtarmak için başka yol bulunmadığını anladıktan sonra, onun karşılığı olarak içlerinden başka birini alıkoymak suretiyle Bünyamin'i serbest bırakmasını istemeye başladılar. Bu hal Kur'anda şöyle hikâye edilmektedir: «Yusuf'un kardeşleri: ey aziz! Bünyamin'in ihtiyar bir babası vardır, onun yerine aramızdan birini al. seni cömert ve lûtuf sahibi bir zat diye biliyoruz, dediler. Yusuf: bu gibi bir harekette bulunmaktan Tanrıya sığınırım, malımızı yükünde bulduğumuz kimseden başkasını alamayız, başka türlü yaparsak zalimlerden oluruz, dedi» (Yusuf: 78-79). Onlar, Yusuf'un suçlu yerine suçsuzu alamıyacağını anlıyarak bundan ümidi kestikten ve Bünyamin'i kurtaramıyacaklarını anladıktan sonra, yabancı bir kimseyi almadan kendi aralarında görüşmek üzere bir tarafa

çekildiler. Büyükleri olan Rubil, diğer bir rivayete göre de Şem'un. kardeşlerine: babanız sizden, Bünyamin'i koruyacağınıza ve onu sağ salim katına getireceğinize dair Tanrı adına söz almıştı, hiçbir mazeret kabul etmiyeceğini, ancak hepiniz mahvolduğunuz takdirde, bunun bir özür teşkil edebileceğini söylemişti, Yusuf hakkında da bundan önce bir kabahatiniz var; şimdi ben, babam tarafından Bünyamin'in Mısırda bırakılması için izin ve müsaade verilmeden veya Tanrı tarafından hükmolunmadan Mısır toprağından ayrılmıyacağım, dedi. Diğer bir rivayete göre ayetteki «Tanrı tarafından hüküm ve emir verilme» tâbiri: kardeşimi alarak Mısırdan çekilip gitmeme mâni olanlarla savaşmak için Tanrı tarafından emir verilmeden, şeklinde açıklanmaktadır. Siz, babanızın katına dönerek: ey baba oğlun hırsızlık etti. Biz ancak görüp bildiğimiz şeye tanıklık ediyoruz, gözümüzle görmediğimiz gizli şeyleri bilmiyoruz, ancak hükümdara ait maşrabanın onun yükünde bulunduğunu gördük, diye söylersiniz, dedi. Ona şu sözlerle: biz sana, ancak onu, tarafımızdan korunması mümkün olan hâdiselerden korumaya söz verdik, onun hırsızlık yapacağını ve bu yüzden köle edinileceğini bilmiyorduk, sözümüze inanmazsan bizim girdiğimiz ve oğlunun hırsızlık ettiği şehrin (Mısırın) ahalisinden ve bizimle birlikte oradan dönen kervan halkından sor, onlar sana hâdiseyi olduğu gibi anlatırlar, diye söyliyerek kendinizi müdafaa edersiniz, dedi. Oğulları Yakub'un katına döndükten sonra Bünyamin'in hali-

ni anlattılar. Rubil memleketine dönmeden Mısırda kaldı. Babaları bu haberi işittikten sonra: nefsiniz size bu işi kolaylaştırmış olabilir, benim için kendi kendime sabretmekten başka elimden ne gelir, ümit ederim ki, yüce Tanrı beni Yusuf, Bünyamin ve Rubil'e kavuşturSun. Bundan sonra Yakub, onların yanından çekilerek: Yusuf için ıstırap çekiyorum, dedi. Tanrı, onun halini şu ayetinde anlatır: «Kaygudan gözlerine ak düştü, (fakat) kalbini dolduran kaygu, acı ve sıkıntıyı saklıyordu.» Mısırdan dönen oğulları: Allah aşkına söyle, sen kaygu ve hasretle hasta düşüp aklını kaybedinceye veya mahvoluncaya kadar bu şekilde Yusuf'u anmakta devam edecek misin? dediler, Yakub onlara: benim şikâyet ve kaygum ancak yüce Tanrıya aittir, ben onun ilhamiyle sizin bilmediklerinizi, Yusuf'un rüyasının doğru olup onu isabetle tefsir ettiğimi (ve bundan başka) kendimin ve sizin ona secde edeceğimizi de biliyorum, diye cevap verdi. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına İsa bin Yezid'den nak en Hakkâm söylemiş, o Hasan'dan rivayet eder. Ondan: Yakub'un oğlu Yusuf için çektiği kaygu ve üzüntü ne dereceyi buldu? diye sorduğunda: sevgili yavrusunu kaybeden yetmiş annenin kaygu ve üzüntüsü derecesine varmıştır, diye cevap verdi; ondan, Yakub'un bu üzüntüsüne karşılık sevabının derecesi sorulduğunda, yüz şehidin sevabı kadar, diye mukabele etti. Yakub, gece gündüz hiçbir zaman Tanrının kendisini Yusuf'a kavuşturacağından

ümidini kesmemiştir. Bana ikinci defa olarak İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Ebu Mu' az'dan naklen Hakkâm söylemiş, o, Yunus'tan, o da Hasan yoliyle Tanrı elçisinden (ona salâvat ve selâmlar olsun) aynı hadîsi rivayet eder. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Mübarek bin Mücahid söylemiş, o, Ezd uruğuna mensup birinden, o, Talha bin Musârrif El-Yamî' den rivayet eder. Talha şöyle der: bana haber verdiklerine göre, Yakub'un yanına giren komşularından biri: ey Yakub, babanın yaşına gelmediğin halde, seni kurumuş ve bitkin bir halde görüyorum, sebebi nedir? diye sormuş: Yakub da: beni bitiren şey, Tanrının beni Yusuf belâsiyle belâlandırmasıdır, Yusuf için çektiğim üzüntü beni mahvetti, diye cevap vermiştir. Bunun üzerine yüce Tanrı vahyi yoliyle ona: ey Yakub, sen benden mahlûklarıma mı şikâyet ediyorsun? diye hitap etti. Yakub, yanıldığını anlıyarak: ey Rabbim, günahkâr oldum, beni yarlıga! diye yalvarınca, yüce Tanrı: yarlıgadım, dedi. Bundan sonra Yakub halini ve kaygusunun sebebini soranlara: benim şikâyet ve kaygum Tanrıya aittir, ben Tanrının ilhamiyle sizin bilmediklerinizi de biliyorum, derdi. Bana Amr bin Abdülhamid Amülî söyledi, ona ve arkadaşlarına Hişamdan naklen Ebu Üsame söylemiş, o, Hasan'dan şunu rivayet eder: Yusuf'un Yakub'dan ayrılmasiyle ona tekrar kavuşması arasında seksen yıl geçti. Bu seksen yıl zarfında Yakub'un kalbi daima kaygu içinde kalmış, daima ağlamış ve nihayet

gözlerini kaybetmiştir. Hasan: Tanrı adına and içerek söylüyorum ki, onun, yeryüzünde Yakub'dan daha saygıdeğer halifesi yoktu, der.

Yakub bundan sonra oğullarına, tekrar Mısıra gidip Yusuf ve kardeşi hakkında soruşturmalarda bulunmalarını emretti. Onlara: Yusuf ile kardeşi hakkında bilgi toplayınız, Tanrının sizi sevindireceğinden ümidi kesmeyiniz, Tanrı bizden ve sizden kayguları giderir, dedi. Babalarının emriyle Mısıra giden oğulları Yusuf'un katına girerek: ey aziz, biz ve ailemiz açlık ve zaruret içinde kaldık, az bir para ile katına geldik, bize kileyi doldurup ver, sadaka ve ihsanda bulun, yüce Tanrı sadaka verenleri mükâfatlandırır, dediler. Ayette, az veya iyi olmıyan anlamına gelen *mücezat* tâbiri kullanılmaktadır. Rivayete göre onların getirdikleri kötü ve kalp paralar olup, ancak zarar ve ziyanına alınıyordu. Bazılarına göre onlar, zahire karşılığı olmak üzere çuval sicimleri, ip ve urgan gibi eşya getirmişlerdir. Getirdikleri malzeme, diğer bir rivaycte göre sade yağ ile yün, üçüncü bir rivayete göre de çam ağacı ve çitlembikti. Dördüncü bir rivayete göre de getirdikleri para, satın alacakları hububatın bedelini ödemiye yetecek derecede değildi. Onlar, Yusuf'tan, ellerindeki paranın kifayetsizliğine bakmadan kolaylık göstermesini, bundan önce iki defa nasıl almışlarsa, o şekilde tam olarak vermesini rica ettiler: bize bir ihsanın ve sadakan olur, yüce Tanrı sadaka verenleri mükâfatlandırır, dediler. Bize İbn Veki söyledi,

ona ve arkadaşlarına Esbat'tan naklen Amr söylemiş, o, Süddî'den: «Bize sadaka olarak ver» cümlesini: kötü cins para ile ayarı yüksek para arasındaki kıymet farkını bize sadaka olmak üzere ihsan et, diye açıklamış olduğunu rivayet eder. Diğer bir rivayete göre de, bunun mânası: kardeşimiz Bünyamin'i bize iade etmek suretiyle ihsanda bulun, Tanrı sadaka verenleri sever, demektir. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına İbn İshak'tan naklen Seleme şunu söylemiştir: rivayete göre kardeşlerinden bu sözleri duyan Yusuf'un nefsi kendisine galebe çalarak gayri ihtiyari gözlerinden yaşlar aktı, ağladı ve kalbinde sakladığını onlara açarak cehalet ve gaflet içinde bulunduğunuz zaman Yusuf'a ve kardeşine yaptığınız işin çirkinliğini anladınız mı? dedi. Kardeşleri: sen Yusuf musun? dediler. O: evet, ben Yusuf'um, bu da kardeşim Bünyamin'dir. Yüce Tanrı bize nimetlerini ihsan buyurdu, yani siz ayrıldıktan sonra bizi birbirimize kavuşturdu. Yüce Tanrı kendisinden sakınan ve sabredenleri mükâfatlandırır, çünkü o ihsan sahiplerini sevaptan mahrum etmez, dedi. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Esbat'tan naklen Amr söylemiş, Esbat, Süddî'den şunu rivayet eder: Yusuf kardeşlerine: ben Yusuf'um, bu da kardeşimdir, deyince onlar Yusuf'tan özür diliyerek: Tanrı adına and içerek teyid eyleriz ki, o seni bizden üstün ve seçkin kılmıştır, biz bu işimizle kabahatli olduk, dediler. Yusuf onlara: bugün size azap ve itap yoktur, Tanrı sizi yarlıgasın,

o esirger, ondan ziyade esirgiyen mevcut değildir, dedi. Yusuf onlara kendisini tanıttıktan sonra babasının halini sordu. Bize İbn Veki söyledi, ona Esbat'tan naklen Amr söylemiş, o, Süddî'den şunu rivayet eder: Yusuf: babam beni kaybettikten sonra ne yaptı? diye sordu. Onlar: babamız Bünyamin'i kaybettikten sonra kör oldu, dediklerinde, Yusuf: bu gömleğimi götürüp babamın yüzüne koyunuz, gözleri eski halini alır, sonra hep birlikte benim yanıma gelirsiniz, dedi. Kervan Mısırdan ayrıldığı zaman, babaları yanında bulunanlara: ben Yusuf'un kokusunu duyuyorum, her halde beni bunak saymazsınız, dedi. Bize Yunus söyledi, ona İbn Vehb söylemiş, o, İbn Şureyh yoliyle Ebu Eyüb el-Hevzenî'den şunu rivayet eder: rüzgâr, Yusuf'un kokusunu daha önce götürmesi için Tanrıdan müsaade istedi ve izin verilmesi üzerine bunu yaptığı zaman Yakub: ben Yusuf'un kokusunu duyuyorum, her halde beni bunak saymazsınız, dedi. Bize Ebu Küreyb söyledi, ona ve arkadaşlarına İsrail'den naklen Veki söylemiş, o, İbn Sinan'dan, o, İbn Ebi Hüzeyl'den, o da İbn Abbas'tan rivayet eder. İbn Abbas, «Kervan Mısırdan yola çıktığında babaları: Yusuf'un kokusunu duyuyorum, dedi» ayetini açıklarken şöyle demiştir: Mısır tarafından esen bir rüzgârla sekiz günlük yoldan Yusuf'un kokusunu duyuyorum, dedi. Bize Bişr bin Mu'az söyledi, ona ve arkadaşlarına Yezid bin Züreyi. onlara da İbn Ebi Hüzeyl söylemiş, o ve arkadaşları bu haberi Sa'id'den,

o, Katade'den, o da Hasan'dan rivayet eder: bize söylediklerine göre: Yakub Yusuf'un kokusunu duyduğu zaman, iki arada seksen fersahlık mesafe vardı, Yusuf Mısırda, Yakub ise Ken'an toprağında bulunuyordu. Yakub, Yusuf'u kaybedeli uzun zaman geçmişti. Bize Kasım söyledi, ona ve arkadaşlarına Hüseyin, onlara da Haccac söylemiş, o İbn Cüreyc'den nakleder: İbn Cüreyc, «Ben Yusuf'un kokusunu duyuyorum» ayetini açıklarken şöyle demiştir: bize söylediklerine göre, Yakub. Yusuf'un kokusunu duyduğu zaman, iki arada seksen fersahlık mesafe vardı, Yusuf'u kaybedeli yetmiş yedi yıl geçmişti. İbn Cüreyc, ayetteki *levlâ en tüfennidunı* cümlesini: beni, aklını kaybetmiş ahmak ve bunak saymazsanız, şeklinde mütalâa etmiştir. Yakub bu sözleri söylerken, yanında bulunan oğulları ona: Tanrı adına and içerek teyit ederiz ki, sen Yusuf hakkındaki eski yanlış düşüncelerinden ayrılmamışsın, dediler. Yusuf'un, kendisinin hayatta olduğunu bildirmek üzere yolladığı müjdecı gelerek Yakub'a haber verdi. Rivayete göre bu müjdeci Yahuza idi. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr söylemiş, o, Esbat yoliyle Süddî'den şunu rivayet eder: Yusuf kardeşlerine: benim gömleğimı götürerek babamın yüzüne koyunuz, gözleri eskisi gibi görür, sonra aile ve çoluk çocuklarınızla birlikte hepiniz de Mısıra benim yanıma geliniz, dedi. Yahuza: kana bulaşmış gömleği götürerek, Yusuf'u kurt yedi, diye haber vermek suretiyle onu kaygulandıran bendim, şimdi yine

Yusuf'un gömleğini götürerek onu sevindiren de ben olacağım dedi. Yusuf'un müjdecisi olarak Yakub'un katına o geldi ve Yusuf'un sağ olduğunu haber verdi. Yakub çocuklarına: ben size Tanrının ilhamiyle, sizin bilmediklerinizi biliyorum, dememiş miydim? dedi. Çünkü o, Yusuf'un rüyasında ona secde ettiklerini gördüğü on bir yıldız ile ay ve güneşi doğru olarak tâbir etmiş ve bunu ben sizin bilmediklerinizi de biliyorum, diye anlatmak istemişti. Müjdeci geldikten sonra oğulları ona: ey baba! Tanrıdan bizim bu günahımızı yarlıgamasını dile, biz suçlu ve günahkârız, dediler. Babaları onlara: yakın bir zamanda Tanrıya, sizi yarlıgamasını diliyerek dua edeceğim, diye cevap verdi. Bir rivayete göre o duayı seher vaktine, diğer bir rivayete göre de. cuma gecesine bırakmıştır. Bize Ahmed bin Hasan Tirmizî söyledi, ona ve arkadaşlarına Süleyman bin Abdurrahman Dimeşkî, onlara da Velid bin Müslim söylemiş, o, İbn Abbas yoliyle Tanrı elçisinden (ona salâvat ve selâmlar olsun) şunu rivayet eder: Yakub'un oğullarına: yakında, Tanrıdan sizin günahlarınızı yarlıgamasını dilerim, diyerek duasını cuma gününe bıraktı. Yakub, oğulları ve aileleriyle birlikte Mısıra geldiğinde, rivayete göre Yusuf, onları karşılamaya çıkarak Mısıra girmeden önce kendileriyle görüşmüş ve sonra annesiyle babasını kendi yanında misafir etmiştir. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr söylemiş, o, Esbat yoliyle Süddî'den şunu rivayet eder: Yakub, oğulları ve bütün aile ve çoluk

çocuklariyle Yusuf'un yanına gitmek üzere hareket ettiler. Mısıra yaklaştıklarında, Yusuf büyük hükümdara bunu haber verdi ve birlikte onları karşılamak üzere şehirden çıktılar. Yusuf onlara: tam bir emniyet ve huzur içinde Mısıra girdiniz inşallah, dedi. Yusuf, babasiyle annesini yanına aldı. Bana Hâris söyledi, ona ve arkadaşlarına Abdülaziz, onlara da Cafer bin Süleyman söylemiş, o, Farkad es-Sabbahî'den şunu rivayet eder: Yusuf'un gömleği Yakub'un yüzüne konduğunda gözleri açıldı. Yusuf onlara: ailelerinizle hep birlikte benim yanıma geliniz, demişti. Bu davet üzerine Yakub ve Yusuf'un kardeşleri bütün aileleriyle birlikte Mısıra gitmek üzere yola çıktılar. Mısıra yaklaştıkları haber verilince, Yusuf onları karşılamak üzere şehirden çıktı. Mısır ahalisi Yusuf'u saydıkları için, onun (akrabalarını) onlar da birlikte karşıladılar. Bu sırada Yakub hayvanından inmiş olup, oğullarından birine, rivayete göre Yahuz'ya, dayanarak yayan yürümekte idi. Bu sırada Yakub'un gözleri süvarilerle halka ilişerek: ey Yahuza, bu adam Mısırın Firavunu mudur? diye sordu. Yahuza: hayır, bu oğlun Yusuf'tur diye cevap verdi. Baba ile oğul birbirlerine yaklaştıklarında, Yusuf ilk önce babasını selâmlamak istediyse de, babası mâni oldu. Yakub, (hem peygamber, hem onun babası olduğundan) selâmlanmak hakkına malik olduğu halde: ey kayguları gideren zat, sana sağlık dilerim, diye Yusuf'u selâmladı. Şehre girdiklerinde, Yusuf babasiyle annesini yukarıya kaldırarak tahta oturt-

tu. Yusuf'un yukarıya kaldırarak taht üzerine oturttuğu iki zat hakkında nakledilen rivayetler muhteliftir. Bir rivayete göre bu iki zattan biri Yakub, diğeri de annesi Rahil'di. Bazıları bu ikinci zatın Yusuf'un teyzesi Leyya olduğunu ve Yusuf'un annesi Rahil'in bundan önce öldüğünü söylerler. Yakub ile annesi ve kardeşleri Yusuf'un önünde secde ederek yere kapandılar. Bize Muhammed bin Abdül'alâ söyledi, ona ve arkadaşlarına Ma'mer'den naklen Muhammed bin Sevr söylemiş, o, Katade'den: «Ona secde edip yere kapandılar» cümlesini açıklarken şunu söylemiş olduğunu nakleder: o zaman insanlar, birbirlerini secde etmek suretiyle selâmlarlardı. Yusuf. babası, annesi ve kardeşleri kendisine secde ettikten sonra: ey babacığım, bu evvelce gördüğüm rüyanın tâbiridir. Tanrı, kardeşlerimin bana o kötü işi yapmadan önce gördüğüm rüyamı doğru çıkardı, düşümde bana secde ettiklerini gördüğüm onbir yıldız ile ay ve güneş hakkındaki tâbirin bir hakikat oldu, dedi. Rivayete göre Yusuf'un bu rüyayı görmesiyle bunun tâbir edildiği gibi tahakkuk etmesi arasında kırk yıl geçmiştir. Bu haberi rivayet edenler şunlardır:

Bize Amr bin Ali söyledi, ona ve arkadaşlarına Abdülvahhab Sakafî, onlara da Hasan'dan naklen Hişam şunu söylemiştir: Yusuf'un babasından ayrılarak ona tekrar kavuşması arasında seksen yıl geçmiş, bu uzun yıllar içinde Yakub'un kalbi kederle dolarak gözyaşları iki yanağı üzerine akmıştır. Halbuki yeryüzünde Tanrı ka-

tında Yakub'dan daha sevgili kimse yoktu. Bize Hasan bin Muhammed söyledi, ona ve arkadaşlarına Davud bin Mihran, onlara da Anbdülvahid İbn Ziyad söylemiş, o, Yunus'tan, o da Hasan'dan şunu rivayet eder: Yusuf on yedi yaşında iken kuyuya atıldı, kuyuya atılmasiyle babası Yakub'a kavuşması arasında seksen yıl geçti, babasına kavuştuktan sonra 23 yıl yaşadı, yüz yirmi yaşında öldü. Bize Hâris söyledi, ona ve arkadaşlarına Abdülaziz, onlara da Mübarek bin Fazale söylemiş, o, Hasan'dan şunu rivayet eder: Yusuf onyedi yaşında iken kuyuya atıldı, bu tarihten babasına kavuşuncaya kadar seksen yıl geçti, Tanrı tarafından babasına kavuşturularak rüyasının bir hakikat olduğunu gördükten sonra yirmi üç yıl yaşadı, yüz yirmi yaşında iken öldü. Kitap ehlinden bazıları bu münasebetle şöyle derler: Yusuf on yedi yaşında iken Mısıra geldi, azizin, yani Mısır Devleti başvezirinin konağında on üç yıl kaldı, otuz yaşını doldurduktan sonra Mısır hükümdarı Firavun onu vezir yaptı. Bu Firavunun adı: Reyyan bin Velid bin Servan bin Eşare bin Karan bin Amr bin Amlak bin Lavez bin Sam bin Nuh'tur. Bu hükümdar iman getirdi ve öldükten sonra yerine Kabus bin Mus'ab bin Mu'aviye bin Nümeyr bin Selvas bin Karan bin Amr bin Amlak bin Lavez bin Sam bin Nuh geçti. O kâfirdi. Yusuf onu din ve imana çağırdı ise de, kabul etmedi. Yusuf yüz yirmi yaşında ölürken. başkanlığı kardeşi Yahuza'ya vasiyet etti. Yakub'un

Yusuf'tan ayrılığı yirmi ki yıl sürmüştü, oğulları ve ailesiyle geldikten sonra Mısırda onyedi yıl yaşadı. Yakub Mısıra ailesinden yetmiş kişi ile gelmişti, ölürken Yusuf'a vasiyetini bildirerek, naşının Filistin'de babası İshak'ın kabri yanında defnedilmesini söyledi. Yusuf, babasının vasiyetini yerine getirmek üzere, babasının naşını bizzat Şam'a götürdü ve defnettikten sonra Mısıra döndü. Yusuf da ölürken naşının Şam'a götürülerek atalarının kabri yanına defnedilmesini vasiyet etmişti. Musa Mısırdan çıkarken Yusuf'un tabutunu kendisiyle birlikte Filistin'e götürmüştür. Bize İbn Humeyd söyledi ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o doğrusunu Tanrı bilir kaydiyle şunu nakleder: Yusuf, babası Yakub'dan ayrı olarak Mısırda onsekiz yıl yaşadı. Kitap ehilleri bu ayrılığın tahminen kırk yıl sürdüğünü söylerler. Yakub Yusuf'un yanına gelip Mısırda onyedi yıl yaşadıktan sonra Tanrı onun ruhunu kabzetti. Ebu İshak: bana söylediklerine göre Yusuf'un naşı mermerden yapılmış tabutun içine konularak Nil kenarında suyun içinde defnedilmiştir. Bazılarının rivayetine göre Yusuf, babası Yakub öldükten sonra yirmi üç yıl yaşamış ve yüz yirmi yaşında ölmüştür. Tevrata göre Yusuf'un ömrü yüz on yıl olup, Efrayim ve Mişa adında iki oğlu olmuştur. Efrayim'in oğlu Nun, onun oğlu Yuşaa'dır; Yuşaa. Musa'ya arkadaşlık etmiş olan yiğittir. Musa, Mişa'nın oğlu olup, rivayete göre Tanrı tarafından Musa bin İmran'dan önce peygamber olarak gönderilmiştir. Tevrat ehlinin iddiasına göre, Hızır'ı araştıran da adı geçen Nun'dur.

Hızır kıssası ve bununla ilgili haberler. Musa ve arkadaşı Yuşaa

(her ikisine Tanrının salâvat ve selâmları olsun)

Ebu Cafer (Taberî) diyor ki: ilk kitap ehillerinin ittifakla söylediklerine göre Hızır, hükümdar Efridun (Feridun) bin Esfiyan zamanında. Musa bin İmran'dan önce yaşamıştır. Hızır'ın, büyük Zilkarneyn ordusunun çarkçı, diğer tâbirle öncü kollarının başında bulunmuş olduğu da, rivayet edilmektedir. Adı geçen Zilkarneyn, İbrahim Halil (ona salâvat ve selâmlar olsun) zamanının komutanlarındandır. Sebi kuyusu hakkında kadılık eden zat Zilkarneyn'dir. İbrahim bu kuyuyu hayvanlarını sulamak üzere Ürdün sahrasında kazmıştı. Fakat Ürdün ahalisinden bir grup kuyu kazılan toprağın kendilerine ait olduğunu iddia edince, muhakeme adı geçen Zilkarneyn huzurunda cereyan etmiştir. Hızır. Zilkarneyn ordusunun öncü kollarının komutanı olup, (bir seferde) Zilkarneyn onu önden göndermişti. Hızır bu seferinde Zilkarneyn'le birlikt *Hayat ırmağı*'na kadar ilerledi. Hızır bunun hayat suyu olduğunu bilmediği gibi, Zilkarneyn ile ordusunda bulunanlardan da hiç kimse bilmiyordu. Hızır'ın, hayat suyundan içtiği için ölmez bir insan haline geldiği ve bugün de sağ olup aralarında yaşadığı iddia olunmaktadır. Bazılarının rivayetine göre Hızır, İbrahim Halil'e iman edenlerden olup, onunla birlikte Babil'den göç etmiştir. Onun adı Belya bin Melkân bin Falig bin Abir bin Şalih bin Erfahşed bin Sam bin Nuh'

tur. Bu haberi rivayet eden zat, Hızır'ın babasının büyük bir hükümdar olduğunu söyler. Diğer bilginlerin fikrince İbrahim (ona salâvat ve selâmlar olsun) zamanında yaşıyan Zilkarneyn, Efridun (Feridun) bin Esfiyan'la aynı şahıs olup, Hızır, onun ordusunda öncü kollarının başkomutanı idi. Abdullah bin Şevzeb, bize Abdurrahman bin Abdullah el-Mısrî'nin naklettiği sözleri söyledi, Abdurrahman ve arkadaşları bu haberi Muhammed bin el-Mütevekkil'den, onlar Zamre bin Rebia'dan o da Abdullah bin Şevzeb'den rivayet eder: Hızır Fars oğullarından, İlyas ise İsrail oğullarındandı. Onlar her yıl hac mevsiminde buluşurlardı.

İbn Humeyd, Seleme yoliyle İbn İshak'tan şunu rivayet eder: bize söylediklerine göre yüce Tanrı, İsrail oğullarına kendi aralarından Naşiye bin Amus'u halife yapmıştı. Yüce Tanrı Hızır'ı peygamber olarak gönderdi. Vehb bin Münebbih' in söylediğine göre Hızır İsrail oğullarından olup ismi Urmiya bin Halkiya'dır. Bu zat, İsrail oğullarının Harun bin İmran'dan türeyen boyundan olup, bu hükümdarla Efridun çağı arasında bin yıldan fazla bir zaman geçmişti. Hızır'ın Efridun ile büyük Zilkarneyn zamanlarında ve Musa bin İmran'dan önce yaşıyan bir şahsiyet olduğuna dair söylenen sözler sahih ve doğru gibi gözüküyor. Buna göre Hızır, Musa zamanından önce Zilkarneyn ordusunun öncü kollarının komutanı olup hayat suyunu içmek suretiyle uzun ömre kavuşmuş, hem İbrahim zamanını, hem de Naşiye bin Amus'un devrini idrak ederek,

onun zamanında peygamberlik derecesine ermiş olmalıdır. İbn İshak'ın zikrettiği Naşiye bin Amus, Beştasp bin Lehrasp devrinde İsrail oğullarının hükümdarı idi. Adı geçen Beştasp ile Efridun (Ferudun)'un devirleri arasında uzun zamanlar geçmiş olup, bu cihet kavimlerin tarihlerini bilenler için malûm bir şeydir. Beştasp devrinin tarihinden bahsederken Tanrının yardımiyle bunu da anlatacağız.

Hızır'ın, Musa bin İmran'dan (ona salâvat ve selâmlar olsun) önce yaşamış olduğunu bildiren haber. İbn İshak'tan naklen Vehb bin Münebbih tarafından hikâye edilen habere nispetle doğru ve sahih bir haber olmalıdır, dememizin sebebi, bunun, Übey bin Kâ'b yoliyle Tanrı elçisinden rivayet edilen hadîse uygun olmasından ileri gelmektedir. Übey: Musa bin İmran, yeryüzünde kendisinden daha bilgin bir kimsenin bulunmadığını sandığı zaman, yüce Tanrı ona Hızır'ın daha bilgin olduğunu bildirerek onu arayıp bulmasını emretti, der. Fakat Tanrı elçisi, (ona salâvat ve selâmlar olsun) Tanrının mahlûkları arasında olup bitenleri ve gelecekte olacakları iyi bilen zattır. Übey bin Ebi Kâ'b tarafından rivayet edilen aşağıdaki hadîsi bize Ebu Küreyb söyledi, ona ve arkadaşlarına Yahya bin Âdem, onlara da Süfyan bin Uyeyne söylemiş, o, Amr bin Dinar'dan, o da Sa'id'den rivayet eder: ben İbn Abbas'a: Nevf. Hızır'ın Musa bin İmran'la macerası olduğunu inkâr ediyor, diye söylediğim vakit, İbn Abbas: Tanrı düşmanı yalan söylüyor.

bize Ubey bin Ebi Kâ'b'ın Tanrı elçisinden rivayet ettiği şöyle bir hadîs vardır: Musa (A. m.) İsrail oğullarına hutbe söylerken ondan; yeryüzünde en bilgin zat kimdir? diye sorduklarında, benim, diye cevap verdi. Yüce Tanrı bilgiyi kendisine isnat ettiği için onu azarlıyarak: benim, Mecmai Bahreyn'de (iki denizin birleştiği yerde) yeryüzünün en bilgin zatı olan bir kulum vardır, dedi. Musa: ey Rabbim, onu nasıl bulabilirim? diye sorduğunda, Tanrı: bir balık bularak onu bir zembilin içine koyarsın, bu balık nerde kaybolursa, Hızır'ı orada bulursun, diye hitap etti. Musa ilâhî olan bu öğretime uygun olarak bir balık buldu ve onu bir sepetin içine koyduktan sonra yanındaki yiğitine: bu balık ortadan kaybolduğunda bana haber ver dedi. Musa ile yiğit deniz sahilini takip ederek yayan yollarına devam ettiler. Bir kayaya geldiklerinde Musa uykuya daldı. Bu sırada sepetteki balık kımıldadı ve sıçrıyarak denize düştü. Balığın denize düştüğü yerde Yaradanın emriyle suyun akıntısı durdu ve balığın geçtiği yerde *tak* gibi izler kaldı, balığın böylece iz bırakması taaccüp edilecek bir hâdise idi. Onlar yollarına devam ettiler. Yemek zamanı geldiğinde, Musa yiğitine: yemeği getir de yiyelim, bu yolculuğumuz esnasında çok zahmet çektik, dedi. Yiğit, kayanın yanında eğlendiğimiz zaman olup bitenden haberin var mı? Balığın halini sana söylememi şeytan unutturdu, balık denizde acayip bir yol tuttu, dedi. Musa: işte aradığımız şey budur, dedikten sonra kendi izle-

rini takiben, geldikleri yoldan geri döndüler (Kehef: 61-63). Onlar yollarına devam edip adı geçen kayanın yanına geldiklerinde, elbisesine bürünerek birinin uyumakta olduğunu gördüler. Musa ona selâm verdiğinde, öteki: bizim bu ilimizde selâm kelimesi ne gezer, diye karşıladı. Musa: ben Musa'yım, dediğinde, o: İsrail oğullarının Musa'sı mısın? diye sordu. Musa: evet. dedi. Sonra: ey Musa, Yüce Tanrı bana senin bilmediğin ve sana da benim bilmediğim bazı ilimleri öğretti, dediğinde, Musa: bir hayır ve hidayet eseri olarak kendine öğretilen ilimlerden bana da öğretmen şartiyle sana tâbi olayım mı? diye sordu. Hızır: sen benimle birlikte yaşamaya (pek) tahammül edemezsın, fakat bana tâbi olursan, işin içyüzünü açıklamadan önce benden bir şey sormayacaksın, dedi. Musa bu şartlara razı olduktan sonra onlar sahil boyunca yollarında devam ettiler. (Yolda rasladıkları) bir gemici Hızır'ı tanıyarak onları para almadan gemisine bindirdi. Bu sırada bir serçe gelerek geminin bir tarafını gagaladı (nakare) veya denizden gagasiyle bir yudum su aldı (nak.de). Bunu gören Hızır, Musa'ya: benimle senin bildiklerimiz, ilâhî ilimden ancak bu kadar eksiltir (yani, ancak bu kadarına muadildir), dedi. Ebu Cafer: burada ibareden şüpheliyim, onun için bu kelimeyi eserimde nakare (oymaya başladı) şeklinde zaptediyorum, der. Musa ile Hızır gemide yollarına devam ederken, Hızır geminin bir tahtasını sökmeye başlıyarak Musa'yı korkuttu. O, Hızır'a: onlar hiçbir

şey almadan bizi gemiye bindirdiler, sen gemiyi batırmak için mi geldin? doğrusu çok kötü bir iş yaptın, dedi. Hızır: benimle geçinemezsin, demedim miydi? dedi. Musa: bu hareketim bir unutkanlık ve yanılma eseridir, bu sözümden dolayı beni sorumlu tutma, dedi. Bundan sonra gemiden inip yayan yollarına devam ederken, bir çocuğun diğer çocuklarla oynamakta olduğunu gördüler. Hızır, yalnız bulunan çocuğu başından yaka ayıp öldürdü. Musa: diğerlerine dokunmaksızın, suçsuz ve günahsız olanını nasıl öldürdün? Gerçekten de nefret edilecek bir işte bulundun. dedi. Hızır yine: ben sana, benimle sabredemezsin, demedim miydi? dedi. Musa: bundan sonra senden bir şey sorarsam, benimle arkadaşlık etme, benim tarafımdan artık mazereti kazandın. diye cevap verdi. Yollarına devam edip bir şehre vardılar, ahalisinden yemek istedilerse de, halk onları misafir olarak kabul etmedi. Orada, yıkılmak üzere bulunan bir duvar gördüler. Hızır eliyle bu duvarı düzelttiği zaman Musa: halk bizi misafirliğe kabul etmedi, evlerine almadı, isteseydik (bu işin) karşılığı olarak bir ücret alabilirdik, dedi. Hızır; işte artık seninle aramızda ayrılık başgösterdi. dedi. Tanrı elçisi: Musa'nın sabretmiş olmasını çok isterdim, çünkü böyle olsa idi, bize kıssalarını hikâye etmiş olurdu, buyurdu. Bize Abbas bin Velid söyledi, o, bu haberi babasından işitmiştir, babasına ve arkadaşlarına Evzaî söylemiş, o, Zührî'den, o da Ubeydullah bin Abdullah bin Utbe bin Mesud yoliyle

İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: İbn Abbas ile El-Hurr bin Kays bin Hısn el-Fezarî, Musa'ya arkadaşlık eden zatın kim olduğu hakkında münakaşa ettiler. İbn Abbas, bu kimsenin Hızır olduğunu söyledi ve bu sırada yanlarından geçen Ubey bin Kâ'b'ı çağırarak: biz bu dostumla, Musa'ya arkadaşlık eden ve Musa'nın Tanrıdan onu nasıl bulacağını sorduğu zatın kim olduğu hakkında münakaşa ettik, sen Tanrı elçisinden (ona salâvat ve selâmlar olsun) bu hususta bir söz işitmedin mi? diye sordu. Ubey: evet işittim, diyerek şu hadîsi nakletti: Musa, İsrail oğullarından bir cemaatin içinde bulunduğu zaman biri ondan: senden daha bilgin bir zat var mı, nerede olduğunu biliyor musun? diye sordu. Musa: hayır, bilmiyorum, diye cevap verdi. Bunun üzerine yüce Tanrı ona vahyi yoliyle, bu bilginin Hızır olduğunu bildirdi. Musa, yüce Tanrıdan onun nerede bulunduğunu sordu. Tanrı: balık sana yol gösterecektir, balığı kaybettiğin vakit arkana döner, işte o yerde Hızır'la görüşürsün, diye hitap etti. Musa, balığın izini takiben yoluna devam etti. (Balık kaybolduktan sonra) Musa: bizim istediğimiz bu idi, diyerek yiğitle birlikte arkasına döndü. Orada Hızır'ı buldular ve aralarında yüce Tanrının kitabında hikâye edilen haller cereyan etti. Bana Muhammed bin Merzuk söyledi, ona ve arkadaşlarına Haccac bin Minhal, onlara da Abdullah bin Ömer el-Münirî söylemiş, o, Yunus bin Yezid'den işittim, der, Yunus Ubeydullah bin Abdullah bin Utbe bin Mesud'

dan, o da İbn Abbas'tan rivayet eder. O, İbn Abbas'ın El-Hurr bin Kays bin Hısn el-Fezarî ile, Musa'ya arkadaşlık eden zatın kim olduğu hakkında münakaşada bulunduğunu anlattıktan sonra, İbn Abbas'ın hadîsini babasından aynı şekilde rivayet eder. Bize Muhammed bin Sa'd söyledi, o, babasından, babası amcasından, o da büyükbabası yoliyle kendi babasından rivayet eder. O, «Hani Musa yanındaki yiğite: Mecmai Bahreyn'e (iki denizin birleştiği yere) varıncaya kadar. hiçbir yerde durmadan ilerliyelim...» ayetini açıklarken şöyle demiştir: Musa ile kavmi Mısırın idaresini ellerine geçirdikten sonra orada yerleştiler. Bundan sonra yüce Tanrı Musa'ya: kavmine yüce Tanrının günlerini hatırlat, diye hitap etti. Musa, kavmine söylediği hutbesinde, Tanrının onlara ihsan ettiği nimetleri sayarak, Tanrının onları Firavunun ve kavminin elinden kurtardığını, düşmanlarının mahvolduğunu ve kendilerini yeryüzünün halifesi seçtiğini hatırlattı. (Sonra): Tanrı, peygamberiniz olan Musa' ya hitap edip söz söyledi. beni kendisi için seçti, beni sevdi, size sorduğunuz her nesneyi verdi, peygamberiniz yeryüzünün en meziyetli adamıdır, Tevratı okuyunuz, diye ilâve etti ve Tanrının onlara ihsan ettiği bütün nimetleri sayarak tanıttı. İsrail oğullarından biri: ey Tanrının peygamberi! bunların hepsi doğru. ne söylediysen hepsini de anladık, yeryüzünde senden daha bilgin kimse var mıdır? diye sordu. Musa: hayır. diye cevap verdi. Bunun üzerine Yüce Tanrı Cebrail'e, Mu-

sa'ya gidip şunları söylemesini emretti: benim ilmimi kime öğretmiş olduğumu Musa ne biliyor? deniz kenarında yaşıyan biri ondan daha bilgindir. Deniz kenarına vardığında orada bir balık göreceksin, o balığı yakaladıktan sonra yiğitine teslim ederek deniz sahilini takiben yoluna devam et, balığı nerde kaybedersen, salih olan kulumuzu orada arar bulursun, dedi. Seyahat uzun sürerek yorulduktan sonra, Musa yiğitten balığı sordu. Onun kölesi olan yiğit: biz kayanın yanında eğlenirken balığın ne yaptığını görmedin mi? Balığı sana hatırlatmamı bana şeytan unutturdu, ben balığın izler bırakarak denizde yol aldığını gördüm, diye cevap verdi. Yiğitin sözü Musa'yı hayrette bıraktı ve bu haberi işittikten sonra kayanın bulunduğu yere gitmek üzere geri döndü. Kayanın yanına geldiğinde balığın denizde yol almakta olduğunu görerek arkasından takip etti. Musa asâsını ileriye uzatarak yol açıyor, denizin, balığın geçtiği her yeri kuruyarak kaya oluyordu. Tanrı elçisi bu hale hayret ediyordu. Nihayet balık onu denizdeki adalardan birine götürdü. Musa orada Hızır'ı bularak kendisine selâm verdi. Hızır: bu topraklarda selâm ne gezer, sen kimsin? diye sordu. Musa: ben Musa'yım. diye cevap verdi. Hızır: İsrail oğullarının başkanı olan Musa mısın? diye sordu. Musa: evet, dedikten sonra Hızır onu: hoş geldin, safa geldin, diye karşıladı. Buraya ne maksatla geldin? diye sorduğunda, Musa: sana öğretilen ilmi ve hayırlı işleri öğrenmek üzere dedi. Hızır:

sen, benim yanımda bulunmaya dayanamazsın, buna takatin yetişmez, dediğinde, Musa: Tanrının emriyle beni sabırlı bulacaksın, ben senin emirlerine boyun eğerim, dedi. Hızır onunla birlikte ilerlerken: işin içyüzünü kendim açıklamadan önce benden yapacağım işler hakkında hiçbir şey sormazsın, dedi ki, Tanrı bu ciheti şu ayetinde hikâye etmektedir: gemiye bindikleri zaman Hızır gemiyi deldi. Musa: gemiyi, içindekileri batırmak için mi deldin, doğrusu çok fena bir iş yaptın, dedi. Bundan sonra kıssa sonuna kadar hikâye edilmektedir. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Yakub el-Kummî söylemiş, o Harun bin Antere'den, o, babasından, babası da İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: Musa, yüce ve kudretli Tanrıdan: ey Rabbim, katında hangi kulların daha ziyade sevgilidir? diye sorduğunda, ona: beni daima anan ve beni unutmıyan kulumdur, diye hitap edildi. Musa: hangi kulunun hükmü daha isabetlidir? diye sorduğu zaman: doğrulukla hükmeden ve hükmü sırasında şahsî arzularına meyletmiyen kulumdur, dendi. Musa: ey Rabbim, hangi kulun daha ziyade bilgindir, diye sorduğunda: kendisine doğru yolu gösterir, kötülükten ve yanılmaktan alıkoyar, ümidiyle, kendi bildiklerine eklemek üzere başkalarından ilim öğrenen kulumdur, diye hitap edildi. Ebu Cafer: ben Musa'nın yeryüzünde benden daha bilgin kimse var mıdır? diye sormuş olduğunu zannediyorum, der. Ona: evet vardır, diye cevap verildikten sonra, Musa: o kimdir? diye sordu. Bu zatın

Hızır olduğu bildirildi. Musa: onu nerde bulabilirim? diye sorduğu zaman, denizin sahilinde balığın sepetten fırlayıp çıkacağı kayanın yanında bulursun, denildi. Musa, Hızır'ı aramak üzere yola çıkınca, yüce Tanrının kitabında anlatılan haller vukua geldi. Buluştukları zaman her ikisi de birbirlerini selâmladı. Musa: ben sana arkadaşlık etmek istiyorum, dediğinde, Hızır: sen bana arkadaşlık edemez ve buna dayanamazsın, dedi. Musa: dayanırım, dediğinde, Hızır: arkadaşlık edeceksen, ben işin içyüzünü anlatmadan önce, yaptıklarım hakkında sual sormazsın, dedi. Musa'nın bu şartları kabul etmesi üzerine hep birlikte yola çıktılar. Gemiye binince, Hızır tahtayı deldi. Bunun üzerine Musa: sen gemide bulunanları batırmak üzere mi gemiyi deldin? Doğrusu çok fena bir iş yaptın, dedi. Hızır: ben sana, benimle arkadaşlık edemezsin, demedim miydi? deyince, Musa: unutkanlıkla yanlış bir harekette bulundum, beni sorumlu tutma, bu hususta müşkülât çıkarma, dedi. Oradan uzaklaşarak yolda bir oğlana rasgeldiler. Hızır onu öldürdü. Musa: başkasına dokunmaksızın suçsuz ve günahsız olanını nasıl öldürdün? Gerçekten de nefret edilecek bir iş işledin, dedi. Hızır: ben sana: benimle arkadaşlık edemezsin, dememiş miydim... dedi, böylece hikâye sonuna kadar nakledilmektedir. Musa'nın duvar hakkındaki sözü, şahsi ve dünya malından bir şey istememek içindi. Gemi ve oğlan hakkındaki sözleri ise Tanrı rızası için söylenmiştir. Hızır: işte seninle aramızda ayrılık

başgösterdi, sen sabredemedin, şimdi işin içyüzünü kendim açıklıyacağım, diyerek şunları söyledi: gemi, denizde çalışan birtakım yoksulların malı idi. Arkalarında gemileri zorla zapteden bir hükümdar bulunduğu için, onu kusurlu bir hale sokmak istedim. Oğlana gelince, onun, anne, babası mümindiler. Gencin, onları Tanrıya karşı isyana sevketmesinden korktuğumuz için, Rablerinden, anne babasına onun yerine daha temiz ve daha ziyade merhamete lâyık bir çocuk ihsan etmesini diledik. Duvar ise şehirdeki iki yetim çocuğun malı olup, bunun altında onlara ait bir define vardı. Babaları salih bir kimse idi. Yüce Tanrı onların olgunluk çağına gelmesini ve onları esirgemesinin bir eseri olarak, mezkûr defineyi çıkarmalarını irade etti. Ben bunları kendi düşüncemle yapmadım, işte sabredemediğin şeylerin izahı budur. İbn Abbas sözlerine devam ederek şöyle diyor: Tanrının gönderdiği bir kırlangıç kuşu, denizden gagasiyle su alıp içmeye başladı. Hızır, Musa'dan: bu kuşun denizden ne kadar su aldığını tahmin ediyorsun? dediğinde. Musa: pek az bir şeydir, diye cevap verdi. Hızır: seninle benim ilmimin Tanrının ilim hazinelerine nispeti işte bu kuşun denizden gagasıyle aldığı su gibidir, dedi. Musa ise (İsrail oğullarına söylediği hutbesinde) yeryüzünde kendisinden daha bilgin bir kimse bulunmadığını söylemiş veya kendi kendine düşünmüş olduğu için, ona Hızır'ın katına gitmesi emredilmişti.

Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme, onlara da Hasan bin Umare'den naklen Muhammed bin İshak söylemiş, o, Hakem bin Uteyde'den, o da Sa'id bin Cübeyr'den şunu rivayet eder: ben yanında kitap ehlinden bir kitle bulunduğu zaman İbn Abbas'ın katında oturuyordum. Onlardan biri: ey Abbas'ın babası! Kâ'b'ın eşinin oğlu Nevf, Kâ'b'dan: âlim zatı araştıran peygamber Musa, Musa bin Mişa'nın kendisidir, diye söylediğini rivayet eder dedi. Sa'id sözüne devam ederek şöyle diyor: bunun üzerine İbn Abbas: bu sözü Nevf söyledi mi? diye sordu. Ben: evet söylüyor, dedim. İbn Abbas: ey Sa'id, sen ondan kendin mi işittin? diye sorunca, ben: evet, dedim. Bundan sonra İbn Abbas: Nevf yalan söylüyor, diyerek şu hadîsi rivayet etti: bana Ubey bin Kâ'b Tanrı elçisinden (ona salâvat ve selâmlar olsun) işiterek şunu söyledi: İsrail oğullarının peygamberi olan Musa yüce ve kutlu Tanrısından: ey Rabbim! yeryüzünde benden daha bilgin bir kulun varsa, onun nerede olduğunu bana bildir, diye niyaz etti. Rabbisi evet, senden daha bilgin bir kulum vardır, dedikten sonra, bu kulunun nerde bulunduğunu bildirerek Musa'nın onunla buluşmasına müsaade etti. Musa tuzlanmış balığı da beraberinde alarak, yanında yiğiti bulunduğu halde, yola çıktı. Musa'ya: bu balık nerede dirilirse, aradığın zatı orada bulur ve muradına erersin, denilmişti. Musa ile yiğit, balığı yüklenerek yollarına devam ettiler. Yorulunca bir ka-

yanın yanına geldiler. Orada bir nehir gördüler, bu su Abı Hayat (hayat suyu) olup, ondan içen ebedî hayata kavuşur ve ölmüş bir durumda olan herhangi bir nesne bu suya yaklaşırsa tekrar hayat bulurdu. Onlar, o civarda bir yere indiler. Balık su ile temasa gelince dirildi ve arkasında iz bırakarak denizde yol aldı. Oradan kalkarak bir menzil yer gittikten sonra Musa yiğitine: Yemekleri getir de yiyelim, bu yolculuk bizi yordu, dedi. Yiğit: kayanın yanında durduğumuz zaman balığın ne hale geldiğini görmedin mi? Sana bunu söylememi bana şeytan unutturmuştur, kayanın yanında bulunduğumuz zaman balık denize fırladı ve izler bırakarak denizde acayip bir yol aldı, dedi. İbn Abbas sözüne devam ederek şöyle diyor: Musa geriye doğru yürüyerek kayanın yanına geldiğinde, elbisesine bürünmüş birini gördü. Musa ona selâm verdi, o da selâmı alarak: sen kimsin? diye sordu. Musa: ben Musa bin İmran'ım deyince, adam: İsrail oğullarının sahibi Musa mısın? diye sordu. Musa: evet, dedi. Adam: senin bu topraklara kadar gelmenin sebebi nedir, halbuki kavmin arasında yapacağın işlerin var, diye sorduğunda, Musa: sana bir hayır ve hidayet eseri olarak öğretilen ilimleri öğrenmek için geldim, diye cevap verdi. Hızır: sen benimle arkadaşlık etmeye dayanamazsın, dedi. O, gaipleri bilerek iş gören bir zat olduğu için Musa'nın ne yapacağını bilmişti. Musa sabrederim, dediğinde o: içyüzünü bilmediğin ve bilemediğin işlere nasıl sabre-

dersin? dedi. Hızır, bu sözleriyle: sen gördüğün şeylerin ancak zâhirine bakarak hükmedersin, benim bildiğim gaip şeyleri sen bilmezsin, demek istemiştir. Musa: Tanrı irade ederse beni sabırlı ve dayanıklı bulacaksın, ben, fikrime muhalif olsa dahi senin emirlerini dinlerim, dedi. Hızır: bana tabi olup arkadaşlık edeceksen, sana içyüzünü açıklamadan önce benden hiçbir şey sormayacaksın, fikrine aykırı olsa dahi susacaksın, dedi. Musa bu şartları kabul ettikten sonra, onlar deniz sahilini takiben yaya olarak ilerlediler. Gemilerine bindirerek götürecek olan gemicileri beklemeye başladılar. Nihayet yeni yapılmış sağlam bir gemi geldi. Bundan önce bundan daha güzel ve sağlamı geçmemişti. Gemiye almalarını rica edince, gemi sahipleri onları içeri aldılar. Hızır gemide yerleştikten sonra, çekiç ve demir aletini alarak bir köşeye çekildi ve demir aletiyle geminin tahtasını deldikten sonra bir levha alarak deldiği yeri kapattı. sonra üzerine oturarak orasını bitiştirmeye başladı. Bunu gören Musa: ne kadar kötü bir iş işledin, sen gemicileri batırmak için mi gemiye bindin? Çok kötü bir iş yaptın, dedi. Hızır: ben sana: benimle arkadaşlık etmeye dayanamazsın. dememiş miydim? diye cevap verdi. Musa: bundan sonra senden bir şey sorarsam, benimle arkadaşlık etme. verdiğim sözü tutmadığım için büyüklük göster, diye ondan özür diledi. Gemiden çıkınca yollarına devam ederek bir köye geldiler. Orada oynıyan çocuklara rasgeldiler ki, içlerinden biri bilhassa güzel,

yüzü nurlu ve narindi. Hızır onu elinden yakaladı, sonra bir taşla kafasına vurarak dimağına kadar yarmak suretiyle çocuğu öldürdü. Musa, çok acıklı ve feci bir işle karşılaştığından buna dayanamadı, çünkü Hızır, suçsuz ve günahsız bir çocuğu yakalıyarak öldürmüştü. Musa ona: sen, bir suç karşılığı olmaksızın bir çocuğu öldürmekle çok kötü bir iş işledin, dedi. Hızır: sana benimle arkadaşlığa dayanamazsın demedim mi? dedi. Musa: bundan sonra senden bir şey sorarsam benimle arkadaşlık etme, benim tarafımdan artık mazur sayılırsın, dedikten sonra yollarına devam ederek bir şehre vardılar. Ahalisinden yemek istediyseler de, şehir halkı onları misafirliğe kabul etmedi. Orada yıkılmak üzere bulunan bir duvar gördüler. Hızır önce duvarı düzeltti, sonra da yıkarak yeni baştan yapmaya başladı. Sabır ve tahammül edemiyeceği böyle bir zahmetli işi görünce, Musa'nın canı sıkıldı. Ona: istediğin takdirde, bu işin için ücret alabilirdin, dedi. Bununla: onlardan yemek istedik. yemek vermediler. misafir olarak evlerine kabul etmelerini rica ettik, bizi misafir olarak almadılar. Sen buna bakmadan onların yıkılmaya yüz tutmuş duvarlarını yapmaya başladın, isteseydik. bu işin karşılığı olarak ücret alabilirdik. demek istemiştir. Hızır: işte. artık seninle aramızda ayrılık başgösterdi. sabredemediğin şeylerin içyüzünü izah edeceğim, diyerek, yukarıda naklettiğimiz gibi gemiyi delmesi, çocuğu öldürmesi ve duvarı onarmasının sebeplerini anlattı. İbn

Abbas (yetimlerin malı olan duvardan bahsedilirken), adı geçen *kenz*'den maksadın, ilim hazinesi olduğunu söyler.

Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme, onlara da Hasan bin Umere'den naklen Muhammed bin İshak söylemiş, o, babasından, babası da İkrime'den şunu rivayet eder: İbn Abbas'tan: senin, Musa'nın yiğiti hakkındaki sözlerini işitmedik, dediklerinde, o, Musa'nın yiğitine dair söylediği sözleri sırasında şunları da anlattı: Musa'nın yiğiti *buld*'dan, yanı ebediyet suyundan ıçerek ebedî yaşıyan bir şahsiyet oldu. Bilgin, yani Hızır onu yakalıyarak bir gemiye attı. Yiğit. kıyamete kadar bu gemi ile denizin dalgaları arasında yüzecektir. Onun bu cezaya çarptırılması, hakkı olmadığı halde, hayat suyundan içmesinden ileri gelmiştir.

Bize Bişr bin Mu'az söyledi, ona ve arkadaşlarına Şu'be'den naklen Yezid söylemiş, o Katade'den, «İki denizin birleştiği yere vardıklarında balıklarını unuttular» ayetini açıklarken şunları öylediğini rivayet eder: Tanrı peygamberi Musa (ona salâvat ve selâmlar olsun) denizi geçtikten ve Tanrının yardımiyle Firavundan ve onun kavminden kurtulduktan sonra, İsrail oğullarını biraraya toplıyarak, onlara şu hutbeyi söyledi: siz, yeryüzünün en hayırlı ve en bilgin insanlarısınız, yüce Tanrı sizin düşmanınızı yok etti, sizi denizin öbür tarafına geçirdi, size Tevratı indirdi, dedi. Hazır bulunanlardan biri: şu tarafta biri var, o sizden daha bilgindir, diye

söze karıştı. Bunun üzerine Musa, yiğiti Yuşaa bin Nuh ile, adı geçen bilgini araştırıp bulmak üzere yola çıktılar. Bir sepete koyarak kendileri ile birlikte tuzlu bir balık götürdüler. Onlara: kendinizle beraber götürdüğünüz balığı kaybettiğiniz yerde Hızır adlı bir bilgine raslarsınız, denilmişti. Tarif edilen yere geldiklerinde, yüce Tanrı balığa can verdi. Balık kuvvetle sıçrıyarak denize düştü ve ilerlemeye başladı. Balığın geçtiği yerde su donuyordu. Tanrı: Musa ile yiğit yollarına devam ettiler, oradan geçtikten sonra Musa yiğitine: yemeği getir de yiyelim, bu yolculuk bizi yordu, cümlesiyle onların hallerini anlattıktan onra: «Hızır'ı kendi rahmetimize lâyık görüp, ona kendi tarafımızdan ilim öğretmiştik» ayetinde Hızır'ı tasvir eder. (Musa ile arkadaşı), Hızır adlı bu bilginle buluşmuşlardı. Tanrı elçisinden (ona salâvat ve selâmlar olsun) rivayet edildiğine göre, o, Hızır'ın bu adı almasının, onun beyaz bir kürk üzerine oturmuş olmasından ve bu kürkün yeşil renk alarak üzerinde oturan zatla birlikte deprenmesinden ileri geldiğini söylemiştir.

Buraya kadar Tanrı elçisinden ve bizden önce geçip giden bilginlerden rivayet ettiğimiz haberler, Hızır'ın Musa'dan önce yaşamış ve Musa zamanını da idrak etmiş bir şahsiyet olduğunu gösterir. Aynı zamanda onun, Urmiya bin Halkiya ile aynı şahıs olduğunu iddia edenlerin sözlerinin doğru olmadığını da ispat eder. Çünkü, Urmiya Buhtunnasar zamanında yaşamıştır.

Musa ile Buhtunnasar devri arasındaki tarih ve haberlere vâkıf olanların, zorluk çekmeden takdir edebilecekleri bir şeydir. Hızır ile Musa ve onun yiğiti hakkında naklettiğimiz haberlerden anlaşıldığına göre, Hızır, Minuşehr ile Efridun (Feridun) zamanlarını idrak etmiş bir zattır. Bundan dolayı onunla ilgili haberleri Musa'dan ve onun devrinden önce andık. Musa'nın Minuşehr zamanında peygamberlik etmiş olduğu malûmdur. Minuşehr ise, büyük babası Efridun'dan sonra hükümdarlık etmiştir. İbrahim ile Hızır arasında (her ikisine de salâvat ve selâmlar olsun) yaşamış olan ve haberlerini naklettiğimiz zatların hepsi de, Biyurasp ile Efridun'un hâkimiyeti çağında yaşamış kimselerdir. Bu iki hükümdarın ne kadar yaşadığı ve ne kadar hükümet sürdüğü hakkındaki haberleri yukarıda nakletmiştik. Şimdi Minuşehr'le ilgili haberlere gelelim.

Minuşehr'in nesebi ve onun zamanında cereyan eden hâdiseler

Efrudun bin Esfiyan veya: Esgiyan) Pergav'dan sonra, İrce bin Efridun oğullarından olan Minuşehr hükümdar oldu. Bazı kimseler, Fars adının işte bu Minuşehr'den geldiğini iddia ederler. O, Minuşehr Keyaziye olup, Fars soy bilgilerine göre şeceresi şöyledir: Minuşehr bin Minşahverner bin Minşahvarbeg bin Veyrek bin Serveşnek bin İrek bin Bitek bin Ferzeşnek bin Zişek bın Fergûzek bin Gevzek bin İrec bin Efridun bin Esfiyan (Esgiyan) Prgav. Bu adlar baş-

ka şekillerde de telâffuz edilir [1]. Mecusîlerden bazıları, Efridun'un, İrec'in kızlarından Gevzek ile münasebette bulunarak ondan Ferguşek adında bir kızı olduğunu, sonra Ferguşek'le münasebette bulunarak ondan Zuşek adında bir kızı olduğunu, Ferzuşek ile münasebette bulununca Bitka adında bir kızı olduğunu, Bitka ile münasebette bulununca İrek adında, İrek'le münasebette bulununca İzek adında, onunla münasebette bulununca da Minşahrvag'in doğduğunu söylerler. Bazıları bu adı Minşahvarbeg eklinde zaptetmişlerdir. Onun cariyesi Minşeczek idi. Minşahrvag ise Minşeczek ile münasebette bulunduğunda, Minşahrner adlı bir oğlanla Minşarervik adında bir kızı doğmuştur. Minşahrner Minşarervik'le münasebette bulunduğunda, Minuşehr doğmuştur. Bazılarının rivayetine göre Minuşehr Dünbavend'de, diğer bazılarına göre de Rey'de dünyaya gelmiştir. Minşahrner ile Minşarervik, Minuşehr doğduktan sonra Toç'tan korkarak bu hâdiseyi gizli tutmuşlardır. Minuşehr büyüdükten sonra, büyükbabası Efridun'a intisap etmiştir. Efridun, katına giren Minuşehr'de iyilik ve zekâ eseri görerek, büyükbabası İrec'e ait memleketleri onun idaresine vermiş ve büyükbabasının tacını da ona giydi miştir. Haber nakledenlerden bazıları, Minuşehr'in, Minuşehr bin Minuşahrner bin Efrikış bin İshak

[1] İsimlerin muhtelif şekilleri için krş.: *Annales ques scripsit Abu Djafar Mohammed İbn Djarir At Tabari*, cum aliis edidit M. J. De Goeje Lugd. Bat. E. J. Brill, 1879 - 1891. I. s. 430 - 431. (Çeviren).

bin İbrahim olduğunu söylerler. Bunlara göre Efridun ölüp, Kiyumers'in vefatından 1922 yıl geçtikten sonra Minuşehr hükümdar olmuştur. Bu haberlerin doğruluğu ispat edilmek istenilirken, Cerir bin Atıyye'nin şu beyitleri tanık olarak gösterilmektedir:

İshak oğulları ölüm kuşağını kuşanıp demir silâhları taktıklarında, birer arslan kesilirler. Kendilerini anıtmak üzere neseplerini söylerken İspehbed, Kisra, Hürmüz ve Kayser'i zikrederler. Onlar, Tanrının kitabına ve peygamberliğe nail oldukları gibi, İstahr ve Tüster'in de hükümdarı idiler. O parlak simalı Fars ocuklariyle bizi öyle şerefli bir büyük ata birleştirir ki, sonradan gelen nesiller ona nispet edilmek şerefini kazandıktan sonra, âlemde başka hiçbir şeye önem vermezler. Bizim atamız İbrahim Halil, Rabbimiz Allahtır. Biz. Tanrı tarafından takdir edilen kısmete razıyız.

Fars'lara gelince, onlar yukardaki nesep şeceresini inkâr ederek, ancak Efridun oğullarının hükümdarlık ettiğini söyler ve başka atalardan gelenlerin hükümdarlık ettiği hakkındaki fikri kabul etmezler. Kendi kavimlerinden olmıyan yabancı biri hükümdarlık etmişse, onun hükümdarlığı haksızlıkla ele geçirdiğini iddia ederler. Bana Hişam bin Muhammed'den naklen söylediklerine göre, Toç ile Selm, kardeşleri İreci öldürdükten sonra yeryüzünü aralarında bölerek üç yüz yıl hükümet sürmüşlerdir. Bundan sonra Minuşehr bin İrec bin Efridun yüz yirmi yıl hükümet sür-

müştür. Bu tarihten sonra Türk kavminden İbn Toç'un oğlu onun üzerine saldırarak İrak'tan sürmüşse de, Minuşehr yüz yirmi yıl sonra zafer kazanarak onu memleketinden kovmuştur. Minuşehr bundan sonra yirmi sekiz yıl hükümet başında kalmıştır. Minuşehr doğruluğu, ihsan ve iyilikleriyle tanınmış bir hükümdardı. İlk önce hendekler kazdıran, savaş aletleri toplıyan, memleketi kısımlara bölerek dehkanlar (boy beyleri) tâyin eden, ahaliyi kendisine köle ve hizmetçi yapan, onlara zillet elbiseleri giydiren ve kendisine itaat etmelerini emreden odur. Rivayete göre Musa onun hükümdarlığı çağlarında ortaya çıkmıştır. Hişam'dan naklen söylediklerine göre, Minuşehr hükümdar olarak başına hükümdarlık tacı giydirildiği gün: biz düşmanlarımıza karşı kuvvetliyiz, ata babalarımızın öcünü almaya hazırız, düşmanı memleketimizden kovmaya muktediriz, demiştir. Sonra büyük babası İre'cin öcünü almak üzere Türk memleketi üzerine yürümüş, kardeşi Selm'i öldüren Toç'tan intikamını aldıktan sonra memleketine dönmüştür. Efrasyab bin Feşneç bin Rüstem, Şehrasp'ın oğlu olup, Türkler kendilerini ona nispet ederler. Diğer bir rivayete göre de o, Erşasp bin Toç bin Efridun'un oğludur. Rivayete göre Lefşek Feşenc bin Zaşmin Minuşehr'in Toç ile Selm'i öldürmesinden altmış yıl geçtikten sonra onunla savaşa tutuşarak, Minuşehr'i Taberistan'da kuşatmıştır. Fakat sonradan Efrasyap ile Minuşehr barışarak, aralarında, Minuşehr'in Erşisiyatir adlı bir adamı tarafından

fırlatılacak bir ok atımı genişliğindeki araziyi sınır olarak tesbit ettiler. Bazıları bu adı kısaltarak İrş şeklinde zaptederler. İrş tarafından atılan ok Türk memleketinin neresine düşerse, orası sınır olacak, iki taraftan hiçbiri bu sınırı geçmiyecekti. Erşisiyatir bir ok attı. Tanrının verdiği kuvvetle onun Taberistan'dan attığı ok Belh (Amuderya ırmağına düştü ve böylece Belh ırmağı İran ile Türk yurdu ve Toç oğullariyle İrec evlâdı arasında sınır teşkil etti. İki arada sınır tâyin edilmekle, Efrasyap ile Minuşehr arasındaki savaş da sona erdi. Rivayete göre, Minuşehr Sarat, Dicle ve Belh ırmaklarından büyük kanallar kazdırarak sular akıtmış, ırmaklar vücuda getirmiştir. Ahaliye ekin ekmeyi ve toprağı mamur eylemelerini emretmiştir. Savaşlarda ok kullanmayı o icad etmiş ve iyi ok attığından dolayı Erşisiyatir'i okçu başı tâyin etmiştir. Rivayete göre Minuşehr'in hâkimiyetinin otuz beşinci yılında, Türkler memleketin sınırlarını ellerine geçirerek orada yaşıyan tebaasına el uzatmışlardır. Minuşehr bundan dolayı tebaasını azarlıyarak: siz insanların hepsini de doğurmadınız, insanlar ancak kendilerini koruyup üzerlerine yürüyen düşmanları defederlerse insan sayılırlar. Türkler, memleketinizin sınırlarını ellerine geçirdiler, onların bu hücumu, ancak düşmanla savaşı terkederek memleketi korumaya önem vermemenizden ileri gelmektedir. Yüce ve kutlu Tanrı bile bu devlet ve memleketi bizi denemek ve bu nimetine karşı şükredip etmediğimizi anlamak için ihsan etmiştir, şükredersek

nimetlerini arttıracak, küfranla karşılarsak devlet ve nimeti elimizden alarak bizi cezalandıracaktır. Biz savaşan ve kendimizi korumasını bilen bir kavımiz, yarın savaşa hazır olunuz, diye emretti. Ahali: emrine itaat ediyoruz, diyerek ondan özür dilediler. Minuşehr onları evlerine göndererek, ertesi gün sabahleyin memleketin halkını ve esavire'yi, yani asker sınıfının eşrafını çağırttı, başkanlarını huzuruna kabul ederek en büyük din reisleri olan Mübazan'ı kendi tahtının karşısındaki tahta oturttu. Minuşehr bundan sonra tahtı üzerinde ayağa kalktı, esavirenin eşrafı da ayakta idiler. Minuşehr onlara oturmalarını emrederek: ben ancak sözlerimi işittirmek üzere ayağa kalktım, dedi. Eşraf yerine oturduktan sonra, Minuşehr şu hutbeyi iradetti: ey ahali, halk Yaradanındır, bağış ve ihsanlarda bulunana teşekkür etmek ve kudret sahibi olan Yaradana itaat etmek vaciptir. Olacak olur, gerek kendisi başkalarından istesin, gerek ondan başkaları istesin, mahlûktan daha âciz bir şey yoktur. Yaradanın kuvvet ve kudretinden üstün bir kuvvet mevcut değildir. İhtiyaçlarınızı yerine getirmesi ve maksatlarınıza erdirmesi için yalvardığınız kuvvet sahibinden daha üstün bir kudret bulunmadığı gibi, mukadderatı daima onun elinde olan insandan daha âciz ve zayıf kimse yoktur. Tefekkür bir nurdur, gaflet ise karanlıktır. Bizden önce yaşıyanlar gelip geçtiler. Kök yerini tutan dedelerimiz geçip gittikten sonra, dallara benziyen bizler de yok olacağız. Bizim onlarla birleşmemiz zaruridir. Yüce

Tanrı bize işbu devlet ve saltanatı bağışladı. Buna şükrederiz, ondan akıl ve doğrulukla iş gördürmesini ve işlerin iç yüzünü anlayabilecek derecede bilgi ilham etmesini dileriz. Devletin memleket halkı üzerinde hakkı olduğu gibi, halkın da devlet üzerinde hakları vardır. Devletin, memleket halkından beklediği, ahalinin hükümdara itaatleri, ona güzel nasihatlerde bulunmaları ve düşmanlarla savaşmalarıdır. Halkın hükümdardan beklediği ise, yiyeceklerini vaktinde temin etmesidir. Çünkü onun devletten başka desteği yoktur. O, halkın işlerini görmeli, onları esirgemeli, güç ve kudretleri haricinde iş ve vazifeler yükletmemeli, bağ, bostan ve tarlalar tabiî âfetlere maruz kalarak verimleri eksildiği takdirde, zarar ve ziyan nispetinde vergilerini eksiltmelidir. Mal ve mülkleri herhangi bir âfet neticesinde mahvolursa, devlet bu zararı gidermeli ve onlara, hallerini onaracak duruma gelmeleri için yardım etmelidir. Devlet sonradan bir veya iki yıl içinde bunu ödetir. Kuş için kanad ne ise, devlet için de ordu ve asker o derecede önemlidir. Asker, devletin kanadıdır. Bir kuş, uçmaya yarıyan kanadı eksildiği nispette zayıf düştüğü gibi, ordusunun eksilmesiyle devlet de o derecede zayıftır. Hükümdarda üç meziyetin bulunması şarttır: o, doğru sözlü olup, hiçbir vakit yalan iş görmiyecek, cömert olacak, sinsi olmayacak ve darıldığı zaman kendisini idare etmesini bilecektir, çünkü hükümdar başkalarına musallat bir haldedir, elini her tarafa uzatabilir. Vergiler onun hazinesinde top-

lanır. O, toplanan mal ve servetleri kendisine tahsis etmeyip, ehliyet ve istihkaklarına göre asker ve tebaasına sarfetmelidir. Hükümdar affetmesini bilmelidir. Çünkü devleti, hükümdarın affından ziyade devamlı kılan hiçbir şey yoktur. Tebaanın cezalandırılması, devletin ortadan kalkmasını kolaylaştıran en büyük sebeptir. Şunu bilmelidir ki, insanların suçları affederken yanılması, ceza verirken düştükleri hatadan daha hayırlıdır. Hükümdarın, ölüm cezası verirken, çok dikkatli davranarak ciddî incelemelerde bulunması gerektir. Vali ve memurları ona birinin cezalandırılmasını arzettiklerinde, memurun sözünün tesiri altında kalmaktan sakınmalı, zulümden şikâyet edenle, zalimi biraraya getirerek onları karşılaştırmalı, zulümden şikâyet edenin dâvası sabit olursa, zalimden onun hakkını ödetmelidir. Hükümdar, herhangi bir sebeple mazlumun hakkını zalimden ödetmediği takdirde, bunu kendisi öder ve böylece fesadı önlemiş olur. İşte bizim hükmümüz budur. Şunu da bilmelisiniz ki, herhangi bir kimse, haksız olarak kan akıtır, veya haksız olarak birinin elini keserse, sahibi affetmedikçe ben o kimsenin suçunu affetmem. Benim bu sözlerimi unutmayınız, tekrar ediyorum ki, Türk kavmi size ve memleketinize göz dikmiştir, onların saldırışlarını önlemek üzere bana yardım ediniz. Bunu yapmakla kendinizi korumuş olacaksınız. Size, silâha sarılmanızı ve hazırlanmanızı emrettim. Fikirde ve tedbir almak hususunda sizinle beraberim, bu devlette bana

ait olan cihet, sizin bana itaatinizle birlikte hükümdarlık adını taşımamdır. Hükümdar, ancak tebaası kendisine itaat ettiği takdirde, hükümdar olur, tebaası emirlerini dinlemezse o hükümdar değil, köledir. Bize karşı yürütülen muhalefet hakkında haber verildiği takdirde, biz bu sözleri, işin içyüzünü anlamadan kabul edecek değiliz. Ancak sözlerin doğruluğunu iyice anladıktan sonra, o kimseleri muhalif tanır ona göre hareket ederiz. Kaygu zamanında en üstün silâh, sabır, sükûnet, azim ve şüphelerden uzak bulmaktadır. Düşmanla savaşırken ölenler için sükûnet, saadet ve Tanrının rızasını dileriz. En meziyetli iş, Tanrının emrine boyun eğmek, onun hüküm ve kazasına razı olmak ve şüphelerden uzaklaşarak sükûnete kavuşmaktır. Olacak işlerden kaçıp kurtulacak yer yoktur. Bu dünya insanlar için bir yolculuk yurdudur. Dünya yolcuları yüklerini başka yerde çözerler. Onların dünyada erişecekleri hedef, çıplak olarak dünyadan ayrılmaktır. İhsan sahibi yaradanın nimetlerine şükretmek, hüküm ve kazayı elinde bulundurana teslim olmak ne kadar hoş bir şeydir. En üstün ve biricik sığınılacak kimse olan zata teslimiyet gösterenden daha doğru hareket eden kim vardır? Ancak Yaradana güvenilir. Zafer kazandıranın Tanrı olduğu fikrinde ve bu niyette iseniz, Tanrıya güveniniz. Niyetiniz doğru olursa, maksadınıza erişeceğinize inanınız. Biliniz ki, devlet ve mülkün bakası, ancak doğru ve itidalli iş görmekle, iyi itaatla, düşmanı söküp atmakla ve zalimler-

den mazlumların hakkını almakla temin edilir. Hastalığın tedavisi ve şifası sizin elinizdedir. Her hastalığı gideren bir şey varsa, o da, doğrulukla ve itidalle hareket, kötülüğü durdurmak ve iyiliği emretmektir. Kuvvet ve kudret Tanrının elindedir. Size yiyecek ve içecek temin eden tebaanın işlerini görünüz, halk arasında adaleti hâkim kılarsanız, onlarda memleketi imar etmek arzusu uyanır. Vergi geliriniz fazlalaşır, yiyecekleriniz bollaşır. Tebaanın üzerine yüklenirseniz, memleketin imarı durur, tarla ve topraklar ekilmeden kalır. Bunun bir neticesi olarak vergiler azalır, yiyecekleriniz de o nispette eksilir. Minuşehr tarafından irad edilen bu nutkun tesiriyle, eşraf ve esavire, tebaayı adaletle idare etmeye ve iyi muamelede bulunmaya söz verdiler. (Hükümdar, sözüne devam ederek şöyle dedi): Masrafları devlet ve sultana ait olan ırmak ve kanallar vasıtasiyle sulanan tarla ve sair toprakların vergisini birikmeden önce toplayınız, masrafı tebaaya ait olup da, vergilerini ödemekten âciz kaldıkları takdirde, onlara zarar vermiyecek nispette, yani her yıl dörtte birini, üçte birini veya yarısını alırsınız, ta ki vergi ağırlığı hissetmesinler. İşte benim söz ve emrim budur. Ey bütün ruhanilerin başkanı olan Mubezan! Bugün benden işittiğin sözleri aklında tut, unutma, dedi. Sonra ahaliye hitap ederek: sözlerimi işittiniz mi? diye sordu. Halk da: işittik, çok iyi sözler söyledin, Tanrı irade ederse, emirlerini yerine getireceğiz, dediler. Minuşehr bundan sonra ye-

mek getirtilmesini emretti. Hazır bulunanlar yemekten sonra teşekkürle hükümdarın katından çıktılar. Minuşehr yüz yirmi yıl hükümdarlık etti. Naklen bana söylediklerine göre Hişam bin el-Kelbî şöyle demiştir: Yemen hükümdarlarından Er-Ra'iş, Minuşehr zamanında Yemen'de hükümdarlık etmiştir. Onun sülâlesi: Er-Ra'iş bin Kays bin Sayfi bin Seba' bin Yeşcib bin Ya'rb bin Kahtan olup, Ya'rb bin Kahtan bin Habir bin Şalih'ten ve kardeşlerinden sonra Yemen Devletinin başına geçmişti. Onun adı, Hâris bin Ebi-Süded' dir. Ra'iş adı ona, bir kavmin üzerine yürüyerek aldığı ve Yemen'e getirdiği ganimet malından dolayı verilmişti. Ra'iş sonra Hind üzerine yürüyerek ahalisini öldürdü, esir ve ganimetlerle Yemen'e döndü. Bundan sonra tekrar sefere çıkarak Tayyi' lerin iki dağına ve sırasiyle Enbar ve Mavsil (Mosul) üzerine yürüdü. Süvari bölüklerinin başına Şemir bin Attaf'ı tâyin ettikten sonra, onları Türk memleketine gönderdi. Şemir, Azerbeycan'a sahip olan Türkler üzerine yürüdü, savaş erlerini öldürerek çoluk çocuklarını esir aldı. Sonra bu seferde olup bitenleri iki taşın üzerine yazdırdı ki, bunlar Azerbeycan'da maruftur. İmrül-Kays bu münasebetle şöyle diyor:

Dehr ve zamanın mahv ve helâk edici olup, ahitlerine kötü bir şekilde hıyanet ederek insanları yutmakta olduğunu biliyor musun? O. yeryüzündeki düz ve dağlık arazinin sahibi olan Ra'işi de köşk ve saraylarından alarak yok etti O. öldürücü tırnaklarını Zi-Menar'e de batırdı. İlk önce zerreler kuran zata da tuzaklar kurdu.

Şairin yukarıda zikrettiği Zi-Menar'dan maksat, hükümdar Zi-Menar bin Ra'iş'tir. Onun adı Ebrehe bin Ra'iş olup, babasından sonra hükümdar olmuştu. Zi-Menar adı ona, Magrib (batı Afrika) üzerine yürüdüğü vakit, döndükleri zaman yolu bulamazlar korkusu ile, geçtikleri yollar üzerine minareler vücuda getirdiği için verilmiştir. Yemen ahalisinin söylediklerine göre Zi-Menar, oğlu El-Abd bin Ebrehe'yi Magrib ülkesinin (Batı Afrikanın) en uzak köşelerine göndermişti. Oğlu onun katına dönerek kendisiyle birlikte Nesnas cinsinden pek çirkin kıyafetli adamlar getirmişti. Halk bunları görünce korktu ve bu yüzden ona Zi-el-Ez'ar (korkunç adamlar sahibi) adını taktı. Ebrehe, uzak memleketle de fütuhatta bulunan Yemen hükümdarıdır. Burada Yemen hükümdarlarını anmam, rivayete göre Ra'iş'in Minuşehr zamanında devlet başında bulunmasından ve onların Fars hükümdarları tarafından bu işe tâyin edilmelerinden ileri gelmiştir.

Musa bin İmran'ın nesebi (ona salâvat ve selâmlar olsun) **onunla ilgili haberler ve Musa ile Minuşehr zamanında cereyan eden hâdiseler**

İsrailullah Yakub'un evlâdına, onların sayısı ve doğumlarına dair haberleri yukarda zikretmiştik. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme bin El-Fazl söylemiş, o, Muhammed bin İshak'tan şunu rivayet eder: Lâvi

bin Yakub, Mari bin Yeşhr'ın kızı Nabite ile evlendi. Ondan Garşun bin Lâvi, Merdi bin Lâvı ve Kahes bin Lâvi adlı (çocuklar) dünyaya geldi. Kahes bin Lâvi, Mesin bin Batuvil bin İlyas'ın kızı Fahi ile evlendi. Onun bu eşinden Yashr bin Kahes ile Merdi doğdu. Yashr, Betadid bin Yaksan bin İbrahim'in kızı Şemis ile evlendi. Onun bu eşinden İmran bin Yashr ile Karun bin Yashr dünyaya geldi. İmran, Şamuvil bin Berkiya bin Yeksan bin İbrahim'in kızı Yuhib ile evlendi. Onun bu eşinden. Harun bin İmran ile Musa bin İmran (her ikisine Tanrının salâvat ve selâmları olsun) dünyaya geldi. İbn İshak'tan başka raviler şöyle diyor: Yakub bin İshak yüz kırk yedi yıl ömür sürdü. Yakub seksen dokuz yaşında iken Lâvi doğdu. Lâvi kırk altı yaşında iken Kahes doğdu. Kahes'in Yashr. Yashr'ın da Amrem adlı oğlu oldu. Amrem. İmran ile aynı şahıstır. Yashr 147 yıl yaşamıştı. O altmış yaşında iken. İmran doğmuştu. İmran'ın Musa adlı oğlu oldu. Musa'nın annesi bir rivayete göre Yuhabid. diğer bir rivayete göre de Anahsd'dir. Musa'nın eşi, Yetrun'un kızı Safura'dır. Yetrun. peygamber Şu'ayb'in adıdır. Musa'nın Cerşua ve İli'azer adlarında iki oğlu oldu. Musa kırk bir yaşında iken hayatından korkarak Medyen'e gitti. O. insanları İbrahim dinini kabule çağırıyordu. Musa seksen yaşında iken Tanrı ona Tur'u Sina'da gözüktü. Onun zamanında Mısır Firavunu. Yusuf'la macerası olan Kabus bin Mus'ab bin Mu'aviye, eşi de Muzahim bin Ubeyd bin

Reyyan bin Velid'in kızı Asiye idi. Musa'ya nida geldiği zaman, Kabus bin Musab'ın öldüğü, onun yerine, Tanrıya, Kabus'tan daha fazla isyan eden ve daha şiddetli bir kâfir ve zalim olan Velid bin Mus'ab'ın Mısır Firavunu olduğu bildirildi. Tanrı Musa'ya, kardeşi Harun'la birlikte giderek onu din ve imana çağırmasını emretti. Velid, kardeşi öldükten sonra Müzahim'in kızı Asiye ile evlenmişti. İmran yüz otuz yedi yıl yaşamış, o yetmiş yaşında iken Musa doğmuştu. Musa, ilâhi emir üzerine kardeşi Harun'la birlikte Firavunu imana çağırmak üzere onun katına gitti. Musa, doğumundan kırk yıl geçtikten sonra, İsrail oğullariyle birlikte Mısırdan çıktı, denizi geçerek Tih çölüne girdi. İsrail oğulları Yuşaa bin Nun idaresinde Tih çölünden çıkıncaya kadar kırk yıl geçmişti. Musa, doğumundan Tih çölünde ölünceye kadar yüzyirmi yıl yaşamıştır. İbn İshak'a gelince, onun rivayeti biraz farklıdır. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o, İbn İshak'tan şunu rivayet eder: Tanrı, Yusuf'un ruhunu kabzetti, o devrin Firavunu olan Reyyan bin Velid de öldü. Amalika kavminden olan Firavunlar Mısırda arasıra hükümet sürdüler. Tanrının iradesiyle İsrail oğulları orada yayıldılar. Bana rivayet ettiklerine göre, Yusuf öldükten sonra, mermerden bir tabut içine konularak, Nil kenarında suyun içine gömülmüştür, İsmail oğulları, Yusuf, Yakub, İshak ve İbrahim tarafından öğretilen İslâm şeriatiyle amel ederek Firavunların idaresinde yaşıyorlardı. Musa devri

Firavunu işbaşına geçinceye kadar hayatları böyle devam etti. Bana söylediklerine göre bu Firavunun adı Velid bin Mus'ab olup. Tanrıya bundan daha şiddetle karşılık göstereni, ona küfredeni ve ondan daha uzun ömürlü olanı görülmemişti. Bu zat, Mısır Firavunlarının en zalimi idi. O, İsrail oğullarını hizmetçi gibi kullanıyor, onları sınıflara bölerek bir kısmını da ekin tarlalarında çalıştırıyordu. İş görebilecek bir meslek sahibi olmıyanlardan kafa vergisi ödetiyor ve böylece İsrail oğullarını şiddetli bir baskı altında tutuyordu. İsrail oğulları dinlerini bırakmak istemiyorlardı, Firavunun bu zulmüne bakmadan dinlerine sarılanlar eksik değildi. Firavun. İsrail oğullarından Müzahim'in kızı olan ve en hayırlı kadınlardan sayılan Asiye ile evlenmişti. Firavun, İsrail oğullarını şiddetli cezalara çarptırarak uzun ömür sürdü. Yüce Tanrı İsrail oğullarını kurtarmak istediğinde Musa yetişti, Tanrı ona peygamberlik ihsan etti. İbn İshak sözüne devam ederek şöyle diyor: bize anlattıklarına göre, Musa'nın zuhur edeceği zaman yaklaştığında, müneccim, kâhin ve falcılar Firavunun katına gelerek: bil ki, Israil oğullarından doğup seni yenerek devletini elinden alacak, saltanatını yıkacak ve seni memleketinden çıkarıp dinini değiştirecek çocuğun dünyaya geleceği zaman yaklaştı, dediler. Firavun bunu işitince, İsrail oğullarından doğacak her erkek çocuğun öldrülmesini, fakat kadınların sağ bırakılmasını emretti. Kendi kavminden olan ebeleri

toplıyarak, onlara da: İsrail oğullarından doğacak her erkek çocuğu öldüreceksiniz, dedi. Onlar da Firavunun emrini yerine getirerek her erkek çocuğu öldürdüler. Hamile olan İsrail kadınları yakalanarak işkenceye tabi tutuluyor, ve bunun tesiriyle çocuklarını düşürüyorlardı. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o, Muhammed bin İshak'tan, o da Abdullah bin Ebi Nüceyh yoliyle Mücahid'den şunu rivayet eder: bana anlattıklarına gö e kamışlar toplanarak keskin bıçak gibi bir hale getiriliyor, sonra hamile kadınlar bu keskin kamışlar üzerinde ayaküstü tutulunca, ayaklarının kesilmesine dayanamadan çocuklarını düşürüyorlardı. Birçokları, kamışın kesmesinden kurtulmak üzere çocuklarının üzerine basıyordu. Böylece pek çok çocuk imha edildi. az kalsın hepsi de yok ediliyordu. Bunun üzerine Firavun'a: sen bu hareketinle bütün İsrail oğullarının neslini yok ediyorsun, halbuki onlar senin hizmetçi ve işçilerindir, denince, o, doğan çocukların bir yıl öldürülüp, ikinci yıl sağ bırakılmasını emretti. Harun, çocukların sağ bırakıldığı yılda, Musa ise, öldürülmeleri emredilen yılda doğdu. Harun Musa'dan bir yıl önce doğmuştur. Süddî, bu münasebetle bize, Musa bin Harun tarafından nakledilen şu haberi söylemiştir: Musa bu haberi, Süddî'den Esbat yoliyle nakleder. Süddî, Ebu Malik ve Ebu Salih yoliyle İbn Abbas'tan ve Mürre Hemedanî yoliyle de İbn Mesud ile Tanrı elçisinin (ona salâvat ve selâmlar olsun) sahabe-

lerinden bir kitleden rivayet ettiği haberleri sırasında şöyle demiştir: Firavun rüyasında, Beytülmakdis tarafından gelen bir ateşin, Mısırdaki Kıptı evlerini yaktığı halde, İsrail oğullarına ait evlere dokunmadığını gördü. Bunun üzerine sihirbaz, kâhin, falcı ve izcileri toplıyarak rüyasını anlattı. Onlar: İsrail oğullarının neşet ettiği Beytülmakdis ahalisinden biri zuhur ederek Mısırın mahvına sebep olur, diyerek rüyayı tâbir ettiler. Bunun üzerine Firavun, İsrail oğullarından doğacak her erkek çocuğun öldürülmesini, fakat kızların sağ bırakılmasını emretti. Kıbtilere: hariçte çalışmakta olan kölelerinize bakıp onları içeriye alınız, bu gibi pis işleri İsrail oğulları görsün. dedi. Bunun üzerine Kıbtiler kölelerini yanlarına alıp, İsrail oğullarını köle yerinde çalıştırmaya başladılar. Yüce Tanrı bu hâdiseyi: «Firavun yeryüzünde cebir ve zulümde bulundu», «Ahalisini sınıflara ayırdı» ayetlerinde zikrederek, İsrail oğullarını zor ve pis işlerde kullandı, diye anlatmaktadır. «Onlardan bir kısmını kahredip, doğan erkek çocukları boğazlıyor, kız çocukları sağ bırakıyordu» ayetinde, İsrail oğullarından doğan her erkek çocuğun öldürüldüğü için, küçüklerinin büyümedikleri hikâye ediliyor. Üstelik Tanrı İsrail oğullarının ihtiyarları arasında da ölümü çoğalttı. Bunun üzerine Kıbtilerin ululları Firavunun katına girerek: İsrail oğulları arasında ölüm çoğaldı. Yakında bütün işlerin bizim kölelerimiz üzerine yüklenmesi beklenilebilir, onların erkek çocuklarını öldürdüğün için hiçbiri büyümüyor, büyükleri

ölüyor, erkek çocuklarını sağ bıraksan iyi olurdu, diye ricada bulununca, Firavun, erkek çocukların bir yıl öldürülüp bir yıl sağ bırakılmasını emretti. Erbek çocukların öldürülmediği yılda doğan Harun sağ bırakıldı. Musa'nın annesi, erkek çocukların öldürülmesi emredilen yılda hâmile kaldı. Doğuracağı zaman yaklaşıp kederlenince, Tanrı ona şunu ilham etti: «Oğlun Musa'yı emzirir, hayatından korkacak olursan Nil'e atarsın, telef veya zayi olur diye korkma, ondan ayrıldığın için kederlenme, biz onu sana iade edeceğiz, ona peygamberlik şerefini vererek peygamberlerden kılacağız» (Kasas: 7). Annesi bu ilham üzerine onu emzirdi, bir marangoz çağırarak tabut yaptırdı, anahtarını tabutun içine koyup Musa'yı da yerleştirdikten sonra Nil'e attı. Annesi Musa'nın kızkardeşine: kardeşinin izini takibet, deyince, kızkardeşi, uzaktan onun peşinden gitti. Firavunun adamları onun Musa'nın kızkardeşi olduğunu veya Musa'yı takip ettiğini bilmiyorlardı. Tabutu sürükleyip götüren dalgalar, bazan onu yukarıya kaldırıyor, bazan aşağıya indiriyordu. Nihayet dalgalar, tabutu Firavun'un konağı önündeki ağaçlığa götürdüler. Bu sırada Nil'de yıkanmak üzere oraya gelmiş olan Firavunun eşi Asiye'nin cariyeleri tabutu görüp (yakaladılar) ve onu Asiye'ye götürdü. Onlar tabutun içinde mal veya para vardır, diye düşünüyorlardı. Asiye tabutun içinde çocuğu görerek esirgedi ve sevdi. Firavuna haber verdiği zaman, hükümdar onu boğazlamak istedi, ancak Asiye'nin çok ısrarı

üzerine sağ bıraktı. Firavun ona: ben çocuğun İsrail oğullarından ve mahvımıza sebep olmasından korkuyorum, diyordu. Yüce Tanrı bunu kitabında şöyle anlatmaktadır: «Firavunun adamları, sonradan kendilerine düşman kesilecek ve kendilerini kaygu ve keder içinde bırakacak olan Musa'yı oradan aldılar» (Kasas: 8). Musa'yı emzirmek için süt annesi aramaya başladılar, fakat Musa bu kadınlardan hiçbirinin sütünü ağzına almıyordu. Halbuki kadınlar, Firavunun katında derece ve para kazanmak maksadiyle Musa'yı emzirmek istiyorlardı. Tanrı, bunu kitabında şu ayetinde hikâye etmektedir: «Musa'ya, kızkardeşi tarafından takip edilmeden önce, süt analarından emmesini haram etmiştik. Musa'nın hemşiresi onlara: bu çocuğa iyi bakıp emzirecek ve terbiyesi hususunda kusur göstermeden ona iyiliklerde bulunabiecek bir aile göstereyim mi? dedi» Bunun üzerine Musa'nın hemşiresini hemen yakalayıp: sen bu çocuğu tanıdın, bize onun ailesini göster, dediler. O: ben çocuğu da, ailesini de tanımıyorum, ben ancak: hükümdar hakkında iyi niyet ve dilekte bulunan bir aile demek istedim, diye cevap verdi. Annesi yanına geldiğinde, Musa onun memelerinden sütünü emmeye başladı. Annesi az kalsın: bu benim çocuğum, diyecekti, fakat Tanrı onu bundan korudu. Onun bu hali şu ayette anlatılmaktadır: «Vahyimize inanışı tam olsun, diye biz onun kalbini sabır ve sebatla kuvvetlendirmemiş olsaydık, az kalsın, oğlunun sırrını açığa vuracaktı» (Kasas: 10). Ço-

cuğun Musa adını alması, onun ağaçlık içinde ve suda bulunmasından ileri gelmiştir, çünkü Kıbtıçada *mu* «su», *şa* da «ağaç» demektir. Tanrı, diğer bir ayetinde şöyle diyor: «Biz Musa' yı annesine iade ettik. ta ki gözleri onunla aydınlansın, kaygulanmasın.....». Nihayet Firavun onu evlâtlık edindi ve ona Firavun oğlu dendi. Çocuk yürüyecek hale geldiğinde, annesi onu oynatıyor, raks ettiriyordu. Bir gün analığı onu Firavunun eline vererek: kendin için göz aydınlığı olmak üzere çocuğu al, dedi. Firavun: bu çocuk benim için değil, senin için göz aydınlığıdır, diye mukabelede bulundu. Abdullah İbn Abbas: benim için de göz aydınlığıdır, demiş olsa, Musa'ya iman etmiş olurdu, fakat o bu sözü söylemek istemedi, der. Onu eline aldığında, Musa Firavun'un sakalını yoldu. Bunun üzerine Firavun: cellâtları çağırınız, dediyse de, Asiye buna mâni olarak: «...Bu çocuğu öldürmeyiniz, belki bize faydası dokunur, veyahut onu kendimize evlât ediniriz, dedi» (Kasas: 9). (Asiye sözüne devam ederek:) çünkü o çocuktur, ne yaptığını bilmez. sen Mısırlılar arasında, süs eşyası bakımından benden daha zengin bir kadın bulunmadığını bilirsin, ben onun için yakuttan bir süs eşyası yapacağım, aynı zamanda ateş parçası da koyacağım, çocuk elini uzatarak yakutu alırsa, akıllı olduğu anlaşılır, bu takdirde onu boğazlatırsın, ateş parçasını alırsa, aklının gelişmemiş olduğu anlaşılır, dedi. Asiye yakutu meydana çıkardı, bir tas içerisinde ateş parçasını getirti. Bu sırada

Cebrail gelerek Musa'nın eline bir ateş parçası verdi, Musa onu ağzına aldı, dilini yaktı. Yüce Tanrı bunu kitabında: «Ey Rabbim, dilimdeki tutukluğu çöz, ta ki onlar benim sözlerimi anlasınlar» diye hikâye eder. Sonra bu dileği kabul edilerek dilindeki tutukluk zail oldu. Musa büyüdü. O, Firavunların hayvanlarına biner, onların elbiselerinden giyerdi. Ona: Firavun oğlu Musa, derlerdi. Bir gün Musa evde yokken Firavun hayvanına binerek sarayından çıkmıştı. Musa saraya geldiğinde, ona, Firavunun hayvana binerek gezmeye çıktığını söylediler. Bunun üzerine Musa da Firavunun yanına gitmek üzere hayvanına bindi, öğle emeği ve öğle istirahati vaktinde Menif'e geldi. Öğle zamanı şehre girerken dükkânlar kapalı olup, yollarda kimse gözükmüyordu ki, Tanrı bunu şu ayetinde hikâye etmektedir. «Musa, ahalinin gafil bulunduğu bir zamanda şehre girdi. Yolda, biri kendisine Musa'ya) tabi olan İsraillerden, diğeri de onun düşmanı Firavunlara mensup olan iki kişinin kavga etmekte olduklarını gördü. Kendi kavminden olan adam Musa'dan yardım isteyince, Mu a Kıbti'nin göğsüne vurarak onu hemen öldürdü. Musa: bu şeytan işidir, şeytan insanı aşikâr surette azdıran bir düşmandır, ey Rabbim, bu adamı öldürmekle kendime zulmettim, kabahatimi yarlıga, beni affet. dedi. Esirgeyen ve yarlıgayan Tanrı, onu affetti, Musa: ey Rabbim! hakkımda gösterdiğin bu lûtuf ve nimete karşı bir teşekkür olmak üzere günahkârlara arka olmayacağıma ve onlara yar-

dım etmiyeceğime söz veriyorum, dedi. Musa, bu yaptığı işten korka ak bir fenalık beklediği halde, sabahı şehirde karşıladı. (Sokakta dolaşırken), bundan bir gün önce kendinden yardım istemiş olan adam, (tekrar) istiyerek ve feryat ederek Musa'nın karşısına çıkageldi. Musa ona: sen, azgınlığı apaçık gözüken bir kişisin, dedikten sonra, yine ona yardım etmek üzere ilerledi. Kıbti ağır sözler kullandığı için. Musa onu şiddetle yakalamak üzere iken, (İsrail oğullarına mensup adam kendisine saldırıyor zanniyle) Musa'ya: ey Musa. dün öldürdüğün adam gibi beni de mi öldürmek istiyorsun? Sen Mısır toprağında ancak cebbar kesilen bir kişi oldun. sulh ve iyilik seven bir adam değilsin. dedi. Musa onu kendi haline bıraktı, fakat Kıbtı. dünkü adamın Musa tarafından öldürülmüş olduğunu halk arasında yaydı. Firavun: onu yakalayınız. bizim adamımızdır, onu büyük caddelerden değil de. küçük yollarda arayınız, genç olduğu için büyük yolları bilemez. dedi. Gerçekten de Musa küçük yollardan gidiyordu. Biri onun yanına gelerek: ey Musa! Eşraf seni öldürmek üzere müşavere etmektedir. hemen buradan git, ben sana iyilik dileyen bir adamım, dedi. Musa. korku içinde işin sonucunu bekliyerek şehirden çıktı. ey Rabbim! Beni bu zalim kavmin elinden kurtar, dedi. Bu sırada elinde kısa mızrak tutan bir melek atına bindiği halde, Musa'nın yanına geldi. Musa meleği görünce korkarak ona secde etmek istediyse de, melek ona: Bana secde etme, ancak arkamdan takip

et, dedi. Melek yol göstererek onu Medyen'e götürdü, Musa Medyen yolunu takip ederken: «Yüce Tanrının bana doğru yolu göstermesi ümit olunur, diyordu». Bize Kasım söyledi, ona ve arkadaşlarına Yezid bin Harun, onlara da İsbag bin Zeyd el Cühenî söylemiş, o: bana ve arkadaşlarıma Kasım söyledi, der. O, Sa'id bin Cübeyr İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: Firavun ile arkadaşları, Tanrının İbrahim neslinden peygamber ve hükümdarlar göndermeyi vadetmiş olduğu hakkında konuştular. Mecliste bulunanlardan biri: İsrail oğulları, bu peygamber ve hükümdarın geleceği şüphesizdir. diyerek bunu bekliyorlar, onlar eskiden bu peygamber ve hükümdarın Yusuf olduğunu sanıyorlardı, fakat o öldükten sonra ilâhî va'din bundan ibaret olmadığı fikrine geldiler, dedi. Firavun: o halde İsrail oğulları hakkında ne düşünüyorsunuz? diye sordu. İbn Abbas sözüne devam ederek şöyle diyor: onlar kendi aralarında istişarede bulunduktan sonra, ellerine kasap bıçağı vererek cellâtlar göndermeye ve bunları İsrail oğullları arasında dolaştırarak her doğan erkek çocuğu öldürtmeye karar verdiler. Onlar böylece erkek çocukları yok edilip ihtiyarların da kendi ecelleriyle öldüğünü görünce, İsrail oğullarının büsbütün yok edileceğini düşündüler ve birbirlerine: onlar mahvolup gittikten sonra, onlar tarafından görülen iş ve hizmetleri kendimiz görmek mecburiyetinde kalacağız, dediler. Bununla beraber, onların nüfusunu azaltmak da ge-

rekli olduğundan, bir yıl içinde doğan erkek çocukların öldürülmeden sağ bırakılmasını, ertesi sene doğanların öldürülmesini kararlaştırdılar. Böylece, doğan çocukların ölen ihtiyarların yerini dolduracağını ve aynı zamanda İsrail oğulları arasında nüfus artımının da önlenmiş olacağını düşünerek buna karar verdiler. Musa'nın annesi çocukların sağ bırakılmas kararlaştırılan yılda Harun'a hâmile kaldı ve onu emniyet içinde doğurdu. Sonra, çocukların öldürülmesi kararlaştırılan ikinci yılda Musa'ya hâmile kaldı ve bu yüzden kalbi kederle doldu. İbn Abbas, bu sözleri kendisinden rivayet eden İbn Cübeyr'e: bu da, Musa'nın annesi karnına indikten sonra başlanmış ve ırade edilmış olan imtihan ve belâların biridir, dedi. Yüce Tanrı Musa'nın annesine korkmamasını, kederlenmemesini, oğlunu kendisine iade edeceğini ve onu peygamber olarak gönderececeğini ilham etti, sonra ona: oğlunu bir tabut içine koyarak Nil'e atarsın, diye buyurdu. Musa doğduktan sonra, annesi emrı yerine getirdi. Fakat oğlu gözden kaybolduktan sonra, İblis onun kalbine vesvese saldı. O, kendi kendine: böyle hareket etmem doğru olmasa gerektir, oğlum gözümün önünde öldürülmüş olsaydı. onu kefenleyip kendi elimle defnetmiş olurdum. böyle bir hareket, onu suyun dalgaları içine ve balıklarla su hayvanlarına yem olarak atmaktan daha hayırlı olacaktı, dedi. Su tabutu götürüp, Firavun hanımına mensup cariyelerin yıkandığı yere attı. Cariyeler tabutu sudan çıkarıp atmak iste-

dilerse de, sonra birbirlerine: belki içinde mal vardır, açarsak, Firavunun karısı içindeki maldan almadığımıza inanmaz, dediler ve hiç dokunmadan, tabutu olduğu gib Firavunun karısına götürdüler Firavunun karısı tabutu açıp içindeki çocuğu görünce, onu o derece sevdi ki, o güne kadar insanlardan hiçbirini bu kadar sevmiş değildi. Fakat Musa'yı doğuran annesinin kalbi onun hasretiyle doldu, daima onun için üzüldü, onu andı. İsrail oğullarının erkek çocuklarını öldürmeye memur olan cellâtlar bu haberi işitince hemen bıçaklarını alarak Firavunun karısı yanına geldiler, maksatları Musa'yı boğazlamaktı. (Buraya gelince) İbn Abbas: ey İbn Cübeyr, bu da diğer bir sınamadır, dedi. Firavunun karısı cellâtlara: bu tek bir çocuktur, bununla İsrail oğullarının sayısı artmaz, ben Firavunun katına gidip, ondan çocuğu bana bağışlamasını rica edeceğim, Firavun çocuğu bana bağışlarsa, bana iyilik etmiş ve güzel muamelede bulunmuş olursunuz, çocuğun boğazlanmasını emrederse, çocuk sizin elinizdedir, karısı Firavunun katına giderek: çocuğu öldürmeyin, sana ve bana göz aydınlığı olur, dediğinde. Firavun: sana olsun, benim çocuğa ihtiyacım yoktur, diye cevap verdi. Tanrı elçisi (ona salâvat ve selâmlar olsun) Tanrı adına and içerek: Firavun da karısı gibi, benim için de göz aydınlığı olsun, demiş olsaydı, o da karısı gibi Musa'ya iman etmiş olurdu, fakat yüce Tanrı onu bundan mahrum etti, demiştir. Bundan sonra Firavunun karısı çocuğa süt annesi seçmek üzere,

civardan memelerinde süt bulunan kadınları topladı. Fakat kadınlar onu kucaklarına aldıklarında, Musa, hiçbirinin memesini ağzına koymadı. Firavunun karısı, açlıktan öleceğinden korkarak çocuğa acıdı, kederlendi. Ona emzirecek bir süt anası bulmak maksadiyle, çocuğu halkın toplandığı yerlere ve pazarlara çıkardı. Çocuk orada da hiçbir kadının sütünü ağzına almadı. Musa'nın annesi çocuğu tabut içinde suya attığı günün sabahında Musa'nın kızkardeşine: sen çık da kardeşinin halini yokla, onun sağ olup olmadığı, balık veya başka hayvanlar tarafından parçalanıp parçalanmadığı hakkında malûmat topla, dedi. O, bu sözleri söylerken Tanrının vadini unutmuştu. Kızkardeşi, Firavunun adamlarına belli etmeden Musa'yı uzaktan gördü, onların Musa için süt anası bulamamalarından dolayı sevindi. Yanlarına giderek: ben size çocuk için faydası dokunacak bir aile bulabilirim, dediği vakit, şüphelenerek onu yakaladılar ve o ailenin çocuk için iyiliği dokunacağını nereden biliyorsun, onları tanıyor musun? diye takıldılar. İbn Abbas buraya geldiğinde: ey İbn Cüreyc, bu da başka bir imtihandır, dedi. Ancak kız: ben çocuk için iyi ve şefkatli olur, demekle, onların hükümdar çocuğu için süt analığı yaparak menfaat temin etmek istediklerini ifade ettim, dedikten sonra salıverildi. Kız derhal annesinin yanına giderek vaziyeti anlattı. Annesi kalkarak Firavunun sarayına geldi, çocuğunu kucağına aldığı gibi, çocuk hemen annesinin iki memesine sıçradı, çocuğun her iki yanı sütle doldu.

Bunun üzerine müjdeci, Firavunun karısı yanına giderek: çocuk için süt anası bulduk, diye haber verdi. Firavunun karısı kadınla çocuğu yanına çağırttı, çocuğun onun sütünü emdiğini görünce: sen benim yanımda kalarak çocuğu emzir, çünkü ben onu sevdiğim kadar hiçbir şeyi sevmedim, dedi. Musa'nın annesi: ben evimi ve çoluk çocuğumu bırakamıyorum, arzu edersen çocuğu bana teslim et, ben onu evime götürür, yanımda alıkoyar ve kendisine iyiliğimi eksik etmem, dedi. Musa'nın annesi, yüce Tanrının va'dini hatırlıyarak Firavunun eşinin talebine karşı kuvvetli davranmıştı, çünkü o, yüce Tanrının va'dini yerine getireceğini pek iyi bir surette anlamıştı. Bunun üzerine Musa'yı alarak evine döndü. Yüce Tanrı Musa'yı pek güzel bir surette yetiştirdi, hüküm ve emirlerini yerine getirmesi için onu korudu. O zaman İsrail oğulları şehrin bir kenarında toplanarak, kendilerini zulüm ve hakarete karşı korumaya çalışıyorlardı. Musa büyüyerek kendi başına hareket edebilecek bir hale geldikten sonra Firavunun karısı: benim oğlum geliyor, hiçbiriniz istisna edilmeden onu hediye ve hürmetle karşılıyacaksınız, ben sonra emin bir adamımı göndererek, herkesin sunduğu hediyesinin ne olduğunu tesbit ettireceğim, dedi. Musa, annesinin evinden çıkıp Firavunun karısı yanına varıncaya kadar hürmetle ve hediyelerle karşılandı. Firavunun karısı da onu saygı ile huzuruna kabul etti, onu beğendi ve gordüğünden dolayı sevindi. Musa'nın tavrı hareketi onda güzel bir tesir bı-

raktı, sonra saysın ve sevsin diye, onu Firavunun katına götürmelerini emretti. Hizmetçiler Musa'yı Firavunun kucağına verdiklerinde, Musa onun sakalına yapışarak çekti. Bunun üzerine Firavun: bu çocuk Tanrı düşmanlarından biridir, İbrahim' in, beni yere sererek üstün geleceğini vadettiği çocuğun bu olduğunu bilmiyor musunuz ' dedikten sonra, Musa'yı boğazlatmak için cellâtlarını çağırttı. İbn Abbas (burada): ey İbn Cübeyr! bu da, türlü eziyetlere katlandıktan sonra irade edilmiş olan başka bir sınamadır, dedi. Bu sırada Firavunun karısı: bana bağışlamış olduğun bu çocuk hakkında sana yıne ne oldu? diyerek koşup onun yanına girdi. Karısı: işin içyüzünü anlamak üzere aramızda bir işaret tâyin et de, buna göre hakikati anlıyalım, sen iki inci parçasiyle iki ateş koru getir, eğer inci tanelerini alırsa, aklının gelişmiş olduğu anlaşılır, ate korunu alırsa akılsız olduğu meydana çıkar, bilmelisin ki, akıllı olan kimse ateş korunu inci tanelerine tercih etmez, dedi. Firavun Musa'ya iki inci tanesiyle iki ateş koru uzattı. Musa iki ateş korunu yakaladı, hazır bulunanlar ateş korlarının Musa'yı yakmasından korkarak elinden aldılar. Karısı: görüyorsun ki, daha çocuğun aklı gelişmiş değildir,. dedi. Böylece kederlenince, Tanrı, emir ve hükmünü yerine getirerek onu korudu. Musa olgunluk çağına geldikten sonra, Firavun kavminden hiç kimse İsrail oğullarına el uzatamaz, zulüm ve hakaret edemez oldu. Firavun kavmi, İsrail oğullarından büsbütün ellerini çektiler. Bir

gün Musa şehrin bir tarafında dolaşırken, bir Mısırlının İsrail oğullarından biriyle döğüşmekte olduğunu gördü. İsrail oğullarından olan kimse, ondan Mısırlıya karşı yardım istedi. Musa, İsrail oğullarına el uzattığı için Mısırlıya kızdı, zaten Mısırlı da Musa'nın İsrail oğullarını koruduğunu biliyordu, halk da bu durumu, süt annesinin İsrail oğullarından olmasına hamlediyor. Musa'nın İsrail oğullarından olduğunu bilmiyorlardı. Fakat, yüce Tanrı Musa'ya, başkalarına bildirmediği sırları da bildirmişti. Musa'nın bir vurmasiyle Kıbti'nin canı çıkıverdi. Fakat, onun bu hareketini Tanrıdan başka kimse bilmedi ve görmedi. Musa: benim bu hareketim şeytan işidir, şeytan ise insanların apaçık düşmanı olup. onları azgınlık yoluna sevkeder, dedi. Bundan sonra yalvararak: ey Rabbim, ben kendime zulmettim, beni yarlıga, diye dua etti. Rabbisi onu yarlıgadı. O, esirger ve yarlıgar. Musa korku içerisinde ve haber duymak maksadiyle şehirde dolaşmaya başladı. Biri Firavunun katına gelerek, İsrail oğullarından bir kişinin bir Mısırlıyı öldürdüğünü haber verdi. Adamlar: bu İsrailli hakkımıza tecavüz ederek bizi alçalttı, onların bu gibi harekette bulunmalarına müsaade etme, dediler. Firavun: öldüreni arayıp bulunuz, onun Mısırlıyı öldürdüğünü kimse görmüş mü? delil ve tanıksız hükmetmemiz doğru değildir, dedi. Firavunun emriyle araştırmalar başladı. Onlar delil ve tanık bulmadan sokaklarda dolaşırken, Musa sabahın erken saatinde İsrail oğullarından olan deminki adamın yine Firavunun adamlarından biriyle dö-

vüşmekte olduğunu gördü. İsrailli, Musa'dan Mısırlıya karşı yardım istedi. Musa zaten dün yaptığına pişmandı, fakat bu manzara karşısında yine kızarak, Kıbti'yi şiddetle yakalamak maksadiyle elini uzattı. Aynı zamanda İsrail oğullarından olan adama da kızarak: dün ve bugün kavga etmen, senin azgın bir adam olduğunu apaçık gösteriyor, dedi. İsrailli, Musa'nın dün Kıbti'yi öldürdüğü zaman kızdığı gibi hareket ettiğini görünce, kendisini de öldürmeye niyetlendiğini düşünerek: ey Musa! dün bir cana kıydın, bugün de beni mi öldürmek istiyorsun? dedi. Bunun üzerine kavga edenler birbirlerinden ayrıldılar. Kıbti, İsraillinin: dün bir cana kıydığın gibi, bugün de beni mi öldürmek istiyorsun? dediğini gidip kavmine haber verdi. Firavun hemen cellâtlarını çağırttı. Musa büyük yolu takip ederek yoluna devam ediyordu. Firavunun adamları da onu bulacaklarından emindiler. Bu sırada Musa'nın taraftarlarından biri kestirme yoldan giderek şehrin uzak bir köşesinden çıkageldi ve Musa'yı arıyanlardan önce onun yanına gelerek, öldürmek üzere kendisini aramakta olduklarını haber verdi. (İbn Abbas, sözün burasına geldiğinde): ey Cübeyr! Bu da Musa'nın katlandığı imtihanlardan biridir (dedi). Ebu Cafer, tekrar Süddî'nin rivayetini nakletmeye başlıyarak şöyle diyor: Süddî, «Musa Medyen'e geldiğinde, orada bir kavmin hayvanlarını sulamakta olduklarını gördü» cümlesindeki kavim tâbirini «birçok kişi» diye açıklamıştır.

Bize Ebu Ammar Mervezî söyledi, ona ve arkadaşlarına Ameş'ten naklen El-Fazl bin Musa söylemiş, o, Minhal bin Amr'dan, o, Said bin Cübeyr'den, o da İbn Abbas'tan aynı hadîsi rivayet eder. Tekrar Süddî'nin rivayetine gelelim; o şöyle diyor: Musa, Medyen şehri kapılarından birinin yanına vardığında, birçok kişinin toplanarak hayvanlarını sulamakta olduklarını gördü. Onların gerisinde iki kadın vardı ki, kalabalık yüzünden suya yaklaşamıyorlardı. Musa onlardan: bu haliniz nedir? diye sorduğunda, kadınlar: zayıf kimseleriz, erkekler arasına sokulamıyoruz, bu yüzden, çobanlar hayvanlarını sulayıp götürmeden önce, su alamıyoruz, babamız da çok ihtiyar bir adamdır, dediler (Kasas: 23). Musa onlara acıdı ve yaklaşarak kuyunun üzerindeki büyük taşı kaldırıverdi. Halbuki Medyen'liler, bu taşı hep biraraya toplandıkları zaman bile kaldıramıyorlardı. Sonra kovayı alarak kuyudan su çekti, kızlar da koyunlarını suladıktan sonra, çabucak babalarının yanına döndüler. Bundan önce onlar, koyunları için ancak havuzda kalan suyu kullanırlardı. Bundan sonra Musa bir ağacın gölgesine çekilerek: «Bana takdir buyurmuş olduğun hayra muhtacım, dedi» (Kasas: 24). İbn Abbas sözüne devamla: Musa bu sözleri söylediği vakit biri ona bakmış olsaydı, açlığının şiddetinden barsaklarının yeşillenmiş olduğunu görebilirdi, böyle olduğu halde, Musa, Tanrıdan bir lokmadan fazla bir şey istemedi, der. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaş-

larına Anbese'den naklen Hakkâm bin Selm söylemiş, o, Ebu Husayn'dan, o da Sa'id bin Cübeyr yoliyle İbn Abbas'tan rivayet ederek: «Musa Medyen civarındaki suya (kuyuya) geldiğinde ayetini açıklarken şunları söylemiş olduğunu nakleder: Musa bu sözleri söylediği vakit biri ona bakmış olsaydı, zayıflığından ve açlıktan dolayı barsaklarının gök rengine girmiş olduğunu görebilirdi, Musa bu derecede aç olduğu halde, ancak bir lokma istiyordu. Bunun üzerine o bir gölgeye çekilerek: ey Rabbim, bana takdir etmiş olduğun hayıra (yemeğe) muhtacım, diye dua etti. Tekrar Süddî'nin rivayetine dönelim: iki kız çabucak babalarının yanına döndüler, babaları sorduğunda gördüklerini anlattılar. Bunun üzerine babaları kızlarından birini Musa'nın yanına gönderdi, kız utana utana Musa'nın yanına gelerek: sulama ücretini vermek için babam seni çağırıyor, dedi. Musa, kızla birlikte babaların yanına gitmek üzere yerinden kalktı. Yolda giderlerken, rüzgâr kızın elbisesini yukarıya kaldırınca Musa kızın kıçını gördü. Bunun üzerine kıza: benim arkamdan gel, yanılırsam bana yolu gösterirsin, dedi. Musa ihtiyarın yanına gelince. Firavunla olan hikâyesini anlattı. İhtiyar ona: artık korkma, o zalim kavimden kurtuldun, dedi. Kızlardan Musa'yı çağırıp getireni babasına: baba, onu çoban tut, kuvvetli ve emniyetlidir, ücret mukabilinde tutacağın en iyi hizmetçi olur, dedi. Babası: evet, kuyunun ağzındaki taşı kaldırmasından onun kuvvetli olduğunu anladın,

fakat emniyetli olduğunu nereden biliyorsun? diye sorduğunda, kız: ben onun önünden gidiyordum, bana hiyanet etmek istemiyerek arkasından gelmemi emretti, dedi. Bunun üzerine babaları Musa'ya: sekiz yıl bana hizmet etmen şartiyle bu iki kızımdan birini seninle evlendiririm, kendi rıza ve ihtiyarınla on yıl işimi görürsen, bu senin bir ihsanın olur, ben sana zahmet ve meşakket çektirmek istemem, Tanrının iradesiyle benim iyilik seven insanlardan olduğumu göreceksin, dedi. Bu mukavele aramızda yapılmıştır, bu iki müddetten birini doldurursam, fazlasını istemekle bana haksızlık etme, yüce Tanrı bu sözlerimize tanık olsun (Kasas: 28). diye cevap verdi. İbn Abbas sözlerine devam ederek şöyle diyor: Musa kendisini babası katına çıkaran kızla evlendi. Bu evlenme hâdisesi şöyle cereyan etti: ihtiyar, kızlarından birine: bana bir asâ getiriniz dediği zaman, kız ona bir asâ getirdi. Bu asâ ona, insan şekline girmiş bir melek tarafından hediye edilmişti. Babası ona: bunu yerine koyarak başkasını getir. deyince, kız onu yerine koyarak başka birini getirdiği halde, aynı asâyı getirmiş olduğu görüldü. Babası, yine bunu yerine koyarak başka bir asâ getirmesini emretti. Kız asâyı alarak eski yerine koydu. Başka bir asâ almak üzere elini uzattığı zaman, asânın değişmemiş olduğu görüldü. Babası kızını birkaç defa çevirdiyse de, gelen asâ aynı kalıyordu. Bunun üzerine ihtiyar asâyı Musa'nın eline vererek koyunlarını otlatmaya gönderdi. Musa, bu asâ elinde

olduğu halde, çobanlık etti. Sonra ihtiyar. bunun bir emanet olduğunu düşünerek Musa'ya verdiğine pişman oldu ve elinden almak maksadiyle Musa'nın peşinden sahraya çıktı. Musa'yı bularak asâyı istediyse de, Musa: bu benim asâmdır, diye vermedi. Bunun üzerine ilk rasgelecek adamı hakem yapmak suretiyle meseleyi halletmeye karar verdiler. Bu sırada insan kıyafetine girmiş bir melek onların yanına geldi. Onlar meseleyi anlatarak hakemlik etmesini rica ettikleri zaman, melek: asâyı yere koyunuz, onu kim yerden kaldırabilirse onun olur, dedi. İhtiyar, asâyı yerden kaldırmak için uğraştı ise de yapamadı, Musa ise eliyle alarak yukarıya kaldırdı. Bunun üzerine ihtiyar, asâyı Musa'ya bıraktı ve Musa da, bu asâ elinde olduğu halde. on yıl çobanlık etti. İbn Abbas: Musa, va'dine en ziyade sadakat gösteren bir zattı, der.

Bana Ahmed bin Muhammed Tusî söyledi. ona ve arkadaşlarına el-Humeydî bin Abdullah bin Ez-Zübeyr. onlara Süfyan, ona da İbrahim bin Yahya bin Ebi Yakub söylemiş, o El-Hakem bin Eban'dan, o da İkrime yoliyle İbn Abbas'tan rivayet eder. Tanrı elçisi (ona salâvat ve selâmlar olsun): ben Cebrail'den: Musa. tâyin edilen bu iki müddetten hangisini yerine getirdi? diye sorduğumda, o: en uzun müddet (on yıl) ihtiyarın hizmetinde bulunmak suretiyle şartı en mükemmel surette yerine getirdi. diye cevap verdi. demiştir. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme, ona Hakim bin Cübeyr'den

naklen İbn İshak söylemiş, o, Sa'id bin Cübeyr'den şunu rivayet eder: ben hacca gitmek üzere yol hazırlıklarını görürken, Yahudilerden biri yanıma gelerek: ben seni bilgi arayan bir zat sanıyorum, bana Musa'nın, iki müddetten hangisini tamamlamış olduğunu söyler misin? diye sordu. Ben: bu meseleyi bilmiyorum, fakat Arap kavminin bilginlerinden olan İbn Abbas'ın yanına gidiyorum, ondan sorarım, diye cevap verdim. Mekke'ye vardıktan sonra Yahudinin hikâyesini anlatarak meseleyi İbn Abbas'tan sordum. İbn Abbas: Musa, en uzun ve en iyi müddeti doldurmuştur, çünkü peygamber bir şeyi vadederse, onu tamamiyle yerine getirir. dedi. Sa'id (sözüne devam ederek söyle) diyor: Irak'a dönünce öteki Yahudiyi bularak İbn Abbas'ın cevabını anlattığım zaman, bana: doğru söylemiş, Tanrının Musaya indirdiği ve hükmettiği (iş) bu idi, dedi. Tanrı pek iyi bilir. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Yezid, onlara da İsbag bin Zeyd söylemiş, o, Zeyd'den, o, Kasım bin Ebi Eyüb'den, o da Sa'id bin Cübeyr'den şunu rivayet eder: Hıristiyanlardan biri benden: Musa, tâyin edilen iki müddetten hangisini doldurdu? diye sorduğu zaman, şimdilik bilmediğini söyledim. Mekke'de İbn Abbas'ı görünce Hıristiyanın sualini anlattım. İbn Abbas: sen Musa'nın, ihtiyarın hizmetinde sekiz yıl kalması vacip olduğunu bilmiyor muydun? Bundan başka şunu da biliyordun ki, Musa'nın ihtiyara vadettiği on yıl hizmet meselesi de Tanrı tarafından ona hükmedilmişti, diye cevap verdi.

Bize Kasım bin Hasan söyledi, ona ve arkadaşlarına Hüseyin, ona da Haccac söylemiş, o, İbn Cüreyc'den, o, Vehb bin Süleyman Zimarî'den. o da Şu'ayb Cübba'î'den rivayet ederek, ihtiyarın kızlarından birinin Leyya, diğerinin Safura adında olduğunu, Safura'nın babası Yetrun'un da. Medyen'in bilgin kâhinlerinden sayıldığını rivayet eder. Bana Ebu Sa'ib söyledi, ona ve arkadaşlarına Ameş'ten naklen Ebu Mu'aviye söylemiş, o, Amr bin Mürre'den, o da Ebu Ubeyde'den şunu rivayet eder: Musa'yı ücretle çalıştıran Yetrun adlı zat, peygamber Şu'ayb'in kardeşiydi. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına El-Alâ bin Abdülcabbar söylemiş, o, Hammad bin Seleme'den, o da Ebu Hamza yoliyle İbn Abbas'tan rivayet ederek, Musa'yı ücretle çalıştıran zatın Yesri adında ve Medyen sahibi olduğunu söyler. Bana İsmail bin El Heysem Ebu el-Aliye söyledi, ona ve arkadaşlarına Ebu Kuteybe söylemiş, o, Hammad bin Seleme'den, o da Ebu Hamza yoliyle İbn Abbas'tan rivayet ederek, Musa ile evlenen kızın babasının Yesri adında olduğunu söyler. Tekrar Süddî'nin rivayetine gelelim: Musa. tâyin edilen müddet kadar ihtiyarın hizmetinde bulunduktan sonra, ailesini alarak yola çıktı ve yolunu kaybetti. Abdullah bin Abbas'a göre o zaman kış mevsimi idi. Musa bir aydınlık gördü. Bu aydınlık, Musa'nın zannettiği gibi ateş değil, bir nurdu. Musa, ailesine: siz burada kalınız, ben bir ateş gördüm, oradan yolumuz hakkında malûmat veya ısınmanız için bir parça ateş geti-

ririm, dedi. Musa, ateşe yaklaştığı zaman, kutlu bölgenin sağ tarafındaki dere kenarında bulunan bir ağaçtan şöyle bir nida geldi: ey Musa! Ateş de ve onun çevresi de kutlu kılındı. Musa bunu işittiğinde korkarak: bütün âlemlerin Rabbisi olan Tanrıya hamdolsun, dedi. Sonra ona: «Bütün âlemlerin Rabbisi benim, diye nida edilerek: ey Musa, elindeki nedir? diye soruldu. Musa: bu benim asâmdır, ona dayanır, onunla koyunlarıma ağaçtan yaprak dökerim ve başka işler için de kullanırım, (meselâ) dağarcığımı ve tulumumu bunun üzerinde taşırım, dedi. Tanrı: ey Musa, onu elinden bırak, deyince (asâsını) yere attı. Asâ hemen yılan gibi sıçramaya başladı. Musa bunu görünce korktu ve onu takip etmiyerek gerisin geriye kaçtı. Biz ona: Musa, ilerle korkma, peygamberler benim önümde iken korkmazlar, dedik. Elini koynuna sok, ta ki kusursuz, parlak ve beyaz olarak koynundan çıksın, sana ve başkalarına ürkme hali gelirse. onu tekrar koltuğunun altına sok, eski halini alır. İşte bunlar, yani asâ ile el. Firavuna ve kavminin eşrafına Rabbin tarafından gönderilen iki açık mucizedir, onları imana çağırdığın vakit bunları mucize olarak gösterirsin, dedik. Musa: ey Rabbim! ben onlardan birini öldürmüştüm, korkarım ki, bunun karşılığı olarak beni öldürürler; kardeşim Harun'un dili benden fasihtir, onu yardımcı ve destek olarak benimle birlikte gönder, o beni tasdik eder, (çünkü) ben, onların beni yalancı saymalarından korkuyorum, dedi. Yü-

ce Tanrı buyurdu: «Kardeşini seninle göndereceğim. Sizin için düşmanlarınıza karşı öyle bir kuvvet ve üstünlük vereceğiz ki, onlar size fenalık yapmayacaklardır, bu ayetlerimizle gidiniz, siz ve size tabi olanlar üstün gelecektir. Firavunun katına çıkarak: biz, âlemleri yaratan Rabbin elçileriyiz, deyiniz» (Kasas: 30-36). Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, İbn İshak, Vehb bin Münebbih Yemanî'den şunu rivayet eder: Musa koyunlarını alarak, elinde asâsı ve yanında çakmaktaşı olduğu halde, yoluna devam etti. Gündüzleri asâsiyle vurarak hayvanları için ağaçlardan yaprak döker, geceleri çakmaktaşiyle ateş yakar ve bu ateşin etrafında kendisi, ailesi ve koynuları gecelerlerdi. Ertesi gün tekrar asâsına dayanarak yoluna devam ederdi. İbn Münebbih'in tavsif ettiği gibi, asâsının baştarafı iki çatallı, ucu ise eğri ve kancalı idi. Bize İbn Humeyd söyledi. Ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş. İbn İshak yalancılıkla itham edilmiyen birinden şunu rivayet eder: Abdullah bin Amr bin El-As Mekke'de bulunurken Kâ'b (arkadaşlarına): ondan (Abdullah'tan) üç sual sorunuz, bu üç suale de cevap verirse, gerçekten de çok bilgin bir zat olduğu (anlaşılacaktır) dedi. Sorular şöyle idi: Yüce Tanrı insanlar için cennetten ilk önce neyi indirmiştir? Yüce Tanrı yeryüzünde ilk önce hangi ağacı dikmiştir? Yeryüzünde ilk önce neyi yerleştirmiştir? Abdullah (şöyle cevap vermiştir): Tanrının cennetten indirdiği ilk nesne, Kâ'be'nin işte şu siyah rüknü.

yani Haceri Esved'dir, ilk önce yeryüzünde dikilen ağaç Avsec (dikenli Musa) ağacıdır, yeryüzünde ilk önce yerleştirilen nesne de Yemen'deki Berhut kuyusudur ki, Ham köyünün kâfirleri onu ziyarete gelirler. Abdullah'ın bu sorulara cevap verdiği haber verildiğinde, Kâ'b: doğru cevap vermiş, Tanrı adına and içerek onun bilgin bir adam olduğunu söyliyebilirim, dedi.

Yüce Tanrının Musa'yı peygamber olarak seçtiği ve onu hürmetli bir zat kılarak onunla konuştuğu ilk gece, ateş yakıp ailesini bunun etrafında sabaha kadar barındırmak istediyse de, çakmağı çakmadı, ateş vermedi, yoruluncaya kadar uğraştı ise de, muvaffak olamadı. Bu sırada bir tarafta ateş parladı. Musa bunu görünce ailesine: siz burada kalınız, ben ateş gördüm. oradan size yolumuz hakkında bilgi veya ısınmanız için ateş getiririm, diyerek oraya doğru ilerledi. Yaklaştığı zaman, bir böğürtlen ağacında (ulleyk veya dikenli Musa ağacı) parlıyan bir nur gördü. Musa yaklaşınca ateş geriye çekildi, bunun üzerine Musa da geriye döndü ve korktu. Çekilip gitmek isterken ateş Musa'ya yaklaştı ve ona ağaçtan hitap edildi. Ağaçtan ses geldiğini duyunca, Musa'nın korkusu gitti. Ağaçtan gelen ses: «...imdi pabuçlarını çıkar, çünkü sen kutlu Tuva vâdisinde bulunuyorsun» dedi. Bunun üzerine Musa her iki pabucunu da çıkardı. Bundan sonra Musa'dan: sağ elindeki nedir? diye soruldu. Musa: bu benim asâmdır, ona dayanırım, onunla koyunlarıma ağaçlardan yaprak dökerim,

onu başka işlerim için de kullanırım, dedi. Yüce Tanrı ona: ey Musa, asânı elinden bırak, dedi. Yere bırakınca asâ yılan gibi sıçramaya başladı, iki çatalı yılanın ağzı, sivri ucu da arkasında kuyruk şeklini aldı, yılanın azı dişleri titriyordu. Tanrı onun ne şekle girmesini arzu etmişse, yılan o şekli almış bulunuyordu. Musa, böyle bir korkunç hal karşısında yılanın hareketini takip edemiyerek arkasına döndü. Rabbisi ona: ey Musa! ilerle korkma, biz onu eski haline iade edeceğiz, elini yılanın ağzına sok, dedi. Musa yünden bir cübbe giymişti, yılandan korktuğu için, elini yün cübbenin yeniyle sardı. Musa'ya elini yeninle sarmayı bırak, diye nida geldi. Bu emir üzerine elini yeninden çıkararak yılanın kemikleri arasına sokunca, tekrar elinde eskisi gibi asâ şekline girdi, elini de tekrar dayağın iki çengeli arasında buldu, sivri tarafı ucu oldu. Dayak tamamiyle eski şekline girmişti. Bundan sonra Musa'ya: elini koltuğunun altına sok, kusursuz, yani buruşukluk izi göstermeden parlak ve beyaz olarak çıksın, denildi. Musa (A. m.) doğan burunlu, kıvırcık saçlı ve uzun boylu idi. Elini yakasının içine soktu, çıkardığı vakit kar gibi bembeyaz olmuştu. Tekrar yakasının içine soktuğunda eli eski renk ve şeklini aldı. Bundan sonra Musa'ya: işte bu iki şey, yani asâ ile el, Firavun ile onun kavmine senin Tanrı peygamberi olduğunu ispat için verilmiş iki delildir. Onlar doğru yoldan sapmış azgın kavimlerdir. denildi. Musa: ey Rabbim, ben onlardan birini öldürmüştüm, korka-

rım ki, o adamın karşılığı olmak üzere beni öldürürler, kardeşim Harun dilce benden ustadır, onu benimle birlikte yardımcım ve arkam olarak gönder, beni tasdik etsin, çünkü beni yalancı saymalarından korkarım, benim söylediklerimi açıklar, benim ifadelerimden onların anlamadıklarını anlar, dedi. Yüce Tanrı buyurdu: seni kardeşinle göndereceğiz, düşmanlarınız karşısında size öyle bir kuvvet ve üstünlük vereceğiz ki, onlar size hiçbir fenalık yapamayacaklardır. Bu mucizelerinizle onların yanına gidiniz. Siz ve size tabi olanlar onlara galebe çalacaktır. Ebu Ca'fer tekrar Süddî'nin rivayetini nakle başlıyarak şöyle diyor: bundan sonra Musa ailesi yanına döndü ve onları alarak Mısır tarafına gitti. Geceleyin Mısır'a vararak annesinin evine indi. Musa, misafir olduğu evin sahiplerinin kim olduğunu bilmiyordu. Onlar mercimek çorbası içerken avlunun bir tarafına yerleşti. Harun, annesinden misafirlerin kim olduğunu sorarak yanlarına geldi. Annesi: misafirler, diyordu. Musa'yı yemeğe çağırdılar. Birlikte yemek yerken Harun misafirinden kim olduğunu sordu. Misafir: ben Musa'yım deyince, her ikisi de yerlerinden kalkarak kucaklaştılar. Tanıştıktan sonra, Musa Harun'a: ey Harun! Tanrı bizi, Firavunu imana çağırmaya memur etti. benimle birlikte Firavunun katına gideceksin, dediğinde, Harun: işittim, emre itaat ediyorum, diye cevap verdi. Anneleri yerinden kalkarak yüksek sesle haykırdı ve: Allah aşkına Firavunun katına gitmeyiniz, giderseniz

sizi öldürür, dedi. Oğulları Firavunun katına gitmek hususunda ısrar ettiler ve geceleyin Firavunun kapısını çaldılar. Firavun da, kapıcısı da korktu. Firavun: bu saatte benim kapımı çalan kimdir? diye sordu. Kapıcı derhal onların yanına giderek konuştu. Musa'nın: biz Tanrı elçileriyiz, dediği sözü işiterek korkuya düşen kapıcı Firavunun yanına giderek: kapıda mecnun bir adam var, ben âlemlerin Rabbisinin elçisiyim, diyor, dedi. Firavun, Musa'nın yanına girmesine müsaade etti. Musa Firavunun katına girdiğinde: ben âlemlerin Rabbisinin elçisiyim, İsrail oğullarının bizimle birlikte gelmesine müsaade et, dedi. Firavun Musa'yı tanıyarak: biz seni küçükken evimizde büyütmedik mi? ömrünün birçok yıllarını aramızda geçirmedin mi? Katlandığın o işi de yaptın, nimetleri küfranla karşıladın, yani bizim dinimize göre ayıp sayılan bir iş işledin, dedi. Musa: ben o işi işlediğim zaman henüz cahildim, sizden korktuğum için kaçmıştım, şimdi ise Rabbim bana hikmet ve peygamberlik ihsan etti. Beni, terbiye etmeni üzerime bir nimet olarak yükletmek ve bunu bir nimet mi saymak istiyorsun? Sen İsrail oğullarını kendine köle yapmış ve beni de oğul dinmiştin, diye cevap verdi. Firavun: âlemlerin Rabbisi dediğin nedir? diye sordu. Musa: o, varlıkları yarattıktan sonra onlara hidayet yolunu gösterdi, yani her hayvana kendi çiftini (eşini) vererek onlara evlenmeyi ilham etti, diye cevap verdi. Bundan sonra Firavun: iddianın doğruluğunu ispat edecek de-

lille geldiyscn ve sözün doğru ise bunu bize göster, dedi. Firavun bu sözleri, ancak aralarında Tanrının kitabında zikredilen münakaşalar cereyan ettikten sonra söylemiştir. Musa: ben sana apaçık delil ve harikalar getirmişsem iman eder misin? diye sorduğunda, Firavun: sözün doğru ise bu delil ve mucizeni göster, dedi. Bunun üzerine Musa asâsını yere bırakınca, derhal bir yılan şekline girdi. Ayette *su'ban* tâbiri kullanılmaktadır ki, (iri ve uzun) erkek yılan mânasına gelir. Yılan ağzını açmış olduğu halde, alt çene kemiğini yere, üst çenesini de Firavun sarayının ta tepesine koydu. Bundan sonra kapmak maksadiyle Firavunun üzerine yürüdü. Firavun korku ile yerinden sıçradı ve sıçtı, halbuki bundan evvel sıçmazdı, Firavun: yılanı tut, sana iman edeceğim ve İsrail oğullarını da seninle birlikte göndereceğim dedi. Musa, Firavunun bu vadi üzerine onu yakaladı, yılan eskisi gibi âsa oldu. Bundan sonra elini koltuğunun altından çıkardı ve bembeyaz olarak gösterdi. Musa, Firavunun katından uzaklaştı, fakat Firavun iman etmedi. İsrail oğullarını da onunla birlikte göndermedi. Firavun, kavmine: Musa'nın usta bir sihirbaz olduğu bir hakikattir, dedi ve (şunları ilâve etti): «Ey memleketin eşrafı! Ben sizin için benden başka bir ilâh bulunduğunu bilmiyorum, ey Haman! Ateş yakarak çamurdan tuğla hazırla ve benim için yüksek bir köşk yap, üzerine çıkarak Musa'nın mabuduna bakayım, ben Musa'yı yalancı sanıyorum» (Kasas: 38).

Firavun, emriyle yapılan yüksek saray tamamlandıktan sonra, onun üzerine çıktı, bir yay getirilmesini emrederek semaya doğru nişan aldı. Ok, kana bulaşmış olduğu halde, ona iade olundu. (Bunu gören) Firavun: ben Musa'nın ilâhını öldürdüm, dedi. Bize Bişr bin Mu'az söyledi, ona ve arkadaşlarına Yezid bin Zürayi, onlara da Sa'id söylemiş, o, Katade'den: «Ey Haman! ateş yakarak çamurdan tuğla yap...» ayetini açıklarken, sarayı yapmadan önce tuğla ve kiremit hazırlıyan Haman idi diye söylediğini rivayet eder.

İbn İshak'a gelince, onun sözlerini bize, Seleme yoliyle İbn Humeyd şöyle nakletti: Musa, yüce ve kudretli Tanrı tarafından peygamber olarak seçildikten sonra, kardeşi Harun'la birlikte Mısır'a geldi. Onlar Firavunun kapısına gelerek katına girmek müsaadesini almak için iki yıl uğraştılar, bu maksatla her gün sabah ve akşam Firavunun kapısına geliyorlardı. Onların müsaade istediğini, bu iki yıl içinde Firavuna söylemeye kimse cesaret edemedi. Onlar, âlemlerin Rabbisinin elçileri olduklarını söylüyorlardı. Nihayet Firavunu eğlendiren ve ona dalkavukluk yapanlardan biri, onu eğlendirip güldürdüğü bir sırada: ey hükümdar! Kapıda acayip sözler söyliyen biri var, o, senden başka da Tanrı bulunduğunu söylüyor, dedi. Firavun: onu yanıma getiriniz, diye emretti. Musa, yanında Harun ve elinde asâsı olduğu halde, Firavunun katına girdi ve onun önünde durarak: ben, âlemlerin Rab-

bisinin elçisiyiim, dedi. Firavun, Musa'yı tanıyarak: biz seni oğlumuz diye beslememiş miydik? Hayatının birçok yıllarını bizim aramızda geçirdin, (fakat) o yaptığın işi de yaptın (yani Kıbti'yı öldürdün), sen nimetlere küfran edenlerdensin, dedi. Musa: ben o işi istemeden yanlışlıkla yaptım, dedikten sonra, Firavunun kendisine olan nimetlerini redde başladı: senin bana karşı minnet ettiğin senin sarayında beslenmem hâdisesi, İsrail oğullarını köle edinmenden ve oğullarını ellerinden çekip alarak istediklerini öldürmenden ileri gelmiştir, senin eline ve evine düşmemin sebebi işte bu idi, diye mukabelede bulundu. Firavun: seni bana gönderen ilâhın nasıldır? Onu bana tavsif et, dedi. Musa: O, göklerin, yerin ve bunlar arasındaki varlıkların ilâhıdır, bunu açık olarak bilirsen, ona iman edersin, diye cevap verdi. Firavun, Musa'nın sözlerini red yoluna saparak, kavminden yanında bulunanlara sözlerini işitiyor musunuz? O, benden başka ilâh bulunduğunu, sizin ve sizden önce geçip giden atalarınızın, kendi ilâhı tarafından yaradılmış olduğunu iddia ediyor, size gönderilen bu elçi mecnundur, benden başka ilâh bulunduğunu ileri sürerek yalan söylüyor, dedi. Musa: benim Rabbim doğu ile batının ve bunlar arasındaki mahlûk ve varlıkların Rabbisidir, akıl sahibi iseniz, bunu anlarsınız, diye cevap verdi. Firavun Musa'ya: benden başka bir ilâh edinerek ve bana tapmayı bırakarak ona ibadet edersen, seni elbette hapse atarım, dedi. Musa: kendi iddiamın

doğruluğunu ve senin sözlerinin yalan olduğunu ispat edecek apaçık harika ve mucizeler getirmişsem de mi hapse atacaksın? diye sordu. Firavun: doğru söylüyorsan delil ve harikalarını göster, dedi. Musa, asâsını yere attığında, asâ hemen büyük bir yılan şekline girerek Firavunun sıralarını doldurdu. Yılan ağzını açmış, eğri ucu da arkasında kuyruk şeklini almıştı. Hazır bulunanlar korkarak kaçtılar. Firavun: Allah aşkına yılanı tut, diyerek tahtından indi. Bunun üzerine Musa elini koltuğunun altına sokarak kar gibi beyaz olduğu halde, çıkardı. Bundan sonra da onu eski renk ve şekline iade etti. Musa elini yılanın ağzına soktuğunda, eskisi gibi asâ oldu. Dayağın iki çatalı Musa'nın eline asılmış, uç tarafı da sivri ve eğri bir hale gelmişti. Korkudan Firavunun karnı tuttu. Söylediğine göre Firavun beş altı gün büyük apteste çıkmaz ve bu hal süslü gösterilerek, onun başka insanlara benzemediği haberi uydurulurdu. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o, İbn İshak'tan, o da Vehb bin Münebbih Yemanî'den işitmiş olan birinden şunu rivayet eder: Firavunun, bu korkunun tesiriyle yirmi günden fazla kırizi sürmüş, az kalsın ishalden mahvolacakmış, nihayet sonra tabiî halini almıştır. Firavun, yanında hazır bulunanlara: bu, en usta ve en bilgin bir sihirbazdır, siz ne düşünüyorsunuz? Öldüreyim mi? dediğinde, Firavunun mensuplarından (fakat) mümin ve salih kimselerden olan biri: Rabbim bir Tanrıdır, diyen, asâ ve eliyle

size mucizelere gösteren bir adamı mı öldürecekseniz? diyerek ve onlara Tanrının azabiyle geçmiş kavimlerin başlarına gelen halleri anlatarak korkuttu, sonra da: ey kavim, bugün devlet sizin elinizdedir, siz yeryüzünde üstün kuvvete sahip bir kavimsiniz, Tanrının azabı gelirse, bundan sizi kim korur? dedi, Firavun ise: ben size ancak kendi bildiklerimi söylüyor ve doğru yolu gösteriyorum, dedi. Yaradanın kudret ve saltanatı onları zayıf düşürdükten sonra,Fira vunun kavminden bir grup: Musa ile kardeşini alıkoy du, memleketin her tarafından en usta sihirbazları celbettirerek ona galebe çal, sihirbazlar arasında, her halde onun derecesinde usta ve ona karşı koyacak bilginler vardır, diye Firavuna tavsiyelerde bulundular. Musa ile Harun Tanrının saltanat ve kudretini gösterdikten sonra, Firavunun yanından çıkmışlardı. Firavun, memleketin her tarafında bulunan sihirbazları toplayıp getirmek üzere adamlar gönderdi ve böylece bütün sihirbazlar biraraya getirildi. Tanrı doğrusunu bilir, (fakat) bana söylediklerine göre on beş bin sihirbaz celbedilmiştir. Sihirbazlar toplandıktan sonra Firavun onlara emirlerini bildirerek: benzerini görmediğiniz bir sihirbaz geldi, onu hünerinizle yenerseniz, size saygı gösterip mükâfatlandırır ve sizi memleketimin halkına tercih edip kendime yaklaştırırım, dedi. Sihirbazlar: Musa'yı yenersek bizi mükâfatlandırır mısın? diye sorduklarında, Firavun: evet, mükâfatlandırırım, diye cevap verdi. Sihirbazlar: Mu-

sa ile karşılaşmak için belli bir vakit tâyin et, dediler. Bu sözleri söyliyenler, Firavun tarafından toplanmış olan sihirbazların başkanları olup; isimleri: Sabur, Abur, Huthut ve Musaffa idi. (Sonradan) Tanrının kudret ve saltanatını gördükte en başta bunlar olmak üzere, bütün sihirbazlar Musa'ya iman etmişlerdir. Firavun bu sihirbazları öldürmek ve asmakla korkuttuğu zaman onlar: Bu gösterilen harika ve mucizelere ve bizi yaradan Tanrıya seni tercih edecek değiliz, bizi istediğin cezaya çarptır, diye cevap vermişlerdir. Sihirbazlar toplanıp hazırlıklar görüldükten sonra, Firavun Musa'ya adam göndererek: karşılaşmak üzere bir vakit tâyin et, biz de, sen de vadimizden caymıyalım, toplanacağımız yer hepimizce malûm olsun, dedi. Musa: toplanacağımız vakit, Firavunun da çıkmakta olduğu bayram gününüzdür, o gün öğle zamanı halk orada toplansın, benim ve senin işimizi görsün, diye cevap verdi. Bunun üzerine Firavun sihirbazlarla hilelerini mezkûr içtima yerinde toplattırdı. Sihirbazlar sınıf sınıf olarak gelsin, o gün rakibine üstün gelen saadete kavuşur, dedi. Onbeş bin sihirbaz saf saf yer aldılar, her biri ip ve asâsını getirmişti. Musa, asâsına dayanmış olduğu halde, kardeşi Harun'la birlikte toplantı yerine geldi. Firavun. yanında memleketin eşrafı bulunduğu halde, kendisine mahsus olan toplantı yerini aldı, halk halkalar halinde onun etrafını çevirdi. Musa sihirbazların yanına giderek: yazıklar olsun size, Tanrıya iftira ve bühtanlarda bulunmayınız, Tanrının aza-

bına çarptırılırsınız, iftirada bulunanlar kaygu ve hasret içinde kalırlar, dedi. Sihirbazlar da toplanarak kendi aralarında konuştular. Onlar kendi aralarında gizlice: bu iki sihirbaz, hünerleriyle bizleri memleketten çıkartmak ve doğru yoldan saptırmak istiyor, diyorlardı. Bundan sonra sihirbazlar Musa'dan: sen mi asânı yere atacaksın, biz mi ip ve asâlarımızı yere bırakacağız? diye sordular: Musa: İlk önce siz atınız, dedi. Onlar ip ve asâlarını yere attıklarında, büyülerinin tesiriyle Musa'ya koşuyor gibi göründüler. Büyülerinin ilk tesiriyle Musa'nın, Firavunun ve bundan sonra bütün halkın gözlerini kamaştırıp aldılar. Onların yere attıkları dayak ve ipler, yılan şekline girerek vâdiyi doldurmuş, bulunuyor ve birbiri üzerine binmiş bir halde dağlar gibi gözüküyordu. Bunun üzerine Musa kendi nefsinde bir korku duydu (ve kendi kendine): Tanrı adına and içerek, ellerindeki dayakların yılan şeklini almış olduğunu söyliyebilirim, benim asâm da ancak yılan şekline girer, dedi veya kalbinde korku ifade eden buna benzer sözler söyledi. Yüce Tanrı Musa'ya: korkma, senin üstün geleceğin şüphesizdir, sağ elindeki asâyı yere at, diye emretti. (Musa'nın yılan şekline giren asâsı), Firavunun ve halkın gözüne yılan olarak gözüken ip ve asâları bir bir toplayıp yutmaya başladı, o derecede ki, (biraz sonra vâdide) azıcık bir şey bile kalmamıştı. Musa bundan sonra (yılan olarak gözüken) asâsını eline aldı, asâ (tekrar) eski şekline girdi. Sihirbazlar bu mucizeyi

gördükten sonra secde edip yere kapanarak: Harun ile Musa'nın Rabbisine iman ettik, Musa' nın gösterdiği bu hal büyü olduğu takdirde, bize üstün gelemezdi, dediler. Firavun, apaçık olan bu üstünlüğü görünce teessüf ederek: ben size izin vermeden önce ona iman ettiniz, o, size sihirbazlık öğreten büyüğünüzdür, ben sizin el ve ayaklarınızı elbette bir sağdan ve bir soldan keseceğim, sizi hurma dallarına asacağım, Musa ile benden hangimizin azabının daha şiddetli ve devamlı olduğunu anlayacaksınız, dedi. Büyücüler Firavuna: seni, karşımıza gelen açık mucizelere ve bizi yaratan yüce Tanrının rızası ile kudretine elbette ki üstün tutmayacağız, hakkımızda ne hüküm verirsen ver, sen bize ancak bu dünyada hükmedebilirsin, Rabbimize, günahlarımızı ve icrasına bizi zorladığın sihirbazlığın suçunu yarlıgamasını diliyerek iman ettik, Tanrının mükâfatı daha hayırlı ve daha devamlıdır, diye cevap verdiler.

Bundan sonra Tanrı düşmanı yenilmiş ve lânet okunmuş bir halde toplantı yerinden döndü, o, küfründe ısrar ve kötülüğünde inat ederek imana gelmedi. Yüce Tanrı onun için ayet ve mucizelerinin arkasını kesmedi, kıtlık yıllarını ve tufanı (daima) ona musallat etti. Ebu Ca'fer tekrar Süddî'nin rivayetini nakle başlıyarak diyor ki: Süddî, naklettiği haberler sırasında şöyle demiştir: Tanrının Firavun ile kavmi üzerine gönderdiği musibet, Musa'nın sihirbazlarla karşılaşmasından önce vukua gelmiştir, Firavun, attığı

ok kana bulaşmış olarak geri döndükten sonra: biz Musa'nın ilâhını öldürdük, demişti. Bunun üzerine Tanrı onlara tufanı musallat kıldı. Bu tufan şiddetli yağmurlardan ibaret olup, onların her şeyini istilâ ediyordu. Bu durum karşısında onlar: ey Musa! Rabbine dua et de bu belâyı başımızdan defetsin, biz sana iman edeceğiz ve İsrail oğullarını da seninle birlikte göndereceğiz, dediler. Musa dua etti. Bu duanın hayır ve bereketiyle Tanrı onların başından belâyı uzaklaştırdı. Ekinleri büyüdü. Fakat onlar imana gelmediler; yağmursuzluk hoşumuza gitmiyor, dediler. Bunun üzerine Tanrı onlara çekirgeyi musallat etti, ekinleri harap oldu. Tekrar Musa'ya başvurarak Rabbisine dua etmesi için yalvardılar, bu belâyı defederse iman edeceklerini söylediler. Musa dua etti ve bu duanın tesiriyle Tanrı onlardan bu belâyı da uzaklaştırdı. Onlar: iman etmiyeceğiz, daha ekinlerimizin kalıntısı vardır, dediler. Bunun üzerine Tanrı onlara ufak karıncaları musallat etti. Bu karıncalar, ekin ve nebat cinsinden ne varsa hepsini mahvettiler. Bu hayvancıklar adamların elbiselerinin içine girerek vücutlarını ısırır, yemeklerine bulaşırdı. Yemeklere dokunmasınlar diye, yiyecek kablarını yerleştirmek için kiremit ve kerpiçten sütun şeklinde yüksek yerler yaparak yemeklerini bunun üzerine koymaya başladıysalar da, faydası olmadı, açıp baktıkları zaman, kablarının yine de bu haşerelerle dolmuş olduğunu görüyorlardı. Hiçbir şey, onlara bu haşereler gibi eziyet

vermemişti. Bunlar, Kur'anda zikredilen *recz'* lerdir. Onlar, bu belâyı uzaklaştırmak üzere Rabbisine dua etmesi için Musa'ya yalvardılar. Tanrı, Musa'nın bu duası üzerine belâyı defettikten sonra da, imana gelmediler. Bunun üzerine Tanrı onlara kanı musallat etti. Kıbti ile İsrailli aynı kaynaktan bir arada su aldıkları halde, İsrailli'nin suyu kansız, Kıbti'nın suyu kanlı olurdu. Bu azap onlara ağır bir tesir gösterdikten sonra tekrar Musa'ya başvurarak, bu belâyı da defetmesi için duada bulunmasını dilediler, defedildiği takdirde, iman edeceğiz, dediler. Fakat, Musa'nın duası üzerine belâ uzaklaştığı halde, yine de imana gelmediler. Tanrı onların bu halini hikâye edip: «Onlar, azap uzaklaştırıldıktan sonra da, imana gelmiyerek ahitlerini bozuyorlardı» der. (Sonra) Yüce Tanrı: «Biz, Firavuna mensup olan kavmi kıtlık yıllariyle belâlandırdık» diye onların açlığa maruz kaldıklarını ve: «Tanrıyı hatırlasınlar diye onlardan meyvaları eksilttiğini» anlatır. Bu gibi şiddetli cezalar da tesir etmedikten sonra, Tanrı onlara mülâyim sözler söylemeleri için Musa ile Harun'a vahyi yoluyla ilham etti. Tanrı bunu şu ayetinde hikâye etmektedir: «Firavunun Tanrıyı hatırlaması veya Tanrıdan korkması ümidiyle, biz Harun ile Musa'ya: Firavuna mülâyim sözler söyleyin, dedik». Bu emir üzerine Harun ile Musa, Firavunun katına geldiler. Musa, Firavuna: ey Firavun! sana gençliğin iade edilmek, ihtiyarlamamak, devletin elinden alınmamak, cinsî münasebet ve şarap tatma kudre-

tin iade edilmek, hayvanlara binmek kudreti verilmek ve öldükten sonra cennetli olmak şartiyle bana iman eder misin? dedi. Bu sözler Firavuna iyi tesir etti ve: Haman geldikten sonra, senin dediğin gibi hareket ederim, dedi. Haman gelince Firavun: öteki adam gelerek bana şu sözleri söyledi, dedi. Haman: o adam kimdir? diye sordu. Çünkü, bundan önce Firavun Musa'dan sihirbaz diye bahsederdi. Bu sefer ise Haman'ın sualine: Musa, diye cevap verdi. Haman Firavundan: o sana neler söyledi? diye sordu. Firavun: şu sözleri söyledi, diye Musa'nın sözlerini hikâye etti. Haman: Sen onun sözlerini reddetmedin mi? dediğinde, Firavun: Haman geldikten sonra onunla danışırım, diye cevap verdim, dedi. Haman Firavunu âcizlikle itham ederek: ben senin hakkında daha hayırlı düşünüyordum, ibadet edilen şey Rabb olduktan sonra, başkasına tapan bir köle mi olmak istiyorsun? dedi. Çünkü o, kavmini bir araya toplayıp onların karşısına çıktığı zaman onlara: ben sizin en yüksek Rabbinizim, diyordu. Firavunun: ben sizin için benden başka bir ilâhın bulunduğunu bilmiyorum, demesiyle: sizin en yüksek Rabbinizim diye söylemesi arasında kırk yıl geçmiştir. Firavun, kavminden: o en usta bir sihirbazdır, büyü ile sizi memleketinizden sürmek istiyor, ne düşünüyorsunuz? diye sordu. Onlar: sen Musa ile kardeşini alıkoy da, memleketin her tarafına adamlar göndererek bütün bilgin sihirbazları katına toplattır, dediler. Firavun, eşraftan bu sözleri işittikten sonra, Musa'ya: sen, sihrinle

bizi yurdumuzdan sürmek için mi geldin? (Bir) toplantı vakti tâyin edip, toplantı yerini de açık bir şekilde bildir, (sonra) sen de, biz de bu va'dimizden caymıyalım, dedi. Musa Firavuna: buluşma zamanımız ziynet (bayram) günüdür, o gün kuşluk vaktinde halk toplansın, dedi. O gün Kıbti'lerin bayram günü idi. Firavun (evine) çekilerek o gün için hazırlıklarını gördü, bütün hile ve desiselerini seferber ederek karşılaşma yerine geldi. Memleketin her tarafına adamlar, göndererek sihirbazları çağırttırdı. Adamlar, sihirbazları onun katına getirdiler. Sonra halka: toplandınız mı? Sihirbazların üstün gelmesi ümit olunur, sihirbazlar üstün gelir, biz de onlara tabi oluruz, denildi. Sihirbazlar Firavundan: eğer biz üstün gelirsek mükâfat var mı? diye sordular, Firavun: evet sizi mükâfatlandıracak ve üstelik yakın adamlarımız sırasına geçireceğim, dedi. Musa (ise) sihirbazlara: yazıklar olsun size, Tanrıya yalan ve iftiralarda bulunmayınız, onun azabı sizi mahveder, diyordu. Onlar, yapacakları işleri münakaşa ederek kendi aralarında gizlice konuştular ve bu konuşmalarını Musa ile Harun'dan sakladılar. Bu gizli konuşma esnasında birbirlerine: bu iki sihirbaz büyüleriyle bizleri memleketimizden sürmek, doğru yoldan uzaklaştırmak ve kavmimizle eşrafını mahvetmek istiyor, dediler. Musa ile sihirbazların başkanı da görüştüler. Musa ona: sana üstün gelirsem, bana iman edip kabulüne çağırdığım dinin doğruluğuna tanıklık eder misin? dediğinde, sihirbazların başkanı: evet, diye muva-

fakat etti. Sihirbaz Musa'ya şunları da (ilâve etti): yarın öyle bir büyümü meydana koyacağım ki, kimse bana üstün gelemiyecektir, sen beni yenersen, Tanrı adına and içerek sana iman getireceğim ve dininin doğruluğuna tanıklık edeceğim, dedi. Bu sırada onlara bakan Firavun (sonradan): «Bu öyle bir hile ve aldatmadır ki, siz bu hileyi, (şehrin) ahalisini sürüp (çıkarmak) için Mısır şehrinde kurmuşsunuz» (A'raf: 124) demesinin mânası budur. Sihirbazlar: ey Musa sen mi asânı yere atacaksın, biz mi? diye sordular. Musa: ilk önce siz atınız, dedi. Sihirbazlar ip ve asâlarını yere atarak hazır bulunanların gözlerini büyülemek suretiyle halkı korkuttular. Musa da kendi nefsinde korku duydu. Tanrı Musa'ya: korkma sağ elindeki asâyı yere at, diye vahyetti. (Asâ ejder olarak) ötekilerin yalan sihirlerini yuttu, yani onların bütün yılanlarını yok etti. Sihirbazlar bunu görünce secdeye kapanarak: âlemlerin Rabbisine, Musa ile Harun'un ilâhına iman ettik, dediler. Firavun: (ben size izin vermeden önce nasıl iman ediyorsunuz?) sizin el ve ayaklarınızı sağlı sollu kestirerek, sizleri hurma dallarına asacağım, dedi ve onları öldürterek parçalattırdı. Sihirbazlar öldürülürken, Abdullah bin Abbas'ın dediği gibi: ey Rabbimiz, bize sabrı gönder, bizi müslüman olduğumuz halde öldür, dediler. Onlar sabahleyin sihirbazdılar, akşamleyin şehit oldular. Bundan sonra Musa İsrail oğullarının yanına gitti. Bunun üzerine kavmi Firavuna: Musa ile halkını yeryüzünde fesatla meşgul ol-

mak üzere kendi hallerine mi bırakacaksın? Bu takdirde, onlar seni de ilâhlarını da terkederler. dediler. İbn Abbas'ın dediği gibi onların ilâhları inekti. Firavun onlara, güzel bir inek gördükleri zaman ona tapmalarını emrederdi. Bundan dolayı onlar için bir buzağı meydana çıkarılmıştı. (Yukardaki vakalardan) sonra Tanrı Musa'ya İsrail oğullarını Mısır'dan çıkarmasını emrederek: benim kullarımla birlikte geceleyin yola çık, çünkü Firavun ile kavmi sizi arkanızdan takip edeceklerdir, dedi. Musa, bu ilâhî emir üzerine, İsrail oğullarına Mısır'dan çıkmalarını, Kıbti'lerden süs eşyalarını ödünç almalarını, kimsenin arkadaşiyle yüksek sesle konuşmamasını ve evlerinde sabaha kadar yanmak üzere mum yakmalarını emretti. Musa, yola çıkan adamlardan: sen kimsin? diye sorduğu zaman herkes: Amr diye cevap verecekti, yani parola Amr sözü idi. Yola çıkan herkes, hareket ettiğini bildirmek üzere kapısına kan sürecekti, Tanrı İsrail kadınlarının zina edip Kıbti'lerden doğurdukları çocukları Kıbti'lere, Kıbti kadınlarının İsrail oğullarından doğurduklarını da İsrail oğullarına iade etmek suretiyle İsrail oğullarının kan ve nesillerini temizledi. Bundan sonra Musa İsrail oğullariyle birlikte ve Kıbti'lerin haberi olmadan geceleyin yola çıktı. İsrail oğulları bundan önce Kıbti'lere beddua etmişlerdir. Musa, duasında şöyle demişti: ey Rabbim! Firavunla onun kavmine bu dünyada mükellef bir yaşayış, çok mal ve büyük servetler verdin, onlar bunlarla halkı yolundan şaşırtı-

yorlar. Ey Rabbim, onların mal ve servetlerini yok et, yüreklerini de sertleştir ki, şiddetli azaba katlanmadan önce iman etmesinler. Yüce Tanrı ona: duanız kabul olundu, dedi. Süddî'ye göre, Musa dua kılarken Harun: âmin, demiştir. Yüce Tanrı bunu: «İkinizin, yani Harun'la birlikte kıldığınız dua kabul edildi» ayetinde hikâye etmektedir. Süddî, ayette kullanılan *tams* tâbirini: (bir şeyin) belirsiz olması, dirhem ve altınlarının taş haline gelmesi, diye açıklamıştır. Bundan sonra onlara: davetinizde sabit olunuz, denildi. (Musa ve Harun) İsrail oğullariyle birlikte Mısır'dan çıktılar. Tanrı Kıbti'lere ölümü musallat ettiğinden her genç erkek ölmüş ve bunları gömmekle meşgul olduklarından İsrail oğullarını takip edememişlerdi. Ancak güneş doğduktan sonra, buna imkân bulabildiler ki, Tanrı bu hâdiseyi: «Firavun taraftarları, İsrail oğullarının arkasından ancak güneş doğarken yetişmişler» (Şu'ara: 61) ayetinde hikâye etmektedir. Musa, İsrail oğullarının artçı kollarının, Harun da öncü kollarının başında bulunuyordu. Müminler Musa'dan: ey Tanrı elçisi! nereye gitmeye memur edildin? diye sordukları zaman, Musa: denize gitmek emredildi, derdi. (Bir) mümin denize girmek istediyse de, Musa onu bundan men etti. Musa, altı yüz yirmi bin savaş eriyle Mısır'dan çıkmıştı. Bunların en genci yirmi, en ihtiyarı da altmış yaşını geçmemişti, (yani) çoluk çocuğu saymadan ancak yirmi ile altmış yaş arasında bulunanları saymışlardı. Firavun,

İsrail oğullarını arkalarından takip etti. Firavun ordusunun öncü kollarının başında Haman bulunuyordu. Firavun askeri yalnız aygırlara binmiş olup aralarında bir tane olsun kısrak yoktu. Bunu yüce Tanrı şu ayetinde hikâye etmektedir: «...Firavun asker toplamak üzere şehirlere subaylar göndererek şöyle emir verdi: onların sayıları azdır, bizi kızdırmakla kinimizi celbettiler. Biz ise harb aletleriyle teçhiz edilmiş bir haldeyiz» (Şu'ara: 54-57). Yani: biz ihtiyat tedbirlerini almış ve kuvvetimizi toplamış bir halde bulunuyoruz, diyordu. İki ordu birbirini görebilecek yere geldikleri zaman İsrail oğulları Firavunun kendilerini takip etmekte olduklarını farkederek: arkamızdan yetiştiler, yakalandık, diye seslendiler. (Sonra da) Musa'ya: ey Musa! sen bizim yanımıza gelmeden önce onlar bize eziyet ediyor, çocuklarımızı sağ bırakıyorlardı. Bugün sen yanımıza geldikten sonra ise, arkamızdan yetişerek bizi de öldüreceklerdir, önümüzde deniz, arkamızda Firavun bulunuyor, dediler. Musa onlara: hayır, Firavun size bir şey yapamıyacaktır, çünkü Rabbim benimle beraberdir, o bana doğru yolu gösterecek ve beni koryacaktır, Rabbinizin, düşmanları öldürerek sizi yeryüzünün halifesi yapacağını ümit ediyorum, o sizin emellerinize bakacaktır, dedi. Harun ilerliyerek denize vurdu ise de, deniz açılmadı: bana vuran bu cebbar kimdir? diye seslendi. Bundan sonra Musa gelip Harun'u: Ebu Halid künyesiyle zikretti. Asâsiyle denize vurduğunda, deniz yarıldı. Yarılan

parçaların herbiri büyük dağ kadardı. Bundan sonra, İsrail oğullarının on iki boyundan herbiri, denizde açılan on iki yola girerek ilerlediler. Yollar birbirinden duvarlarla ayrılmış gibi olduğu için, her boy, diğerini mahvolmuş sanıyordu. Musa, İsmail oğullarının ruhundaki bu hali müşahade ettiğinde Tanrıya dua etti. Tanrı da taklar gibi köprüler vücuda getirdi. İsrail boyları birbirlerini görebildiler ve nihayet sağ selâmet karaya çıktılar. Firavun, ordusu ile denize yaklaşıp suyun açılmış olduğunu gördüğü zaman: denizin benden korkarak açıldığını görmüyor musunuz? O, düşmanlarının arkasından yetişerek onları öldürmekliğim için açılmıştır, dedi. Tanrı bunu: «Diğerlerini de oraya yaklaştırdık, Musa ile kavmini kurtardık, (fakat) öbürlerini batırdık» diye hikâye eder. Ayetteki diğerleri tâbirinden maksat, Firavun ile kavmidir. Firavun, denizde açılan yolların baş tarafında bulunuyor fakat, aygırı denize girmekten çekiniyordu. Bunun üzerine Cebrail kösnemiş bir kısrağa binerek geldi. Aygır kısrağın kokusunu aldıktan sonra, onun arkasından denize atıldı. İsrail oğullarının öncü kolları karaya yaklaşıp artçı kolları denize girdikten sonra, denizin dalgaları çarparak Firavun ile ordusunu batırdı. Bu sırada Cebrail yalnız Firavunla meşgul olarak, denizin dibinden aldığı ufak taşları onun ağzına dolduruyordu. Firavun batmak üzere iken: İsrail oğullarının iman ettikleri Tanrıdan başka bir ilâh bulunmadığına inandım, ben de müslümanlardan ol-

dum, dediyse de, Tanrı Mikâil'i göndererek: önce Tanrıya isyan edip azgınlardan olduğun halde, şimdi ona nasıl iman ediyorsun? diye azarladı ve onun imanını kabul etmedi. Cebrail, Peygamberimize: ey Muhammed! Ben iki kişiye, hiç kimseye karşı kızmadığım şekilde kızdım. Bunlardan biri İblis olup, Âdem'e secdeye yanaşmamıştı, diğeri de Firavundur. O, kavmine: ben sizin en yüksek ilâhınızım, dediği vakit ona (çok) kızdım. Firavun kendisini affettirecek bir söz söyler de Tanrı onu yarlıgar korkusiyle, denizin dibinden aldığım ufak taşları ağzına dolduruşumu bir gösreydin, demiştir, İsrail oğulları Firavunun boğulduğuna bir türlü inanmak istemiyorlardı. Tanrı, Musa'nın duasiyle Firavunun ve onunla birlikte altı yüz bin Kıbti'nin naşını karaya attı. İsrail oğulları Firavunun ellerini, kulaklarını yolmaya ve gözlerini oymaya başladılar. Bunu Tanrı şu ayetinde hikâye etmektedir: «Arkada bulunanlara, bugün senin nâşını denizden çıkararak yüksek bir yere koyacağız. Halbuki insanların birçoğu ayet ve mucizelerimizden gafil davranırlar» (Yunus: 93). Böylece bunlardan herbirinin İsrail oğulları için birer harika ve mucize olduğu anlatılmaktadır. İsrail oğulları karaya çıktıktan sonra ilerlemek istediyseler de, yolu şaşırmaları bu hareketlerine engel oldu. Onlar nereye gideceklerini bilmiyorlardı. Bunun üzerine Musa İsrail oğullarının ihtiyarlarını toplıyarak: bu halimizin sebebi nedir? diye sordu. Onlar: Yusuf Mısır'da öldüğü vakit

Mısır'dan çıkarken benim nâşımı kendinizle birlikte götürürsünüz, diye (dedelerimizden) söz almıştı, başımıza gelen bu hal, mezkûr sözü yerine getirmememizden ileri gelmektedir, diye cevap verdiler. Musa onlardan Yusuf'un kabrinin nerde bulunduğunu sorduysa da, bilemediler. Bunun üzerine Musa: kabrin nerde bulunduğunu bilen varsa, Allah aşkına bana haber versin, kabrin nerde olduğunu bilmiyenlerin kulakları sağırlaşacak benim bu sesimi işitmiyeceklerdir, diye seslenmeye başladı. Böylece iki kişinin arasından geçip sesleniyor, onlar Musa'nın bağırmasını işitmiyorlardı. (Nihayet) bir kocakarı: Yusuf'un kabrini gösterirsem, bana her sorduğumu verir misin? dedi. Musa buna yanaşmıyarak: Rabbimden sorarım, diye cevap verdi. Yüce Tanrı Musa'ya: kocakarının sorduğunu ver, diye emretti. Kocakarı: sen cennet salonlarından hangisine inersen, ben de seninle birlikte oraya inmek isterim, dedi. Musa, sorduğunun verileceğini söyledi. Kocakarı: ben çok ihtiyar bir kadınım, yayan yürüyecek kuvvetim yok, beni bir hayvana bindir, dedi. Musa onu hayvana bindirdi. Musa Nil'e yaklaştığında kocakarı: Yusuf suyun içinde gömülüdür, Tanrıya dua et de sular onun kabri üzerinden çekilsin, dedi. Musa dua edince sular kabrin üzerinden çekildi. Kocakarı: kaz, dedi. Musa kazdı. Yusuf'un kemikleri çıkarılarak beraber götürülünce yol açıldı. İsrail oğulları yollarına devam ederek puta tapan bir kavmin yanına geldiler. Orada: ey Musa! bize de

bunların ilâhı gibi ilâhlaı yap, dediler. Musa: siz cahil bir kavimsiniz, bu durum onları felâkete götürecektir, onların amelleri batıldır, dedi.

İbn Humeyd, Seleme yoliyle İbn İshak'tan şunu rivayet eder: yüce Tanrı Firavun ile kavmine, kendisinin kudretini bildiren işaret ve delillerinin arkasını kesmedi. Firavun, Musa ile sihirbazlar arasında cereyan eden hâdiseleri gördüğü halde, imana gelmediği için, Tanrı ona ve kavmine sırasiyle tufan, çekirge, ufak karınca, kurbağa ve kanı musallat etti, yani biri arkasından diğer harikaları gönderdi. Tufan sudan ibaret olup yeryüzünden aktı, bundan dolayı, onlar bu müddet içinde ekin ekemiyor ve hiçbir iş göremiyorlardı. Açlık onları çok yorduktan sonra, Musa'ya başvurarak: ey Musa bizim için Rabbine dua et, başımızdan bu belâyı defederse ona iman eder ve İsrail oğullarını da seninle birlikte göndeririz, dediler. Musa'nın duasiyle bu belâ başlarından uzaklaştı, fakat onlar vaitlerinden hiçbirini yerine getirmediler. Bundan sonra, Tanrı on ara çekirge musallat etti. Çekirgeler bütün ağaç ve nebatları ve hattâ, bana söylediklerine göre, kapılarla onların çivilerini bile yemişlerdir. Bunun üzerine onlar tekrar Musa'ya başvurarak deminki sözleri söylediler. Fakat âfet uzaklaştıktan sonra yine vaitlerini yerine getirmediler. Bundan sonra Tanrı onlara ufak karıncaları musallat etti. Bana rivayet edildiğine göre Musa bir kum tepesinin yanına giderek, (orada bulunan bir adama) da-

yağiyle tepeye vurmasını emretti. Oradan o kadar çok ufak karınca yayıldı ki, evler, yemekler, tabaklar, çanaklar hep karınca ile doldu. Onlar bu yüzden uyku uyuyamaz, bir yerde oturamaz oldular. Bu âfetle çok yorulduktan sonra tekrar Musa'ya başvurarak, Rabbisine dua etmesini rica ettiler. Âfet uzaklaştıktan sonra yine imana gelmediler. Bundan sonra Tanrı onlara kurbağaları musallatetti. Evleri, yemekleri, tabakları, çanakları hep kurbağalarla doldu. Bu âfet onları çok yorduktan sonra, tekrar Musa'ya başvurarak eski va'idlerini tekrarladılar. Musa Rabbisine dua etti, fakat âfet defolduktan sonra yine imana gelmediler. Bunun üzerine Tanrı onlara kanı musallat etti. Firavunla kavminin gerek kuyu ve gerek ırmaktan aldıkları içme suları hep kan kesildi. Onlar hangi kabdan avuçlariyle su aldiyseler, hep taze kanla karşılaşıyorlardı. Bana Muhammed bin Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme, ona da Muhammed bin İshak söylemiş, o, Muhammed bin Kâ'b el-Kurazî'den şunu rivayet eder: Firavun kavminden olan kadınlar susayınca İsrail oğullarından olan kadınların yanına giderek: kendi suyundan bana da içir, diye rica eder, İsrail kavminden olan kadın testi veya tulumundan alarak su verdiğinde, Kıbti kadının kabında kan halini alırdı. Bunun üzerine Kıbti kadın: suyu önce kendi ağzına al da, sonra benim ağzıma fışkırt, der, İsrailli kadın suyu ağzına alarak onun ağzına fışkırttığı halde, Kıbti'nin ağzında kan olurdu. Bu hal yedi

gün devam etti. Bundan sonra Kıbti'ler Musa'ya: sana olan sözümüzü yerine getirmekliğimiz şartiyle Rabbine dua et, üzerimizden bu âfeti uzaklaştırırsa, elbette sana iman edecek ve İsrail kavmini de seninle birlikte göndereceğiz, dediler. Musa'nın duası sayesinde Tanrı bu âfeti uzaklaştırdı ise de, onlar yine de imana gelmediler, ahitlerinden hiçbirini yerine getirmediler. Bundan sonra Tanrı Musa'ya İsrail oğullarını alarak yola çıkmasını, kendisini ve İsrail oğullarını kurtaracağını ve Firavun ile ordusunu mahvedeceğini vadetti. Musa Rabbisine, Firavun ile kavminin servet ve mallarını karartması hakkında dua ederek şöyle demiştir: «Ey Rabbim! sen Firavuna ve onun kavminin büyüklerine bu dünyada mal, servet ve mükellef hayat verdin, onların bu servet ve mallara sahip olmaları, halkın doğru yoldan sapmasına sebep oluyor. Ey Rabbim, sen onların servetlerini karart ve yüreklerini katı yap ki, ağır azabı görünceye kadar imana gelmesinler, dedi. Tanrı ona: duanız kabul olundu, imana çağırmakta devam ediniz, ilâhî hikmetleri bilmiyenlerin yolunu tutmayınız, dedi» (Yunus: 89-90). Yüce Tanrı onların mal ve servetlerini, hurmalarını, köle ve yiyeceklerini taş haline getirdi. Bu da Firavun için Tanrının kendi kudretini gösteren bir delil ve harikası idi. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o, Büreyde bin Süfyan bin Ferve el-Eslemî'den, o da İbn Kâ'b el-Kurazî'den şunu rivayet eder: Ömer bin Abdülâziz benden, yüce

Tanrının Firavuna gösterdiği dokuz harikasının nelerden ibaret olduğunu sordu. Ben: tufan, çekirge, karınca, kurbağa, kan, Musa'nın dayağı ile eli, Firavun ile kavminin mal ve servetlerini karartması ve deniz, diye cevap verdim. Bunun üzerine Ömer: mal ve servetlerinin karartılmasını, ben bu harikalardan biri olarak bildim, dedi. Ben: Musa, Firavun ile kavmine ait mal ve servetlerin karartılmasını diliyerek dua etti, Harun da amin! dedi, Tanrı onların duasını kabul ederek mal ve servetlerini taş haline getirdi, dedim. Bu cevabım üzerine Ömer: Fıklı, yani ilim ancak böyle olur, dedikten sonra bir çanta getirdi. Bunun içerisinde Abdülâziz bin Mervan'ın Mısır'da iken ele geçirdiği ve Firavun kavmine ait olan şeyler bulunuyordu. Ömer, bir yumurtayı çıkarttı, yumurta da, ceviz de, mercimek de, burçak da taş kesilmişlerdi. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Muhammed'den naklen Seleme söylemiş, o, Şamlılardan birinden rivayet eder. Mısır'da bulunmuş olan Şamlı: ben Mısır'da bulunduğum esnada. hurma ağacının yere yuvarlanıp taş haline gelmiş olduğunu gördüm, insan olduğuna kesin olarak hükmettiğim birinin taş haline gelerek yere yuvarlanmış olduğunu da gördüm. Bu adam Firavun ve kavminin taş halini almış olan kölelerinden biriydi. Yüce ve adı kutlu olan Tanrı bunu şu ayetinde hikâye etmektedir: «Biz Musa'ya, kudretimizin apaçık delili olan dokuz harika ihsan etmiştik. Musa İsrail oğullarına peygamber olarak geldikten

sonra: onları Firavun'dan iste, demiştik. Firavun ona: ey Musa! seni büyüye tutulmuş sanıyorum, demişti» (İsra: 101). Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o, Muhammed bin İshak'tan, o, Yahya bin Urve bin Zübeyr'den, o da babasından şunu rivayet eder: yüce Tanrı Musa'ya İsrail oğullarını alarak Mısır'dan çıkmasını emrettiğinde, ona Yusuf'un naşını da kendisiyle birlikte götürerek Arz-ı Mukaddes'te (Filistin'de) defnetmesini vahyetmişti. Bunun üzerine Musa, Yusuf'un kabrinin nerde bulunduğunu sordu. Yusuf'un kabrini, İsrail oğullarından olan bir kocakarıdan başka kimse bilmedi. Kocakarı: ey Tanrı elçisi, Yusuf'un kabrinin yerini biliyorum, beni kendinle birlikte Mısır' dan götürmek ve geride bırakmamak şartiyle Yusuf'un kabrini sana gösteririm, dedi. Musa kocakarıya bu hususta söz verdi. Musa İsrail oğullarına, şafak söktüğü vakit onları Mısırdan çıkaracağını vadetmişti. Musa Rabbisine dua edip, şafak sökümünün Yusuf'un naşını alıncaya kadar geciktirilmesini diledi. Tanrı Musa'nın duasını kabul etti. Kocakarı Musa ile birlikte Yusuf'un defnedildiği yere giderek kabrini gösterdi. Kabir, Nil'in bir kenarında su içinde bulunuyordu. Musa kabri açarak içerisinden mermer bir sandık çıkardı ve bunu kendisiyle birlikte götürdü. Urve: bundan dolayı Yahudiler ölülerini her yerden Arzı Mukaddese götürürler, der.

Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o, İbn İshak'tan şunu

rivayet eder: Bana söylediklerine göre Musa, İsrail oğullarına, Tanrının emriyle Kıbti'lerden ödünç alarak ticaret malı, süs eşyası ve elbise almalarını emretti ve: helâk olacağına göre, ben onların mal ve servetlerini size ganimet malı olarak veriyorum, dedi. İsrail oğullarının, böylece Kıbti'lere ait malları ödünç diye almaları, Firavunun İsrail oğulları aleyhinde propagandada bulunması için bir sebep teşkil etti. Bu yüzden Firavun Kıbti'lere: İsrail oğulları kendileri Mısır'dan çıkmakla kanaatlenmiyerek, mal ve eşyalarınızı da kendileriyle birlikte götürdüler, demiştir.

Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o, İbn İshak'tan, o, Muhammed bin Kâ'b el-Kurazî'den, o da Abdullah bin Şeddad bin el-Had'dan şunu rivayet eder: Bana söylediklerine göre, Firavun Musa'yı aramak üzere yola çıktığında, kır atlara binenler hariç olmak üzere yağız atlara binmiş yetmiş bin asker vardı. Musa Mısır'dan çıkarak denize geldi. Musa, Firavun ordusu arkasında bulunduğu için geriye dönemezdi. Firavun onu arkasından ordusiyle takip ediyordu. İki ordu birbirini gördüğünde, İsrail oğulları: arkamızdan yetiştiler, yakalandık, dediler. Musa: hayır, sizi yakalıyamazlar, çünkü Rabbim benimle beraberdir, o bana kurtuluş yolunu gösterir, o bana sizi kurtaracağını va'detti, o, va'dini yerine getirir, dedi.

Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme, onlara da Muhammed bin İshak

şunu söylemiştir: rivayet edildiğine göre, Musa asâsiyle vurduktan sonra yüce ve adı kutlu olan Tanrı denize yarılmayı ilham etti. Bu ilhamın bir neticesi olarak yüce Tanrıdan korkan denizin parçaları birbirine çarpmaya başladı. Yüce Tanrı Musa'ya, vahyi yoliyle, asâsiyle denize vurmasını emretti. Asâda Tanrının ona bağışladığı kudret ve kuvvet vardı. Deniz yarılarak her parçası yükselen birer dağ şeklini aldı. Yüce Tanrı bunu hikâye ederek şöyle demektedir: «Biz Musa'ya vahyi yoliyle: kullarımla geceleyin yola çık, onlar için denizde kuru bir yol aç, Firavun'un arkanızdan yetişmesinden ve batmaktan korkma dedik» (Taha: 77). Sabit bir yol açılıp deniz kuruduktan sonra, Musa İsrail oğullariyle bu yola saptı, Firavun da ordusu ile onları takip etti. Bize İbn Humeyd söyledi, onlara Seleme, onlara da Muhammed bin İshak söylemiş, o, Muhammed bin Kâ'b el-Kurazî'den, o da Abdullah bin Şeddad el-Had-Leysî'den şunu rivayet eder: bana söylediklerine göre, İsrail oğullarından hiçbir fert kalmıyacak şekilde hepsi de denize girdikten sonra, Firavun bir aygıra bindiği halde, ilerledi. Sahile gelince aygır korkarak denize girmedi. Bu sırada Cebrail kösnümüş bir kısrağa binerek geldi ve aygıra yaklaştı. Aygır kısrağı kokladıktan sonra, Cebrail hayvanını sürdü, (böylece) Firavun'un bindiği aygır da onun arkasından denize girdi. Askerler, Firavun'un denizde açılmış olan yola saptığını gördüklerinde onlar da arkasından denize girdi-

ler. Cebrail hepsinin önünden gidiyor, Mikail de ordunun arkasında bulunarak: önderinizin arkasını bırakmayınız, diye onları teşvik ediyordu. Cebrail karaya çıktığı zaman, Firavun ordusundan henüz hiç kimse karaya ayak basamamış, denizin öbür sahilinde bulunan Mikail'in arkasında da ordudan kimse kalmamıştı. Tam bu sırada deniz Firavun ordusunun üzerine kapandı. Firavun, yüce Tanrının kudret ve saltanatını anlayıp, Tanrının kendisini zelil ve hakir düşürdüğünü görünce: İsrail oğullarının iman ettikleri ilâhtan başka ilâh bulunmadığına inandım, ben de müslümanlardanım, dedi. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Ebu Davud Basrî söylemiş, o, Hammad bin Seleme'den, o, Ali bin Zeyd'den, o da Yusuf bin Mihran yoliyle İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: Cebrail. Tanrı elçisinin (ona salâvat ve selâmlar olsun) katına geldiğinde: ey Muhammed! ben Firavun'un: ey Tanrım, eskiden sana isyan eden azgınlardandım, şimdi ise sana iman ediyorum, beni yarlıga diye dua edip Tanrının affına mazhar olmasından korktuğum için, denizin yapışkan ve sert çamurlarını alarak Firavun'un ağzına doldurduğumu bir görseydin, demiştir. O: iman ettim dediği vakit Tanrı ona: «Eskiden isyan edip azgın ve fesatçılardan olduğun halde, şimdi ancak ümitsizlik halinde mi iman ettim, diye söylemek istiyorsun? Arkanda kalanlara bir ibret olsun için, bugün senin cesedini denizden çıkararak yüksek bir yere atacağız. Halbuki in-

sanların birçoğu bizim bu harikalarımızdan gafildirler» (Yunus: 91-92) dedi. Tanrı onun cesedini denizden çıkarıp atmadığı takdirde, insanların bir kısmı Firavun'un batıp batmadığından şüphelenebilirlerdi. İsrail oğulları denizi geçtikten sonra, yol üzerinde, kendilerine mahsus bir kavme rasgeldiler ve bunu görünce Musa'ya: «Ey Musa! bize de bunlarınki gibi ilâhlar yap, dediler. Musa: siz Tanrının kudret ve ululuğundan gafil ve cahil bir kavimsiniz, onlar şu halleriyle mahvolmaya mahkûmdurlar. İşledikleri iş ve amelleri batıldır. Yüce Tanrı sizi bütün âlemlere tercih etmişken, nasıl olur da sizin için ondan başka bir ilâh ararım, diye cevap verdi» (A'raf: 138-140). Yüce Tanrı, Firavun ile kavmini yok edip Musa'yı ve kavmini kurtardıktan sonra, ona, otuz gece münacatta bulunmayı ilham etti. Ebu Ca'fer, tekrar Süddî'nin rivayetini nakle başlıyarak şöyle diyor: Musa yüce Tanrıya münacatta bulunmak üzere Tur'a giderken, Cebrail bir ata binerek onun yanına gelmişti. Samirî bunu görünce: bu bir hayat atıdır, bunda bir hikmet vardır, diyerek Cebrail'in bindiği atın tırnak izinden bir parça toprak aldı. Musa Tur dağına münacata giderken İsrail oğullarının başında kendi yerine kardeşi Harun'u bırakmış ve Tur'da otuz gece kalacağını vadetmişti. Fakat Tanrı, bu müddeti on gün ilâvesiyle kırk gün olarak tamamlattırdı. Musa gittikten sonra, Harun onlara: ey İsrail oğulları! Ganimet malları sizin için helâl değildir, Kıbti'lerden aldığınız

süs eşyaları ise ganimet malıdır. Bir çukur kazarak, bu süs eşyasını toplayıp oraya gömünüz. Musa Tur'dan geldikten sonra bu malların size helâl olduğunu söylerse, gömdüğünüz yerden çıkarırsınız, Musa helâl saymadıkça bu malların parasını harcamak doğru olmaz, dedi. Onlar süs eşyalarını topladıktan sonra, kazdıkları çukura gömdüler. Samirî, Cebrail atının tırnak izinden aldığı toprağı bu çukurun üzerine serptiği zaman, Tanrı bu eşyaları böğüren bir buzağı şekline soktu. İsrail oğulları Musa'nın Tur'daki münacat gününü sayarken, gündüz gibi geceleri de birer gün olarak hesap ettiler. Musa ayrıldıktan yirmi gün sonra buzağı meydana çıkmıştı. Samirî onlara: Musa'nın da, sizin de ilâhınız işte budur, Musa onu burada bıraktığını unutarak aramaya gitti, dedi. İsrail oğulları Samirî'nin bu sözlerine aldanarak buzağıya tapmaya başladılar ve bu işlerini devam ettirdiler. Buzağı böğürerek dolaşıyordu. Harun, İsrail oğullarına: siz bu buzağı ile sınanmaktasınız, sizin Rabbiniz esirgiyen Tanrı'dır, diyordu. Harun ile ona bağlı kalanlar, buzağıya tapanlarla savaşmayı uygun bulmadılar. Musa Tanrısının katına gidip onunla konuşurken Rabbisi ona: kavmini bırakarak niçin böyle acele edip geldin? dediğinde, Musa: onlar orada benim eserlerime uygun olarak amel etmektedirler, diye cevap verdi. Rabbisi tarafından Musa'ya: işler senin dediğinin tersinedir, onlar Samirî'nin sözlerine aldanarak fitne yoluna saptılar, diye haber verilince Musa:

Samirî'nin bir buzağı şekli meydana getirmiş olduğunu kabul edelim, fakat ruhu ona kim üflemiş? dediğinde, Tanrı: ben üfledim, diye cevap verdi. Musa: o halde sen onları azgınlık yoluna sevketmişsin, diye mukabele etti. Yüce Tanrı ona hitap edip söz söylerken, Musa Rabbisini görmek arzusuna kapılarak: ben seni görmek istiyorum, dedi. Rabbisi ona: beni göremezsin, şu dağa bak, dağ yerinde durursa beni görmek imkânı hâsıl olabilir, dedi. Tanrı, dağın etrafını meleklerle, meleklerin etrafını, ateşle, ateşi meleklerle ve melekleri de ateşle çevirmişti. Bundan sonra Rabb, dağa tecelli etti.

Bana Musa bin Harun söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr bin Hammad, onlara da Esbat söylemiş, o, Süddî yoliyle İkrime'den, o da İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: Tanrı kendi nurundan ancak serçe parmağının bir parçası kadarını tecelli ettirdiği vakit, dağ param parça oldu, Musa da kendisini kaybederek yere yuvarlandı ve uzun müddet kendisine gelemedi. Ayıldıktan sonra da: ey Rabbim, seni bütün eksikliklerden tenzih ederim, tövbe ettim, ben İsrail oğullarından olan ilk müminlerdenim, dedi. Rabbisi Musa'ya: ben seni insanlara kendi elçim olarak seçtim, seninle konuştum, indirdiğim *elvah*'ı (levhaları) kuvvet ve azimle kabul et, bundan dolayı bana şükret, biz bu levhalara (elvah'a) her mev'izayı ve her helâlle haramı tafsilâtiyle yazdık, kavmin bu hüküm ve vaızlardan en güzellerini seçsin, diye emretti. Rabbisiyle konuştuktan son-

ra Musa'nın yüzü nurla parladığından, kimse ona bakamıyordu, bundan dolayı Musa yüzünü atlasla örtmeye mecbur kaldı. Bundan sonra kızgın ve kederli bir halde kavmi yanına döndü. Onlara: ey kavmim! Rabbiniz size Tevrat'ı indirerek kesin ve güzel vaitlerde bulunmadı mı? Yoksa size zaman mı uzun göründü? Yoksa Rabbinizin dargınlığını istediğinizden dolayı mı bana olan vadinize aykırı hareket ettiniz? dedi. Halk: sana verdiğimiz söze, kendi arzumuzla aykırılık göstermedik. (Mesele şöyledir): Kıbti'lerden getirmiş olduğumuz süs eşyalarını ateşe atmıştık, Samirî de kendisiyle birlikte getirdiği süs eşyasını ateşe attı, dediler. Musa levhaları yere attı ve kardeşinin başından yakalıyarak sürüklemeye başladı. Kardeşi ona: ey annemin oğlu! beni sakalımdan da, başımdan da çekme, ben senin: İsrail oğullariyle aramı açtın, sözlerime kulak asmadın, demenden korkarak onlarla mücadeleye girişmedim, dedikten sonra Musa, Harun'un başını ve sakalını bıraktı. Bundan sonra yüzünü Samirî'ye doğru çevirerek: ey Samirî, bu yaptığın iş nedir? diye sorduğunda, Samirî: ben onların görmediklerini gördüm, elçisinin izinden bir avuç toprak alarak buzağı heykelinin içine attım, hem bu işi kendim hoş görerek yaptım, dedi. Musa ona: defol! Hayatta senin cezan: bana sürünmeyin, diyerek halktan kaçman olacaktır, ahrette senin için vadedilen bir ceza daha var ki, ondan da kurtulamazsın. Taptığın mabuda bak ki, biz onu yaktıktan sonra külünü denize savurup atacağız,

dedi. Bundan sonra Musa buzağıyı yakalıyarak kesti ve ufacık parçalar haline getirerek denize savurdu. Bu parçalar mevcut akan suların hepsine de isabet etti. Bunun üzerine Musa, İsrail oğullarına bu sudan içmelerini emretti. Herkes içti ve buzağıyı sevenlerin içinden altın olarak çıktı. Tanrı bunu şu ayetinde hikâye etmektedir: «Çünkü, kâfirliklerinden dolayı onların kalbleri buzağı sevgisine bulaşmış bir halde idi» (Bakara: 93). Musa geldikten sonra İsrail oğulları ne yapacaklarını şaşırdılar ve kendilerinin doğru yoldan sapmış olduklarını anlıyarak: «Rabbimiz bizi esirgemez ve günahlarımızı yarlıgamazsa, biz zarar ve ziyana uğrayanlardan oluruz» dediler. İsrail oğulları bu günahlardan tövbe ettiyseler de, tövbeleri, aşağıdaki ayette açıklanan şarta bağlı olarak kabul edilmiştir: «Buzağayı ilâh edinmekle kendinize zulmettiniz. nefislerinizi öldürdünüz, bu, sizi yaradan Rabbiniz katında sizin için hayırlıdır». Bunun üzerine buzağıya tapanlarla tapmıyanlar, kılıçlarla birbirlerini öldürmeye başladılar. Bu savaşta öldürülenlerin herbiri şehit sayıldı. Bu iki aradaki savaşta yetmiş bin adam öldürülüp, az kalsın hepsi mahvolacaktı. Bunun üzerine Musa ile Harun Tanrıya dua ederek bu savaşın önünü almasını istediler: ey Rabbimiz! İsrail oğulları mahvoldu, kalanlarını koru. diye yalvardılar. Tanrı onlara silâhlarını bıraktırarak dualarını kabul ve kendilerini affetti. Öldürülenler şehit sayıldı, kalanlarının günahları affedildi. Tanrı bunu şu ayetinde

hikâye eder: «Tanrı sizi affeyledi, o çok affeder, esirger». Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme, ona da Muhammed bin İshak söylemiş, o, Hakim bin Cübeyr'den, o da Sa'id bin Cübeyr yoliyle İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: Samirî, Bacerma ahalisinden olup, ineğe tapan bir kavme mensuptu. O, İsrail oğulları arasında kendisinin müslümanlığını izhar etmişse de, kalbinde ineğe tapmak sevdası yerleşmişti. Musa, Tanrı'sına münacatta bulunmak üzere Tur'a gittiğinde, Harun İsrail oğullarının başında kalmıştı. Harun: Firavun kavminin ticaret ve süs eşyasını beraberinizde getirdiğinizden dolayı büyük günaha girmiş oldunuz, çünkü onların mal, servet ve eşyaları necistir, dedikten sonra büyük bir ateş yaktırararak: onlardan aldığınız malları ateşe atınız, diye emretti, onlar bunu kabul ederek, Kıbti'lerden aldıkları mal ve eşyayı getirip ateşe atmaya başladılar. Her şey ateşte parçalandı. Samirî, Cebrail'in bindiği atın izlerini görerek oradan toprak aldı ve deminki çukurun yanına geldi. Harun'dan ey Tanrı elçisi! ben de elimdekini bu çukura atayım mı? diye sorduğunda, Harun müsaade etti ve o da elindeki toprağı çukura attı. Harun, Samirî'nin elindekini de Kıbti'lerden alınan süs eşyası zannediyordu. Samirî, toprağı çukura atarken: buzağı ol, dedi. Bundan gerçekten de iri vücutlu bir buzağı olarak çıkan İsrail oğulları için bir fitne ve belâ oldu. Samirî, İsrail oğullarına: işte bu buzağı Musa'nın da, sizin de ilâhınızdır, dedi. İsrail

oğulları ona devamlı surette tapmaya başlıyarak, onu her şeyden fazla sevdiler. Yüce ve adı kutlu olan Tanrı: «Samirî müslüman olduğunu unuttu, İslâmiyeti bıraktı» der. İsrail oğulları, bu buzağının kendilerine cevap vermediğini, faydası da, zararı da dokunmadığını görmüyorlar mıydı? Samirî'(nin menşeine gelince): onun adı Musa bin Zafer idi, Mısır'a geldiğinde İsrail oğulları muhitine düşmüştü. Harun, İsrail oğullarının bu hallerini görüp: ey kavmim! siz bu buzağı yüzünden fitneye sapmış oldunuz, (halbuki) sizin Rabbiniz esirgeyen Tanrıdır, benim sözümü dinleyip emrime itaat ediniz, dediyse de, onlar: Musa Tur'dan dönünceye kadar buzağıya tapmaktan vazgeçmiyeceğiz, diye cevap verdiler. Böylece buzağıya tapmaya başlıyanlar bu işlerinde devam ettiler. Harun, kendisine tabi olan müslümanlarla birlikte eskisi gibi dinlerinde sabit kaldı. (Fakat), kendisine bağlı olanlarla ötekilerin üzerine yürüdüğü takdirde, Musa'nın sen bu hareketinle İsrail oğullariyle aramı açtın, benim emrimi beklemedin, demesinden korkmuştu. Çünkü Harun, Musa'ya itaatten ayrılmaz ve ondan korkardı. Musa, İsrail oğullarının (iyilerinden seçtiği yetmiş kişi ile birlikte) Tur'a gitti. Yüce ve kudretli Tanrı İsrail oğullarını kurtarıp düşmanlarını helâk ettiği vakit, onlara Tur dağının sağ tarafını (tövbelerini yenilemek üzere) buluşma yeri olarak tâyin edeceğini vadetmişti. İsrail oğulları Musa ile birlikte denizden çıkarak yollarına devam ederken çok susamışlardı. Musa, Tan-

rıdan kavmi için su ihsan etmesini dilediği zaman, Yaradan, Musa'ya asâsiyle yere vurmasını emretti. Musa asâsiyle yere vurunca, her boy için birer olmak üzere, oniki tane pınar fışkırmaya başladı. Her boy, kendisine mahsus olan pınarı bilerek ondan içti. (Sonra) Tanrı Musa'ya hitap edip söz söylerken, o, Tanrı'yı görmek tamaına kapıldı ve Rabbisine: bana kendini göster, bakayım, dedi. Rabbisi ona: «Sen beni göremezsin, dağa bak, dağ yerinde kalabilirse beni görürsün, dedi. Vakta ki Tanrı dağa tecelli etti, dağ parça parça oldu ve Musa da baygın bir halde, yere yuvarlandı. Musa ayıldığı zaman: Allahım, seni tenzih eylerim, tövbe ettim, iman edenlerin birincisi benim, dedi. Bundan sonra Yüce Tanrı: Peygamberim olarak konuşmak üzere, ben bütün insanlar arasında seni seçtim, sana bağışladığım bu peygamberliği kabul edip al ve bana şükredenlerden ol. Biz Musa için, levhalara her şeyden mevizalar yazdırdık ve her şeyi tafsilâtiyle bildirdik, bu levhaları ciddiyetle kabul et ve kavmine, bunun içerisinden en güzel hükümleri alarak onlarla amel etmelerini söyle. Ben yakında size fasıklar yurdunu göstereceğim» (A'raf: 142-145) dedi. (Sonra) Tanrı Musa'ya şöyle hitap etti: «Ey Musa! Kavminden önce acele buraya gelmeni icabettiren sebep nedir? Musa: onlar da benim arkamdan geliyorlar, ben, sen razı olasın diye acele ettim. dedi. Tanrı: senden sonra kavmini mihnet içinde bıraktık, Samirî onları doğru yoldan saptırdı, dedi». Musa kızmış ve kavminin

yaptığından kederlenmiş bir halde esef ederek döndükten sonra onlara: ey kavmim! Rabbiniz Tevrat'ı indirerek size güzel ve kesin vaidlerde bulunmadı mı? Zaman size uzun mu göründü? Yoksa Rabbinizin size darılmasını istediğiniz için mi bana verdiğiniz vaidlere aykırı hareket ettiniz dedi» (Taha: 83-87). Musa levhaları alarak kavmı yanına döndü. Kavminin buzağıya taparak doğru yoldan sapmış olduklarını görünce kızarak levhaları yere attı. Rivayete göre levhalar yeşil zebercettendi. Bundan sonra kardeşi Harun'un başından ve sakalından yakalıyarak: «Onların eğri yola saptıklarını gördüğün zaman, dini korumak hususunda benim yolumu takip etmekten seni ne alıkoydu? Yoksa benim emrime karşı isyan mı ettin? dedi. Harun: ey annemin oğlu! Kızarak sakalıma, saçıma yapışma, ben senin: İsrail oğulları arasında ayrılık çıkardın, emrimi beklemedin demenden korktum, dedi». (A'raf: 150-151 de şöyle denilmektedir): «Ey annemin oğlu! Kavmim beni zayıf görerek az kalsın öldürecekti. Beni azarlıyarak düşmanları sevindirme, beni zalimlere denk tutma». (Bunun üzerine Musa): Ey Rabbim, beni ve kardeşimi yarlıga, bizi esirge, sen esirgiyenlerin en merhametlisisin, dedi. Musa bundan sonra, geri çekilerek kavmi yanına gidip: ey kavmim, Rabbiniz size güzel va'idlerde bulunmadı mı?... (Musa Tur'a gittiği zaman, ahali süs takımlarından böğüren bir buzağı heykeli yaparak onu ilâh edinmişlerdi), diyerek İsrail oğullarının hallerini

tetkik ettikten sonra yüzünü Samirî'ye çevirerek: ey Samirî, bu işi yapmakla maksadın nedir? diye sordu. Samirî: ben onların görmediklerini gördüm, elçinin izinden bir avuç toprak alarak buzağı heykelinin içine attım ve bu işe kendi isteğimle katlandım, dedi. Taberî bundan sonra (yukarıda birkaç defa tercümesini vermiş olduğumuz) ayetlere işaret eder. Bunun üzerine Musa, Tanrıdan korkanlar için hidayet ve rahmet yollarını gösteren ayetlerin yazılı bulunduğu levhaları aldı.

Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o, İbn İshak'tan, o, Sadaka bin Yesar'dan, o, Sa'id bin Cübeyr'den o da İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: bu levhalarda Musa için mev'izalar ve başka şeyler mufassal bir şekilde yazılmış olup, orada hidayet yolları gösterilmişti. Musa levhaları yere attığında, ayetlerin yedide altısı göğe kaldırıldı. Bu levhalarda Rabblarından korkanlar için hidayet ve rahmet yolları gösterilmişti. Musa bundan sonra buzağı (heykelinin) ateşte yakılmasını emretti. Heykel kül haline geldikten sonra, Musa'nın emriyle denize atıldı. Doğrusunu Tanrı bilir. Bu iş tamamlanınca, Musa, İsrail oğullarının en iyilerinden yetmiş kişiyi seçerek onlara: Tanrı katına gidip, yaptıklarınız için tövbe ediniz, arkanızda kalan kavminizi de yarlıgamasını dileyiniz, oruç tutunuz, elbiselerinizi temizleyiniz, diye emretti. Musa, Tanrı tarafından tâyin edilen vakitte onlarla birlikte Tur'u Sina'ya

geldi. O. buraya ancak Tanrı emrettiği zaman gelirdi. Bana rivayet ettiklerine göre. seçilen yetmiş kişi Musa'nın emirlerini yerine getirip onunla birlikte Tur'a geldikten sonra: Rabbinden dile, biz onun sözünü işitmek istiyoruz. dediler. Musa: olur, diyerek dağa yaklaştığında. bir bulut sütunu inerek bütün dağı örttü. Musa buluta yaklaşarak içine girince. yanındakilere de: yaklaşınız, dedi. Musa konuştuğu vakit onun alnında parlıyan bir nur akseder ve Âdem oğullarından kimsenin bakamıyacağı şekilde kuvvetle parladı. Bu nur perde ile örtüldükten sonra yanındaki arkadaşları buluta yaklaşarak içerisine girdiler ve secdeye kapandılar. Orada, Rabbın Musa'ya hitap edip söylediğini, bunu yap. ötekisini yapma diye emirler verdiğini ve yasak edilen şeyleri anlattığını duydular. Musa Tanrısından emir ve yasağa dair hükümleri aldıktan sonra, bulut Musa'nın üzerinden çekildi. Yanında bulunanlar: Rabbimizi apaçık olarak görmeden sana iman edecek değiliz, dediler. Bu talepleri üzerine bir yıldırım isabet ederek onların hepsini de öldürdü. Musa Rabbisine and içerek dua ve niyaz etmeye başlıyarak: Ey Rabbim! İrade ettiğin takdirde, onları ve beni daha önce öldürebilirdin, onlar akılsızlık ettiler, onları diriltmezsen, bu akılsız ve ahmakların suçundan dolayı arkamda kalan İsrail oğulları mahvolacaktır, ben Tur'a, İsrail oğullarının en iyilerinden seçerek getirmiştim, şimdi tek başıma kavmimin yanına dönersem, bana kimse inanmaz,

dedi. Musa, Rabbisinden onları diriltmesini dilemekte devam etti. Nihayet Tanrı bu dua üzerine onları tekrar diriltti. Musa, Tanrı'dan, İsrail oğullarını buzağıya taptıkları için de yarlıgamasını diledi. Tanrı: ancak kendi nefislerini öldürmeleri şartiyle onların bu günahlarını affederim, dedi. Bana haber verdiklerine göre bu yetmiş kişi Musa'ya: Tanrının emrine boyun eğerek sabrederiz, demişlerdir. Musa bundan sonra, buzağıya tapmıyanların tapanları öldürmesini emretmiştir. Buzağıya tapanlar açık avlularda otururlardı. Buzağıya tapmıyanlar onları kılıçtan geçirmeye başladılar. Onlar öldürülürken Musa ağlıyordu. Çocuklarla kadınlar, bu günahlarının affını dileyince Tanrı onları affederek katliama son verilmesini emretti. Fakat Süddî, isnadiyle naklettiği haberleri sırasında, Musa'nın, ancak buzağıya tapanların Tanrı tarafından affedilmesinden sonra kavminden seçtiği yetmiş kişiyle birlikte Tur'a gittiğini rivayet eder. O, buzağıya tapanların öldürülmesi kıssasının, «Çünkü Tanrı tövbeleri kabul eder ve esirger» ayetinden sonra anılmış olduğuna dayanarak bu neticeye varır. (Bu takdirde), Tanrı Musa'ya, ancak buzağıya tapanlar affedildikten sonra bu günahlarından dolayı özür dilemek üzere, İsrail oğullarından seçtiği adamlarla birlikte ve tâyin edilen vakitte Tur'a gelmesini emretmiştir. Musa, bu yetmiş kişiyi bizzat seçtikten sonra, bu günahlarından dolayı özür dilemek üzere onlarla birlikte Tur'a gitti. Onlar.

vadedilen yere geldiklerinde: biz Tanrıyı apaçık görmeden önce sana iman edecek değiliz, sen onunla konuştun, bize Rabbimizi göster dediler ve bir yıldırım isabetiyle imha edildiler. Bunun üzerine Musa ağlamaya başladı ve: ben geri dönünce İsrail oğullarına ne diyeceğim? Hayırlı adamları öldükten sonra, onlar bana nasıl inanırlar? İrade ettiğin takdirde, onları da beni daha önce helâk etmiş olabilirdin, onların akılsızlıkları yüzünden bizi yok mu edeceksin? diye yalvardı. Musa sözüne (devam ederek): (ey Rabbim), bu senin imtihan için gönderdiğin bir belâdır, arzu ettiğini yoldan saptırır, arzu ettiğini doğru yola sevkedersin, dediğinde, yüce ve ulu Tanrı Musa'ya: senin seçtiğin bu yetmiş kişi buzağıya tapanlardandır, dedi. Ayette *sa'ika* tâbiri kullanılmaktadır ki, ateş demektir. Tanrı Musa'nın duasiyle onları diriltti. Onlar, biri arkasından diğeri olmak üzere yerlerinden kalkıyor ve arkadaşlarının nasıl diriltmekte olduğunu görüp anlamak üzere birbirlerine bakıyorlardı. Onlar Musa'ya: sen Tanrıya dua edince, sana dilediğin her şeyi veriyor, Rabbine dua et de bizi peygamber yapsın, dediler. Musa'nın duası üzerine Tanrı onları peygambr yaptı. Bu hâdise şu ayette hikâye edilmektedir: «Sizi öldükten sonra dirilttik». Fakat *enbiya* kelimesinin bir harfi önce, bir harfi de geriye alınmak suretiyle (*ebniya*) şekline sokulmuştu. Musa, İsrail oğullarına Eriha, yani Beytü'l-Makdis toprağına gitmelerini emredince, birlikte yola çıktılar. Eriha

toprağına yaklaştıklarında, Musa İsrail oğullarının her boyundan birer tane olmak üzere oniki *nakib* (sorumlu başkan) seçerek onları önden gönderdi. Maksatları, orada hükümet süren cebbarların halinden haber almaktı. Onlar, cebbarlardan Ac (Uc) adında birine rasgeldiler. Ac, bu oniki nakib'i yakalayıp uçkurluğuna koyarak eşinin katına götürdü. Ac'ın başında ağır bir odun yükü vardı. O, eşine: bizimle savaşacaklarını söyliyen şunlara bak, diyerek onları eşinin ayakları altına attıktan sonra: ayaklarımla ezeyim mi? dedi. Eşi: ezme, onlar kavimleri yanına giderek gördüklerini haber versinler, dedi. Ac, eşinin tavsiyesine göre hareket etti. Nakib'ler oradan ayrıldıktan sonra cebbarın halini İsrail oğullarına anlatıp anlatmamak hususunda müzakere ettiler. Bazıları: bu kavmin durumunu İsrail oğullarına söylersek, onlar Tanrı elçisinden yüz çevireceklerdir, en doğrusu, cebbarların halini onlardan saklayıp ancak Tanrı elçisine haber vermektir, Musa ile Harun bu hususta kendileri düşünerek bir karar verir, dediler. Bu şekilde hareket etmeyi kararlaştırarak, gördüklerini İsrail oğullarına anlatmamak hususunda birbirine söz verdilerse de, kavimleri yanına döndüklerinde ahitlerini bozdular, kardeşlerine, babalarına, o kavmin ve Ac'ın halini anlatmaya başladılar. Aralarından ancak iki kişi sözlerinde durarak Musa ile Harun'a Uc'un halini anlattılar ki, Tanrı bunu şu ayetlerinde hikâye etmektedir: «Namazı hakkiyle kılar,

zekât verir. peygamberlerime iman ve yardım eder, onları kuvvetlendirir ve Tanrıya olan borçlarınızı öderseniz. ben sizinle beraberim, kötülüklerden sakınırsanız, sizi ağaçları altından ırmaklar akan cennetlere sokarım...» (Ma'ide: 12); «Musa onlara: ey kavmim, Tanrının size olan nimetlerini hatırlayınız, o sizin aranızdan peygamberler ve hükümdarlar seçti, sizin herbiriniz kendi aile ve malının sahibidir. Ey kavmim, yüce Tanrı tarafından size takdir ve tahsis edilen Arzı Mukaddes'e giriniz, bundan yüz çevirerek geri dönmeyiniz, yoksa zarar ve ziyana uğrayanlardan olursunuz» (Ma'ide: 21) dediğinde onlar: «Ey Musa, orada cebbar bir kavim yaşıyor, onlar oradan çıkmadıkça biz giremeyiz, onları çıkarırsan gireriz, dediler. Tanrıdan korkup onun nimet ve ihsanlarına ermiş olan iki kişi onlara: cebbar kavmin üzerine yürürken, şehir kapısından giriniz, böyle hareket ederseniz, üstün geleceğiniz şüphesizdir, müminseniz Rabbinize güveniniz. dediler». Bu iki kişiden biri Musa'nın yiğiti olan Yuşaa bin Nun, diğeri de Kalüb bin Yüfenna idi. Bu zat, diğer bir rivayete göre Musa'nın damadı Kilab bin Yüfenna'dır. İsrail oğulları Musa' ya: «Ey Musa, onlar bulundukça biz oraya giremeyiz, istersen sen Rabbinle birlikte git de onlarla savaş, biz burada otururuz, dediler». Musa onlara kızarak: «Ey Rabbim, kendi nefsimle kardeşimden başkasına malik değilim, bizimle fâsıkların arasını ayır, dedi». Bu, Musa'nın acele bir hareketiydi. Bunun üzerine Rabbisi ona: «Arzı

Mukaddes onlara kırk yıl haram edilmiştir, onlar, şaşkın şaşkın çölde dolaşacaklardı, sen, kaygu ve hasret çekme, dedi» (Ma'ide: 25-26).

İsrail oğulları Musa'ya: biz çölde yiyecek ve içeceklerimizi nasıl temin edeceğiz? dediklerinde, Tanrı onlar için turunç ağaçlarının yaprakları üzerine kudret helvası ve selva kuşları indirdi. İsrail oğulları bu kuşa bakar, semiz olursa kesip yerler, zayıf olursa dokunmazlardı. İsrail oğulları: yiyecek bulundu, fakat içeceğimizi nasıl temin edeceğiz? dediklerinde. Tanrı Musa'ya asâsiyle yere vurmasını emretti. Musa asâsiyle vurunca, yerden, her boy için birer tane olmak üzere on iki adet pınar fışkırdı. Bundan sonra İsrail oğulları: yiyecek ve içecek bulundu, fakat nasıl gölgeleneceğiz? dediler. Tanrı onları bulutla gölgeledi. Onlar: gölge de bulundu, fakat elbise nerede? diye sordular. Bunun üzerine boylariyle mütenasip bir surette uzamak ve eksilmemek üzere bu da temin olundu. Bu elbise, çocuğun büyümesiyle birlikte büyüyordu. Onların bu hali şu ayetlerde hikâye edilmektedir: «Sizin üzerinizde bulutu gölgelik ettik, sizin için kudret helvasiyle selva kuşu gönderdik», «Musa (Tih çölünde iken) kavmi için su istediği zaman, biz ona: asânla şu taşa vur, dedik. Musa asâsiyle vurduğunda taştan on iki pınar akıttık, her boy nereden içeceğini biliyordu» (Bakara: 56-60). Bundan sonra onlar: ey Musa, bizim bir türlü yemeğe tahammülümüz yok, Rabbine dua et de, bizi sebze, kabak, sar-

mısak, buğday ve soğan gibi mahsullerle beslesin, dediler. Musa: siz bu gibi hayırlı yemekleri daha dun olan maddelerle mi değiştirmek istiyorsunuz? o halde bir şehre ininiz, orada sizin istedikleriniz bulunur, dedi. İsrail oğulları Tih çölünden çıktıktan sonra kudret helva'siyle selva kuşunun arkası kesildi, sebze yemeye başladılar. Musa, cebbarların yurdunda Uc ile karşılaştı. Musa, yukarıya doğru on arşın sıçradı. Kendi boyu on arşın asâsı da on arşın uzunluğunda idi. Musa dayağiyle vurduğu zaman Uc'un ancak topuğuna isabet etti, Uc öldü. Bize İbn Beşşar söyledi, ona ve arkadaşlarına Müemmil, onlara da Süfyan söylemiş, o, Ebu İshak yoliyle Nevf'tan şunu rivayet eder: Uc'un kürsüsü sekiz yüz arşın büyüklüğünde idi. Musa'nın boyu on arşın, asâsı da on arşın uzunluğunda idi. Musa yukarıya doğru on arşın sıçrıyarak asâsiyle vurdu, asâ Uc'un ancak topuğuna isabet (ettiği halde), bunun tesiriyle ölü bir halde yere yuvarlandı. Kemikleri, adamların geçmesi için bir köprü hizmetini gördü. Bize Ebu Küreyb söyledi, ona ve arkadaşlarına İbn Atiyye, onlara da Kays söylemiş, o, Ebu İshak'tan, o da Sa'id bin Cübeyr yoliyle İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: Musa'nın asâsı on arşın, boyu da on arşındı. Yukarıya doğru on arşın sıçrayıp asâsını salladı, Uc'un ancak topuğuna isabet ettiği halde, Musa, Uc'u öldürdü. Onun kemikleri. Nil ehli için bir köprü hizmetini gördü. Rıvayete göre Uc, üç bin yıl yaşamıştır.

İmran oğlu Musa ile Harun'un ölümü.

Bize Musa bin Harun Hemedanî söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr bin Hammad söylemiş, o, Süddî'nin Ebu Malik ve Ebu Salih yoliyle İbn Abbas'tan, Mürre Hemedanî yoliyle da Abdullah bin Mes'ud ile Tanrı elçisinin (ona salâvat ve selâmlar olsun) sahabelerinden bir gruptan rivayet ettiği haberleri sırasında şunu da zikretmiş olduğunu söyler: Bundan sonra yüce ve kutlu Tanrı Musa'ya: Ben Harun'un ruhunu kabzederek onu kendi yanıma kaldıracağım, onu al da dağa gel, dedi. Musa ile Harun tarif edilen dağ tarafına gittiklerinde, benzerine hiç raslamadıkları bir ağaç gördüler, orada hazır yapılmış bir evle, içerisinde döşenmiş bir yatak vardı, evden hoş bir koku geliyordu. Harun bu evle dağa baktığı zaman, her ikisi de hoşuna gitti ve Musa'ya: ben bu yatağın üzerinde uyumak istiyorum, dedi. Musa: uyu, deyınce, Harun: evin sahibi gelir de darılır, diye korkuyorum, dedi. Musa: ben seni evin sahibine karşı korurum, korkma uyu, dedi. Harun: sen de benimle birlikte uyu, dediğinde, Musa: evin sahibi gelirse her ikimize de darılır, diye cevap verdi. (Fakat) sonra her ikisi de birlikte uyudular. Ölüm tarafından yakalanan Harun, son saatlerinin geldiğini anlayınca: ey Musa, sen beni aldattın, dedi. Harun öldükten sonra evle yatak göğe kaldırıldı, ağaç da ortadan kayboldu. Musa yalnız başına İsrail oğullarının yanına döndüğü zaman onlar: İsrail oğul-

ları Harun'u sevdikleri için, Musa onu çekemedi, öldürdü, dediler. Çünkü Harun, onları daha fazla koruyor ve Musa'ya nazaran daha yumuşak davranıyordu. Musa ise onlara karşı bazan şiddetle muamele ediyordu. O, İsrail oğullarının sözlerini işitince: yazıklar olsun size, kardeşimi öldüreceğime ihtimal mi veriyorsunuz? dedi. Onlar bu sözü çok defalar tekrarlayınca Musa yerinden kalkarak iki rikât namaz kıldı ve Tanrıya dua etti. Harun yatağiyle birlikte gökten indi, İsrail oğulları onu gökle yer arasında gördükten sonra kendi eceliğiyle öldüğüne inandılar.

(Bir gün) Musa, yiğiti Yuşaa ile birlikte giderken, Yuşa'a bir karayelin gelmekte olduğunu gördü ve kıyamet koptu sanarak: Tanrı elçsine sarılırsam kıyamet kopmaz, diye Musa'ya sarıldı. Rüzgâr Musa'yı alıp götürdü, Yuşaa'nın elinde ise ancak onun gömleği kaldı. Yuşa'a elinde Musa'nın gömleği olduğu halde, İsrail oğullarının yanına döndüğü zaman, halk, Musa'yı öldürdüğü düşüncesine kapılarak onu yakaladı. Ona: sen Tanrının peygamberini öldürdün, dediler. O, öldürmediğine and içerek elinden sıyrılıp çıktığını söylediyse de, inanmıyarak kendisini öldürmek istediler. Nihayet Yuşa'a: beni üç gün sağ bırakınız, dedi ve bu müddet içinde hakikati meydana koymasını dileyerek Tanrıya dua etti. Üçüncü gün, onu muhafazaya memur olanların herbirine, rüyalarında, Musa'nın Yuşaa tarafından öldürülmeyip Tanrı tarafından göğe kaldırıldığı bildirildi. O, ancak bundan sonra serbest bırakıldı.

Musa ile birlikte cebbarların yurduna girmekten çekinenlerin hepsi de ölmüş olduğu için, onların hiçbiri bu memleketin fethine katılmamıştır. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o İbn İshak'tan şunu rivayet eder. Tanrının halis dostu Musa, ölümü büyük bir hâdise sanarak ondan iğreniyordu. Yüce Tanrı ona ölümü sevdirerek hayattan bezdirmek istediğinde, Yuşa'a bin Nun'u peygamber yaptı. Yuşa'a, sabah ve akşam Musa'nın yanına gidip gelirdi. Musa ondan: ey Tanrı peygamberi, söyle bakalım, Tanrının sana karşı ne gibi tecellileri var? diye sorar, Yuşa'a bin Nun ise: ey Tanrı peygamberi, ben bu kadar yıllar sana arkadaşlık ettim, bir defa olsun senden Tanrının tecellilerini sordum mu ki, sen benden bunu sorarak hatırlatıyorsun, diye cevap verir, fakat Musa'ya başka şey söylemezdi. Yuşa'anın, kalbindeki sırlarını açmaması Musa'ya zor geldi, bunun üzerine hayattan bezerek ölümü sevdi.

Bana İbn Humeyd söyledi, ona da İbn İshak şunu söylemiştir: Bana Vehb bin Münebbih'in söylediğine göre Tanrının halis dostu (Musa), küçük bir alaçığın gölgesinde barınır, bir taşın üzerinde kazdığı oyuktan yemek yer ve içerdi. Yemek yedikten sonra, hayvanların su içmesi gibi bu oyuktan ağziyle su içerdi. Musa'nın böyle hareket etmesi, Tanrının lûtfedip kendisiyle konuşmak şerefini kazandırmasından ve buna karşı alçaklık göstermesinden ileri geliyordu. Vehb, Tanrının dostu Musa'nın ölümünü şöyle tas–

vir eder: bir gün Musa, bazı işlerini görmek üzere, alacığından çıkmıştı. Onun çıktığını kimse bilmiyordu. O, mezar kazmakta olan meleklerin yanından geçerken onları tanıdı ve ilerliyerek yanlarında durdu. Onların, bugüne kadar gördüğünden çok daha güzel bir kabir kazmakta olduklarını gördü. Kabir çok güzel, zarif ve parlaktı. Musa onlardan: ey Tanrının melekleri, bu mezarı kim için kazıyorsunuz? Melekler: Yüce Tanrının sevgili kulu için kazıyoruz diye cevap verdiler. Musa: bu, Tanrının katında büyük bir derece sahibi olacak ki, bugüne kadar buna benziyen bir yatak ve girilecek yer görmemiştim, dedi. Musa bu sözleri, canını alacak olan meleğin yanına geldikten sonra söylemişti. Melekler ona: ey Tanrının halis dostu, bu kabrin senin mezarın olmasını ister misin? dediklerinde, Musa: arzu ederim, diye cevap verdi. Melekler ona: o halde mezara in de yaslan, Rabbine yönel, son derece hafif ve rahat nefes al, dediler. Musa mezara inerek yaslandı, Rabbisine yöneldi, bundan sonra nefes aldı, yüce Tanrı da onun ruhunu kabzetti. Bundan sonra melekler onun kabrini düzelttiler. Tanrının halis dostu (Musa) dünyaya hiç de rağbet etmez, daima Tanrı katındaki derece ve nimetleri arzulardı.

Bize Ebu Küreyb söyledi, ona ve arkadaşlarına Mus'ab bin El-Mikdam söylemiş, o, Hammad bin Seleme'den, o, Haşim oğullarının azatlısı olan Ammar bin Ebi Ammar'dan, o da Ebu Hüreyre'den şunu rivayet eder: Tanrı elçisi (ona

salâvat ve selâmlar olsun) şöyle dedi: önceleri ölüm meleği herkesin gözüne apaçık görünerek gelirdi. Melek Musa'nın canını almak için geldiğinde, Musa onun yüzüne tokat indirerek gözünü çıkardı. Melek Tanrı katına dönerek: ey Rabbim, kulun Musa gözümü çıkardı, senin saygı değer bir kulun olmadığı takdirde, ben onu müşkül vaziyete sokardım, diye şikâyette bulundu. Tanrı ona: kulum Musa'nın yanına dön de şunu bildir: avucunu bir öküzün sırtına koysun, avucu ile örttüğü yerde ne kadar tüy varsa her tüyün karşılığı olmak üzere birer yıl ömür sürmekle bugün ölmekte birini seçsin, diye emretti. Melek Musa'nın yanına gelerek bu iki şıktan birini seçmenin onun ihtiyarına bırakılmış olduğunu söyledi. Musa: bu kadar müddet yaşadıktan sonra ne olacak? diye sorduğunda, melek: ölüm, diye cevap verdi. Musa o halde şimdi ölmeyi ihtiyar ediyorum, dedi, melek de bir defa nefes aldıktan sonra, onun ruhunu kabzetti Peygamber: bundan sonra melek, insanların canlarını almak üzere, bildirmeden gelmeye başladı, diyor.

Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Ebu Sinan Şeybanî söylemiş, o, Ebu İshak'tan, o da Amr bin Maymun'dan şunu rivayet eder: Musa ile Harun ikisi de Tih çölünde ölmüş, (fakat) Harun Musa'dan önce vefat etmiştir. Onlar ikisi birlikte Tih'te bir mağaraya girmişlerdi. Harun öldükten sonra Musa onu gömerek İsrail oğullarının yanına döndüğü zaman,

halk ondan: Harun ne oldu? diye sordu. Musa: öldü, diye cevap verdiyse de onlar: yalan söylüyorsun. biz onu sevdiğimiz için sen öldürdün. dediler. İsrail oğulları Harun'u severlerdi. Musa, İsrail oğullarının bu sözlerinden şikâyet ederek Rabbisine yalvardı. Yüce Tanrı Musa'ya. İsrail oğullarını alarak Harun'un mezarı yanına gelmesini vahyetti. Maksat, Harun'dan Musa tarafından öldürülmemiş olduğunu söyletmekti. Musa, onları Harun'un mezarı yanına götürdü. Musa: ey Harun, diye seslendiği zaman, o, üzerindeki tozları silkerek mezarından çıktı. Musa: seni ben mi öldürdüm? diye sorduğunda, Harun: Tanrı adına and içerek temin ederim ki, sen öldürmedin, diye cevap verdi. Musa ona: yatağına dön, dedi. o da mezarına döndü. Bundan sonra İsrail oğulları da kabrin yanından çekilip gittiler. Musa yüzyirmi yıl yaşamıştır. Bu müddetin yirmi yılı Efridun (Feridun) un, kalan yüz yılı da Minuçehr'in hakimiyeti zamanlarına raslar. Musa öldükten sonra, Tanrı, peygamber olarak Yuşa'a bin Nun bin Efrayim bin Yusuf, bin Yakub bin İshak. bin İbrahim'i seçti. Tanrı Yuşa'ya, cebbarlarla savaşmak üzere Eriha (Beyt el-Makdis) üzerine yürümeyi emretti. Bizden önce geçip giden bilginler bu seferin kimin tarafından yapıldığı ve Yuşa'a tarafından tertiplendiyse Musa'nın sağlığında mı veya o öldükten sonra mı yapılmış olduğu hakkında muhtelif fikirdedirler. Bir kısmı Yuşa'a'nın ancak Musa öldükten ve onun komutasında Eriha üzerine yürümekten çekinenlerin hepsi de-

vefat ettikten sonra bu sefere çıkmış olduğunu söylerler. Bir kısmı ise, Musa ile Harun'un her ikisinin de Tih'te öldüğünü zikrederler. Bu haberi rivayet edenler şunlardır:

Bize Abdülkerim bin el-Heysem söyledi, ona ve arkadaşlarına İbrahim bin Beşşar, onlara da Süfyan söylemiş, o, Ebu Sa'id'den, o da İkrime yoliyle İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: Musa: ey Rabbim, ben ancak kendime ve kardeşime sahibim, sen bizi bu fasık kavimden uzaklaştır, diye dua ettikten sonra, Tanrı onların kırk yıl müddetle Eriha'ya girmesini yasak edip Tih çölünde dolaştırdı. Yirmi yaşından yukarı olanlar Tih çölünde öldüler. Musa da Tih'te öldü. Harun ise ondan önce yine orada vefat etmişti. İsrail oğulları Tih'te kırk yıl kaldılar. Yuşa'ya, İsrail oğullarının sağ kalanlariyle birlikte cebbarlar üzerine yürüyerek şehri fethetti.

Bize Bişr söyledi, ona ve arkadaşlarına Yezid bin Züreyi, onlara da Sa'id söylemiş, o, Katade'den şunu rivayet eder: «Kırk yıl müddetle arzı Mukaddes'e girmeleri haram edilmiştir» ayetiyle, onların bu müddet içinde diğer köy ve şehirlere girmesi de yasak edilmişti, denmektedir. Onlar hiçbir köy ve şehre inmiyor ve inmek kudretinde de değildiler. Bize söylediklerine göre Musa, Tih'e girdiklerinin kırkıncı yılında ölmüş, Tih'e gidip de cebbarlara dair olan haberleri İsrail oğulları arasında yaymadan yalnız Musa ile Harun'a haber veren iki kişi hariç olmak üzere hiç kimse Eriha yani Beyt el-Makdis'e girmemiş, ancak onların oğulları girmiştir.

Bana Musa bin Harun Hemedanî söyledi. ona ve arkadaşlarına Amr, onlara da Esbat söylemiş, o, Süddî'nin, senetlerini yukarda naklettiğimiz haberleri sırasında şunu da rivayet etmiş olduğunu söyler: Musa komutasında cebbarlar şehrine girmekten çekinenlerin hepsi de öldü, hiçbiri Beyt el-Makdis'in fetihinde hazır bulunmadı. Kırk yıl geçtikten sonra Tanrı, Yuşa'a bin Nun'u peygamber olarak gönderdi. Yuşa'a onlara kendisinin peygamber olduğunu ve Tanrı tarafından cebbarlarla savaşmak için emir verildiğini söyledi. İsrail oğulları ona biat ederek kendisine inandılar. Yuşa'a cebbarları yendi. İsrail oğulları onlara saldırarak öldürdüler. İsrail oğullarından bir grup, cebbarlardan birinin boynunu kesmek üzere biraraya toplanarak vuruyor, fakat yine de kesemiyorlardı.

Bize İbn Beşşar söyledi, ona ve arkadaşlarına Süleyman bin Harb, onlara da Ebu Hilâl söylemiş, o, Katade'den rivayet ederek: 'Arzı Mukaddes'e girmek haramdır, ayetini: ebedî olarak girmek haramdır, şeklinde açıklamış olduğunu söyler. Bana Müsenna söyledi, ona ve arkadaşlarına Müslim bin İbrahim, onlara Harun Nehavi, onlara da Zübeyr bin Hirrit söylemiş, o İkrime'den rivayet ederek: Yüce Tanrı Musa'ya dedi: 'Arz-ı Mukaddes onlara kırk yıl haram kılınmıştır, onlar çölde şaşırarak kırk yıl dolaşacaklardır, ayetini açıklarken, bu ayetteki teyh'i, haram kılınmıştır, diye açıklamış olduğunu zikreder. Diğer bilginler ise Eriha, yani Beyt el-Mak-

dis'in Musa tarafından fethedildiğini, Yuşa'a'nın ancak Musa ordusunda öncü kıtasının komutanı olduğunu söylerler. Bu haberi rivayet edenler şunlardır:

Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına İbn İshak'tan naklen Seleme şunu söylemiştir: Musa komutasında Arz-ı Mukaddes üzerine yürümekten çekinenler çölde şaşkın bir halde dolaştırıldılar, kırk yıl geçip onların hepsi de öldükten sonra, Musa onlardan türeyen yeni nesillerle birlikte Eriha üzerine yürüdü. Yuşa'a bin Nun ile Kilâb bin Yufenna da bu sefere katıldılar. Söylendiğine göre Kilâb, Musa ile Harun'un kızkardeşi Meryem'in kocası, yani Musa ile Harun'un damadı idi. Onlar Ken'an topraklarına girdikleri zaman, tanınmış simalardan Bel'am bin Ba'ura hükümdar bulunuyordu. O, Tanrı tarafından ilim ihsan edilmiş kimselerden olup, ona Tanrının isim-i âzam'ı öğretilmişti. Rivayet edildiğine göre bu isimle Tanrıya dua edilerek ihtiyaçlar sorulduğunda, dualar kabul olunur, sorulan şeyler verilirdi.

Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Muhammed bin İshak'tan naklen Seleme söylemiş, o, Ebu Salim en-Nazır'dan şunu rivayet eder: bana söylediklerine göre, Musa Ken'anî'lerin Şam'daki topraklarına girdiği vakit Bel'am, El-Belka köylerinden Bal'a'da bulunuyordu. Musa İsrail oğullariyle birlikte oraya indiğinde, adamlar Bel'am'ın yanına giderek: ey Bel'am, Musa bin İmran İsrail oğullarının başında oldu-

ğu halde, bizi yurdumuzdan sürmek ve öldürmek üzere geldi, o, bizim memleketimize İsrail oğullarını yerleştirecektir. senin kavmin olan bizlerin ise konacak yerimiz yoktur, sen duası kabul edilen bir zatsın. çık da onları defetmesini isteyerek Tanrı'ya dua et, dediler. O: yazıklar olsun size, o Tanrı peygamberidir. melekler ve müminler de onunla beraberdir, gidip de onlar aleyhinde nasıl dua edebilirim, bildiğimi bana Tanrı öğretti. diye red cevabı verdi. Kavmi yalvararak dua etmesi hususunda ısrar edip onu fitneye uğrattılar. Bel'am eşeğine binerek İsrail oğullarının çıkmakta olduğu bir dağa doğru ilerledi. Bu dağ Husban dağıdır. Biraz gittikten sonra eşeği yere çöktü. Bel'am hayvanından inerek onu yerinden kaldırıncaya kadar dövdü. Eşeğine binerek biraz ilerledikten sonra hayvan tekrar çöktü. Bel'am. deminki gibi hareket ettikten sonra tekrar hayvanına bindi. Biraz yol alınca eşek yine çöktü. O yine eşeğini yerinden kaldırıncaya kadar dövdü. Nihayet eşek. Bel'am aleyhinde bir delil teşkil etsin diye Tanrının izniyle konuşarak şöyle dedi: ey Bel'am, nereye gidiyorsun? meleklerin önümde durarak beni yolumdan çevirdiklerini görmüyormusun? Tanrı peygamberiyle müminler senin kavmin aleyhinde dua etmektedirler. Fakat Bel'am, buna bakmadan eşeğini döverek onu ileri sürmekte devam etti. Eşek yürüye yürüye onu Husban dağına çıkararak Musa ordusunun ve İsrail oğullarının karşısına götürdü. Bel'am onlara beddua etmeye başladı, fakat İsrail oğullarına bed-

dua ederken, Tanrı onun dilini kendi kavmi aleyhine çevirdi. Yanında bulunan halk onun kendi aleyhlerine beddua etmekte olduğunu görünce: ey Bel'am, ne yaptığını biliyor musun? Sen İsrail oğullarına hayır duada, bize bedduada bulunuyorsun, dediler. O: ben bunu kendi ihtiyarımla yapmıyorum. Tanrı dilime hâkim oldu, dedi. Bunun üzerine dili ağzından çıkarak göğsü üzerine sarktı, sonra kavmine: dünya ve ahret benim elimden gitti, artık hileye başvurmaktan başka çare yoktur. Ben şöyle bir hile tertipleyeceğim: siz en güzel kadınları toplıyarak ellerine ticaret eşyası veriniz, bunları İsrail oğulları arasına giderek satsınlar, İsrail oğullarından biri onlarla cinsi münasebette bulunmak isterse buna mâni olmasınlar, çünkü onlardan biri bu kadınlarla zina ederse siz kurtulmuş sayılırsınız, dedi. Kavmi, Bel'am'ın tavsiyesine göre hareket ederek kadınlarını İsrail oğullarının askerleri arasına gönderdiler. Kadınlar İsrail askerleri arasına sokulduktan sonra, Ken'anî'lerin kabile başkanlarından olan Sur'un, Kesbi adlı kızı, İsrail askeri arasından geçiyordu. Sur, Ken'anîlerin Medyen'de yaşıyan ulularındandı. İsrail oğullarının büyüklerinden olup, Şem'un bin İshak bin İbrahim'den türeyen İsrail boyunun başkanı sayılan Zümrî bin Şelum bu kızla cinsi münasebette bulundu (ki, hâdise şöyle cereyan etmiştir): kızı beğenen Zümri, onu elinden yakalıyarak Musa'nın katına götürdü ve: senin bana, bu kıza yaklaşmam haramdır, diye söyliyeceğini sanıyorum, dedi. Musa:

evet bu kız sana haramdır, yaklaşma. diye cevap verdi. Zümrî: Tanrı adına and içerek teyit ederim ki, bu hususta sana itaat etmiyeceğim. dedikten sonra kadını koğuşuna götürerek onunla cinsi münasebette bulundu. Bunun üzerine Tanrı İsrail oğullarına vebayı musallat etti. Bu sırada. Musa' nın emri altında bulunan Finhas bin Ayzar bin Harun ordugâhta değildi. O, iri gövdeli, kuvvetli ve bahadır bir gençti. Finhas geldiği zaman veba İsrail oğullarını kırıp geçirmekte idi. O, olup bitenleri öğrendikten sonra, tamamiyle demirden yapılmış mızrağını onların her ikisine birden saplıyarak mızrağiyle ikisini birden havaya kaldırdığı halde, koğuştan çıktı. Mızrağı eliyle yakalamış, dirseğini beline ve mızrağın bir ucunu da çene kemiğine dayamış vaziyette idi. Ayzar'ın ilk çocuğu olan Finhas: ey Rabbimiz, biz sana isyan edenlere karşı böyle hareket ederiz, diyordu. Zümrî ile Ken'anlı kadın öldürüldükten sonra veba ortadan kalktı, fakat gündüzün vebadan ölenler sayıldığında, bir saat içinde yetmiş bin kişinin öldüğü anlaşılmıştır. En az hesap edenler, ölenlerin yetmiş bin kişi olduğunu söylerler. Finhas'ın bu hayırlı işinden dolayı, İsrail oğulları her kestikleri hayvanın sokum, dirsek ve çene kemiğini Finhas'ın evlâdına vermişlerdir. Çünkü ataları Finhas, Zümrî'yi öldürdükten sonra mızrağını eliyle tutmuş, beline ve çene kemiğine dayamıştı. İsrail oğulları. bundan başka mallarının ilk mahsulünü de onlara ihsan ederler. Tanrı, Bel'am bin Ba'ura'nın halini şu ayetinde bi-

kâye etmektedir: «Ayetlerin ilmini öğrettiğimiz kimsenin haberini onlara (Yahudilere) oku. O kimse küfür yoluna saparak ayetlerimizin haricine çıktı. Şeytan onu kendine uydurdu, o da azgınlardan oldu. Biz dileseydik, o kimseyi mezkûr ayetlerimiz sebebiyle salih insanlar derecesine yükseltırdik. O kimse, şu fâni dünyada azgınlığa sevkeden nefsinin arzu ve hevesine tabi oldu. İmdi onun hali şu köpeğe benzer ki, kovsan da, kendi halinde bıraksan da dilini çıkarıp solumaktan başka bir şey yapmaz. Ayetlerimizi yalanlıyanların hali de böyledir. Sen onlara bu kıssaları hikâye et ki, düşünsünler» (A'raf: 175-176). Yani: Yahudilere bunu anlat, ben onların senden sakladıkları haberleri sana bildirdim ki, bunu düşünerek, kendilerinin geçmişteki hallerinın, ancak kendisine gökten haber gelen Tanrı elçisi tarafından haber verilebileceğini anlasınlar, demektir. Bundan sonra Musa, kendi ordusunun öncü kuvvetlerinin başına Yuşa'a bin Nun'u önden yolladı. O, Eriha, yani Beyt el-Makdis'e girerek cebbarları öldürdü. Fakat onların bir kısmı henüz öldürülmemişti. Bundan dolayı, karanlık basar da sağ kalırlar ve şehrin işgaline mâni olurlar korkusuyla, Rabbisinden, güneşin batmasını geciktirmesini diledi. Tanrının bu duayı kabul etmesi sayesinde, Yuşa'a cebbarları tamamiyle yok edebildi. Musa şehre girdi ve Tanrı arzu ettiği müddetçe orada kaldı. Sonra Rabbisi onun ruhunu kabzetti. Mezarının nerede bulunduğunu Tanrının mahlûklarından kimse bilmez. Süddî'ye gelince,

senetlerini yukarda naklettiğim rivayetinde şöyle der: cebbarlarla savaşan zat Yuşa'a bin Nun olup, Musa ile Harun'un ölümünden sonra onların memleketi üzerine yürümüştür. Bundan sonra Süddî, onlarla ilgili kıssa ve haberleri anar ki, bunları aşağıda nakledeceğim. Yüce Tanrı, kırk yıl geçtikten sonra Yuşa'a'yı peygamber olarak göndermiştir. O, İsrail oğullarına kendisinin peygamber olduğunu söyliyerek onları dine çağırdı ve cebbarlarla savaşmaya memur edilmiş olduğunu bildirdi. İsrail oğulları ona biat ederek peygamberliğine inandılar. Bel'am adında biri İsrail oğullarından ayrılarak kâfir olmuş ve cebbarlar memleketine gelmişti. O, Tanrının sırlarından olan ism'i âzam'ı biliyordu. O cebbarlara: siz İsrail oğullarından korkmayınız, çünkü onlarla savşmak için meydana çıktığınız vakit ben onlara beddua ederek hepsinin mahvına sebep olacağım, diyordu. O, cebbarların memleketinde dünyanın arzu ettiği kadar nimet ve servetlerini bulabiliyordu. Ancak, cebbarların kadınları çok büyük gövdeli ve uzun boylu oldukları için kadınlariyle münasebette bulunmak kudretinde değildi, bu yüzden kadın yerine eşeğini kullanıyordu. Tanrı onun halini, tamamını yukarıda naklettiğimiz: «Ayetlerimizin ilmini öğretmiş olduğumuz kimsenin halini anlat!...» ayetlerinde hikâye eder. Bel'am, köpek gibi dilini çıkararak soluk alırdı. Yuşa'a, İsrail oğullarının başında olduğu halde, cebbarlarla savaşmak üzere yola çıktığı zaman, Bel'am da eşeğine binerek cebbarlarla birlikte hareket et-

ti. Maksadı, İsrail oğullarına lânet okumaktı. İsrail oğullarına beddua etmek istediği halde, daima cebbarlara beddua ediyordu. Bunu gören cebbarlar: sen bize beddua ediyorsun. derler. o da: ben İsrail oğullarına beddua etmek istedim. derdi. Bel'am şehrin kapısına geldiğinde, melek eşeğinin kuyruğundan yakalıyarak durdurdu. O, eşeğini sürmek ister. fakat hayvanı yürümezdi. Bel'am onu çok döğdükten sonrara eşek dile gelerek: sen geceleri beni kadın yerine kullanıyor, gündüzleri üzerime biniyorsun, ben senin yüzünden mahvolup gidiyorum, ilerlemek kudretinde olsaydım, ilerlerdim, fakat melek beni yolumdan alıkoyuyor, dedi. Yuşa'a, cebbarlarla cuma günü şiddetle savaştı, savaş akşama kadar sürdü, güneş battı, cumartesi günü geldi. Yuşa'a Tanrıya dua ederek güneşe: sen de. ben de. her ikimiz Tanrı'ya mutiiz, ey Rabbim, güneşi geri çevir, dedi. Güneşin gerisin geriye dönmesiyle gün uzadı, Yuşa'a bu sayede cebbarların üzerine saldırarak (kalanlarını da) öldürdü. Bu savaş sırasında, İsrail oğulları grup halinde bir cebbarın etrafında toplanıyor, fakat boynunu yine kesemiyorlardı. İsrail oğulları ganimet mallarını topladılar. Yuşa'a bu malların kurban edilmesini emretti. Ateş, kurban olarak takdim edilen malları yakıyordu. Yuşa'a İsrail oğullarına: Tanrının sizden bir talebi var, bunu yerine getireceğiz, bana biat ediniz, dedi. İsrail oğulları ona biat ettiler. Bu biat sırasında birinin eli Yuşa'a'nın eline yapıştı. Bunun üzerine Yuşa'a ona: elindekini

buraya getir, diye emretti. Ganimet malını saklamış olan adam, yakut ve mücevherlerle süslenmiş olan bir öküz başını getirdi. Yuşa'a bunu da kurban etti, sonra çalan adamı ateşe yaklaştırarak, (öküzle birlikte) onu da ateşte yaktı. Tevrat ehilleri ise, Musa ile Harun'un Tih çölünde ölmüş olduklarını, Tanrının Musa'dan sonra Yuşa'a'yı peygamber olarak seçtiğini, Tanrının vahyi yoliyle ona Ürdün ırmağını geçerek vadedilmiş olan arz-ı mukaddes'e girmesini emrettiğini söylerler. Yuşa'a bu emri yerine getirmek maksadiyle birini haber almak üzere oraya gönderdi, derler. Bundan sonra Yuşa'a misak tabutunu (Tevrat'ın yerleştirildiği sanduka) alarak ilerledi, zikredildiğine göre, Ürdün ırmağına geldiklerinde, Yuşa'a ile ordusunun geçmesi için ırmakta bir yol açılmış bulunuyordu. Yuşa'a, Eriha yani Beyt el-Makdis'i altı ay kuşattıktan sonra, yedinci ayın başında boynuza (sura) üfledi. Ordusunda bulunanların birden kopardıkları sadanın tesiriyle şehrin surları yıkıldı. Asker şehre girerek şehri yağma etti, yaktı. Ancak altın, gümüş, bakır ve demirden yapılan tabak ve diğer eşya yağma edilmiyerek İsrail oğulları tarafından hazineye teslim edildi. Bu sırada İsrail oğullarından birinin hiyanet ederek bir şey çalması üzerine Tanrı onlara darıldı ve bunun bir sonucu olarak cebbarlara yenildiler. Yuşa'a çok korktu. Yüce Tanrı ona İsrail oğulları arasında kura çekmesini emretti. Kura, ihanet eden adama isabet etti. Adam çaldığını evinden getirince, Yuşa'a onu taşa tuttu,

çaldığı her şeyi ateşe attı. Hâdisenin cereyan ettiği yer, hiyanet eden adama nispetle Aher adiyle anıldı. Burası bugüne kadar Gavr-i Aher (Aher çukuru) adını taşımaktadır. Bundan sonra Yuşa'a, İsrail oğullarının başlarında olduğu halde Ayr hükümdarı ve onun kavmi üzerine yürüdü. Hükümdarını ağaçta asarak şehri yaktı. Kadın ve erkek olmak üzere şehir ahalisinden on iki bin kişi öldürdü. Yuşa'a tarafından aman verilmış olan İmak-ı Ceb'un ahalisi Yuşa'a'yı aldattılar. Yuşa'a bunu anladıktan sonra onlara beddua ederek, Tanrıdan, onları odun ve su taşıyan hamal ve Urşelim hükümdarından sadaka dilenen kimseler yapmasını diledi. Yuşa'a'nın duası kabul edildi. Bu sırada Ermeni hükümdarları karşılıklı elçiler göndererek anlaştılar ve birleşerek Ceb'un şehri üzerine yürüdüler. Bunun üzerine Ceb'un ahalisi Yuşa'a'dan yardım istediler. Yuşa'a onlara yardıma asker gönderdi, böylece öteki hükümdarlar bozguna uğratılarak Havran inişine sığınmaya mecbur edildiler. Tanrı onları bu yerde dolu taşına tuttu. Doludan ölenlerin sayısı, İsrail oğulları tarafından kılıçtan geçirilenlerin sayısından fazla idi. Yuşa'a, cumartesi gününden önce düşmanlarından intikam alabilmek maksadiyle güneş ile ayın durdurulmasını diledi, arzusu kabul edildi. Öteki beş hükümdar kaçarak bir mağaraya sığınmışlardı. Yuşa'a. düşmanların işleri bitirilinceye kadar mağaranın kapısının kapatılmasını emretti. Düşmanlar imha edildikten sonra, onun emriyle hükümdarlar mağaradan çıkarılarak huzuruna ge-

tirildiler. Yuşa'a onları astırmak suretiyle öldürttü ve sonra da sehpalarından indirterek demin sığınmış oldukları mağaraya attırdı. Yuşa'a bundan sonra, Şam'ın diğer hükümdarlarını araştırmaya başladı, onlardan otuz bir hükümdarı öldürerek, memleketlerini yağma ettirdi, topraklarını İsrail oğulları arasında böldü. Bu zaferlerden sonra Yuşa'a öldü ve Efrayim dağına defnedildi. Onun ölümünden sonra Yahuza ile Şem'un'dan türeyen iki boy Ken'anîlerle savaştılar, onların ev ve ocaklarını yıkarak Bazık'ta onlardan onbin kişi öldürdüler. Bazık hükümdarını ele geçirdikten sonra onun el ve ayaklarının başparmaklarını kestiler. Parmakları kesilen hükümdar: Başparmakları kesik olan yetmiş hükümdar benim sofraının altında ekmek kırıntıları topluyordu, Tanrı beni bu suçumun karşılığı olmak üzere cezalandırdı, dedi. İsrail oğulları tarafından Beyt- el-Makdis'e götürülen Bazık hükümdarı orada öldü. Yahuza oğulları Ken'anîlerin kalıntılariyle savaşarak onların topraklarını ellerine geçirdiler. Yüz yirmi altı yıl ömür süren Yuşa'a, Musa'nın ölümünden kendi ölümüne kadar yirmi yedi yıl İsrail oğullarının başında bulunmuştur.

Rivayete göre Musa bin İmran zamanında Yemen'de ilk hükümdarlık eden zat Himyer'lerden Şemir bin Emlûl olmuştur. Yemen'deki Zıfar şehri onun zamanında kurulmuş olup, Yemen'de yaşıyan Amalika'ları oradan çıkartan da o olmuştur. Adı geçen Şemir bin Emlûl, Fars'ların Yemen ve çevresindeki vassallarındandı. Hişam bin

Muhammed el-Kelbî, Yuşa'a tarafından öldürülen Ken'anîlerden sağ kalan bir kısmının Efrikış bin Kays bin Sayfî bin Şeba bin Kâ'b bin Zeyd bin Himyer bin Seba bin Yeşcıp bin Ya'rb bin Kahtan idaresinde Şam sahillerinden kalkarak Efrikiyye'ye gittiklerini ve Berber adını aldıklarını söyler. Onların bu adı alması. Efrikış'ın: Sizin berberiniz, yani keçi gibi çağırmanız ne kadar da çok, demesinden ileri gelmiştir. El-Kelbî'ye göre onlar bundan sonra Berber adını almışlardır. Rivayete göre Efrikış bu hususta şu beyti söylemiştir:

Ben Ken'anîleri felâket topraklarından alarak şayanı hayret bir hayata kavuşturmak üzere götürürken, onlar keçi gibi çağırırlardı.

İbn el-Kelbî şunu da ilâve eder: Himyer'lerden Sinhace ve Kitame'ler Berber'de (Afrika'da) yerleşmış olup, bugün de orada otururlar.

Karun bin Yashür bin Kahes hakkında.

Karun, Musa'nın (A. m.) amcasının oğlu idi. Bize Kasım söyledi, ona ve arkadaşlarına Hüseyin, ona da İbn Cüreyc'den naklen Haccac şunu söylemiştir: «Karun Musa'nın kavmindendi» ayetinde anılan Karun, Musa'nın babasının kardeşi (yanı amcası) nın oğlu olup, babası Yashür'dür. Kasım onun şeceresini şöyle zapteder: Karun bin Yashür bin Amr bin Kahes. Amr'ın arapçadaki karşılığı İmran'dır. Kasım ise bu adı Umran şeklinde zaptetmiştir. İbn İshak'ın rivayetini bize İbn Humeyd nakletti, o: bize İbn İshak'tan naklen Seleme şunu söyledi, der: Yashür bin Kahes, Tebavib

bin Berkiya bin Yaksan bin İbrahim'in kızı Şemis'le evlendi. Onun bu eşinden İmran bin Yashür ile Karun bin Yashür doğdu. İbn İshak'ın sözüne göre Karun Musa'nın amcası İshak'ın oğludur. (Buna göre) Musa, onun ana ve baba bir doğma kardeşinin oğludur. Bizim ümmetimize mensup ve kitap ehlinden olan geçip giden bilginler, İbn Cüreyc'in fikrindedirler. Bu haberi bize geçip giden bilginlerden nakleden zatlar şunlardır: bize Ebu Küreyb söyledi, ona ve arkadaşlarına Cabir bin Nuh, onlara da İsmail bin Ebı Halid söylemiş, o, İbrahim'den şunu rivayet eder: «Karun, Musa'nın kavmindendi» ayetinde anılan Karun, Musa'nın amcasının oğlu idi. Bize İbn Beşşar söyledi, ona ve arkadaşlarına Abdurrahman, onlara da İsmail bin Ebı Halid söylemiş, o İbrahim'den şunu rivayet eder: «Karun, Musa'nın kavminden idi» ayetinde anılan Karun, Musa'nın amcasının oğlu idi. Bize Bişr bin Mu'az söyledi, ona ve arkadaşlarına Yezid, onlara da Sa'id söylemiş o Katade'den şunu rivayet eder: biz kendi aramızda. «Karun, Musa'nın kavminden idi» ayetinde anılan Karun'un Musa'nın amcasının, diğer tâbirle babasının kardeşinin oğlu olduğu hakkında konuşuyorduk. O, şekil ve endamı güzel olduğundan, Tevrat'ta *münevver* (nurlanmış) adiyle zikredilir. Fakat Samirî gibi kâfir olduğunu saklıyarak kendisini müslüman diye tanıtıyordu. Onu azgınlığı mahvetmiştir. Bana Bişr bin Hilâl Savvas söyledi, ona ve arkadaşlarına Süleyman bin Ca'fer Zabî söylemiş, O, Mâlik bin Dinar'dan şunu rivayet

eder: bana söylediklerine göre, Musa bin İmran Karun'un amcasının oğlu idi. Yüce Tanrı ona, şu ayetinde hikâye ettiği gibi, büyük bir servet bağışlamıştı: «...Ona öyle hazineler ihsan ettik ki, bunların anahtarlarını bile güçlü ve kuvvetli birkaç kişi birarada zor taşırdı» (Kasas: 76). Kullanılan *tenu'ü* tâbiri, ağır mânasına gelir. Rivayet olunduğuna göre, Karun'un hazine anahtarları, bize İbn Humeyd tarafından bildirilen rivayette tavsif edildiği gibi idi. O, bu haberi Cerir'den, o, Mansur'dan, o da Hayseme'den rivayet eder: onun hazine anahtarlarının birarada güçlü ve kuvvetli birkaç kişi tarafından zor taşındığı İncil'de yazılıdır. Bu rivayete göre Karun'un hazine anahtarları, ayakları sekili ve alınları beyaz altmış katıra yüklenirdi, herbiri bir parmaktan da büyük olmıyan anahtarlar, ayrı ayrı hazineleri açmak için kullanılırdı. Bana Ebu Küreyb söyledi, ona ve arkadaşlarına Hişam, onlara da İsmail söylemiş, o, Ebu Salih'ten şunu rivayet eder: «Karun'un hazine anahtarlarını, birarada güçlü ve kuvvetli birkaç kişi zor taşırdı» ayetinde anılan anahtarlar, kırk katıra yükletilerek nakledilirdi. Bize Ebu Küreyb söyledi, ona ve arkadaşlarına Cabir bin Nuh, onlara da Ameş söylemiş, o, Hayseme'den şunu rivayet eder: Karun'un hazine anahtarları altmış katıra yükletilerek taşınır ve bunlardan herbiri belli ve ayrı hazineyi açmak için kullanılırdı. Herbiri bir parmak kadar olan anahtarlar deriden yapılmıştı. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Ameş'ten naklen babası söylemiş,

babası Hayseme'den şunu rivayet eder: Karun'un hazine anahtarları deriden yapılmış olup, herbiri bir parmak büyüklüğünde ve ayrı ayrı hazineler içindi. Karun bir yere gittiği zaman bu anahtarlar ayakları sekili ve alınları beyaz katırlara yükletilerek taşınırdı. (Nihayet), servetinin büyüklüğünden mağrur olan Tanrı düşmanı (Karun) isyan etti. Tanrı, bu halinden dolayı onun kavmini belâlandırmak istediği zaman da küfründe ısrar etti. Rivayete göre onun kavmine olan zulmü, elbisesini onlara nazaran bir karış (fazla) uzatmasında idi. Bize Ali bin Said el-Kindi ile Ebu Sa'ib ve İbn Veki söyledi, onlardan herbiri: bize Hafıs bin Gıyas söyledi, derler, o, Leys'ten, o da Şeher bin Havşeb'den şunu rivayet eder: Kavmi Karun'a isyan ve azgınlığı bırakması için vaız ve nasihatlerde bulundular, kötü işleri bırakarak, Tanrı tarafından ihsan edilen serveti yine Tanrı rızası için sarfetmesini tavsiye ettiler. Yüce Tanrı bu hâdiseyi şu ayetinde hikâye etmektedir: «Kavmi ona dedi ki: servetinle mağrur olup sevinme, yüce Tanrı dünya nimetleriyle mağrur olarak sevinenleri sevmez, onun sana verdiği bu servetle ahret saadetini ara, dünyadan nasibini unutma, Tanrı sana nasıl bağış ve ihsanlarda bulunmuşsa, sen de âdemoğullarına iyilik et. Yeryüzünde fenalık yapmaya çalışma, Tanrı fenalık yapanları sevmez» (Kasas: 76-77). «Dünyadan nasibini unutma», dünyada yaşadığın müddetçe ahret için gereken hazırlıklarını aklından çıkarma, demektir. Fakat Karun, Tanrı kitabında zikredildiği gibi,

cehaletinin sevkiyle Tanrının hilmine aldanarak: bu servet, ilim ve meziyetler, bana diğer insanlardan yüksek olduğum için verilmiştir, diye cevap verdi. Bir rivayete göre de o: bu servet bana hayırlı olduğum için verilmiştir, demiştir. Bu açıklama, Katade'den ve başka kimselerden rivayet edilmiştir. Diğer bazılarına göre Karun: Tanrı benden razı olmamış ve bende olan meziyetlerini bildirmemiş olsaydı, bu servetleri bana vermemiş olurdu, demek istemiştir ki, Tanrı bunu şu ayetinde haber vermektedir: «O bilmiyor ki, yüce Tanrı bundan önce de ondan daha şanlı, kuvvetli ve servetçe daha üstün nice kimseleri helâk etmiştir». Yani, Tanrı dünya servetlerini kendilerinden memnun ve razı olduğu kimselere ve başkalarından meziyetli oldukları için vermiş olsaydı, Karun'dan önce büyük servet sahiplerini mahvetmemiş olurdu, demektir. Cehalet ve kavmine karşı olan inat ve isyanından dolayı halkın nasihatleri ona tesirsiz kaldı. O inat ve azgınlığında devam ederek süs ve ziynetler içerisinde, altın kakmalı erguvani renkte eğer kaplanmış beygirine binerek, yanında üçyüz cariye ve dörtbin hizmetçi ve adamları bulunduğu halde, halk arasına çıktı. Bu haberleri nakledenlerden bazıları, kendisi gibi nefîs ve kıymetli elbiseler giymiş olan yetmiş bin hizmetçi ve adamlariyle çıkmış olduğunu söylerler. Bize İbn Veki söyledi, ona ve arkadaşlarına Ebu Halid el-Ahmer söylemiş, o, Osman bin Esved'den, o da Mücahid'den şunu rivayet eder: «Kavmi yanına süs ve ziy-

netler içinde çıktı» nın mânası: erguvani renkte eğerlerle kaplanmış beyaz atlara binerek, üzerlerine sarı renkte elbiseler giymiş hizmetçi ve adamlariyle birlikte çıktı, demektir. Onun bu halini görüp de zarar ve ziyana uğramış olanlar: keşke bize Karun'a verilmiş nimetler ihsan edilmiş olsaydı, Karun'un talih ve bahtı büyüktür, dediler. Fakat, Tanrıyı tanıyan ilim ehilleri onların bu sözüne kızarak: ey, Karun'a verilen dünya nimetlerinin kendilerine verilmesini arzu edenler: Tanrıdan sakınınız. Tanrının emrettiği gibi hareket ederek, onun yasak ettiği iş ve hallerden uzak bulununuz, Tanrının kendisine itaat edenleri mükâfatlandırması, ona ve peygamberlerine itaat edenler için herşeyden hayırlıdır, yüce Tanrı, ebedî nimetlere ancak sabırlı kullarının nail olacağını söyler, dediler. Rivayete göre, «bu nimetlere ancak sabredenler nail olurlar» cümlesinin mânası: dünyanın süslü ve ziynetli hayatını talep etmiyerek, salih amellerde bulunmayı dünya zevklerine tercih edenler ve bu nimetleri kazandıracak amellerde bulunanlar nail olurlar, demektir. Fakat o, habis isyanında ve azgınlığında devam edip Tanrının nimetlerine küfranda bulunduğunda, yüce Tanrı onu. mal ve servetinden zekât vermiye mecbur kıldı. Bu nakdî ceza, hırs ve pintiliği karşısında onun için ağır bir azaptı. O, böylece geçip gidenler için bir ibret ve kalanlar için de bir mev'iza teşkil etti. Bize Ebu Küreyb söyledi, ona ve arkadaşlarına Cabir bin Nuh, onlara da Ameş söylemiş, o, Minhal bin

Amr'dan, o, Abdullah bin Haris'ten, o da İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: zekât ayeti indikten sonra, Karun Musa'nın katına gelerek, her bin dinardan bir dinar, her bin direhemden bir dirhem, her bin nesneden bir parça ve bin koyundan bir koyun vermek üzere barış yaptı. Ebu Ca'fer: ben bunun doğruluğundan şüpheliyim, dedikten sonra, şunu nakleder: Karun bu şartlara göre Musa ile barıştıktan sonra evine gelerek ödiyeceği malın miktarını hesap etti, hesap neticesinde bunun pek çok olduğu anlaşıldı. Bunun üzerine Karun İsrail oğullarını biraraya toplıyarak: ey İsrail oğulları, siz, Musa ne emrettiyse onu yerine getirdiniz, o şimdi sizin mal ve servetlerinizi elinizden almak istiyor, dedi. Onlar Karun'a: sen bizim büyüğümüz ve ulumuzsun, dediğini emret, emrini yerine getireceğiz, dediler. Karun: ben size, filân orospuyu getirmenizi emrediyorum, ona bir mükâfat tâyin ediniz de, Musa'nın kendisiyle cinsî münasebette bulunduğunu söylesin, siz onu bu işe isteklendiriniz, dedi. Kadın hempaları tarafından kandırılarak gerekli tertibat alındıktan sonra, Karun Musa'nın katına gelerek: İsrail oğulları, senin emir ve yasaklarla ilgili sözlerini dinlemek üzere toplanmış bulunuyor, senin gelmeni bekliyorlar, dedi. Onlar açık bir sahrada toplanmışlardı. Musa onlara hükümlerini tebliğ ederken: bir kişi hırsızlık ederse eli kesilir, yalandan iftirada bulunana 80 defa vurulur, zina eden, evli değilse yüz kamçı vurulmakla, evli ise ölünceye kadar taşa tutulmakla

cezalandırılır, dediğinde, Karun hemen Musa'nın sözünü keserek: senin için de hüküm böyle mi? diye sordu. Karun, Musa'dan evet, cevabını alınca: İsrail oğulları, seni filân kadınla cinsî münasebette bulunmakla itham ediyorlar, dedi. Musa: kadını çağırınız, kadın tasdik ederse, bu sözü bir gerçek olarak kabul edebilirisiniz, dedi. Kadın gelince Musa ondan: Tevrat'ı bize indiren Yaradan'ın hakkı için doğru söyle, ben seninle, bunların iddia ettikleri gibi cinsî münasebette bulundum mu? diye sordu. Kadın: hayır. bulunmadın. onlar yalan söylüyorlar, sana iftirada bulunmaklığım için bana bir takım şeyler vadettiler. diye cevap verdi. Bunun üzerine Musa hemen yerinden sıçrıyarak secdeye kapandı. Tanrı ona vahyi yoluyla: yere istediğini emret, dedi. Musa: ey yer, onları yakala dediğinde, yer onları dizlerine kadar. ikinci defa: ey yer, onları yakala dediği zaman boylarına kadar yuttu. Musa'nın üçüncü defa: ey yer, onları yakala demesiyle, yer onların üzerine kapandı. Tanrı vahyi yoliyle Musa'ya: kullarım sana: ey Musa, bizi esirge. diyorlar, sen onlara acımıyorsun, fakat onlar bana dua ettikleri takdirde, beni kendilerine yakın bir yerde bulurlar, ben onların dualarını kabul ederim, dedi. Tanrı bunu kitabında şöyle hikâye etmektedir: «Karun bir gün, âdeti üzere süs ve ziynetler içerisinde kavmine gözükmüştü. Dünya saadetini arayan kimseler: keşke biz de Karun gibi servet sahibi olsaydık, o baht ve kısmet sahibidir, dediler. Fakat ilim ve irfan sahipleri ise: yazıklar olsun, size, iman

edip iyilik işliyen kimseler için, Tanrının sevap ve mükâfatı ondan daha iyidir, bu saadete, ancak taat ve ibadette sabır ve sebat gösterenler nail olurlar, dediler. Biz Karun'u ve evlerini yerin dibine geçirdik. O, kendisini Tanrının azabından koruyacak Tanrıdan başka bir kuvvet bulunmadığını gördü, bu cezayı kendisi de defedemedi. Bir gün önce Karun'un şeref ve derecesini temenni edenler birbirlerine şöyle diyorlardı: vay sana, şunu bil ki, Tanrı, istediği kulunun rızkını az veya çok kılar. Tanrı bizi esirgeyip lûtfetmemiş olsaydı, bizi yere geçirirdi. Kâfirler için kurtuluş ve saadet bulunmadığını görmüyor musun?» (Kasas: 72-80). «Ey Muhammed! Biz ahret yurdunu yeryüzünde kibir ve gurur göstermiyen, zulüm ve bozgunculukta bulunmak istemiyenlere tahsis edeceğiz. Güzel âkibet, Tanrıdan sakınanların olacaktır». Bize Ebu Küreyb söyledi, o, Minhal'den, o da başka birisi yoliyle İbn Abbas'tan aynı hadîsi rivayet eder; fakat o, rivayetine şunu eklemiştir: İsrail oğulları bu hâdiseden sonra ağır vaziyete düştüler ve şiddetli açlığa tutuldular. Bunun üzerine Musa'ya başvurarak: dua et de, Rabbin bu belâları defetsin, dediler. Musa, onlar hakkında hayır duada bulununca, Tanrı ona: günahlarından dolayı kendileriyle aramda karanlık bir perde husule gelmiş olan bir kavim hakkında mı dua ediyorsun? (Bundan önce) sana başvurdukları halde ricalarını kabul etmemiştin, onlar bana başvurmuş olsaydılar, dualarını kabul etmiş olurdum, dedi.

Bize el-Kasım söyledi, ona ve arkadaşlarına Hüseyin, onlara da Ali bin Haşim bin el-Berid söylemiş, o, Ameş'ten, o, Minhal'den, o da Sa'id bin Cübeyr yoliyle İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: «Karun Musa'nın kavmindendı» ayetinde anılan Karun, Musa'nın amcasının oğlu idi. Musa, İsrail oğullarının yaşadığı bölgede, Karun da başka bir tarafta hüküm sürüyordu. Karun, İsrail oğulları arasında bulunan bir orospuyu çağırarak, Musa'ya kendisiyle cinsî münasebette bulunduğu suçunu isnad etmek şartiyle ona bir ücret teklif etti. İsrail oğullarının toplantı günlerinden birinde Karun da onların yanına gelerek: ey Musa, hırsızlık eden ne gibi bir cezaya çarptırılır? diye sordu. Musa: eli kesilir diye cevap verdi. Karun: sen olsan da bu cezaya tabi olur musun? diye sorduğunda, Musa: evet, dedi. Karun: zina edenin cezası nedir? diye sordu. Musa: taşa tutulur, diye cevap verdi. Karun: zina eden sen olsan da böyle midir? dediğinde, Musa: evet, diye mukabele etti. Karun: sen zina etmişin, dediğinde, Musa: başından belâ eksik olmasın, ben kiminle zina etmişim, diye sordu. Filân kadınla, dediğinde, Musa kadını çağırarak: Tevrat'ı indiren Tanrı aşkına söyle, Karun hakkımda doğru mu söylüyor? diye sordu. Kadın: sen benden Tanrı aşkına doğru söylememi istedin, ben de Tanrı adına and içerek senin bu işten uzak bulunduğuna ve Tanrı elçisi olduğuna tanıklık ederim, Tanrı düşmanı Karun, benimle cinsî münasebette bulunduğunu söyletmek üzere ba-

na muayyen bir ücret tâyin etti, diye cevap verdi. Bunun üzerine Musa, Tanrıya secde ederek yere kapandı. Tanrı Musa'ya: başını yukarı kaldır, ben yere, sana itaat etmesi için emir verdim, diye vahyetti. Musa, yere: onları yakala, dedi. Yer onları bellerine kadar yuttu. Musa ikinci defa: onları al, dediği zaman, yer onları göğüslerine kadar yuttu. Musa üçüncü defa: onları al, dediğinde, yer onları büsbütün yuttu. Bunun üzerine Tanrı vahyi yoliyle Musa'ya: kulum senden yardım istedi, sen ona yardımda bulunmadın, benden yardım istemiş olsaydı, ben ona yardım etmiş olurdum, diye hitap etti.

Bize Bişr bin Hilâl Savvaf söyledi, ona ve arkadaşlarına Ca'fer bin Süleyman Zab'î, onlara da Ali bin Zeyd bin Cüd'an şunu söylemiştir: Abdullah bin Hâris hükümet konağından çıkarak (camideki) maksureye girdi, oradan çıktıktan sonra arkasını (yine) maksureye dayadı, biz onun yanına oturduk. O, Süleyman bin Davud hakkında şu ayeti okudu: «Ey adamlar! (Belkis ile kavmi) itaat edip katıma gelmeden önce, hanginiz bana onun tahtını getirir, dedi, (cinlerden kuvvetli biri): sen yerinden kalkmadan önce ben sana onun tahtını getiririm, ben bunu yapabilirim, bana güvenebilirsin, dedi...» (Böylece Ca'fer ayeti): «Benim Rabbim yarlıgar ve kerem sahibidir» (Neml: 39-45) cümlesine kadar okudu ve sustu. Sonra sözü Karun hikâyesine naklederek şunları söyledi: Karun Musa'nın kavminden olup ona isyan etmişti. Ona, Tanrının kitabında hikâye

edildiği gibi, anahtarları kuvvetli birkaç adam tarafından zor taşınan hazineler ihsan edilmişti. O, bu hazinelerin kendisine, ilmiyle başkalarından üstün olduğu için verildiğini söylüyordu. Musa'ya eziyet eder, fakat Musa, akrabalığı dolayısiyle onun kabalıklarına önem vermiyerek kendisini affederdi. Sarayının kapısını altından yaptırmıştı. O, sabah ve akşam yanına gelip giden İsrail oğullarına altın tabaklardan yemek yedirirdi. İsrail oğulları onunla alay ederek gülerlerdi. O, Musa'yı her türlü kötü hallere ve eziyete katlandırırdı, nihayet İsrail oğullarından orospuluğu ile tanınmış bir kadını çağırtarak: seni servet sahibi yapmamı, mal ve para vererek kadınlarının arasına almamı istiyorsan, İsrail oğulları katımda iken yanıma gel de: ey Karun, Musa'nın bana musallat olmasına mâni olmayacak mısın? diye söyle, dedi. Kadın Karun'un teşvikiyle onun katına gelerek Musa'ya iftirada bulunmak istediğinde, Tanrı onun kalbini değiştirerek günahtan tövbe etmek duygusu yarattı, O, kendi kendine: bugün benim için en makbul iş, Tanrı elçisine eziyet vermeyip Karun'u cezalandırmaktır, diye düşündü. Sonra Karun'un evindeki toplantıya gelerek: Karun beni servet sahibi yapacağını ve mal vererek beni kadınları arasına alacağını vadedip, sizin katınıza gelerek: ey Karun, Musa'nın bana musallat olmasına mâni olmayacak mısın? diye söylememi emretti. Ben ise bugün kendim için en iyi işin Tanrı elçisine eziyet vermeyip Tanrı düşmanını azaplandırmak ola-

cağını düşündüm dediğinde, Karun ne yapacağını şaşırdı, başını aşağıya eğerek sustu, kendisinin felâketle karşı karşıya bulunduğunu anladı. Onun orospuya yaptığı teklifler halk arasında yayıldı. Musa bunu işittiğinde kızgınlığı arttı, aptes alıp namaz kıldıktan sonra ağlıyarak ey Rabbim, düşmanın bana eziyet ediyor, beni kavmim içerisinde zelil ve hakir düşürmek istiyor, ey Rabbim, beni ona musallat et, diye yalvardı. Tanrı ona vahyi yoliyle: yere istediğini emret, o sana boyun eğecektir, dedi. Bunun üzerine Musa: ey yer, onları al, dedi. Bu emir üzerine Karun'un sarayı sarsıldı, Karun'u ve arkadaşlarını topuklarına kadar yer yuttu. Karun: ey Musa, bana acı, diye sesleniyordu. Musa, ikinci defa olarak: ey yer, onları al, dediği zaman Karun ile arkadaşları dizlerine kadar yere battı. Karun ise Musa'ya yalvarmakta olup: ey Musa bana acı, diye sesleniyordu. Musa üçüncü defa olarak: ey yer onları al, dediği zaman, saray çöktü, Karun arkadaşları kirpiklerine kadar yere battı. Musa yere tekrar hitap ettiği zaman, yer Karun ile arkadaşlarını sarayı ile birlikte büsbütün yuttu. Tanrı Musa'ya: ey Musa sen çok katı kalblisin, İzzetimle and içerek bildiririm ki. onlar beni yardıma çağırdıkları takdirde, yardımlarına yetişmiş olurdum, dedi.

Bize Bişr söyledi, ona ve arkadaşlarına Yezid, onlara da Sa'id söylemiş, o, Katade'den rivayetle, «Biz Karun'u sarayı ile birlikte yere geçirdik» ayetini açıklarken (şunu söylediğini) zikreder: biz onu

her gün bir insan boyu yerin dibine geçirmekteyiz, böyle olduğu halde, kıyamete kadar yerin dibine erişemiyecektir. Karun'a azap yaklaştığı zaman, ona nasihatte bulunan müslümanlar, kendilerine ihsan ettiği nimetlerinden dolayı Tanrıya hamdüsenada bulundular. Karun'a verilmiş olan nimetlerin kendilerine de verilmesini arzu etmiş olanlar ise yanıldıklarını anlıyarak pişmanlıkla: Tanrı esirgememiş olsaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi, o bizi, Karun ile tebaasının maruz kaldığı cezadan korudu, yoksa onları yer yuttuğu gibi bizi de yutardı, dediler. Yüce Tanrı, peygamberi Musa ile müminleri, İsrail oğullarından ahitlerini yerine getirenleri, Musa'nın arkadaşı Yuşa'a'yı ve Rabb'larına itaat ederek onun yolundan ayrılmıyanları korudu. Musa'nın ve İsrail oğullarının düşmanları olan Firavun, Haman ve Karun'u, küfür ve inatlarından dolayı Ken'anîlerden bazılarını batırdı, bir kısmını yerin dibine geçirmek, bir kısmını da kılıçla imha etmek suretiyle yok etti. Onları, hâdiselerden ibret alabilenler için örnek ve mev'iza eyledi. Onların mal ve servetleri bol, askerlerinin sayısı çok, kuvvetli, bahadır ve iri yapılı idiler. Fakat servet, bünye, kuvvet, ordu ve yardımcıları, onları Tanrının azabından koruyamadı, çünkü onlar, Tanrının harika ve mucizelerini inkâr ederek yeryüzünde fesatla meşgul oldular, Tanrının kullarını kendilerine hademe ve köle edindiler. Tanrı onları, uzak zannettikleri azap ve cezalara çarptırdı. Tanrı bizi, azap ve dargınlığına yaklaştıran amel-

lerden uzaklaştırsın, sevgisine kavuşturan, onun lûtuf ve rahmetini temin eden amellere rağbetlendirsin. Bu hususta Tanrı elçisinden bir hadîs rivayet edilmektedir. Bunu bize Ahmed bin Muhammed Abdurrahman bın Muhammed söyledi, ona amcası söylemiş, o, el-Mazî bin Muhammed'den, o da Ebu İdris Halanî yoliyle Ebu-Zerr'den nakleder. O: Tanrı elçisi (ona salâvat ve selâmlar olsun) şunu söyledi, der: İsrail oğullarının ilk peygamberi Musa, sonuncu peygamberleri de İsa'dır. Ben: ey Tanrı elçisi, Musa'ya inen sayfalarda neler yazılı idi? diye sorduğumda, şöyle dedi: bu sayfalarda hep ibret ve mev'izalar yazılı idi, meselâ: ben, cehennem azabına ınandıktan sonra gülen adama, ölüme inanan kimsenin sevinmesine, kıyamet günü iş ve amellerin hesabı sorulacağına inanan kimsenin hayırlı amellerde bulunmamasına taaccüp ediyorum, gibi. Yuşa'a, Musa'nın ölümünden sonra Minuşehr zamanında yirmi yıl, Efrasyap zamanında yedi yıl İsrail oğullarının başında bulunmuştur. Şimdi Minuşehr'den sonra Babil'de hükümet süren Fars hükümdarlarının hallerine gelelim:

Minuşehr'den sonra Babil'de Hükümet süren Fars Hükümdarları.

Fars hükümdarlarının tarihi, ancak hükümdarların yaşadığı müddet ve sıralarının bilinmesiyle anlaşılır. Hükümdar Minuşehr bin Minşahverner bin Minşahverbeg öldükten sonra, Efrasyap bin Feşenc bin Rüstem bin Türk, Haniares'i ve

Fars halkını yenerek kendi hakimiyeti altına aldı. Rivayete göre Efrasyap Babil'e kadar ilerlemişti. O, çok defa Babil'de ve Mihrican Kazık'ta oturdu. Efrasyap, Fars yurdunda fesat ve bozgunculuğu çoğalttı, zulüm ve haksızlığını artırdı, memleketin mamur olan yerlerini yakıp yıkmakta devam etti, kanal ve ırmakları gömdürürdü. Bu yüzden ahali beş yıl kıtlık içinde kaldı. Onun Fars memleketlerinden çıkarak Türk yurduna dönmesine kadar bu hal böyle devam etmiş, surlar yıkılmış, meyva ağaçları meyva vermez hale gelmiştir. Zevv bin Tahmasp'ın zuhuruna kadar vaziyet böyle kalmıştır. Zevv'in adı başka şekilde de telâffuz edilmektedir. Bazıları bu adı Zap bin Tahmasfan, bazıları da Zag şeklinde zaptederler. Bir kısmına göre onun şeceresi: Rasp bin Tahmasp bin Gancu bin Zap bin Arfes bin Haresf bin Vendenec bin Buzeçveş bin Meysu bin Navzer bin Minuşehr'dir. Minuşehr, hükümdarlığı çağında bir cinayetten dolayı Tahmasp'a darılmıştı. O zaman Türk sınırlarında Efrasyap ile savaşta bulunan Minuşehr, bu cinayetlinden dolayı onu öldürmek istemişti. Memleketin ululari (araya girerek) onu affetmesi için ricada bulundular. Fakat Minuşehr âdil olduğundan, cezalandırmak hususunda derece sahipleriyle dun kimseleri ve kendi etrafındakileri birbirinden ayırmaksızın iş görürdü. Bundan dolayı ahalinin ricasını kabul etmiyerek: onu affetmek, dinde zayıf göstermektedir, onu cezadan kurtarmak istiyorsanız, memleketimden sürünüz, benim memleketimde yaşamasın, dedi

ve yanından uzaklaştırdı. Tahmasp Türk yurduna giderek. Vamin adlı Türk hükümdarının memleketinde yaşamaya başladı ve onun kıziyle münasebet bağladı. Müneccimler Vamin'e, kendi kızından doğacak torunu tarafından öldürüleceğini haber verdikleri için, emin bulunmak maksadiyle kızını saraylarından birine hapsettirmişti. Fakat kızı Tahmasp'a hamile kaldı. Tahmasp, tâyin edilen sürgün müddetini doldurduktan sonra, Minuşehr'in müsaadesiyle Fars yurdundaki Hanares'e döndü. Tahmaps bir çaresini bularak, babasının sarayında mahpus bulunan kızı kurtardı. İrancerd ülkesine döndükten sonra, onun bu Türk prensesinden Zevv adında bir oğlu oldu. Rivayete göre, Zevv, Türklerle cereyan eden savaşların birinde büyükbabası Vamin'i öldürmüş ve birçok savaşlardan sonra Efrasyap'ı Fars memleketinden Türk yurduna sürmüştür. Efrasyap, Minuşehr'in ölümünden itibaren Zevv tarafından kovuluncaya kadar Babil ülkesinde hükümet sürmüştür. Rivayete göre Zevv bin Tahmasp, Efrasyap'ı Fars ülkesinden Abenmah ayının ruz-i aban'ında (aban gününde) çıkarmıştı. Bundan dolayı Acem'ler bu tarihi bayram günü yapmışlardır, çünkü Efrasyap'ın zulmünden o gün kurtulmuşlardır. Bugün. Acem'lerın Nevruz ve Mihrican bayramları meyanına üçüncü büyük bayramlarıdır. Zevv, tebaasında iyilik etmiş bir hükümdar olup, Hanares ve Babil ülkelerinde Efrasyap tarafından yıktırılıp harabe haline getirilen yerleri onarmış, kaleleri yeni baştan kurmuş. gömülen kanal ve

ırmakları açtırmış, toprak altında kalan suları kazdırarak meydana çıkarmış ve bunların hepsini de eskisinden daha iyi bir şekilde ımar etmiştir. Tebaasını yedi yıl vergı vermekten muaf tutmuş, hükümdarlığı çağında sular çoğalmış, ahalisi bolluğa kavuşmuştur. Sevad ülkesine bir kanal kazdırarak Zab ırmağını vücuda getirmiş ve orada üç bölge kurmuştur ki, bunlar, yukarı, orta ve aşağı Zab adlarını taşırlar. Bu bölgelerde adette ekilenlerden başka Cibal bölgesinden gül ve çiçek tohumlariyle ağaç fidanları getirterek bunları da ektirmiştir. Her çeşit yemek hazırlanmasını emretmiştir. Türk ve başka kavimlerden ganimet olarak alınan at ve diğer hayvanları askerlerine dağıtmıştır. O. hükümdarlık tacını giyerken: biz, sihirbaz Esfrasyap tarafından yıktırılanları onaracağız, demişti. Onun veziri olan Girşasp bin Asrt bin Sehm bin Neriman bin Tarık bin Şirasp bin Arveşsep bin Tuc bin Efridun, aynı zamanda onun yardımcısı idi. Fars ensap bilginlerinden bazıları onun şeceresini farklı olarak: Girşasp bin Esnas bin Tahumers bin Nersi bin Ruhr bin Durservi bin Minuşehr şeklinde zaptederler. Diğer bir rivayete göre de, Girşasp ile Zevv, devleti müştereken idare etmişlerdir. Girşasp, Fars halkı arasında pek sayılan bir zattı. Fakat en meşhur rivayete göre Zevv. devleti yıkılıncaya veyahut ölünceye kadar üç yıl hükümet sürmüş, ondan sonra Keykubad hükümdar olmuştur. Onun şeceresi: Reykubad bin Zag bin Nevbayah bın Mesev bin Nevzer bin Mınuşehı dır O. Türk'lerin başkan ve bü-

yüklerinden olan Tüdürsiya'nın kızı Kartek ile evli idi. Keykubad'ın bu eşinden Keyef'ne, Keykâvus, Keyarş, Keyfaşin ve Keybiye adlarında oğulları oldu. Bunlar kendileri zalim olduğu gibi, sonradan hükümdarlık eden oğulları da zalimlerden olmuşlardır. Rivayete göre Keykubad hükümdarlık tacını giyerken: biz Türk yurdunu perişan ederek kendi memleketimizi onarmaya çalışacağız, demişti. O, tarla ve bağları düzenli bir şekilde sulamak üzere ırmak ve kanalların sularını takdir ettirmiştir. Memleketin bölge ve şehirlerine adlar vermiş, bölge ve eyaletini tâyin ve bunları sınırlarla tesbit etmiştir. Ahaliye toprak ve tarla işlemeyi emretmiştir, asker beslemek için bunun mahsullerinden öşür (onda bir) almıştır. Rivayete göre Keykubad memleketini imar etmek ve gurur göstermek bakımından Firavuna benziyordu. Kiyaniyan hükümdarlariyle evlâtlarının onun neslinden olduğu söylenmektedir. Onunla Türk ve başka (halklar) arasında bir sıra savaşlar cereyan etmiştir. O, Fars ve Türk sınırları arasında Belh (Amuderya) ırmağına yakın bir yerde oturdu. Maksadı, Türk'lerin Fars sınırları içine sızmasına mâni olmaktı. O, yüz yıl hükümet sürmüştür; doğrusunu Tanrı bilir. Şimdi İsrail oğullarına dair haberleri sıralıyacağız.

İsrail oğulları ile ilgili haberler.

Yuşa'a bin Nun öldükten sonra İsrail oğullarının başında önce Kâlip bin Yufenna, sonra da Hazkıl bin Buzi bulunmuştur ki, bu hususta

geçip giden milletlerin tarihini bilen ve ümmetimizden olan bilginler arasında ihtilâf yoktur. Zevv ile Keykubad'ın hükümet sürdüğü çağlarda cereyan eden hâdiselei onların zamanında vukubulmuştur. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o, İbn İshak'tan şunu rivayet eder: Hazkıl bin Buzi'ye bir kadın adı verilmesi, annesinin onu yaşı ilerledikten sonra doğurmasından ileri gelmiştir. Annesi çocuk doğurmayacak bir yaşa geldikten sonra, yüce Tanrıdan kendisine bir çocuk ihsan etmesini dilemiş, Tanrı da duasını kabul ederek ona Kâlib'i ihsan etmişti. Bundan dolayı oğluna bu ad verilmiştir. Tanrının Kur'anda: Sen, sayıları binleri bulan ve ölümden korkarak yurtlarını terkeden kavmin halini görmedin mi? ayetinde andığı kavim hakkında dua eden zat adı geçen Kâlib olmuştur.

Bana Muhammed bin Sehl bin Asker söyledi, ona ve arkadaşlarına Abdüssamed bin Ma'kil söylemiş, o, Vehb bin Münebbih'ten şunu işitmiştir: İsrail oğullarından bir grup zamanın ağır hallerine maruz kaldıktan sonra hallerinden şikâyet ederek; ölsek de bu belâlardan kurtularak istirahat etsek, demişlerdi. Yüce Tanrı vahyi yoliyle Hazkıl'a, kavminin zahmete dayanamadan bağırdığını ve bu ağır hale katlanmaktan kaçınarak ölüm temennisinde bulunduklarını bildirdi: Onlar rahata kavuşacaklarını düşünüyorlar, öldükten sonra kendilerini diriltemiyeceğimizi mi sanıyorlar? dedi. Kâlib, bu vahyi işittikten sonra,

yerinden kalkarak kabristana girdi. Burada onlardan dörtbin kişinin cesedi bulunuyordu. Vehb onların, yukarıda tercümesini verdiğimiz ayette anılan kavme mensup olduklarını söyler. Kâlib mezarların arasında durdu ve kuşlarla yırtıcı hayvanlar tarafından dağıtılmış olan kemiklere: ey çürümüş kemikler, yüce Tanrı size toplanmayı emrediyor, diye seslendi. Bunun üzerine herkesin kemiği eskisi gibi kendi başına toplandı. Hazkıl: Tanrı size etlenmeyi emrediyor, dediği zaman, biraraya toplanmış olan kemikler ayrı ayrı cesetler haline geldiler. O, üçüncü defasında: ey ruhlar, Tanrı size cesetlerinize dönmeyi emrediyor, diye seslendi. Bunun üzerine cesetler Tanrının izniyle yerlerinden kalkarak hep birden tekbir okudular.

Bana Musa bin Harun söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr bin Hammad, onlara da Esbat söylemiş, o, Süddî'ye dayanarak Ebu Malik ve Ebu Salih yoliyle İbn Abbas'tan ve Mürre Hemedânî yoliyle de İbn Mes'ud ve Tanrı elçisinin (ona salâvat ve selâmlar olsun) sahabelerinden bir gruptan şunu rivayet eder: «Binlerle sayılan ve ölümden korkarak yurtlarından kaçan kavmin halini görmedin mi?» ayetinde anılanlara, Tanrı: ölünüz! diye hitap etti, fakat sonradan onları diriltti. Vasıt tarafında, Daverdan adında bir köy vardı. Bu köyde veba hastalığı başgösterdiğinde, ahalisinin çoğu çekilip başka tarafta yerleşmişlerdi. Köyde kalanların çoğu öldü, fakat kaçanlardan çoğu sağ kaldı. Bunlar, veba ortadan kalk-

tıktan sonra, sağ salim köylerine döndüler. Köyde sağ kalmış olanlar: bu arkadaşlarımız bizden daha azimli imişler, onlar gibi hareket etmiş olsaydık, bizim de çoğumuz sağ kalmış olurdu, veba tekrar başgösterirse, biz de onlarla birlikte köyden çıkarız, diye konuştular. Ertesi sene tekrar veba başladı, bu sefer onlar da köylerinden kaçtılar. Kaçanların sayısı otuz binden fazla olup, bundan önce indikleri geniş vâdiye ındiler. Bir melek vâdinin aşağı tarafından, diğer biri de yukarı tarafından: ölünüz! diye seslendi. Bunun üzerine hepsi de ölerek kemikleri çürüdü. Hazkıl adında bir peygamber oradan geçerken kemikleri görerek durdu ve onlar hakkında düşünerek avurt ve parmaklarını oğuşturmaya başladı. Tanrı vahyi yoluyla ona: ey Hazkıl! Benim nasıl dirilteceğimi görmek ister misin? diye hitap etti. Hazkıl: evet isterim, dedi. Onun düşünceye dalması, Tanrının kudreti karşısında hayran kalmasından ileri geliyordu. Hazkıl'ın cevabı üzerine Tanrı ona: seslen! diye emretti. Hazkıl: ey kemikler, Tanrı size biraraya toplanmanızı emrediyor, diye seslenmişti ki, kemikler birbiri üzerine uçuşmaya başlıyarak cesetler haline geldiler. Bundan sonra Tanrı ona: ey kemikler! yaradan size etlenmeyi emrediyor, diye seslenmeyi vahyetti. Emre göre seslendiği zaman kemikler etlenip katlanarak, öldükleri esnada giydikleri elbiseleri giydiler. Sonra Tanrı ona: ey cesetler halkınız, diye seslenmeyi vahyetti. Emre göre seslendiğinde, cesetler ayağa kalktılar.

Bana Musa söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr, onlara da Esbat şunu söylemiştir: Mansur bin Mu'temir. Mücahid'den naklen şunları rivayet eder: cesetler dirildikten sonra: ey Rabbimiz, biz seni bütün eksikliklerden tenzih ederiz, sana hamd ü senada bulunuruz, senden başka mabud yoktur, diye dua etmişler, bundan sonra canlı olarak kavimleri arasına dönmüşlerdir. Ölüm işareti simalarından gözükmekte olup, kendilerinin öldüklerini biliyorlardı, nasıl elbise giyerlerse giysinler, kefen gibi boz bir renk alırdı. Onlar sonradan mukadder olan ecelleriyle ölmüşlerdir.

Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Anbese'den naklen Hakkâm söylemiş, o, Eş'as'tan, o da Sâlim Nasrî'den şunu rivayet eder: Ömer bin Hattab namaz kılarken arkasında iki Yahudi bulunuyordu. Ömer rükû esnasında iki kolunu yanlardan uzaklaştırarak, kollariyle karnı arasında açıklık yaptı. Bu sırada Yahudilerden biri arkadaşına: o kendisidir, o kendisidir, dedi. Ömer namaz yerinden kalkıp onlardan: sizin biriniz diğerinize: o kendisidir, o kendisidir, diye söyledi, bu ne demektir? diye sorduğunda, onlar: biz kitaplarımızda, demirden yapılma bir borunun Yaradanın izniyle ölüleri dirilten Hazkıl'a verilen kudreti haiz olacağını okuyoruz, dediler. Ömer: bizim kitabımızda Hazkıl hakkında ve onun ölüleri diriltmesi üzerine bilgi verilmiyor, ancak İsa bin Meryem'in ölüleri diriltiği zikrediliyor, diye cevap verdi. Öteki iki Yahudi: «Biz peygamberlerimizden bir kısmını sana haber ver-

miş, bir kısmını haber vermemiştik» (Nisa: 126) ayeti yok mudur? dediklerinde, Ömer: evet vardır, diye cevap verdi. Yahudiler, ölüleri diriltmek hâdisesi ise şudur, diyerek Hazkıl kıssasını aşağıdaki şekilde anlattılar: İsrail oğullarından bir grup, aralarında veba başgösterdiği zaman köylerinden kaçıp bir mil kadar uzaklaşınca, Tanrı onların canlarını aldı. İsrail oğulları bu ölülerin etrafını taşlarla çevirdiler. Bunların kemikleri çürüdükten sonra, Tanrı Hazkıl'ı peygamber olarak gönderdi. Peygamber bu kemiklerin yanında durarak Tanrının arzu ettiği kadar sözler söyleyince, Tanrı onları diriltti. Bu hususta O: «Ölümden korkarak köylerinden çıkan ve sayıları binleri bulan kavmin halini görmedin mi?» ayetini indirdi.

Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme, onlara da Muhammed bin İshak söylemiş, o, Vehb bin Münebbih'ten şunu rivayet eder: Yuşa'a'dan sonra onun yerine Kâlib bin Yufenna, o öldükten sonra da İsrail oğullarının başına Hazkıl bin Buzi geçti. O, İbn Acuz, yani kocakarının oğludur. Yüce Tanrının, elçisi Muhammed'e (ona salâvat ve selâmlar olsun) indirdiği kitapta hikâye ettiği kavim hakkında dua eden odur. Yüce Tanrı onlar hakkında: «Ölümden korkarak yurtlarından kaçan ve sayıları binleri bulan kavmin halini görmedin mi?» der.

Bana İbn Humeyd söyledi, ona Seleme söylemiş, o, İbn İshak'tan şunu rivayet eder: Bana söylediklerine göre ölümden korkarak yurtların-

dan çıkan kavim, orada başgösteren vebadan, veya herhangi diğer bir hastalıktan korkarak köylerini bırakmışlardı. Bir bölgeye indikleri zaman, Tanrının: ölünüz! demesiyle hepsi de öldüler. Ahali, yırtıcı hayvanlar yemesin, diye, cesetlerin etrafını bir duvarla çevirdiler. Bundan sonra onları kendi hallerine bırakarak hiç yoklamadılar. Böylece uzun zaman geçtiği için cesetler kurumuş kemikler haline geldi. Nihayet Hazkıl bin Buzi bu kemiklerin yanından geçerken onların hallerine hayran olarak ve kendilerini esirgiyerek durdu. Ona: Tanrının onları diriltmesini ister misin? diye hitap edildiği zaman: evet isterim, dedi. Ona: ey çürümüş kemikler! herbiriniz kendisinin eski vücuduna dönsün, diye seslenmesi için emir verildi. Peygamber seslendi ve kemiklerin birbiri üzerine sıçradıklarını gördü. Peygambere: ey etler, damarlar ve deriler! Tanrı izniyle kemikleri örtünüz, diye seslen denildi. Bunu söylediği zaman, damar, et, ve derilerin Tanrının izniyle eski hallerini almakta olduklarını gördü. Nihayet hepsi de ruhsuz gövde haline geldiler. Peygamber bundan sonra onların dirilmeleri için dua etti, fakat bu sırada gökten gelen bir kuvvetin tesiriyle bayıldı. Ayıldığı zaman ölüler dirilerek oturmuş ve: yüce Yaradanı bütün eksikliklerden tenzih ederiz diye Tanrıya hamd ü senada bulunuyorlardı. Tanrı onları (işte böyle) diriltmişti. Hazkıl'ın İsrail oğullarını kaç yıl idare ettiği anılmıyor. Tanrı Hazkıl'ın ruhunu kabzettikten sonra İsrail oğulları arasında hâdi-

seler çoğaldı, onlar, Tevrat ile kendilerine tavsiye edilen ahit ve emirleri bırakarak putlara taptılar. Bunun üzerine Tanrı onlara doğru yolu göstermek maksadiyle Ilyas'ı peygamber olarak gönderdi.

İlyas

İlyas. Yasin bin Finhas bin Ayzar bin Harun bin Imran'ın oğludur. Bize Ibn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme, ona da Muhammed bin İshak şunu söylemiştir: yüce ve kutlu Tanrı Hazkıl'ın ruhunu kabzettikten sonra İsrail oğulları arasında hâdiseler çoğaldı. Onlar, Tanrının kendilerine olan ahitlerini unutarak put ve heykellere tapmaya başladılar. (Bunun üzerine) Tanrı onlara İlyas bin İmran'ı peygamber olarak gönderdi. Musa'dan sonra İsrail oğullarına gelen peygamberler, ancak Tevrat'ın onlarca unutulan ahit ve hükümlerini hatırlatmak ve yenilemek üzere gönderilmişlerdir. İlyas, İsrail oğulları hükümdarlarından Ahab adında birinin yanında otururdu. Hükümdarın Azbil isminde bir eşi vardı. Hükümdar, İlyas'ın ilâhi sözlerini dinler ve onlara ınanırdı. İsrail oğullarına mensup diğer kimseler ise, Tanrıya ibadeti bırakarak Ba'l putuna tapmakta idiler. İbn İshak: ben, ilim ehillerinden birinin: Ba'l bir kadın olup, İsrail oğulları ona taparlardı, diye söylediğini işittim, der, Tanrı, peygamberi Muhammed'e (ona salâvat ve selâmlar olsun) şöyle demiştir: «İlyas dahi peygamberlerdendir, o, kavmine şunları söylüyordu: Tanrının azabından sakınmıyor musunuz? Ba'le

taparak, yaradanların en güzeli ve geçip giden babalarınızın Rabbisi olan Tanrıyı terk mi ediyorsunuz?» (Saffat: 153-126). İlyas, İsrail oğullarını yüce ve kutlu Tanrıya ibadet ve itaate çağırmaya başladı. Fakat İsrail oğulları, ancak kendi hükümdarlarının sözlerine kulak asarlardı. Şam' da muhtelif hükümdarlar mevcut olup, herbirinin muayyen bir bölgesi vardı, bu bölgeleri haraca keserlerdi. İlyas'ı himayesinde bulundurup önceleri onun tavsiye ve emriyle iş görmüş olan hükümdar da bir gün: senin kabule çağırdığın dinin batıl olduğuna kanaat getir, Şam'da muhtelif hükümdalar hükümet sürüyor, diye bu kimseleri saymaya başladı ve onlardan herbirinin İsrail oğullarının tapmakta oldukları putlara taptıklarını anlattıktan sonra: onlar da bizim gibi yiyip içiyor ve nimetler içinde hüküm sürüyorlar, senin batıl diye iddia ettiğin din ve inanışları, onların dünyasından hiçbir şey eksiltmiyor, sana inanan bizlerin ise, onlardan üstün hiçbir şeyimiz yoktur, dedi. İddia edildiğine göre İlyas hayretle: «Biz Tanrının kullarıyız. hepimiz de Tanrının katına döneceğiz» ayetini okuduktan sonra saçları ve derisi ürperdiği halde, yerinden kalkarak hükümdarı terkedip yanından ayrıldı. Sonra da bu hükümdar da Şam'da hüküm süren diğerleri gibi putlara tapmaya başlıyarak, onlar ne yaptı ise aynı şekilde hareket etti. İlyas: ey Rabbim! İsrail oğulları küfürlerinde ısrarla sana ibadeti bırakarak putlara taptılar, bu suçlarının bir cezası olmak üzere onlara

olan nimetlerini kes, dedi veya buna benzer sözler söyledi.

Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme, ona da Muhammed bin İshak şunu söylemiştir: bana naklettiğine göre, İlyas'a, İsrail oğullarının rızklarını kesip kesmemek emri vahyı yoliyle bildirilmiştir. Bunun üzerine İlyas: ey Rabbim, onları yağmurdan mahrum bırak, diye beddua etmiştir. İlyas'ın duası kabul olunarak, onların yurdunda üç yıl yağmur yağmamış, hayvan, haşere ve ağaçlar kuraklıktan mahvolmuş, halk şiddetli bir açlık içinde kalmıştır. Söylediklerine göre İlyas İsrail oğullarına beddua ettikten sonra hayatından korkarak onlardan gizlenmiştir. Fakat, nerede bulunursa bulunsun, gizlendiği yerde Yaradan tarafından ona yiyecek ihsan edilmiştir. İsrail oğulları bir avlu veya bir evde ekmek kokusu duydukları zaman: buraya İlyas girmiş olacak, derlerdi. Nihayet onu, İsrail oğullarının kötü muamelesine maruz kalmış olan bir evde saklandığı zaman buldular. İlyas o gece bir kadının evinde gizlenmiş, kadın ise İlyas'ın kendi evinde olduğunu halktan saklamıştı. Kadının Elyesaa bin Ahtub adlı oğlu bir hastalığa tutulmuştu. İlyas, çocuğun iyileşmesi için hayır duada bulundu. Çocuk iyileştikten sonra İlyas'a tabi olarak ona bağlandı ve yanından ayrılmadı. İlyas nereye giderse, o da beraber bulunurdu. İlyas artık ihtiyarlamış ve yaşı ilerlemiş, Elyesaa ise genç bir delikanlı idi. Doğrusunu Tanrı bilir. Bu haber-

leri nakledenlere göre İlyas'a: sen yağmurların kesilmesini istemekle, İsrail oğullarından başka Tanrıya isyan etmiyen pek çok mahlûkun ölmesine de sebep oldun, halbuki ben, İsrail oğullarının günahlarından dolayı hayvan, kuş, haşere ve ağaçların mahvolmasını arzu etmiyordum, diye vahyedilmiştir. Bunun üzerine İlyas: ey Rabbim! Bana müsaade et de, onların ağır hallere katlanmalarına sebep olduğum gibi mesut vaziyete kavuşmalarına da ben sebep olayım, izin ver de onlar için hayır duada bulunayım, böylece onların tövbe ederek puta tapmayı bırakmaları ve sana iman etmeleri ümit olunur, dedi. İzin verilince, İlyas İsrail oğullarının yanına giderek: ağır hallere katlanarak mahvoldunuz, hayvan, kuş, haşere ve ağaçlar da sizin günahınız yüzünden helâk oldular, kendinizi aldatıyorsunuz, batıl yoldasınız, tövbe ediniz, dedi veya buna benzer sözler söyledi. (Sonra sözüne devam ederek): siz Tanrının dargınlığını ve benim sizi doğru yola çağırtmakta olduğumu bilmek isterseniz, benim çağırdığım dinden daha hayırlı olduğunu iddia ettiğiniz putları ortaya çıkararak onlardan maksatlarınızı isteyiniz, eğer putlar sizi bu kötü hallerden kurtarırsa, iddianızın doğru olduğu anlaşılır, böylece maksadınıza ermezseniz, batıl ve azgınlık yolunda bulunduğunuz anlaşılır, dedi. Onlar: doğru söylüyorsun, dedikten sonra putlarını ve Tanrıya yaklaşmak için vasıta olarak kullandıkları diğer batıl şeyleri meydana çıkararak dua ettiler, fakat duaları kabul olunmadı, belâlar defedilemedi. İsrail oğul-

ları, bundan sonra kendilerinin azgınlık içinde bulunduklarının anlıyarak, İlyas'a başvurmak suretiyle: ey İlyas, mahvolduk, Tanrıya dua et, bu belâları defetsin, dediler. İlyas, onlar hakkında iyi dilekte bulunarak, Tanrıdan onları bu ağır hallerden kurtarmasını ve yağmurlar yağdırmasını diledi. Tanrının izniyle denizin arka tarafında kalkan şeklinde bir bulut gözüktü ve onlar seyrederken gelerek arkası kesilmiyen yağmurlar verdi. Memleket hayata kavuşarak belâlar başlarından uzaklaştı. Fakat onlar, tövbe edip küfürlerini bırakmadılar, imana da gelmediler, (hattâ) küfürlerine eskisinden daha fena bir şekilde devam ettiler. İlyas onların bu halini gördüğünde Rabbisine dua edip, ruhunu kabzetmek suretiyle kendisini onlardan kurtararak rahata kavuşturmasını diledi. Söylediklerine göre ona: filân günü bekle, o gün şu şehre git ve korkmadan önüne çıkan (hayvana) bin, denildi. Elyesaa da İlyas'la birlikte yola çıktı. İlyas, tarif ve emredilen şehre vardığında. ateşten bir at gelerek onun önünde durdu. İlyas. bana ne emrediyorsun? diye seslendi. Bu. onların sonuncu görüşmeleriydi. Tanrı İlyas'a kanat taktı, nurdan bir elbise giydirdi. ondan yemek ve içmek duygularını uzaklaştırdı. İlyas melekler arasına uçtu, böylece hem insan, hem melek hem yer ve hem de gök mahlûklarından biri oldu. İlyas'tan sonra onun yerine Elyesaa geçti.

Bize İbn Humeyd söyledi. ona ve arkadaşlarına Seleme şunu söylemiştir: Bana Vehb bin

Münebbih'in naklettiğine göre, İlyas'tan sonra Elyesaa İsrail oğullarına peygamber olarak gönderilmiştir. O, İsrail oğulları arasında Tanrının arzu ettiği kadar yaşadıktan sonra öldü. İsrail arasında Tanrının buyruklarına aykırı hareketler.. suç ve günahlar çoğaldı, halbuki tabut (Tevrat' sandığı) onların elinde olup, Musa ve Harun evlâdının metrukâtı (onlardan kalan mukaddes şeyler) de bu tabutun içinde bulunurdu. Tevarüs edilerek büyüklerden küçüklerin eline geçen bu tabut, onların kalblerine sükûnet ve istikrar verirdi. Onlar düşmanla karşılaştıkları zaman bu tabutu önlerinde bulundurarak hareket ederler, Tanrı da bu tabut sayesinde onların düşmanlarını mağlûbiyete uğratırdı. İbn İshak'tan Vehb bin Münebbih'in naklettiğine göre, tabutun içinde bulunan sekine, ölü bir kedi başından ibaretti. Bu baş tabutun içinde kedi gibi seslenince onlar zafer kazanacaklarını anlar ve muzaffer olurlardı. Sonra İsrail oğullarının başına İlya adında bir hükümdar geçti. Tanrı, İlya (Beyt el-Makdis) deki bir dağı onlar için kutlu eylemişti; oraya düşman girmez, bu dağ ellerinde bulunduğu müddetçe onlar başkasına muhtaç olmazlardı. Rivayet edildiğine göre İsrail oğullarından bir kimse bu dağdaki bir kayanın üzerine toprak yığarak tohum serperse, yüce Tanrı o kimseye çoluk çocuğiyle birlikte geçinebilecek derecede ekin ihsan ederdi. Tanrı, onlar için zeytin ağacını da bereketli kılmış olup, herkes bir ağaçtan kendisi ve çocuklarını bir yıl geçindire-

bilecek kadar zeytin çıkarırdı. Onlar Tanrının kendilerine olan ahitlerine aykırı hareket edip aralarında fesat ve kötü hareketler çoğaldıktan sonra tekrar düşmanları üzerine yürürken tabutu meydana çıkardılarsa da, bu defasında yenildiler, tabut da düşmanlarının eline geçti. Adı geçen hükümdar bu haberi işittiğinde son derece müteessir olarak kederinden öldü. İsrail oğullarının işleri altüst olarak vaziyetleri bozuldu, oğulları ve kadınları esir edildi. Onlar fesat ve azgınlıklarına devam ettikleri zaman, Tanrı bu suçlarından dolayı cezalandırmak üzere onlara intikam alacak kimseleri musallat ederdi. Tövbe ettikleri zaman Tanrı düşmanların zulüm ve tecavüzünü durdururdu. Talût İsrail oğullarının başına geçinceye kadar bu hal böyle devam etti. Talût, düşmanları yenerek tabut'u onların elinden kurtardı. İsrail oğulları, idareleri başında bulunan Yuşa'a bin Nun'un ölümünden devletlerinin sağlam temeller üzerinde kurulmasına kadar geçen düzensizlik devrinde, bazan kadılar, bazan reisler ve bazan da kendilerini yenerek istibdatlar altına alan hükümdarlar tarafından idare olunmuşlardır. Onlar, Şemuvil bin Bali peygamber oluncaya kadar dört yüz altmış yıl bu şekilde yaşamışlardır. Rivayete göre Şemuvil on yıl onların başında bulunmuştur. Yine rivayete göre, bu fitret çağında ilk önce onlara Lut neslinde Köşan adında biri musallat olarak yenmiş ve sekiz yıl istibdadı altında bulundurmuştur. Bu tarihten sonra İsrail oğullarını onun zulmünden küçük Kâlib'in Atmil

bin Kays adlı kardeşi kurtarmış ve söylendiğine göre kırk yıl İsrail oğullarının başında kalmıştır. Bundan sonra onları Alcun adlı bir hükümdar istibdadı altına almış, fakat Bünyamin'den türeyen boya mensup Ahud bin Cira Eşell Yemenî kurtarmıştır. Bu zat İsrail oğullarını seksen yıl idare etmiştir. Bundan sonra İsrail toprakları Ken'anîlerden Yafin adında birinin istilâsına uğrıyarak yirmi yıl onun idaresinde kaldı. Rivayete göre yurdu onun istibdadından peygamberlik derecesine erişen bir kadın kurtarmıştır. Rivayete göre, Debura adlı bu kadın yurdu kendi idare etmeyip, onun namına Barak isminde biri işi yürütmüştür. Bundan sonra Tanrı, kırk yıl onun idaresinde bulunan İsrail oğullarına Hicaz sınırlarında yaşıyan Lût kavminden birini musallat etti. İsrail yurdu yedi yıl onun idaresinde kaldı. Yurdu onun elinden Nefsali bin Yakub neslinden gelen Ced'un bin Yuvaş kurtararak kırk yıl idare etmiştir. Ced'un yerine oğlu Ebu Malik geçerek üç yıl idare başında kalmıştır. Rivayete göre Ebu Malik'ten sonra devlet idaresinin başında Tulag bin Fuva bulunmuştur. Bu zat, Ebu Malik'in dayısının, diğer bir rivayete göre de amcasının oğlu olup, İsrail oğullarını yirmi üç yıl idare etmiştir. Tulag'ın yerine İsrail oğullarından Ya'ir geçti, onun idaresi yirmi iki yıl sürdü. Bundan sonra Filistin ahalisinden Amun oğulları on sekiz yıl hükümdarlık ettiler. Bundan sonra devleti Yeftah adında biri onlar namına altı yıl, sonra İsrail oğullarından Becşun adında

biri yedi yıl, onun yerine geçen Alun on yıl, ondan sonra Kırun sekiz yıl idare etti. Bazıları bu adı Akrun şeklinde zikrederler. Bundan sonra Filistin ahalisi ve hükümdarları İsrail oğullarına musallat olup, onları kırk yıl idareleri altında bulundurdular. Bundan sonra Şemsun hükümdar oldu. İsrail oğullarından olan bu zatın idaresi yirmi yıl sürdü. Rivayete göre Şemsun'dan sonra İsrail oğulları on yıl başkansız yaşamışlar, işlerini idare eden kimse bulunmamıştır. Ancak ondan sonra Kâhin Ayli onları idaresi altında toplamıştır. Gazze ve Askelân ahalisi misak ile tabutu ellerine geçirmiş bulunuyordu. Adı geçen kâhinin idareyi ele almasından kırk yıl sonra Şemuvil onlara peygamber olarak gönderilmiş ve rivayete göre İsrail oğullarını on yıl idare etmiştir. İsrail oğulları, Tanrıya isyanlarının bir cezası olarak düşmanları tarafından zelil ve hakir edildikten sonra, kendileriyle birlikte düşmanlara karşı savaşmak üzere bir hükümdar göndermesi için Tanrıya yalvarsın diye Şemuvil'e başvurmuşlar, Şemuvil de onlara Tanrının kutlu kitabında hikâye edilen sözleri söylemiştir.

Şemul bin Bali bin Alkame bin Yarham bin İlyahu bin Tahu bin Savf ile Talût ve Calût.

Şemuvil bin Bali hakkında rivayet edilen haber şudur: İsrail oğullarının başlarına gelen belâlar uzun sürdü, kendi kavimlerinden olmayan düşmanlar onları yenerek memleketlerini çiğ-

nediler, erkeklerini öldürdüler, kadın ve çocuklarını esir ederek alıp götürdüler. (Bundan önce) sekinet, yani kalblere sükûnet veren tabut sayesinde düşmanlarını yenerlerdi, Musa ve Harun ailesinin arkalarında bıraktıkları (mukaddes) eşya da bu tabutun içerisinde bulunuyordu. İsrail oğulları düşmanlariyle karşılaştıklarında Tanrıdan, işlerine düzen veren ve idare eden bir peygamber gönderilmesini dilerlerdi.

Bana Musa bin Harun Hemedanî söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr bin Hammad, onlara da Süddî'den naklen Esbat söylemiş, Süddî, Ebu Malik ve Ebu Salih yoliyle İbn Abbas'tan, Mürre Hemedanî yoliyle da Mes'ud ve Tanrı elçisinin (ona salâvat ve selâmlar olsun) sahabelerinden bir gruptan rivayet ettiği haberleri sırasında şöyle diyor: İsrail oğulları, Amalika hükümdarı Cellut ile savaşıyorlardı. Amalika (kavmi) İsrail oğullarını yenerek onları cizye ödemeye mecbur ederek Tevrat'ı ellerinden aldılar. İsrail oğulları, Tanrıdan, kendilerini zilletten kurtaracak (ve başlarında bulunarak) savaşacak bir peygamber göndermesini dilerlerdi. Fakat peygamberler nesline mensup boy mahvolup, onlardan ancak hamile bir kadın kalmış bulunuyordu. Kadın Tanrıdan, kendisine bir erkek çocuk bağışlamasını diliyordu. İsrail oğulları, kadının bir kız çocuk doğurup da onu erkek çocukla değiştirmesinden korktukları için onu bir evde hapsettiler. (Çocuk doğunca), kadın ona (Tanrı duamı kabul etti) anlamına gelmek üzere Şem'un

(Eşmuvil) adını verdi. Çocuk büyüdü. Annesi, Tevrat'ı okusun ve öğrensin, diye onu Beyt el-Makdis'e götürdü, bilginlerden biri çocuğun terbiyesini üzerine alarak onu kendisine oğul edindi. Çocuk olgunluk yaşına geldikten sonra, ihtiyarın bir tarafında uykuda iken, Cebrail onun yanına geldi. Çocuk, ihtiyardan başka kimseye güvenmediği için, Cebrail ona ihtiyarın sesine benziyen şekilde: Şemuvil, diye seslendi. Genç korku ile ihtiyarın yanına sokularak: ey babacığım, bana sen mi seslendin? diye sordu. İhtiyar, ben, çağırmadım demek istemedi, fakat onu korkutmamak için: çocuğum, git de yerine yat, uyu, dedi. Genç uyuduğu zaman Cebrail yine gelerek tekrar ihtiyarın sesine benziyen bir sesle hitap etti. Genç yerinden kalkarak yine ihtiyarın yanına sokuldu. İhtiyar yine: git, uyu, dedi. Genç uyuduktan sonra Cebrail üçüncü defa gence seslendi, o yine ihtiyarın yanına sokuldu. İhtiyar yine: yerine dön de uyu, seslense de cevap verme, dedi. Genç yine uyudu. Cebrail dördüncü defa gencin yanına gelerek seslendikten sonra: Kavminin yanına gidip, kendinin Tanrı elçisi olduğunu söyle, çünkü Tanrı seni peygamber olarak seçti, dedi. Delikanlı kavmine gidip kendisinin Tanrı elçisi olduğunu söylediği zaman onu yalanladılar; sen peygamber olmak için acele davrandın, biz sana önem vermeyiz, iddian doğru ise, peygamberliğinin bir mucizesi olarak Tanrıdan, bizimle birlikte düşmanlarımızla savaşmak üzere bir hükümdar göndermesini dile, dediler. Şem'un

Tanrının size savaş emretmesi mümkündür, fakat korkarım ki, siz bu emri yerine getirmezsiniz, dedi. Onlar: yurdumuzdan çıkarılan. çoluk çocuklarımızdan uzaklaştırılan ve kafa vergisi ödemeye mecbur edilen bizler, niçin Tanrı rızası için savaşmıyalım? diye, Tanrıdan, kendileriyle birlikte savaşmak üzere bir hükümdar göndermesini talepte ısrar ettiler. Onların bu ısrarları üzerine Şem'un Tanrıya dua etti ve bir değnek getirterek: size hükümdarlık edecek adamın boyu bu değnek uzunluğunda olacaktır, dedi. Kendilerinin boylarını bu deynekle mukayese ettiklerinde, hiçbirinin bu kadar uzun olmadığını gördüler. (O sıralarda) Talût (adında) bir saka mevcut olup, eşeğiyle su taşırdı. Bir gün eşeği yolunu şaşırdı ve yol aramak üzere eşeğinden ayrıldı. İsrail oğulları onu farkederek yanlarına çağırdılar ve öteki deynekle ölçtükleri zaman boyunun aynı o miktarda olduğunu gördüler. Peygamber onlara: Tanrı Talût'u size hükümdar olarak gönderdi, dediğinde. kavmi ona: sen bu saate kadar bu derecede yalancı değildin. o servet ve ilim sahibi değildir. biz ise, devlet ve hükümdarlığı elinde bulunduran bir boydan olduğumuz halde. neden ona tabi olalım? dediler. Peygamber onlara: Tanrı Talût'u size hükümdar olarak seçti, o, ilmi ve gövdesiyle sizden yüksek ve büyüktür, diye cevap verdi. Ahali: sözün doğru ise, ikiniz de mucize göstererek onun hükümdar olduğunu ispat ediniz, dediler. Peygamber onlara: onun hükümdarlığını ispat edecek delil, içinde Rabbinizin size ihsan

ettiği sekinet'i (kalblerinize sükûnet ve güven veren kuvveti) ve Musa ile Harun'un ailelerinden kalan (mukaddes) eşyaları bulunduran tabutu getirmesidir, dedi. Ayette anılan sekinet, altından yapılmış bir tas olup, bunun içinde peygamberlerin kalbleri yıkanırdı. Tanrı onlara işte bunu ihsan etmişti. Aynı zamanda Musa'ya indirilen levhalar da bu tabuta konurdu. Bize söylediklerine göre bu tas inci, yakut ve zebercetten yapılmıştı. Musa ile Harun'un ailesinden kalma mukaddes eşyaya gelince, bunlar Musa'nın asâsından ve yere attığı zaman kırılmış olan levhaların parçalarından ibaretti. Tabut ile içindeki eşyalar, sabahleyin Talût'un avlusunda bulundu. Bundan sonra İsrail oğulları Şem'un'un peygamberliğine inanarak devletin idaresini Talût'un eline teslim ettiler.

Bize Kasım söyledi, ona ve arkadaşlarına Hüseyin, ona da Haccac söylemiş, o, İbn Cüreyc'den, o da İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: melekler tabutu getirdiler. İsrail oğulları, onun yer ile gök arasında taşınarak getirildiğini ve Talût'un avlusuna konduğunu gördüler. Bana Yunus söyledi, ona ve arkadaşlarına İbn Vehb söylemiş, o, İbn Zeyd'den şunu rivayet eder: İsrail oğulları, meleklerin gündüzün tabutla birlikte yere indiklerini gözleriyle gördüler. Melekler tabutu onların arka tarafına koydular. İsrail oğulları bu harika karşısında ister istemez, Talût'un hükümdarlığını kabul ettiler ve kızgınlıkla onun avlusundan çıktılar. Tekrar Süddî'nin rivayetine

gelelim: İsrail oğulları Calût'a ve askerlerine karşı savaşmak üzere Talût'la birlikte hareket ettiler. Bunların sayıları seksen bindi. Gövdece insanların en büyüğü, en kuvvetlisi ve en bahadırı olan Calût, askerin önünde ilerliyordu. Arkadaşları, ancak Calût'un düşmanı yenmesinden sonra onun etrafında toplanırlardı. Talût, İsrail oğullariyle birlikte düşmanlarına karşı yürürken: Tanrı sizi bu ırmakla sınayacak ve cezalandıracaktır, bu ırmaktan içen kimse benim askerim ve tebaamdan sayılmaz, ancak ondan içmiyenler benden sayılır, demişti. Bu, Filistin ırmağı idi. Askerler, Calût'tan korktukları için bu ırmaktan içtiler. Ancak su içmiyen dört bin asker onunla (Talût'la) ırmağı geçti, yetmiş altı bini geri döndü. Bu ırmağın suyundan, avuçlariyle değil de kanıncaya kadar içenler susadılar, avuçlariyle içenler ise suya kandılar susamadılar. Müminlerden Talût'la birlikte ırmağı geçmiş olanlar Calût'un yüzüne baktıktan sonra: bizim Calût'a ve askerlerine karşı tahammülümüz yoktur, diye geri döndüler. Tanrıya kavuşacaklarına yakîn derecesinde iman edenlerse: «Sayıları az olanlar, Tanrının izniyle kaç defalar sayıları çok olan askerleri yenmişlerdir» dediler. Irmağı geçtikleri halde Calût'un yüzünü görünce geri dönenlerin sayısı üç bin altı yüz kişi olup, ancak Tanrı elçisiyle birlikte Bedir savaşında bulunanların sayısı kadar, yani 319 kiş Talût'tan ayrılmamışlardır.

Bana Müsenna söyledi, ona ve arkadaşlarını İshak bin Haccac, onlara da İsmail bin Abdülkerim söylemiş, o, Abdüssamed bin Ma'kil'den nakledereк, Vehb bin Münebbih'ten şunları işittiğini söyler: Şem'un'u terbiye eden Ayli'nin iki genç oğlu vardı. Bunlar, kurban takdim etmek hususunda, o zamana kadar görülmiyen bazı şeyler ihdas ettiler; onlar kurbanları, maşa gibi demirden yapılma ucu sivri iki aletle karıştırırlardı. Karıştırarak çıkarılan (nesne) kâhine ait olurdu. Kâhin ve oğulları için maşa yaptırırdı. Kâhin ve oğulları, namaz kılmak üzere mabede gelen kadınlara takılırlardı. Bir gece Eşmuvil, Ayli'nin uyuduğu odanın karşısındaki bir odada uyuyordu. Kendisine birinin seslendiğini işitince hemen yerinden sıçrıyarak Ayli'nin yanına koştu: emret beni niçin çağırdın? dedi. Ayli: ben çağırmadım, yerine dön de uyu, bir ses işitirsen, yatağında bulunduğun halde emret, yaparım, şeklinde söyle diye cevap verdi. Eşmuvil yerine dönerek uyuduktan sonra, tekrar kendisini çağıran bir ses işitti. Bu sefer yatağında iken: benim emret, diye cevap verdiğinde, gaipten: Ayli'ye git de şunu söyle: oğullarının benim kutlu evimde fena harekette bulunmalarını ve kurban esnasında bidat ihdas ederek bana isyan etmelerini önlemek hususunda, evlât sevgisi ona mâni olmuştur, ben kâhinliği onun elinden alarak kendisini ve oğullarını mahvedeceğim, diye bir ses geldi. Şemuvil sabahleyin yatağından kalktıktan sonra olup bitenleri kâhin Ayli'ye anlattı. Kâhin bunu duyunca çok

korktu. Bu sırada düşman İsrail oğulları üzerine yürümekte olduğundan, kâhin, oğullarına şehirden çıkarak düşmanla savaşmalarını emretti. Onlar. Musa'nın asâsını ve ona indirilen levhaları içinde bulunduran tabutun yardımiyle düşmanlara karşı savaşmak üzere şehirden çıktılar. Onlar düşmanla çarpışmak üzere hazırlandıktan sonra, Ayli savaşın neticesini öğrenmek üzere kürsüsü üzerine oturmuş olduğu halde, haber beklemeye başladı. Bu sırada biri gelerek her iki oğlunun savaşta öldürüldüğünü ve askerin bozguna uğradığını haber verdi. Kâhin: tabut nerede? diye sorduğunda, haberci: tabutu düşman götürdü, dedi. Bunu işiten kâhin hıçkırarak ağladı ve baygın bir halde kafası üzerine yere yuvarlanarak öldü. Tabutu ele geçiren düşmanlar, onu putların resim ve heykellerini sakladıkları eve koydular. Tabutu yere koyarak üzerine bir putu yerleştirdiler, fakat sabahleyin putun altta tabutun ise onun üzerinde olduğunu gördüler. Tekrar tabutu alta, putu onun üzerine yerleştirerek ayaklarını tabuta çivilediler. Bu sefer sabahleyin kalktıklarında, put, eli ve iki ayağı kırılmış bir halde tabutun altında yatıyordu. Bunun üzerine onlar birbirlerine: İsrail oğullarının ilâhına hiçbir kuvvetin karşı koyamadığı malûmdur. dediler. Bundan sonra tabutu puthaneden çıkararak köyün bir tarafına yerleştirmişlerdi ki, bu sefer tabutun bulunduğu taraftaki ahalinin boyunları ağrımaya başladı. Onlar birbirlerinden: bu hastalığımızın sebebi nedir? diye soruşturmaya başladılar. İs-

rail esirlerinden orada bulunan bir kız: bu tabut aranızda kaldığı müddetçe bu gibi kötü hallerden kurtulamazsınız, dediğinde, onlar tabutu köylerinden çıkardılar, fakat öteki kıza da; sen yalan söyledin, dediler. Kız: sözümün doğruluğunu anlamak isterseniz, hiçbir vakit sapana koşulmamış olan ve buzağıları da yanlarında bulunan iki inek getirirsiniz, bunları bir arabaya koştuktan sonra tabutu arabaya yerleştirir, buzağıları alıkoymak suretiyle inekleri süresiniz, onlar tabutu İsrail oğullarının topraklarına götürür, sizin topraklarınızdan çıkarak İsrail oğullarının toprağına girince, boyunduruklarını kırarak tabut ile arabayı orada bıraktıktan sonra kendileri buzağılarının yanına dönerler, dedi. Onlar kızın tavsiyesine göre hareket ettiler. İnekler kızın dediği gibi onların topraklarından çıkarak İsrail oğullarının ülkesine girince, boyunduruklarını kırarak arabayı orada bıraktıktan sonra, kendiliklerinden yavruları yanına döndüler. İnekler, üzerinde tabut bulunan arabayı, İsrail oğullarının biçilmiş ekinleri bulunan yerde bırakmışlardı. İsrail oğulları bunu görünce çok korktular. Tabutun yanına yaklaşmak istiyen herkes öldü. Şemuvil onlara: meydana çıkınız, kendisinin kuvvetine güvenenler tabuta yaklaşsın, dedi. Birçokları denediği halde, beceremeyip, ancak İsrail oğullarından iki kişi tabuta yaklaşabildi. Tabutu, dul kalmış bir kadın olan annelerinin evine götürmelerine müsaade edildi. Talût hükümdar oluncaya kadar tabut o kadının evinde kaldı. Şemuvil İsrail oğullarının

iş ve idarelerini düzenledikten sonra halk ona: sen bize Tanrı yolunda düşmanlarımızla savaşacak bir hükümdar gönder, dediler. Şemuvil onlara: Tanrı sizi savaştan müstagni kıldı, dediği zaman, onlar: biz, etrafımızda bulunan kavimlerin üzerimize yürümesinden korkuyoruz, başımızda bir hükümdar bulunursa ona başvururduk, dediler. Tanrı Şemuvil'e, Talût'u İsrail oğulları için hükümdar tâyin etmesini ve ona mukaddes yağdan sürmesini emretti. Bu sırada Talût'un babasının eşekleri kaybolmuş, babası da onu bir kölesiyle birlikte hayvanlarını aramaya göndermişti. Onlar Şemuvil'in yanına gelerek, eşeklerini görüp görmediğini sordular. Şemuvil ona: Tanrı seni İsrail oğullarına hükümdar olarak seçti, dediğinde, o beni mi? diye sordu. Şemuvil: evet seni, diye cevap verdi. Talût: benim mensup olduğum boyun İsrail oğullarının aşağı boylarından olduğunu biliyor musun? dediği zaman, peygamber: evet, dedi. Uruğumun, İsrail oğullarının dun derecedeki bir batından olduğunu biliyor musun? dediğinde, peygamber yine: evet, diye cevap verdi. Talût: benim ailem, İsrail oğullarının en aşağı derecedeki bir ailesidir, bunu da biliyor musun? diye sorduğu zaman, peygamber: evet, biliyorum, dedi. Talût: Tanrının beni İsrail oğullarına hükümdar seçmesinin işareti nedir? deyince, peygamber: bunun işareti, evine döndüğün zaman babanın eşeklerini bulmuş olmasıdır, falan yere vardığın zaman sana ilham gelir, dedi ve Talût'a mukaddes yağdan sürdü. Bundan

sonra Şemuvil İsrail oğullarına: Tanrı size hükümdar olarak Talût'u seçti, dediğinde, onlar: biz hükümdarlığa ondan daha ziyade müstanakız, o servet sahibi bir adam değildir ki, nasıl hükümdar olabilir? diye karşılık verdiler. Peygamber: Tanrı onu sizden daha meziyetli kıldı, ona geniş bilgi ve iri vücut verdi, dedi. Şimdi tekrar Süddî'nin rivayetine gelelim: İsrail oğulları Calût'un ordusiyle karşılaşmak üzere yola çıkarken: ey Rabbimiz, bize çok sabır ver, diye dua ettiler. Davud peygamberin babası da, on üç oğlu ile birlikte ırmağı geçenler arasında bulunuyordu. Kardeşlerinin en küçüğü olan Davud bir gün babasının yanına gelerek: ey babacığım, ben atma aletimle nereye atarsam o şeyi yere seriyorum, dediğinde, babası: ey oğlum, Tanrı onu senin geçinme aletin yapmıştır, dedi. (Başka bir zaman) yine babasına gelerek: ey babacığım, dağa gitmiştim, çökmüş bir arslana rasladım, üzerine binerek iki kulağından yakaladım, kendisinden hiç de korkmadım, dediğinde, babası: sevin, bu hayırlı bir işarettir, Tanrı sana ihsanlarda bulunacaktır, diye cevap verdi. Davud diğer bir defasında babasına: dağlarda dolaşırken tesbih okuduğum zaman, bütün dağlar da benimle birlikte tespih okudular, deyince, babası: sevin, bu senin hakkında hayırlı bir işarettir, Tanrı bu hayırlı (şeyleri) sana vermiştir, dedi. Davud bir çoban olup, babasına ve kardeşlerine yiyecek taşırdı. Peygambere, içinde yağ bulunan bir boynuzla demirden yapılma bir fırın vermişti. Peygamber

bunları Talût'a göndererek: Calût'u öldürecek adam bu boynuzu başı üzerine koyduğunda, içindeki yağ kaynayacak, sonra yağı sürünecek, fakat yüzüne akmayacak, bu boynuz onun başı üzerinde bir taç şeklini alacaktır, dedi. (O zamana kadar zayıf vücutlu olan Davud) fırına girdiğinde, vücudu fırının içini dolduverdi. Talût bununla İsrail oğullarını sınadı, çünkü onlardan kimse kendisinin hükümdarlığını kabul etmiyordu. Savaş sona erdikten sonra Talut Davud'un babasına: senin, bu gördüklerimizden başka oğulların yok mu? dediği zaman, babaları: var, o bize yemek getiriyor, diye cevap verdi. Davud, Talût'un yanına giderken yolda rasladığı üç taş dile gelerek: yanına al da, bizimle vurarak Calût'u öldürürsün, dediler. Süddî, Davud'un bu taşları alarak ok çantasına koymuş olduğunu söyler. Talût: Calût'u öldürene kızımı vererek, devletin idaresini onun eline teslim edeceğim, diye vadetmişti. Davud geldikten sonra, boynuzu başına koydukları vakit yağ kaynamaya başladı, yağı sürünerek fırına girince vücudu fırının içini doldurdu. Halbuki o esnada hastalıklı ve sarı benizli bir kişi idi. Davud'dan önce bunun içine kim girdiyse, fırın çalkalanır, uğuldardı, (fakat) Davud girince, daraldı. Davud harekete geçerek Calût'un üzerine yürüdü. Calût insanların en iri gövdeli, en kuvvetli ve en bahadırı idi. Davud'a baktığı zaman, Calût'un kalbinde korku doğdu ve ona: ey delikanlı, geriye dön, sana acıyorum, seni öldüreceğim, dedi. Davud: hayır, ben seni öldüreceğim, de-

dikten sonra öteki taşları çantasından çıkararak Calût'a karşı fırlatmak üzere aletin içine yerleştirdi. Bunları teker teker yerleştirirken atalarından birinin adını anarak: (birincisini) babam İbrahim namına, ikincisini babam İshak namına, üçüncüsünü atam İsrail namına atacağım, diyordu. Davud bundan sonra aleti işletmeye başladı, konulmuş taşlar tek bir parça haline gelerek, Calût'un üzerine fırlatıldı. Taş onun iki gözü arasına saplanarak ve kafasını delerek öldürdü. Yalnız Calût'u öldürmekle kalmayıp, onun askerleri arasında dolaşarak isabet ettiği her askeri öldürmekte de devam etti. Bunun üzerine Calût'un ordusu bozguna uğrıyarak ricat etti. Davud'un Calût'u öldürmesi üzerine Talût vadini yerine getirerek kızını ona verdi ve devletin idaresini de onun eline teslim etti. Halk Davud'a meyledip onu sevdiler. Talût ise halkın Davud'u sevmesini çekemedi ve ona kın bağlıyarak öldürmek istedi. Davud bunu anlıyarak ihtiyat tedbirleri aldı, bir şarap tulumuna kendi elbiselerini giydirerek yerleştirdikten sonra (kendisi başka bir yerde yattı). Talût, Davud'un yatak odasına girerek rakı tulumuna kılıçla vurdu, tulumdaki şarap aktı, bir damlası da Talût'un ağzına girdi. Talût: Tanrı Davud'u yarlıgasın, ne kadar da çok şarap içiyormuş, dedi. Bu hâdiseden bir gün sonra Davud, uyumakta olan Talût'un odasına girerek başucuna iki, ayak ucuna iki, sağ ve soluna da ikişer ok koyduktan sonra çekilip gitti. Talût uyandıktan sonra okları gördü ve Davud tarafından konduğunu an-

lıyarak: Tanrı Davud'u esirgesin, o benden daha hayırlı bir kimse imiş, ben imkân bulduğum zaman onu öldürürdüm (yani o diyerek şarap tulumunu parçalardım), halbuki o, öldürmek imkânını bulduğu halde, yine öldürmemiş, dedi. (Bir gün) Talût atına binerek sahraya gezmeye çıktığı zaman, Davud'un sahrada dolaşmakta olduğunu gördü ve: bugün onu öldüreceğim, dedi. Davud bir şeyden korktuğu zaman, onun arkasından kimse yetişemezdi. Talût onu takip etmek üzere atını koşturdu, Davud, yetişir korkusiyle daha süratli koşmaya başladı ve bir mağaraya sığındı. Tanrı örümceğe, mağaranın ağzında kendisi için bir yuva kurmasını ilham etti. Mağaranın ağzına gelen Talût kurulan örümcek ağını ve yuvasını görünce: Davud buraya girmiş olsaydı, örümceğin ağını bozmuş olurdu, diye düşünerek çekilip gitti. Bilginler, Talût'un Davud'a karşı olan bu muamelesinden müteessir olarak onun aleyhinde sözler söylemeye ve kendisini tenkide başladılar. Talût ise, Davud'a kötü muamelede bulunmaktan kendisini alıkoymak istiyenleri öldürüyordu. Tanrı onu, bilginleri öldürmeye isteklendirdi. O, fırsatı düştükçe İsrail oğullarından olan bilginleri öldürmeye başladı. Tanrının ismi âzam'ını bilen bir kadına sıra geldiğinde, Talût cellâdına onu öldürmek için emir verdiyse de, cellât ona acıyarak: bir gün bilgisine muhtaç oluruz, diye kendisini sağ bıraktı. Fakat sonra Talût'un kalbinde günahlarından pişman olmak duygusu doğdu, yaptıklarına

pişman olarak ağlamaya başladı. O derecede çok ağladı ki, insanlar ona acıdılar.

O her gece mezarlığa giderek ağlar: tövbelerimin kabul edileceğini bilen varsa, Allah aşkına bana haber versin, diye seslenirdi. Böylece çok seslenince mezarlardan biri ona: ey Talût, bizi öldürmekle kanaat etmeyip mezarımız başında da bize eziyet ediyorsun, dedi. Bunun üzerine onun ağlaması ve kaygusu daha ziyade fazlalaştı. Cellâdı ona acıyarak kendisiyle konuştu ve: ne oluyorsun? diye sordu. O: yeryüzünde benim tövbemin kabul edilip edilmiyeceğini bilen bir bilginden haberin var mı? dedi. Cellât ona: senin gibilerin hali, akşamleyin bir köye indiği vakit horozların ötüşünü uğursuz sayarak bütün horozları kestiren ve uykuya dalarken de: beni horozlar öttüğü vakit kaldırınız, diye emir veren kimsenin haline benzer, çünkü ona: köyde bir horoz bırakmadın ki, ötsün diye cevap vermişlerdir. Sen de İsrail oğulları arasında bir bilgin bırakmadın ki, tövbenin kabul edilip edilmiyeceği hakkındaki sualine cevap versin, dedi. Bunun üzerine Talût'un kaygısı ve ağlaması çok arttı, cellât onun vaziyetinde bir ciddiyet görünce: sana bir bilgin gösterirdim ama, onu öldürmenden korkuyorum, dediği zaman, Talût: öldürmiyeceğim, diye cevap verdi. Cellât ondan söz aldıktan sonra, sağ bıraktığı bilgin kadının kendi evinde saklanmış olduğunu söyledi. Talût: sen beni onun yanına götür, ben ondan tövbemin kabul edilip edilmiyeceğini soracağım, dedi. Bir evde Tanrının ismi azâmını bilen bir erkek varsa, öleceği

zaman o ismı kadınlarına öğretirdi. Cellât: bilgin kadın seni görürse korkarak bayılır, diyerek Talut'u kapı arkasında bıraktı ve kendisi evine kadının yanına girerek: seni ölümden kurtararak evimde saklamış olmakla, sana karşı dünyada minnet ve nimeti büyük olan kimse ben değil miyim? dediği zaman, kadın: evet sözlerin doğrudur, dedi. Cellât: benim senden bir ricam var, Talût senden tövbesinin makbul olup olmayacağını soruyor, dedi. Kadın: Tanrı adına and içerek söylüyorum ki, Talût'un tövbesinin kabul edilip edilmiyeceğini bilmiyorum, dedikten sonra cellâttan: peygamberlerden birinin mezarını biliyor musunuz? diye sordu. Ona, peygamber Yuşa'a bin Nun'un mezarını tarif ettiler. Kadın, yanında Talût ile cellât bulunduğu halde, Yuşa'a'nın mezarı başına geldi. Bilgin kadının duası üzerine Yuşa'a başı üzerindeki toz toprakları silerek mezarından çıktı. Her üçü de Yuşa'a'nın yüzüne bakınca onlara: size ne oldu, kıyamet koptu sandım, dedi. Kadın: hayır kıyamet kopmadı, ancak Talût senden tövbesinin kabul edilip edilmiyeceğini soruyor, deyince, Yuşa'a: tövbesinin kabul edileceğini kesin olarak bilmiyorum, fakat kendisi hükümdarlığından vazgeçip önünde oğulları olduğu halde, Tanrı rızası için savaşarak oğullariyle birlikte öldüğü takdirde (belki) kabul edilebilir, diye cevap verdi ve ölü halde kabrine döndü, Talût, eskisinden daha kederli bir vaziyette mezarın başından ayrıldı. çünkü, oğullarının buna yanaşmamasından

korkuyordu. Bu sefer Talût o kadar çok ağladı ki, kirpikleri dökülerek vücudu kurudu. Sayıları on üç olan oğulları onun yanına gelerek konuştular ve halini sordular. Talut onlara, tövbesinin ne gibi şartlar altında kabul edileceği hususunda Yuşa'a tarafından söylenen sözleri anlattı, onlardan, kendisiyle birlikte düşmana karşı savaşmalarını rica etti. Oğullarını silâhlandırdıktan sonra birlikte düşmana karşı yürüdüler ve babalarının önünde bulundukları halde düşmana karşı çarpışarak hepsi de öldürüldüler. Bundan sonra babaları Talût da düşman üzerine yürüyerek öldürüldü. Yerine Davud hükümdar oldu ve Tanrı tarafından peygamber olarak seçildi. Yüce Tanrı bunu kitabında: «Yaradan, Davud'a hükümdarlık ve hikmet verdi» ayetinde hikâye etmektedir. Rivayete göre hikmetten maksat peygamberliktir. Davud, Şem'un'un yerine peygamber olmuştur. Talût'un adı Süryanicede: Şavil bin Kays bin Aviyal bin Zirar bin Bahret bin Efyeh bin İşi bin Bünyâmin bin Yakub bin Ishak bin İmrahim'dir. İbn İshak'a göre Talût'un tövbesi hakkında mezardan çıkarak haber veren Elyasa bin Abtub'dur. Bize bu haberi Ibn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş. o, İshak'tan nakleder. Tevrat ehillerine göre Talût'un idaresi, hükümdar olarak seçilmesinden ölümüne kadar kırk yıl sürmüştür.

Davud bin İşi hakkındaki haberler.

Onun (şeceresi): İbn Ubed bin Bagız bin Salamon bin Nahşun bin Ammi Nadib bin Ram bin Hasrun bin Fars bin Yahuza bin Yakub bin İshak bin İbrahim'dir (A. m.).

Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o, İbn İshak'tan, o da ilim mensuplarının bazılarından, Davud'un kısa boylu, gök ve mavi çehreli, az tüylü, saf ve temiz kalpli bir zat olduğunu nakleder. Bize Yunus bin Abdul'âlâ söyledi, ona ve arkadaşlarına İbn Vehb söylemiş,o,İbn Zeyd'den naklederek «Ölümden korkarak yurtlarını terkeden binlerce kişinin halini görmedin mi?» ayetini okuduktan sonra, şunları söylemiş olduğunu rivayet eder: yüce Tanrı vahyi yoliyle o kavmin peygamberlerine, falân kimsenin oğullarından birinin eliyle Tanrı'nın Calût'u öldüreceğini bildirmişti. Peygambere Calût'u öldürecek kimse tavsif edilirken yukarda adı geçen boynuzun başı üzerine konmasiyle bunun içindeki suyun kaynatıp taşacağı zikredilmişti. Peygamber, çocukların babası yanına gelerek: bana Calût'un senin oğullarından biri tarafından öldürüleceği vahyedildi, dedi. Babaları: peki, ey Tanrı peygamberi, diye cevap verdikten sonra ona iki oğlunu takdim etti. Bunlar, sırık gibi iri yarı insanlardı. Aralarından biri, gövdesinin iriliği ve bahadırlığı ile bilhassa temayüz ediyordu. Peygamber, öteki boynuzu bir bir onların başları üzerine koyarak denemeye

başladı. Öteki iri gövdelisini çağırarak boynuzu başı üzerine koymak suretiyle tekrar yokladı. Fakat Tanrı ona, insanları görünüş ve vücutlariyle meziyetli kılmayıp, kalplerinin iyiliği ve temizliğiyle başkalarından ayırdığını vahyetti. Peygamber: ey Rabbim, bundan başka oğulları olmadığını söylüyor, dediği zaman, ona vahyi yoliyle babalarının yalan söylediği bildirildi. Bunun üzerine Peygamber onlara: Rabbim senin sözünü yalanlıyor, senin bunlardan başka daha bir oğlun olacak, dedi. Babaları: ey Tanrı elçisi, doğrudur, benim bunlardan başka da bir oğlum var, fakat kısa boylu olduğu için halkın gözüne göstermekten utanarak onu koyunlarımı otlatmaya gönderdim, diye cevap verdi. Peygamber: o oğlun nerede? diye sorunca: falân dağın falân yerindedir, diye oğlunun bulunduğu yeri tarif etti, Peygamber onu aramak üzere yola çıkınca gideceği yerde koyunları ikişer ikişer dereden geçirmekte oldudunu gördü. Peygamber bu vaziyet karşısında: (aradığım kimse) şüphesiz bu olacaktır, hayvanları esirgeyen kimsenin insanlara daha şefkatli olacağı muhakkaktır, dedi. Boynuzu onun başı üzerine koyduğunda, içindeki sular akmaya başladı.

Bana Müsenna söyledi, ona ve arkadaşlarına İshak onlara İsmail bin Abdulkerim, ona da Abdüssamet bin Makil söylemiş, o Vehb bin Münebbih'ten şunu rivayet eder: İsrail devletinin başına Talût geçtikten sonra ,Tanrı onların peygamberlerinden birine: sen git de Talût'a söyle,

Medyen halkı üzerine yürüsün ve onlardan hiçbirini sağ bırakmasın, ben onu Medyen halkına üstün kılacağım, dedi. Talût, onların hepsini öldürdü, yalnız hükümdarlarını sağ bırakarak hayvanlariyle birlikte ganimet malı olarak alıp götürdü, Tanrı Şemuvil'e: sen Talût'un bu haline şaşmıyor musun? O, benim emrime aykırı hareket ederek (Medyen) hükümdarını esir etti, hayvanlarını sürüp götürdü, sen Talût'la görüşerek hükümdarlığı onun sülâlesinden alacağımı söyle, bundan sonra kıyamete kadar onun neslinden hükümdar gelmiyecektir, ben ancak kendime itaat edenleri sayar, emrime aykırı hareket edenleri zelil ederim, diye vahyetti. Peygamber Talût'un yanına giderek: emre aykırı hareketle niçin onların hükümdarlarını esir ettin ve hayvanlarını alıp götürdün? diye sorduğu zaman, Talût: Ben onların hayvanlarını Tanrıya kurban etmek için alıp götürdüm, diye cevap verdi. Şemuvil ona: Rabbin, devleti senin sülâlenden aldı, devletin idaresi, kıyamete kadar senin sülâlenden olanların eline geçmiyecektir, diye ona ilâhi emri tebliğ etti. Sonra Tanrı Şemuvil'e vahyi yoliyle: İşi'nin yanına gidip oğullarını gözünün önünden geçirmesini emret, dedi, peygamber de İşi'ye giderek ona emri anlattı ve oğullarını önünden geçirmesini emretti. İşi, (önce) en büyük oğlunu çağırdı, peygamber, büyük gövdeli ve güzel endamlı olan bu çocuğu beğenerek: Tanrıya hamdolsun ki, kullarının halini pek iyi biliyor, dedi. Bunun üzerine Tanrı peygambere: senin gözün

ancak açık olan üyeleri görüyor, bense insanların kalblerinde sakladıklarını da biliyorum, diye hitab etti. Peygamber: bu oğlundan başka bana gösterecek çocukların yok mu? dediğinde, babaları ona altı oğlunu daha takdim etti. Peygamber (herbirini sınadıktan sonra) bu değil, bana başka oğulların göster, diyordu. Babaları bu çocukları takdim ettikten sonra, peygamber başka oğlun var mı? diye sordu. Babaları: kırmızı ciltli ve kırmızı tüylü bir oğlum daha var, koyunlarıma çobanlık ediyor, diye cevap verdi. Peygamber: birini göndererek onu da çağırt, dedi. Kırmızı ciltli ve kırmızı tüylü genç geldi. Bu Davud idi. Peygamber onu mukaddes yağla yağladıktan sonra babalarına: sen bu çocuğu sakla, Talût görürse, onu öldürecektir, dedi. Bu sırada Calût, kavminin başında olduğu halde İsrail oğullarının üzerine yürüyerek ordugâhını kurmuştu. Bunun üzerine Talût da İsrail oğullariyle birlikte (ona karşı) ilerledi. Her iki taraf da çarpışmak üzere hazırlıklarını gördü. Calût, Talût'a elçi yollıyarak: kavmim sizlerle savaşarak birbirlerini öldürmesinler, sen ya bizzat kendin meydana çık da ikimiz karşılaşalım, yahut birini çıkar da o benimle karşılaşsın, seni öldürürsem ben hükümdar olurum, beni öldürürsen, sen hükümdar olursun, diye haber gönderdi. Bunun üzerine Talût bir münadi vasıtasiyle: Calût'la karşılaşmak üzere meydana çıkacak kimse var mı? diye ilân ettirdi. Bundan sonra Talût'la Calût kıssası sonuna kadar hikâye edilerek, Talût'un vadini yerine getirmesi anlatılmaktadır.

Ebu Ca'fer Taberî diyor ki: bu haber, Davud'un hükümdarlığının, Calût'u öldürmesinden ve Talût'un Davud'u öldürmeye teşebbüs etmesinden önce olduğunu göstermektedir. Haberlerini naklettiğimiz diğer bilginler ise, Davud'un ancak Talût ile oğulları öldürüldükten sonra hükümdar olduğunu söylerler. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına İbn İshak'tan naklen Seleme şunu söylemiştir: bazı ilim mensuplarının Vehb bin Münebbih'ten rivayet ettiklerine göre, Davud Calût'u öldürerek ordusunu dağıttıktan sonra Talût'u hal'etmiştir, halk Davud'a itaat etmiş ve Talût'un adı bile işitilmez olmuştur. Vehb sözüne devam ederek şöyle diyor: İsrail oğulları Davud'un etrafında toplandıktan sonra yüce Tanrı ona Zebur'u indirdi. Ona demircilik sanatını ve demirden aletler yapmayı öğretti. Sonra dağlarla kuşlara, kendisini bütün eksikliklerden tenzih edip Davud'la birlikte tesbih okumalarını ilham etti. Tanrı, mahlûklarından hiç kimseye Davud'unki kadar güzel ses vermemiştir. O Zebur'u okuduğu zaman vahşi hayvanlar sesinin güzelliğine kapılarak elle tutulacak derecede insanlara sokulur ve böylece mest olarak dinlerlerdi. Şeytanlar, ney, kaval, zil ve kopuzu ancak Davud'un sesini taklit ederek meydana getirmişlerdir. O, çok çalışkan, kendisini ibadete veren ve çok ağlıyan bir zattı. Yüce Tanrı onu, peygamberine şu ayetinde tavsif etmiştir: «Biz dağları ona teshir ettik, dağlar, sabah akşam onunla birlikte Tanrıyı bütün eksikliklerden tenzih ve takdis ederlerdi, kuşları

da ona musahhar eyledik, kuşlar onun yanında toplanarak birlikte tesbih okur, hep ona tabi olurlardı» (S. 18-19). Tanrı bu ayetinde onun bu gibi kuvvetlere sahip olduğunu anlatır. Bize Bişr bin Mu'az söyledi, ona Yezid, ona da Sa'id söylemiş, o Katade'den: «Ey Muhammed, sen bizim kulumuz Davud'u hatırla, o, kuvvet sahibi ve çok tövbe eden bir zattı» ayetini açıklarken şunları söylediğini rivayet eder: ona, ibadet etmek üzere dayanıklı bir kuvvet ve İslâmiyeti anlamak hususunda derin bir bilgi verilmişti. Bize söylediklerine göre Davud geceleri ibadetle ve yılın yarısını da oruç tutmakla geçirirdi. Rivayete göre, gece ve gündüz ona dört bin kişi bekçilik ederdi. Bana Muhammed bin Hüseyin söyledi, ona ve arkadaşlarına Ahmed bin Mufazzal, onlara da Esbat söylemiş, o, Süddî'den: «Biz onun hükümdarlığını muhkem kıldık» ayetini açıklarken: onu gece gündüz dört bin asker muhafaza ederdi, diye söylediğini rivayet eder. Rivayete göre bir gün Davud, ataları İbrahim, İshak ve Yakub'a verilen şeref ve derecelerin kendisine de verilmesini arzu ederek, Tanrıdan onlar gibi kendisini imtihan etmesini istemişti. Bana Muhammed bin Hüseyin söyledi ona ve arkadaşlarına Ahmed bin Mufazzal, onlara da Esbat söylemiş, o, Süddî'den şunu nakleder: Davud vaktini üçe ayırmış olup, bir gün halkın işlerini görür, kadılık eder, ikinci gün halvete giderek Rabbisine dua eyler, üçüncü günü de kadınlarına ayırırdı. Onun doksan dokuz karısı var-

dı. O, okuduğu kitaplarda İbrahim, İshak ve Yakub'un fazilet ve meziyetlerine dair haberlere rasladı ve kitaplardan bu bilgileri edindikten sonra Tanrıya: ey Rabbim, benden önce yaşamış olan atalarımın, fazilet ve iyiliği başkalarına bırakmamış olduklarını görüyorum. bana da onlara bağışlamış olduğun fazilet ve meziyetlerden ver, diye yalvardı. Tanrı ona vahyi yoliyle: ataların, senin katlanmadığın belâlara katlanmışlardı, İbrahim, oğlunu kurban etmek durumuna düştü, İshak, gözlerini kaybetmekle, Yakub, oğlu Yusuf için kaygı ve hasret çekmekle imtihan edildi, halbuki sen bunlardan hiçbiriyle denenmedin, diye bildirdi. Davud, kendisine bu vahiy geldikten sonra: beni de onlara musallat ettiğin belâlara benzer bir şeyle sına da, onlara lûtfettiğin şeref ve faziletleri ihsan et, dedi. Bunun üzerine Tanrı ona arzusunun yerine getirileceğini bildirdi. Tanrının arzu ettiği kadar müddet geçtikten sonra, (bir gün) şeytan altın güvercin şekline girerek, namaz kılarken Davud'un iki ayağı arasına kondu. Davud onu yakalamak üzere elini uzattığı zaman, güvercin yana çekildi. Davud onu takip etti, güvercin uzaklaşarak bir pencreeye kondu. Davud: yakalamak üzere pencereye geldiğinde güvercin uçtu. Güvercinin nereye konduğunu anlamak ve onu yakalamak maksadiyle adam göndermek üzere bakınırken, gözü, evinin damında yıkanmakta olan güzel bir kadına ilişti. Yıkanan kimse. endamı ve yaradılışı bakımından kadınların en güzeliydi. Ona bakmakla Davud

mustarip oldu. Kadın onun baktığını görünce, saçlarını sarkıtarak tenini örttü. Kadının böyle hareket etmesi, Davud'un ona olan rağbet ve arzusunu artırdı. Davud. kadının halini soruşturarak onun evli ve kocasının bir sınırda askerlik hizmetinde olduğunu öğrendi. Davud bu haberi aldıktan sonra, sınırdaki komutanına, kadının kocası olan Orya'nın falân yerdeki falân düşmana karşı gönderilmesini emretti. Komutan emri yerine getirdi. Orya, orasını fethettikten sonra geri döndü. Davud bundan sonra Orya'nın ötekisinden daha kuvvetli düşmana karşı gönderilmesini emretti. Orya, (yine) zafer kazanarak geri döndü ve durum komutan tarafından Davud'a bildirildi. Davud bu sefer Orya'nın başka bir düşmana karşı gönderilmesini emretti. Bu defasında Orya öldürüldü. Davud da onun karısiyle evlendi. Davud'un onunla zifaf olmasından bir müddet geçtikten sonra, Tanrı ona insan şeklinde iki melek gönderdi. Melekler Davud'un yanına girmek talebinde bulundularsa da, o günü ibadet için ayırmış olduğundan, bekçi melekleri Davud'un yanına sokmadılar. Fakat onlar mihrabın duvarına tırmanarak Davud'un yanına girdiler. Namaz kılan Davud bunu duymadı. Sonra yanlarına oturduklarını görünce korktu. Melekler ona: korkma, biz birbirimizden dâvacıyız, birimiz diğerimize zulmetti, sen bize adaletle hükmederek doğru yolu göster, dediler. Davud: bana aranızdaki nizaın neden ibaret olduğunu anlatınız, deyince, biri şöyle hikâye

etti: Bu benim kardeşimdir, onun doksan dokuz koyunu, benim ise ancak bir koyunum var, (böyle olduğu halde): onu da bana ver, diyerek elindeki tek koyunu zorla aldı, dedi. Davud ötekisinden müdafaada bulunmasını isteyince, o: kardeşim doğru söylüyor, koyunlarımın sayısını yüze doldurmak maksadiyle zorla onunkini de çekip aldım, diye cevap verdi. Davud o halde sana başkasının hakkına tecavüze müsaade edemeyiz, dediğinde melek: sen bunu yapmak kudretinde değilsin, diye mukabele etti. Davud: koyunu iade etmezsen, senin şu şu yerlerine vururuz, dedi. Süddî, şu şu tâbirini, «burun ve alın» diye açıklamaktadırlar. Davud'un bu hükümnden sonra melek: ey Davud, sen kendin şu şu yerlerine vurulmaya müstahaksın; senin doksan dokuz karın, Orya'nın ise ancak bir eşi vardı. (Böyle olduğu halde) onu defalarca ölüm tehlikesine maruz bırakarak nihayet ölümüne sebep oldun, sonra da karısiyle evlendin, dedi. Bundan sonra Davud etrafına bakındı, fakat bir şey göremedi, katlandığı günahı ve imtihan edildiğini anladı. Secde ederek yere kapandı, ağladı, gözyaşları döktüğü halde, kırk gün secdeden başını kaldırmadı. Bu kırk gün içinde kaçınılmaz bir ihtiyacı olmadıkça secde yerinden kalkmaz, ihtiyacını ödedikten sonra, tekrar secdeye kapanır ve ağlamaya başlardı. O kadar çok ağladı ki, iki gözünden akan yaşlardan, secde ettiği yerde otlar bitti. Yüce Tanrı ona kırk gün sonra vahiy yoliyle: ey Davud, başını secde yerinden kaldır, ben seni

yarlıgadım, diye hitap etti. Davud: sen âdil bir hâkimsin, kimseye zulmetmezsin, Orya kıyamet gününde başını sağ eline aldığı ve damarlarından kanlar aktığı halde, arışının önüne gelerek: ey Rabbim, bu adamdan sor, o beni hangi sebeple öldürmüştür, diye hakkını dâva ettiği vakit, senin beni yarlıgamış olduğunu nasıl anlayabilirim? diye sordu. Tanrı ona vahyi yoliyle: böyle bir hal vukuunda. Orya'yı huzuruna çağırarak ondan bu hakkını bağışlamasını isterim, o sana bu hakkını bağışlar, ben de karşılık olarak ona cennet sevabını veririm, diye hitap etti. Bunun üzerine Davud: şimdi beni yarlıgamış olduğunu anladım, dedi ve bu hâdiseden sonra Rabbisinden utanarak ölünceye kadar gözünü tam açmış olduğu halde (başını kaldırıp) göğe bakmadı.

Bana Ali bin Sehl söyledi, ona ve arkadaşlarına Velid bin Müslim söylemiş, o, Yezid bin Abdülkerim bin Cabir'den, o da Ata Horasanî'den şunu rivayet eder: Davud, duçar olduğu bu günahı unutmamak için avucunun içerisine yazmıştı, bu yazı gözüne iliştikçe onun eli titrer vücudu sallanırdı. Rivayete göre Davud'un bu mihnet ve belâya katlanması, nefsinin ona hiçbir gün günaha katlanmadan yaşayacağını telkin etmesinden ileri gelmişti. İşte o gün, duçar olduğu bu suçu işlemişti. Bu haberi nakledenler şunlardır:

Bize Bişr söyledi, ona ve arkadaşlarına Yezid, onlara da Sa'id söylemiş, o, Matar'dan, o da Hasan'dan şunu rivayet eder: Davud, vaktini

dörde ayırmıştı. Bu günlerden biri karılariyle buluşmaya, biri ibadete, biri İsrail oğulları arasındaki nizalara bakmaya, dördüncü gün de İsrail oğullarına vaiz ve nasihatlerde bulunmaya tahsis edilmişti. O gün İsrail oğulları da ona ihtar ve tavsiyelerde bulunur, Davud onları, onlar da Davud'u ağlatırlardı. İsrail oğullariyle sohbete tahsis edilen bir gün onlar: insan için hiç de günaha katlanmadan bir gün geçirebilecek zaman gelir mi acaba? diye konuştular. Davud kendi kendine: ben hiç de günaha katlanmadan bir gün geçirebilirim, diye düşündü ve bunu kalbinde sakladı. İbadete ayırdığı gün kapılarını kapatarak, bekçilerine yanına kimseyi sokmamalarını emretti ve Tevrat'ı okumaya koyuldu. Okurken, çok güzel ve her çeşit renklerle süslü altın bir güvercin onun yanına sokuldu ve eline kondu. Davud yakalamak niyetiyle elini uzattığı zaman, güvercin Davud'un yakalayamıyacağı bir yere kondu, Davud yaklaştıkça güvercin ondan uzaklaşıyor, Davud onu takip ediyordu. Bu sırada Davud'un gözü yıkanmakta olan bir kadına ilişti. Kadının endamı ve güzelliği hoşuna gitti. Kadın, Davud'un yere akseden gölgesini farkedince saçlarını vücudunun üzerine sarkıttı. Kadının bu hareketi, onun daha ziyade hoşuna gitti. Davud, kadının kocasını askeriyle bir yere göndermişti. Sonra ona falan yere gitmesini emrederek mektup yazdı. Oraya giden kimse sağ salim dönmezdi. Kadının kocası oraya gitti ve öldürüldü. Davud, askerin dul karısına talip olarak onunla evlendi.

Katade: bize söylediklerine göre bu kadın Süleyman'ın annesidir, diyor. Davud mihrapta ibadet ederken, bir gün iki melek onun duvarlarına tırmanarak yanına girdiler. Halbuki hısımları umumiyetle kapıdan girerlerdi. Melekler duvara tırmanınca Davud onlardan çok korktu. Onlar: korkma biz iki arkadaşız, birimiz diğerine zulmetmiştir, diye yukarda naklettiğimiz gibi dâvalarını açıklamışlar ve: bize adilâne hükmet zulme yanaşma demişlerdi. Dâvacı: Bu adam benim kardeşimdir, onun doksan dokuz, benim ise bir tek koyunum var, demekle, Davud'un doksan dokuz, askerin ise bir tek karısı olduğuna işaret ediyordu. Sonra dâvacı o bana zulmedip, zorla koyunumu elimden aldı, diye dâvasını açıklamıştır. Davud: o, tek koyunu talep etmekle sana haksızlık etmiş, dedi ve dâvacının kendisini kastederek söz söylediğini anlayınca secdeye kapanarak tövbe etti.

Bana Ya'kub bin İbrahim söyledi, ona ve arkadaşlarına İbn İdris söylemiştir; İdris: ben Leys'in Mücahid'den naklen şunu söylediğini işittim, der: Davud bu günaha düştükten sonra kırk gün secdeden başını kaldırmadı. gözyaşlarının tesiriyle secde yerinde başını örtecek kadar otlar bitti. Davud bundan sonra: ey Rabbim, alnım yaralandı, çok ağlamaktan yaşım tükendi, halbuki Davud'un günahından hiçbir şey eksilmedi, diye yalvardı. Bunun üzerine Davud: aç isen karnını doyuralım, hasta isen iyileştirelim, mazlumsan sana yardım edelim, nidasını işitti. Davud bunu işitince feryad edip o kadar şiddetle ağladı ki,

bunun tesiriyle yerde biten nebatlar yerlerinden koparak dağıldılar. Bundan sonra Tanrı onu affetti. Onun bu günahı yazılı olup, her zaman okur ve mafsalları birbirinden ayrılacak derecde hüngür hüngür ağlardı. Davud'a içmek üzere bir kâse getirildiğinde, o bunun üçte birini yahut yarısını bırakırdı. Kâsedeki suyu içip bitirmeden önce, gözyaşlariyle kâse dolardı. Rivayete göre Davud'un gözyaşları bütün insanların gözyaşına, Âdem'in gözyaşları da, bütün insanlarla Davud' un gözyaşlarının mecmuuna müsavi idi. Rivayete göre Davud kıyamet gününde işlediği günah avucuna yazılmış olduğu halde huzura gelecek ve: ey Rabbim, günahım, günahım, diye seslenecek, kendisinin öne sürülmesini isteyecek, öne sürüldüğünde, Tanrının affından emin olmadığı için geriye alınmasını diliyecek, fakat geriye alındığı zaman dahi kendisini emniyet içinde hissetmiyecektir.

Bana Yunus bin Abdül'âlâ söyledi, ona Vehb bin Lühey'a söylemiş, o, İbn Sahr'dan, o, Yezid Bektaşi'den, o da Enes bin Mâlik'ten şunu rivayet eder: ben, Tanrı elçisinin şu sözleri söylediğini işittim: Davud peygamber (yukarda anlatılan) kadına göz koyduktan sonra, İsrail oğullarından bir bölük askeri sefere göndermeye karar verdi ve bölüğün komutanına: falan kimse (yani kadının kocası) tabutun önünde olduğu halde, düşmana karşı gönderilsin, diye emretti. O zaman tabuttan yardım istenilir ve yardım görülürdü. Tabutun önünde bulunarak düşmanla çarpışan

kimse ya öldürülür. yahut düşman yenilerek ricat ederdi. Bu sefer kadının kocası öldürüldü (ve Davud kadınla evlendi). Bu sırada (insan kıyafetinde) gelen iki melek, aralarındaki nizaı halletmesini istiyerek ona dâvalarını anlattılar. Davud bunların kendisini kastettiklerini anladığı için hemen secdeye kapandı. Kırk gün başını secdeden kaldırmadı, o kadar çok ağladı ki göz yaşının tesiriyle büyüyen otlar başını örttü, secdenin tesiriyle alnını yaraladı. Davud secdede iken Tanrıya yalvarıyordu. Ben onun bu hareketi esnasında söylediği sözler hakkında Rekaşî'den ancak şunları zaptedebildim: (kulun) Davud'un ayakları o derecede uzaklara kaydı ki, bunun neticesinde senin affından doğu ile batı arası kadar uzaklaştı, sen onu esirgemezsen zayıf düşecek, günahını yargılamazsan, bu iş kendisinden sonra gelecek nesiller arasında konuşulacak, bir konu olacak, derdi. Kırk gün sonra Cebrail onun yanına gelerek: ey Davud, Rabbin senin suçunu yarlıgadı, dedi. Davud: ben Rabbimin, katlandığım bu günahı affetmek kudretinde olduğunu bilirim, fakat Tanrı âdil olup doğruluktan hiç ayrılmadığı için, ölümüne sebep olduğum kimse kıyamet günü onun huzuruna gelerek: ey Rabbim, ben Davud'dan kan intikamının alınmasını isterim, derse ona ne gibi bir muamelede bulunacaktır? diye söylediğinde, Cebrail: bunu Rabbimden sormalı, arzu edersen sorayım, dedi. Davud: isterim, sor, diye cevap verdi. Cebrail göğe çıkınca Davud yine secdeye kapanarak Tanrı arzu ettiği müddetçe

o vaziyette kaldı. Cebrail gökten inerek: ben meseleyi Rabbimden sordum, sana şunu söylememi emretti, dedi: Tanrı kıyamet günü seni o adamla karşılaştırarak, kanını bağışlamasını istiyecek; adam da bağışladım, diye cevap verince, Tanrı ona bunun karşılığı olmak üzere: ben sana cennette istediğin ve arzu ettiğin derece ve nimetleri verdim, diyecektir.

Kitap ehilleri, Davud'un Talût'tan sonra Orya'nın karısı yüzünden günaha girinceye kadar hükümdarlık mevkiinde kaldığını söylerler. Davud bu günaha katlandıktan sonra, tövbe ve ibadetle meşgul olmuştur. İddia edildiğine göre bundan sonra İsrail oğulları onu hakir saymışlar, İşa adlı oğlu da ona karşı harekete geçerek halkı kendisine itaate çağırmıştır. İsrail oğullarından fesatçılar ona uydular. Fakat Davud'un tövbesi kabul edildikten sonra bir kısmı tekrar ona itaat etmişlerdir. Davud âsilere ve oğlu İşaya karşı savaşarak onu bozguna uğrattı. Oğlunu arayıp bulmak üzere komutanlarından birini gönderdi, fakat onu öldürmekten sakınarak çaresini bulup esir etmesini emretti. Komutan, kaçan oğlunu bularak onu çok dallı budaklı bir ağaca sığınmaya mecbur etti. Saçı ağacın dalına takıldığı için kaçıp kurtulamadı. Komutan arkasından yetişti ve Davud'un emrine aykırı hareket ederek onu öldürdü. Davud oğlunun ölümünden müteessir olarak çok kederlendi ve komutanına darıldı. Davud zamanında bir de salgın halinde veba başgösterdi, bunun üzerine İsrail oğullariyle birlikte halen

Beyt el-Makdis'in bulunduğu yere gelerek Rablarına dua edip bu hastalığı kaldırmasını dilediler. Tanrı onların duasını kabul edince, burasını kurulacak mâbedin yeri olarak tâyin ettiler. Rivayete göre bu hâdise, Davud'un hükümdarlığının on birinci yılında cereyan etmiştir. (Fakat Davud), mâbedin binası tamamlanmadan öldü. Oğlu Süleyman'a bunu tamamlamayı ve (diğer) oğlunu öldüren komutanın da öldürülmesini vasiyet etti. Süleyman babasını defnettikten sonra komutan hakkındaki vasiyetini yerine getirdi ve mâbedin inşasını da tamamladı. Bu mâbedin yapılışı hakkında bundan başka da bir haber rivayet edilmektedır.

Bu haberi bize Muhammed bin Sehl bin Asker söyledi, ona İsmail bin Abdulkerim, ona da Abdussamed bin Ma'kil söylemiş, o, aşağıdaki şekilde Vehb bin Münebbih'ten işitmiştir: Davud, İsrail oğullarının sayımını yapmak maksadiyle uzmanlarla başkanlar gönderdi ve sayım neticesini kendilerine bildirmelerini emretti. Bundan dolayı onu azarlıyarak: Sen benim İbrahim'e olan va'dimi biliyorsun, ben ona gerek kendisini ve gerek neslinden gelenleri kutlu kılacağımı, sayılarının gökteki yıldızlar gibi sayılmayacak derecede çok olacağını bildirdiğim İsrail oğullarının sayılarını öğrenmek istedin, emrime aykırı hareket ettiğiniz için, sizi üç yıl açlığa katlandırmak, üç yıl düşmanı musallat etmek veya üç gün ölüm tesiri altında kalmak (cezalarından) birini seçiniz, dedi. Davud, İsrail

oğullariyle istişarede bulundu. Onlar: biz üç yıl açlığa veya üç yıl düşmanın musallat olmasına dayanamıyacağız, bunların ikisinden de kurtuluş yoktur. Eğer bu üçünden birini yerine getirmemiz kaçınılmaz bir şey ise, ölüm zaten onun elindedir, başkasiyle ilgisi yoktur, bundan dolayı ölümü seçelim, dediler. Vehb bin Münebbih, onların ölümü seçmesinden sonra günün bir saati içinde sayılmayacak derecede çok insanın öldüğünü zikreder. Bu kadar çok kişinin ölümü Davud'a zor gelince, bütün gönlünden Rabbisine yalvararak dua etti ve: ey Rabbim, kuzu kulağı otu yiyen benim, İsrail oğullarım, son derece ağır vaziyettedirler. Sayım yapmaya teşebbüs eden ve emir veren benim, bu işten yalnız ben sorumluyum, ey Rabbim, İsrail oğullarını affet, diye yalvardı. Tanrı onun duasını kabul ederek ölümü kaldırdı. Davud, bu sırada meleklerin ellerindeki kılıçlarını kınlarına sokarken altın merdivene basarak Es-Sahra'dan göğe çıkmakta olduklarını gördü. Bunu gören Davud: burası kutlu bir yerdir, burada bir mâbed kurulmalıdır, diye inşaata girişmek istediyse de, Tanrı ona: bu ev, kutlu bir evdir, senin ellerin kana bulaşmış olduğu için onu bina edemezsin, senden sonra Süleyman adlı oğlunu, ellerini kana bulaştırmadan hükümdar yapacağım, bu ev onun tarafından kurulacaktır, diye vahyetti. Süleyman hükümdar olduktan sonra bu kutlu evi bina ederek şereflendirdi. Tanrı elçisinden (ona salâvat ve selâmlar olsun) rivayet edilen haberlere göre

Davud yüz yıl yaşamıştır. Kitap ehillerinden bazıları ise Davud'un yetmiş yedi yıl yaşayıp kırk yıl hükümdarlık ettiğini söylerler.

Süleyman b. Davud (A. m.) hakkındaki haberler

Süleyman, babası Davud'dan sonra İsrail oğullarının başına geçti. Tanrı ona cinleri, insanları, kuşları ve rüzgârları *müsahhar* kılmıştı. Bununla birlikte ona peygamberlik de verildi. Süleyman Rabbisinden, kendisine dünyada kimseye verilmemiş ve verilmiyecek derecede büyük ve kudretli bir devlet ihsan etmesini diledi. Tanrı onun duasını kabul ederek istediğini verdi. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Muhammed bin İshak'tan naklen Seleme söylemiş, o, ilim mensuplarından birinin Vehb bin Münebbih'ten şunu naklettiğini rivayet eder: Süleyman evinden iş dairesine çıktığında kuşlar ona saygı göstererek başı üzerinde havada halkalar teşkil ederler, tahta oturuncaya kadar cin ve insanlar ayakta dururlardı. Söylendiğine göre Süleyman beyaz ciltli, iri gövdeli, nur saçan yüzlü bir zat olup, tüy ve kılları çoktu. Beyaz elbise giyer, olgunluk çağına geldiğinde, babası Davud'un zamanında bile onunla devlet işleri hakkında istişarede bulunurdu. Tanrının kitabında hikâye edildiği gibi, bir kavmin koyunları tarafından tahrip edilen bir ekin tarlasiyle ilgili meselede hüküm vermek hususunda yaptığı müşavere bu cümledendir. Tanrı bunu şu ayetinde anlatır:

«Bir kavmin koyunları tarafından tahrip edilmiş olan ekin tarlasiyle ilgili meselede hüküm veren Davud ile Süleyman'ı yadet. Onların hükümlerine biz tanıktık. Süleyman'a icabeden hükmü anlattık ve öğrettik, her ikisini de hikmet, ilim ve derin anlayış verdik» (Enbiya: 78-79). Bize Ebu Küreyb ile Harun bin İdris Asamm söyledi, onların her ikisi de Muharibî'den, o, Eş'as'tan, o, İbn İshak'tan, o da Mürre yoliyle İbn Me'sud'dan şunu rivayet eder: İbn Mes'ud «Bir kavmin koyunları tarafından tahrip edilmiş olan ekin tarlasiyle ilgili meselede hüküm veren Davud ile Süleyman'ı yadet...» ayetini açıklarken şöyle demiştir: Tarladan maksat bağ olup, koyunlar buradaki üzüm çubuklarının salkımlarını tahrip etmişlerdi. Davud, bağı çiğniyen koyunların bağ sahibine verilmesine hükmetmişti. Süleyman bu hususta başka fikirde olup babasına: ey Tanrı peygamberi bu hükmün uygun değildir, koyunları üzüm çubukları eski haline gelinceye kadar bağ sahibinin istifadesine vermen icabeder, bağ eski haline geldikten sonra, koyunlar sahibine iade olunur, dedi. Ayetteki: «Biz Süleyman'a icabeden hükmü anlattık...» cümlesinin mâna ve tefsiri işte budur. Süleyman gazaya düşkün olup, âdeta gazasız vakit geçirmiyordu. Yeryüzünün neresinde bir hükümdar bulunduğunu işitse, onu yenerek kendisine itaat ettirirdi.

Bize İbn Humeyd söyledi, o, Seleme yoluyla İbn İshak'tan şunu nakleder: Süleyman bir gazaya gitmek istediği zaman emriyle tahtadan bir döşeme yapılarak tahtı bunun üzerine yer-

leştirilir, bundan başka askerler, hayvanlar ve tekmil savaş aletleri de bunun üzerine yüklenir, böylece bütün gereken nesneler alındıktan sonra Süleyman şiddetle esen rüzgâra emreder, rüzgâr bu tahta döşemenin altına girerek kaldırıp götürür, yerden yükseldikten sonra, Süleyman rüzgâra (döşemeyi) hafif ve tatlı bir şekilde götürmesini emrederdi. Bu rüzgâr sabahtan öğleye kadar bir aylık yol alırdı ki, Tanrı bunu şu ayetinde hikâye eder: «Biz şiddetle esen rüzgârı Süleyman'ın emrine verdik, o, hafif ve tatlı bir şekilde onun arzu ettiği yere doğru esiyordu»; «Biz Süleyman'ın emrine, sabah ve akşam yürüyüşleri birer aylık yol alan rüzgârı verdik». İbn İshak diyor ki: Bana Dicle kenarında bir yerde ya Süleyman'ın askeri, ya cin, veya insanlardan olan biri tarafından yazılan bir kitâbe bulunduğunu söylediler. Bu yazıtta: Biz buraya indik, hiçbir şey bina etmedik, fakat bina edilmiş şekilde bulduk. İstahr'dan sabahleyin hareket etmiştik, buradan akşama kalkarak geceyi Şam'da geçireceğiz, gibi cümleler yazılı imiş. Bana söylediklerine göre, alıp tatlı ve yumuşak bir şekilde esen rüzgâr onları götürür ve istedikleri yere indirirdi. Onun esmesi o derece lâtif ve yumuşaktı ki, Süleyman'ın ordusu bir tarladan geçerken. orada bulunan ekinler bile kımıldamazdı. Bize Kasım bin Hasan söyledi, ona Hüseyin, ona da Haccac söylemiş, o, Ebu Ma'şer'den, o da Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî'den şunu rivayet eder: Bize söylediklerine

göre Süleyman'ın ordugâhı yüz fersah uzunluğunda olup, bunun yirmibeş fersahı insanlara, yirmibeş fersahı cinlere, yirmibeş fersahı hayvanlara ve yirmibeş fersahı da kuşlara ayrılmıştı. Süleyman'ın ahşap üzerine yapılmış camdan bin evi, nesepleri sâf ve şeref sahibi aileden üçyüz karısı, yediyüz tane de odalığı vardı. Şiddetle esen rüzgâr, onun emretmesiyle yukarıya kaldırır, tatlı ve yumuşak bir şekilde istediği yere götürürdü. Süleyman, yer ile gök arasında seyrüsefer halinde iken Tanrı ona: ben senin hükümdarlığına bir kuvvet yine ekledim ki, mahlûklardan biri her nerede konuşursa rüzgâr bunu sana eriştirecektir, dedi. Bana Ebu Sa'ib söyledi, ona ve arkadaşlarına Mu'aviye söylemiş, o, Ameş'ten, o, Minhal bin Amr'dan, o da Sa'id bin Cübeyr yoliyle İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: Süleyman bin Davud için altı yüz tane taht kurulurdu, ilk önce insanların eşrafı gelerek Süleyman'ın yanındaki tahtlara, bundan sonra cinlerin eşrafı insanlara yakın olan tahtlara oturur, onun emriyle kuşlar gölge yapar, bundan sonra rüzgârı çağırır, bir günün sabahında bir aylık yol alan rüzgâr onları alıp götürürdü.

Süleyman'ın gazaları, yine bu cümleden Belkis'le haberleşmesi ve gazası hakkındaki haberler

Soy bilginleri Belkis'in şeceresi hakkında şunu bildiriyorlar: Bir rivayete göre o, İli Yaşrah'ın, diğer bir rivayete göre, İli Şereh'in, başka bir

rivayete göre, İl Şereh'in, başka bir rivayete nazaran da Zi Şereh'in kızı Belmeke'dir; Zi Şereh ise, Zi Ceden bin İli Şereh, bin Haris bin Kays bin Sayfi bin Seba bin Yecub bin Ya'rub bin Kahta' nın oğludur. Belkis sonradan savaşmadan barış yoliyle Süleyman'ın katına gelmiştir. Rivayete göre Süleyman'ın Belkis'le haberleşmesinin sebebi şudur: Süleyman seferlerinden birinde *hüdhüdünü* kaybetti. Suya muhtaç oldular, fakat hüdhüd kaybolunca hiç kimse suyun nerede bulunduğunu bilemedi. Süleyman: Suyun nerede olduğunu hüdhüd bilir, diyerek kuşu soruşturdu ise de, kimse bulamadı. Diğer bir rivayete göre de Süleyman'ın hüdhüd hakkında soruşturması, onun peygamberliği ihlâl etmesinden ileri gelmiştir. Hüdhüd'ün kaybolması, Süleyman'ın seferi ve Belkis hâdisesi hakkındaki haberi bize Abbas bin Velid Amilî söyledi, ona ve arkadaşlarına Ali bin Asım, onlara da Ata bin Saib söylemiş, o, Mücahid yoliyle İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: Süleyman bin Davud sefere çıkmak isterse tahtına oturur, sağ ve soluna yine tahtlar yerleştirildikten sonra ilk önce insanların, sonra da, cinlerin oturmasına müsaade edilir, cinler insanların arka tarafında yer alırlardı. Sonra şeytanlar gelerek cinlerin arkasında otururlardı. Bundan sonra, kuşlara emir verilir, onlar oturanları gölgelerlerdi. Bunun üzerine çağrılan rüzgâr, Süleyman'ın ve bütün diğer kimselerin tahtını birarada olduğu halde kaldırır ve mutedil bir şekilde eserek sabah ve akşam birer aylık yere götürürdü. Sü-

leyman, kuşların her cinsinden bir tanesini seçerek onları o grup için başkan yapmıştı. Adı geçen cins hakkında bir şey öğrenmek isterse başlarından sorardı. Seferlerinden birinde bir çöle indikleri vakit, suyun oradan uzak olup olmadığını sordu ise de, insanlar bilemediler, cinlerden sordu, onlar da aynı cevabı verdiler, şeytanlar da bilemediler. Süleyman kızarak: suyun buradan ne kadar mesafede olduğunu öğrenmeden yerimden ayrılmayacağım, dedi. Şeytanlar ona: ey Tanrı elçisi darılma, bilinecek bir şey ise bunu hüdhüd bilir, dediler. Bunun üzerine Süleyman: onu çağırınız, buraya gelsin, dedi, fakat aradılarsa da bulamadılar. Çok kızmış olan Süleyman: «hüdhüdü neden göremiyorum, yoksa kayp mı oldu? Onu her halde cezalandıracak veya keseceğim, ancak kabul edilir bir özür gösterirse, bu cezalardan kurtulur» dedi. Süleyman'ın kuşlara olan işkencesi, tüy ve kanadlarını yolduktan sonra güneşte bırakmaktı. Kuşlar bundan sonra uçamıyarak yeryüzünün *haşeresi* olur, yahut kesilirlerdi. İbn Abbas sözüne devam ederek şöyle diyor: hüdhüd kuşu Belkis'in sarayı yanından geçerken arka tarafta bir bağ görerek oraya konmak istedi ve oraya inince Belkisin hüdhüd kuşu onu gördü. Ondan: sen Süleyman'ın yanından niçin uzaklaştın, burada ne yapıyorsun? dediği zaman Belkisin kuşu: Süleyman kimdir? diye sordu. Süleyman'a ait olan kuş: Tanrı bu isimde birini peygamber olarak gönderdi ve ona rüzgârla cinleri, insanları ve kuşları tabi kıldı, diye cevap verdi. Hühdhüd:

ne söylüyorsun? dediği zaman, Süleyman'ın emrindeki kuş: benim sözlerimde taaccüp edilecek bir şey yok, şaşılacak bir şey varsa, o da bir kadının nüfuz ve emri altında yaşamak ve hükümdarın oturduğu muhteşem saraydan da anlaşıldığı gibi, bu büyük kavmin Yaradan Rabb'lerini bırakarak, onun nimetlerine şükredecek yerde güneşe tapmalarıdır, diye cevap verdi ve arkasından Süleyman'ı hatırlıyarak hemen onun katına döndü. Onu karşılıyan kuşlar: Tanrı elçisi seni tehdit ediyor, dediler ve Süleyman'ın sözlerini hikâye ettiler. Hüdhüd: Süleyman, bundan başka ayrıca bir söz söyledi mi? diye sorduğunda, onlar: evet söyledi, ancak kabul edilecek bir özrü varsa bu cezadan muaf tutulur, cevabında bulundular. Kuş Süelyman'ın katına girince, ondan: *benim katıma dönüşün ne sebepten gecikmiştir?* diye soruldu. Kuş ona: ben senin bilmediğin bir şeyi öğrenerek katına dönüyorum. Seba memleketinden sana doğru bir haberle geldim. Orada bir kadın hükümdarlık etmekte olup, başkanlık için ne gerekirse ona hepsi de verilmiştir, büyük bir tahtı da vardır. Gerek hükümdar kendisi ve gerek kavmi, Yaradan yerine güneşe tapmaktadır. Şeytan onlara kendi amellerini beğendirerek doğru yoldan saptırmıştır, dedi ve böylece Belkis'in emrindeki kuşun Belkis ile kavmi hakkındaki sözlerini nakletti. Bunun üzerine Süleyman: gecikmenin sebebini söyledin, (doğru olup olmadığını) anlayacağız, işte bu mektubu götürerek onlara bıraktıktan sonra kendin onlara yakın bir yere

çekil, diye emretti. Kuş hemen uçtu, o vardığında Belkis sarayında bulunuyordu. Kuşun attığı mektup onun kucağına düştü. Belkis: bu saygıdeğer bir mektuptur, dedi, fakat bu şekilde eline geçmesi onu korkuttu. Mektubu alarak elbisesini onun üzerine attı, sonra tahtının getirilmesini emrederek üzerine oturdu ve kavmini çağırarak onlara: ey eşraf! Bana ulu bir mektup atıldı. Mektup Süleyman'dan olup, bağışlıyan ve esirgiyen Tanrının adı ile başlanmıştır. İçinde: bana karşı kendinizi yüksek tutmayınız, itaat edip yanıma geliniz, denmektedir. Ey başkanlar! Bana fikrinizi bildiriniz, ben siz hazır olmaksızın hiçbir şey hakkında kesin karar veremem, dedi. Başkanlar: Biz kuvvet ve şefkat sahibiyiz, emir ve irade senindir, neyi münasip görürsen bize onu emret, diye cevap verdiler. Belkis: Ben onlara bir hediye göndereceğim, bunu kabul ederse, onun dünya hükümdarlarından biri olduğu anlaşılır, ben ondan daha büyük kudret ve şevket sahibiyim, hediyemi kabul etmezse, bu kudretin ona Tanrı tarafından verildiği meydana çıkar, dedi. Belkis'in hediyeleri geldikten sonra Süleyman elçilere: Siz bana dünya servetleriyle mi yardımda bulunmak istiyorsunuz? Rabbimin bana bağışladıkları, size verdiği maldan daha kıymetli ve hayırlıdır. Belki bu hediyelerle siz sevinirsiniz: onların yanına dönerek söyleyiniz ki, katımıza gelmezlerse, karşı koyamayacakları bir ordu ile vararak kendilerini yenip, memleketlerinden çıkarırız, dedi. Belkis Süleyman'a delinmemiş bir inci

hediye ederek bunu delmesini söylemişti. Fakat Süleyman'la kavmi bunun nasıl delineceğini bilmiyorlardı. Bu hususta insanlardan menfi cevap aldıktan sonra şeytanlar ona: ağaç kurdunu getirt, dediler. Getirilen ağaç kurdu ağzına bir kıl alarak inci tanesine yaklaştı ve bir müddet sonra onun deldi. Belkis elçileri döndükten sonra, korku ile sabahleyin erkenden yola çıktı. Yemen eşrafı onun arkasında olduğu gibi, bu sefere bin kayl (hükümdar) da katılmışlardır. İbn Abbas, Yemen komutanlarına kayl adı verildiğini ve her kayl'in komutasında on bin asker bulunduğunu söyler. El-Abbas: Ali bana bu sefere on milyon asker katıldı, der. El-Abbas, Ali'den, o, Husayn bin Abdurrahman'dan, o da Abdullah bin Şeddad bin el Had'dan şunu rivayet eder: Belkis, yanında üç yüz on iki kayl ve her kayl'in emrinde on bin asker bulunduğu halde, Süleyman'ın katına geldi. Ata, Mücahid'den, o da İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: Süleyman heybetli ve azametli bir zattı. Kendisi sormadan önce onun önünde başlayıp söz söylenmezdi. Süleyman bir gün evinden çıkarak meclise geldi, tahtına oturduğu zaman yakın bir yerde tozların havaya kalktığını görerek yanında bulunanlardan: bu nedir? diye sordu. Ona: ey Tanrı elçisi, Belkis geliyor, diye cevap verdiler: O: (demek) Belkis bu kadar yakın bir yere inmiş, dedikten sonra yüzünü askerlerine çevirerek: Belkis'le kavmi bana inkiyat edip buraya gelmeden önce hanginiz onun tahtını getirir? diye sordu. Cinlerden

pek kuvvetli olan biri: yerinden kalkamadan önce ben sana onun tahtını getiririm, bunu yapacak kudretteyim, bu hususta bana güvenebilirsin, dedi. Süleyman: Hanginiz bundan daha çabuk getirebilir? diye sorduğu zaman, kitaplardan ilâhi ilme vakıf olan bir zat: sen gözünü açıp yumuncaya kadar ben onu sana getiririm, demesiyle, Süleyman, Belkisin tahtını kendi yanında gördü. Bunun üzerine Süleyman: onun tahtını göz açıp yumuncaya kadar buraya getirmesi, Tanrının bir nimetidir, bunun için ona şükranda bulunacağım, Belkis'in tahtını elimin altında ve kendime yaklaştırabilecek bir yerde bulundurduğu için, onun bu nimetini nasıl küfranla karşılarım? Tanrı bu niyetiyle beni imtihan ediyor, dedi ve tahtın kendi yanına konulmasını emretti. Belkis gelince Sülenman'ın yanına oturdu, tahtı gösterilerek, kendi tahtına benzeyip benzemediği soruldu. Belkis tahtını gözden geçirdikten sonra: tıpkı benimki gibi, fakat ben onu etrafı askerle çevrili müstahkem bir kale içinde bırakmıştım, buraya nasıl gelebilir? dedi. (Sonra), ey Süleyman, ben senden bir şey sormak istiyorum, dediğinde, Süleyman: sor, dedi. Belkis: gökten de, yerden de akınıyan akar su nedir? dedi. Süleyman, kendisinin bilmediği bir şeyle karşılaştığı zaman, ilk önce insanlardan, onlar bilmezse cinlerden, onlar da bilmezse şeytanlardan sorardı. Süleyman'ın bu sualine şeytanlar: ey Tanrı elçisi, bunun cevabı kolaydır, atların koşturulmasını emret, onların vücudundan akan teri bir çanağa doldur, diye cevap verdiler.

Süleyman, Belkis'in sualine: atların teri, diye mukabele edince, Belkis: doğru söyledin, dedi. Belkis: Rabbin ne renktedir? diye sorduğunda, İbn Abbas, Süleyman'ın sıçrıyarak tahtından indiğini ve hemen secdeye kapandığını söylüyor. El-Abbas: Ben bu haberi Ali'den duydum, der, Ali Amr bin Ubeyd'den, o da Hasan'dan rivayet edip, Belkis'in bu suali sorması üzerine Süleyman'ın bayılarak tahtından yuvarlandığını anlattıktan sonra. tekrar İbn Abbas'ın sözlerini nakle başlıyarak şöyle diyor: Süleyman ayıldıktan sonra Belkis onun yanından çıktı. Askerleri dağıldı, bunun üzerine Melek Süleyman'ın yanına gelerek ona Tanrının şu sözlerini ulaştırdı: ey Süleyman, bu yaptığın nedir? Süleyman: o, beni müşkül vaziyete sokacak sorular ortaya attı, diye cevap verdi. Melek: Tanrı sana tahtına oturmanı, Belkis ile askerlerini çağırmanı, merasimde hazır bulunan kendi askerlerinin de toplanmasını, onlar katına geldikten sonra Belkis ile yanında bulunanlardan, sana ne gibi sorular tevcih etmiş olduklarını sormanı emrediyor, dedi. Süleyman bu emri yerine getirerek, hepsi de toplandıktan sonra Belkis'ten: benden ne gibi şeyler sormuştun? diye sordu. Belkis: gökten de, yerden akmıyan suyun ne olduğunu sormuştum, dediğinde, Süleyman: ben bunun atların teri olduğunu söyledim, dedi. Belkis, doğrudur, diye mukabele etti. Süleyman: daha ne sormuştun? dediği zaman, Belkis: Ben başka bir şey sormadım, diye mukabele etti. Süleyman:

ben neden tahtımdan yuvarlandım, biliyor musun? dedi ise de, Belkis: ben senin tahtından yuvarlanışının sebebini bilmiyorum, bu benim bilmediğim bir sebepten ileri gelmiştir, diye cevap verdi. El-Abbas, Ali'nin «Belkis onu unutmuştu» dediğini rivayet eder. İbn Abbas sözlerine devam ederek şunları söyler: Süleyman Belkis'in askerlerinden, onun kendisinden başka şeyler sorup sormadığını öğrenmek istediği zaman onlar da aynı cevabı verdiler. Bundan sonra kendi askerlerinden olan insan, cin ve kuşlara hitap ederek Belkis'in daha ne gibi soru tevcih ettiğini sorduğu zaman, onlar da: ey Tanrı elçisi, o senden sudan başka bir şey sormadı, diye cevap verdiler. Tanrı tarafından gönderilen elçi ona: yerine dön, ben seni onlardan korudum, diye hitap etmişti.

Bundan sonra Süleyman şeytan askerlerine: Belkis'i kabul etmek için bana yüksek bir saray yapınız, diye emretti. Şeytanlar birbirleriyle konuştuktan sonra: Süleyman'ın hepimizi de teshir ederek nasıl emri altına almış olduğunu biliyorsunuz. O Seba kıraliçesiyle evlenir ve ondan bir oğlu da olursa, bizim için esirlikten kurtuluş yoktur, bunun arkası kesilmiyecektir, dediler. İbn Abbas sözlerine şöyle devam ediyor: Belkis, bacakları kıllı bir kadındı. Şeytanlar: Süleyman için öyle bir köşk bina edelim ki, (bu vasıta ile) huzuruna gelen Belkis'in kıllarını görerek onunla evlenmekten vazgeçsin, diyerek, Süleyman için alt kısmı yeşil billûrdan, üst kısmı da su gibi parlak (beyaz) camdan olmak üzere bir köşk yaptılar.

bu iki kısım arasına balık ve saire gibi deniz hayvanları yerleştirdikten sonra, üzerini kapattılar. Yapı tamam olunca Süleyman'a: buyurun, köşke girin, dediler ve onun için uzak bir köşesinde taht kurdular. Süleyman köşkü gözden geçirdikten sonra tahtına çıkarak oturdu ve Belkis'i huzuruna getirmelerini emretti. Belkis'e: köşke buyurun, dediler. Belkis köşke girmek isterken balık ve sair deniz hayvanlarını görerek camları su ve dalga sandı ve bu düşünce ile bacaklarını sıvadı. Kıllar, bacaklarını sarmış bir halde idi. Süleyman Belkis'i görünce, kendisine doğru çağırdı ve ondan başını çevirerek, köşkün billûrdan yapılmış olduğunu söyledi. (Bunun üzerine Belkis:) ey Rabbim, ben kendime zulmetmişim, Süleyman'la birlikte âlemlerin Rabbisi olan Tanrıya kalbimle inkıyat ediyorum, dedi. Bundan sonra Süleyman insanları çağırarak: Belkis'in bacağındaki kıllar çok çirkin, bunlar ne ile giderilir? diye sordu. Onlar: ey Tanrı elçisi, ustura ile giderilir, diye cevap verdiler. Süleyman: ustura kadının bacaklarını keser, diyerek cinleri çağırdı ise de, onlar: bilmiyoruz, diye cevap verdiler. Bundan sonra şeytanları çağırdı. Onlar da: kadının bacaklarındaki kılları ustura giderebilir, dediler, fakat Süleyman'ın: ustura kadının bacaklarını keser, demesi üzerine çare ve tedbir düşünerek nihayet hamam otunu imal ettiler. İbn Abbas: hamamotu ilk defa olarak o gün görülmüş ve kullanılmıştır, der. Bundan sonra Süleyman Belkis'le evlendi.

Bana İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına İbn İshak'tan naklen Seleme söylemiş, o, bazı ilim mensuplarından, o da Vehb bin Münebbih'ten şunu rivayet eder: elçiler Belkis'in katına giderek Süleyman'ın sözlerini naklettikten sonra Belkis: Tanrı adına and içerek onun hükümdar olmadığını teyit eylerim, biz onlara karşı koyabilecek kudrette değiliz, sayımızın çokluğu ile bir şey yapamıyacağız, diyerek Süleyman'a elçi göndermeye ve: kavminin hükümdarlariyle birlikte katına giderek senin iş ve durumuna bakmak ve dininin neleri emrettiğini anlamak istiyoruz, diye söyletmiye karar verdi. Bundan sonra her zaman üzerine oturmakta olduğu tahtının birbiri içinde olmak üzere yedi ev içine yerleştirilmesini emretti. Onun tahtı altından yapılmış, yakut, zebercet ve incilerle süslenmişti. Belkis yola çıkarken kapıları kapattırdı. Onun hizmetinde ancak kadınlar bulunur, onların idaresinde de altı yüz hizmetçi kadın çalışırdı. Belkis, kendi yerinde hükümet başında bıraktığı adama: devletimi ve tahtımı koru, ben gelinceye kadar tahtıma kimseyi yanaştırma ve kimseye gösterme, diye emirler verdikten sonra, yanında Yemen hükümdarlarından on iki bin Kayl olduğu halde yola çıktı. Her kayl' in idaresinde binlerce asker vardı. Süleyman cinleri göndererek, her gün Belkis ile askerlerinin seyrüseferi ve nereye vardıkları hakkında malûmat alıyordu. Belkis yaklaşınca Süleyman cin ve insanları toplıyarak: onlar katıma gelip inkıyat etmeden önce, hanginiz Belkis'in tahtını

buraya getirir? diye sordu. İbn Abbas: Belkis İslâmiyeti kabul ederek hakiki bir Müslüman oldu, der. Ravi, İbn Abbas'ın şunları da söylediğini zikreder: Belkis Müslüman olarak görüşme ve anlaşma sona erince, Süleyman ona: kavminden birini seç de seni onunla evlendireyim, dedi. Belkis: ey Tanrı elçisi, benim gibileri evlenirler mi hiç? kavmim arasındaki mevkiim bellidir, hükümdar ve sultan olduğum malûmdur, diye cevap verdi. Süleyman'ın: İslâm dini hükümlerine göre evlenmen bir zarurettir, Tanrının helâl ettiğini haram sayman doğru değildir, demesi üzerine, Belkis: İslâm dininin hükümlerine göre evlenmek zaruri bir iş ise evlendir, Hemedan hükümdarı Zu Betaa ile evlenirim, diye mukabele etti. Süleyman Belkis'i onunla evlendirdikten sonra Yemen'e göndererek kocasını Yemen hükümetinin başına geçirdi. Böylece Zu Betaa'ya Yemen'in idaresini teslim ettikten sonra, Yemen cinlerinin emîri olan Zavbaya' yı katına çağırarak: Zu Betaa senden ne isterse onu yap, diye emretti. Zavbaa, onun için birtakım yapılar vücuda getirmiş, Zu Betaa Yemen'de hükümet sürdükçe cinler bu inşaat işlerine devam etmişlerdir. Bu hal, Süleyman bin Davud'un (A. m.) ölümüne kadar sürmüştür. Ölümünden bir yıl geçip cinler onun vefatını kesin olarak anladıktan sonra, aralarından biri Tihame yolunu tuttu ve Yemen'in iç taraflarına vardıktan sonra, yüksek sesle: ey cin topluluk-ları! Biliniz ki, Süleyman ölmüştür, el kaldırı-

nız, diye bağırdı. Cinler bu avazı işittikten sonra iki büyük taşın yanına gelerek hattı müsned ile şu ibareyi yazdılar: «Biz yetmiş yedi yıl çalışarak, Rehazet-i Eydin'deki Selhin, Sarvah, Mervah ve Beynun kalesini, Hind ve Hüneyde kalelerini inşa ettik, su toplamak üzere Ka'a'da yedi tane çukur kazdık, sonra Rey'de de Telsum kalesini bina ettik. (İbn Abbas:) Selhin, Sarvah, Mervah, Beynun, Hind, Hüneyde ve Telsum birer kale olup, cinler bunu Zu Betaa için inşa etmişlerdir, der. Onlar Süleyman öldükten sonra işlerini bırakmışlardır. Böylece Zu Betaa ile Belkis'in ve Süleyman bin Davud'un (A. m.) hükümdarlığı sona ermiştir.

Süleyman'ın eşi Cerade'nin babasiyle savaşması ve Süleyman'ın yüzüğünü çalan cin hakkındaki haberler

Bize İbn Humeyd söyledi, ona İbn İshak'tan naklen Seleme söylemiş, o, bilginlerden biri yoliyle Vehb bin Münebbih'ten şunu rivayet eder: Süleyman, denizde bulunan Saydun adlı bir adada kudretli bir hükümdarın bulunduğunu haber aldı. Memleketi deniz içinde olduğu için oraya kimse giremiyordu. Fakat yüce Tanrı Süleyman'a öyle bir kuvvet vermişti ki, ister denizde, ister karada hiçbir kuvvet ona karşı koyamıyordu. Çünkü rüzgâr, Süleyman'la askerini onun istediği yere götürüyordu. Adalarda hükümet süren bu hükümdara karşı sefer ederken, rüzgâr onu deniz üzerinden oraya götürdü, Süleyman,

insan ve cinlerden müteşekkil ordusiyle oraya inerek hükümdarını öldürdü, memleketinde ne varsa ele geçirdi, bu cümleden hükümdarın, eşi bulunmıyan bir güzellikte olan kızını da esir etti. Süleyman kızı kendisi için seçerek onu İslâm dinine davet etti. Fakat kız, iyice inanmadan ve zorlanarak Müslüman oldu. Süleyman, onu, kadınlarından hiçbirini sevmediği derecede severek kalbini verdi. Fakat, kız daima keder içinde yaşıyor, gözlerinden yaşları eksik olmuyordu. Süleyman onun bu halini gördükçe üzülerek: yazıklar olsun, senden ayrılmıyan bu kaygı ve kesilmiyen bu gözyaşları nedir? diye soruyordu. Kız: babamı, devletini, servetini ve onun duçar olduğu hali hatırlatıyor ve bunları hatırladıkça kederleniyorum, diye cevap veriyordu. Süleyman: Tanrı sana onun devlet ve hükümdarlığından daha büyüğünü bağışlamış, sana bunların hepsinden de güzel olan İslâm dinini öğretmiştir, dediği zaman eşi (bir gün): sözlerin doğrudur, fakat ben babamı hatırladıkça kaygı ve hasret içinde kalıyorum, şeytanlara emret de, onlar halen oturduğum konakta babamın bir heykelini yapsınlar, sabah akşam ona bakınca kaygılarımın bir kısmı zail olurdu. demiştir. Eşinin bu ricası üzerine Süleyman şeytanlara: halen oturmakta olduğu konakta onun için babasının heykelini yapınız, fakat öyle mükemmel olsun ki, itiraz edemesin, diye emretti. Şeytanlar, kadının babasının heykelini o derece benzeterek ve mükemmel yaptılar ki, kadın ona bakınca babasını görmüş gibi oldu, eksik olan

bir ciheti varsa, o da cansız olmasıydı. Kadın, heykel tamam olduktan sonra onun beline bir zar bağladı, gömlek giydirdi, başına sarık sardırdı, böylece babasının eski şekline soktu. Süleyman konağından çıktıktan sonra, kadın sabahları köleleriyle birlikte heykelin yanına gelir, kadın ile birlikte cariyeleri de hükümdarlığı zamanında olduğu gibi ona secde ederlerdi. Kadın akşamları da bu şekilde hareket ederdi. Süleyman'ın, kırk güne kadar olup bitenlerden hiç haberi olmadı. (Nihayet) kadının bu hali, Süleyman'ın dostlarından Asaf bin Berhiya'ya bildirildi. Bu zat, hangi saatte gelirse gelsin, Süleyman'ın kapısından geri çevrilmez, o sarayında bulunsun, bulunmasın içeriye girerdi. Asaf, Süleyman'ın katına gelerek: ey Tanrı elçisi, yaşım ilerledi, kemiklerim kırıldı, ömrüm tükendi, bu dünyadan göç etmek zamanı geldi, ben ölümümden önce ahaliye hitap ederek söz söylemek ve bu hutbemde geçip giden peygamberleri hatırlatarak onlara hamdü senada bulunmak, böylece halka bilmedikleri birçok şeyleri anlatmak istiyorum, dedi. Süleyman müsaade edince, halk biraraya toplandı. Asaf hutbesinde önce, geçip giden peygamberleri anarak onlara hamdü senada bulundu, herbirinin hususiyet ve meziyetini anlattı. Sıra Süleyman'a gelince, onun hakkında: sen küçükken ne kadar halim, ne kadar takva ve ne kadar çok meziyetlere sahiptin, Tanrı, gençliğinde senin işlerini muhkem kılarak hertürlü kötü işten uzaklaştırmıştı, diye sözünü bitirdikten sonra çekilip gitti. Süleyman bunu için-

de sakladı, kalbi ona karşı hiddetle doldu. Sarayına döndükten sonra Asaf'ı çağırtarak: ey Asaf, sen Tanrının geçip giden peygamberlerini hatırlatarak onları iyilikle yadettin, hamdü senada bulundun, sıra bana gelince küçüklüğümdeki hallerimi anarak övdüğün halde, yaşımın ilerlemesinden sonraki durumu söylemedin, sustun, ben yaşlanınca ne gibi kötü işler yaptım? diye sorduğu zaman, Asaf: bir kadına gönül bağlamanın ve onu sevmenin bir neticesi olarak, kırk günden beri konağında Tanrıdan başkasına ibadet edilmektedir, dedi. Bunun üzerine Süleyman hayretle: Benim konağımda mı? diye sordu. Asaf'ın: evet, senin konağında demesi üzerine, hayret içinde kalan Süleyman: «Biz Tanrının kullarıyız, hep Tanrı katına döneceğiz» ayetini okuduktan sonra: bu sözleri, kendine ulaşan haberlere dayanarak söylemiş olduğunu biliyorum, dedi ve konağına dönerek öteki heykeli, yani putu kırdı, kadınla cariyeleri cezalandırdı. Bundan sonra temiz elbiseler getirtilmesini emretti. Bu elbiselerin (iplikleri) ancak bakire kızlar tarafından eğrilir, ancak bakireler tarafından yıkanırdı, aybaşı gören kadınlar bu elbiselere el sürmezdi. Bunları giydikten sonra açık bir yere çıkarak yere kül serpilmesini emretti. Sonra bu külün üzerine oturarak Tanrıya tövbe etmiye başladı, alçaklık ve tevazu göstererek yalvardı ve külün üzerinde hayvan gibi ağnadı, ağladı, dua etti, konağında katlanılan bu günahın affını diledi. Doğrusunu Tanrı bilir. Bana söylediklerine göre Süleyman, duasında: Davud'un

ailesini bu belâlara katlandırman nedendir? Onların konağında senden başkasına ibadet ediliyor, senden başka bir ilâh bulunduğu iddia edilerek puta tapılıyor, demiş ve ağlayıp yalvardığı halde, geceyi karşıladıktan sonra konağına dönmüştür. Süleyman'ın, kendisinden bir çocuğu olan Emine adlı bir cariyesi vardı. Süleyman helâya girerken veya kadınlarından biriyle yalnız kalmak istediği zaman, temizleninciye kadar yüzüğünü ona teslim eder, temiz olmadığı zaman yüzüğüne el sürmezdi. Zaten onun devlet ve hükümdarlığının temelini de bu yüzük teşkil ederdi. Bir gün Süleyman, âdetince yüzüğünü ona teslim ettikten sonra ayak yoluna gitti. Denizlerin idaresini elinde bulunduran Sahr adlı şeytan Süleyman kıyafetine girerek cariyenin yanına geldi. Her cihetten Süleyman'a benziyen ve onun tıpkısı olan şeytan yüzüğü cariyenin elinden aldı. Cariyenin yanından çıktıktan sonra Süleyman'ın tahtı üzerine oturdu, kuşlar, cinler ve insanlar hep onun başına toplandılar. Bundan sonra (hakiki) Süleyman cariyenin yanına gelerek yüzüğünü istediyse de, onun şekli ve kıyafeti, görenlerin farkedeceği derecede değişmiş bulunuyordu. Cariye: sen kimsin? diye sorduğu zaman, o: ben Süleyman'ım, diye cevap verdi. Fakat cariye: yalan söylüyorsun, Süleyman gelerek yüzüğünü aldı, bak, tahtına oturmuş, devletini idare ediyor, dedi. Süleyman, günahları tarafından yakalanmış olduğunu anladı. Sonradan İsrail oğullarının uluları önünde durarak, kendisini tanıtmak üzere: ben Süleyman'ım dediği

zaman da, onun üzerine toprak serperek sövüp saydılar: şu mecnuna bakın, kendisinin Süleyman bin Davud olduğunu söylüyor, dediler. Bunları gören Süleyman deniz kenarına giderek balıkçıların balıklarını yüklemeye ve bunları pazara taşıyarak geçinmeye başladı. Ona her gün bu iş için iki balık veriyorlardı. O, akşamleyin bu balıklardan birini ekmek mukabilinde satar, diğerini de pişirerek yerdi. Süleyman böylece kırk gün yaşadı. Bu müddet içinde onun konağında deminki puta tapan olmadı. Asaf ile İsrail oğullarının büyükleri, Tanrı düşmanı şeytanın hüküm ve idaresini redle karşıladılar. Asaf İsrail oğullarına: Davud oğlu Süleyman'ın hükmünün değişmiş olduğunu görmüyor musunuz? dediği zaman, onlar: evet, görüyoruz, diye cevap verdiler. Eski hükümlerle halen verilmekte olan hükümler arasında fark gören Asaf: bana müsaade ediniz de gidip kadınlariyle konuşayım, Süleyman'ın umumî hüküm ve işlerinde gözüken aykırılıkların hususi hayatında da mevcut olup olmadığını öğreneyim, dedi. Asaf Süleyman'ın eşlerinin yanına giderek, hususi hayatında ters iş ve hareketlerin bulunup bulunmadığını sorduğunda, onlar: hiçbirimizi bırakmadan aybaşımız esnasında bizimle cinsi münasebette bulunuyor, bu işten sonra hiç yıkanmıyor (gusül etmiyor) dediler. Eşlerinden bu sözü işiterek şaşan Asaf: «Biz Tanrının kullarıyız, hep Tanrıya döneceğiz» ayetini okuduktan sonra: bu apaçık ve büyük bir delildir, diyerek İsrail oğullarının yanına döndü: hususi işleri umumî-

sinden daha kötüdür, dedi. Kırk gün sonra şeytan uçup gitti ve denizin üzerinden geçerken yüzüğü denize attı. Bir balık yüzüğü yuttu ve balıkçılar tarafından yakalandı. Balıkçılar, o günün erken saatlerinden itibaren işlerini görmekte olan Süleyman'a, akşamleyin âdette vermekte oldukları iki balığı verdiler. Süleyman bunun birini satarak ekmek aldı, pişirmek üzere diğerinin karnını yardığı zaman yüzüğün, balığın içinde olduğunu gördü. Alarak parmağına takınasiyle şükran secdesinde bulunmak üzere yere kapandı. Cinler derhal onun etrafında toplandılar, halk da her taraftan gelerek ona itaat ettiler. Süleyman öteki kadının talebiyle konağında heykel diktirdiği zaman, kendisini aldatanın kim olduğunu anladı. Devletinin başına geçerek günahlarından tövbe etti. Şeytanlara emir vererek, yüzüğünü aldatarak alanın bulunup getirilmesini söyledi. Şeytan yakalanarak getirilince, bir kayayı oydurarak bunun içine soktu ve üzerini diğer büyük bir taşla kapatıp, demir ve kurşunla perçinledikten sonra kayayı denize attırdı.

Bize Muhammed bin Hüseyin söyledi, ona ve arkadaşlarına Ahmed bin el-Mufazzal, onlara da Esbet söylemiş, o, Süddî'den naklederek: «Biz Süleyman'ı tecrübeye tâbi tutarak, tahtı üzerine bir cesed attık, Süleyman pişman olarak tövbe etti» (S.: 39-40) ayetini açıklarken şunları söylemiştir: şeytan Süleyman'ın tahtına oturduğu vakit onun yüz tane karısı vardı. İçlerinden biri Cerade adında olup, Süleyman'ın en güven-

diği ve samimiyetine itimat ettiği bir eşiydi, Süleyman cinsi münasebetlerde bulunarak yıkanmak icabettiği veya helâya girdiği zamanlarda yüzüğünü ona teslim eder, ondan başka kimseye vermezdi. Bu gözdesi bir gün Süleyman'ın katına gelerek, falân kardeşimin bir adamla duruşması vardır, ona yardımda bulunmanı istiyorum, katına geldikleri zaman onun lehinde hükmet, dedi, Süleyman da: yaparım, diye cevap verdiyse de yapmadı, adalet icabı olarak onun aleyhinde hükmetti. Süleyman, âdeti üzere yüzüğünü ona teslim ettikten sonra helâya girdi. Bu sırada Süleyman'ın kıyafetine giren şeytan kadının yanına gelerek: yüzüğümü ver, dedi, kadın da verdi. Şeytan kadının yanından çıkarak Süleyman'ın tahtına oturdu. Süleyman helâdan çıkınca kadından yüzüğünü istediyse de, kadın: şimdi alarak çıkmadın mı? dedi. Süleyman hayretler içinde kadının yanından ayrıldı, şeytan da kırk gün hüküm sürdü. Halk onun hükümlerini kabul etmedi. İsrail oğullarının hafız ve bilginleri biraraya toplanarak kadına hitaben: biz bu adamın hükümlerini beğenmiyoruz, eğer hükmeden Süleyman'sa, aklını kaybetmiştir, biz onun tarafından verilen hükümleri reddediyoruz, dediler. Kadınlar ağlamaya başladılar. Yahudi bilginleri Süleyman'ın karıları yanından onun kıyafetine girmiş olan şeytanın yanına geldiler, etrafını çevirdikten sonra Tevrat sahifelerini açarak okumaya başladılar. Bunun üzerine şeytan yerinden kalkarak uçtu, deniz üzerinden geçerken yüzük suya düştü. Balıklardan biri yüzüğü yuttu. Son

derece acıkmış olan Süleyman o zamanki kıyafetiyle balıkçıların yanına gelerek, avladıkları balıktan bir şey ihsan etmelerini rica etti ve kendisinin Süleyman olduğunu söyledi. Balıkçı onu döverek kafasını yardı. Süleyman deniz kenarında akan kanlarını yıkarken, arkadaşları balıkçıya: çok kötü bir iş yaptın, diye azarladılar. O, nasıl azarlamıyayım, kendisinin Süleyman olduğunu söylüyor, diye cevap verdi. Balıkçılar bu halden müteessir olarak ona iki balık verdiler. Süleyman yarasiyle meşgul olmadan deniz kenarına gitti, balıkların karınlarını yararak içlerini yıkarken, yüzüğünün balıklardan birinin karnında olduğunu gördü ve derhal alarak parmağına taktı. Yüzüğü parmağına geçirmesiyle eski kudret ve devleti avdet etti. Bunun üzerine gelen kuşlar onun etrafını sararak uçuşmaya başladılar. Balıkçılar onun Süleyman olduğunu anlayınca, yaptıklarından dolayı özür dilediler. Süleyman: bu hareketinizden dolayı sizi azarlamıyorum, böyle olması bir zaruretti, dedi. Sonra sarayına dönerek devletinin başına geçti. Şeytanın peşinden (cinler) göndererek onu yakalayıp getirtti. Bundan sonra ona rüzgârla şeytanlar da tâbi oldu. Halbuki onlar bundan önce Süleyman'a itaat etmezlerdi. Ayette, Süleyman'ın: «Ey Rabbim, beni affet, yarlıga, bana, benden sonra hiç kimseye nail olmayacak bir saltanat ihsan eden sensin» (S.: 35) demesinin mânası işte budur. Süleyman onu demir bir sandığın içine kapattı ve kilitleyip mühürledikten sonra denize atılmasını emretti. Bu sandık kıyamete kadar denizin içinde kalacaktır. Şeytanın adı Habkik idi.

Ebu Ca'fer diyor ki: Süleyman, yüce Tanrı tarafından devlet ve saltanatı iade edildikten sonra cinleri çalıştırıyor, onlardan mihrap, heykel, havuz büyüklüğünde çanak, tabak ve büyük tencereler yaptırıyor, bundan başka da işlerini gördürüyor, istediklerini cezalandırıyor, istediklerini serbest bırakıyordu. Süleyman'ın ölüm çağı yaklaşarak, Tanrı onun ruhunu kabzetmek istediği vakit, bize Ahmed bin Mansur tarafından nakledilen haller cereyan etmiştir. O, bu haberi Musa bin Mes'ud Ebu Huzeyfe'den, o, İbrahim bin Tahman'dan, o, Ata bin Sa'ib yoliyle Sa'id bin Cübeyr'den, o da İbn Abbas yoliyle Tanrı elçisinden rivayet eder: Tanrı elçisi Süleyman namaz kılarken önünde bir ağacın büyümekte olduğunu görürse, o ağaçtan: adın nedir? diye sorar, ağaç: adım şudur, diye cevap verince, Süleyman: ne işe yararsın? dikilecek bir ağaçsan dikeriz, ilâç maddesi isen, seni o şekilde defterlere yazarız, derdi. Bir gün yine namaz kılarken önünde bir ağacın büyümekte olduğunu gördüğü vakit, ondan adını sordu, Harub (Harnub) ağacıyım, diye cevap alınca, neye yaradığını öğrenmek istedi. Ağaç, evi, yani mukaddes mabedi yıkmak üzere büyümekte olduğunu söyledi. Bunun üzerine Süleyman: ey Rabbim, cinlere, gaibi bilmediklerini anlasınlar için, umumî bir ölümü musallat kıl, diye dua etti. Öteki ağaçtan asâ yaptı (Sonradan: ey Rabbim, benim ölümümü cinlere bildirme, diye duada bulundu ve bu asâsına dayanarak namaz kıldığı esnadan öldü). Ölümünden sonra bir yıl

bu asâsına dayanmış vaziyette kaldı ise de, şeytanlar onun ölümünü bilmedikleri için, eskisi gibi ciddiyetle çalışarak ağır eziyet içinde bir yıl zahmetli işlerine devam ettiler. Ancak ağaç kurdunun asâyı yemesi üzerine Süleyman yere yuvarlandıktan sonra onun öldüğünü anladılar. Cinler, ağaç kurdunun bu hizmetini takdir ettikleri için ona su getirirlerdi.

Bana Musa bin Harun söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr söylemiş, o, Esbat'tan, o da Süddî'den, rivayet eder; Süddî, Ebu Malik ve Ebu Salih yoluyla İbn Abbas'tan ve Mürre Hemedanî yoluyla da İbn Mes'ud ile Tanrı elçisinin (ona salâvat ve selâmlar olsun) sahabelerinden naklettiği haberleri sırasında şöyle diyor: Süleyman Beyt el-Makdis'te, yani Kudüsteki mâbedde kendisini ibadete vererek bazan bir veya iki yıl, bazan da bir veya iki ay, bazan da bundan az veya daha çok müddet kalır, yiyecek ve içeceği de oraya götürüldü. Süleyman orada öldü ve bu onun son defa mâbede girişi oldu. Bu hâdise şöyle cereyan etmiştir: Süleyman bu (son) defa mâbedde bulunduğu zaman, her sabah Beyt el-Makdis'te bir ağacın büyüdüğünü görüyor ve yanına giderek: adın nedir? diye soruyordu. Ağaç adını bildirince neye yaradığını sorar, ağaç da anlatırdı. Dikilmek üzere büyümüş ise Süleyman onu diker, herhangi bir ilâca yarıyacaksa, bir deftere kaydettirirdi. Harup (Harnub) ağacı büyüyünceye kadar bu hal böyle devam etti. Süleyman, âdeti üzere bu ağaçtan da adını ve neye yaradığını sordu. Ağaç: bu evi yıkmak

için diye cevap verdiği zaman, Süleyman: Tanrı, ben sağken bu mâbedi yıkmayacaktır, dedi. Sonra: demek benim mahvım ve mâbedin yıkılması senin yüzünden olacak diyerek ağacı söküp kendisinin bağına dikti. Bundan sonra namaz kılmak üzere mihraba girdi. Mihrabın, biri Süleyman'ın önünde biri de arkasında olmak üzere iki penceresi vardı. Süleyman'ı haletmek istiyen şeytan kendi kendine: bu mihrabın bir penceresinden girip ötekisinden çıkarsam, ben bahadır sayılmaz mıyım? dedi ve mihrap penceresinden birinden girip ötekisinden çıktı. Süleyman mihrapta bulunduğu vakit ona bakan şeytan yanardı. Bu ise, geçip gittiği halde Süleyman'ın sesini eşitmiyordu. Tekrar geçti, fakat yine de yanmadı ve iyice bakınca Süleyman'ın ölmüş olduğunu gördü. Bunu anlıyan şeytan hemen mihraptan çıkarak halka Süleyman'ın öldüğünü haber verdi. Kapıyı açarak onu mihraptan çıkardılar ve asâsına baktıklarında ağaçkurdu tarafından yenmiş olduğunu gördüler. Fakat Süleyman'ın ne zaman öldüğünü tâyin edemeyince, bunu anlamak üzere asâsının üzerine bir ağaçkurdu koydular. Kurt, bir gün ve bir gecede dayağı yedi. Yirmidört saat içinde yediğini karşılaştırmak suretiyle, Süleyman'ın bir yıl önce ölmüş olduğunu anladılar. Ayetin bu şekilde tefsiri, (hivelen sözünün) İbn Mes'ud'a nazaran *havlen* şeklinde okunmasına göredir. Şeytanlar, Süleyman öldükten sonra da tam bir yıl ona itaat ederek ağır hizmetlerde bulundular. Ayet şudur: «O cinler, Süleyman'ın istediği şe-

kilde saraylar, heykeller, havuz gibi tepsiler, sabit kazanlar yapıyorlardı... Ruhunu kabzettiğimiz zaman, onun ölümünü ancak ağaçkurdu anlamıştı. Ağaçkurdu Süleyman'ın dayandığı değneği yedikten sonra Süleyman'ın cesedi yere düştü. Cinler gaip şeyleri bilmiş olsalardı» (Seba: 13-14). Halk da bu hâdiseden sonra, cinlerin gizli şeyleri bildikleri hakkındaki iddialarının yalan olduğunu anladı. Çünkü bunu bildikleri takdirde, (İbn Mes'ud'un okuyuşuna göre) bir yıl (fazla) çalışmamış olurlardı. Tanrı, ayetinde «Sen halka cinlerin bu yanılışlarını anlat» demektedir. Bundan sonra şeytanlar ağaçkurduna: yiyeceksen, sana en güzel yemeklerden, içeceksen en hoş şaraplardan takdim edelim, sana su ve toprak getirelim, dediler. Süddî burada: ağacın içindeki toprağı görmüyor musun? der. Şeytanlar, nerede bulunursa bulunsun kurt için su ve toprak götürerek, böylece şeytanın hizmetini takdir ederlerdi. Rivayete göre Süleyman elli yıldan fazla yaşamış, hükümdarlığının dördüncü yılında Beyt el-Makdis'i binaya başlamıştır. Ebu Ca'fer (Taberî), buradan itibaren, Babil ülkesinde ve doğuda Keykubad'dan sonra iş başında bulunan hükümdarlarla ilgili haberleri sıralamaya başlıyor:

Keykâvus

Keykeybiye bin Keykubad'ın oğlu olan bu zat, Keykubad bin Zag bin Bucya'dan sonra hükümdar olmuş ve rivayete göre hükümdarlığı ele aldığı

gün şöyle demiştir: Tanrı, bir ihsan olmak üzere bize yeryüzünün ve yerde bulunan mahlûkların idaresini verdi ki, bundan maksat kendisine itaat yolunda çalışmamızı temin etmektir. O, hükümdar olduktan sonra memleketin büyüklerinden bir grupu öldürttü, memleketini ve tebaasını komşudaki düşmanlara karşı korudu, onların, memleket topraklarından bir şey almasına imkân vermedi. Kendisi Belh'te oturdu. Bir gün onun, güzellik, yapılış ve mükemmellik bakımından kendi zamanında emsali görülmemiş bir oğlu oldu. Babası onu Siyavahş tesmiye ederek, bahadırlardan Rüstem bin Destan bin Berman bin Harnek bin Girşasp bin Asrt bin Sehm bin Neriman'ın terbiyesine verdi. Sicistan taraflarının ispehbed'i olan Rüstem, onu terbiye ederek yetiştirdi, çocukken onun için süt analar ve dadılar seçti, tahsil çağına geldiğinde öğretmenler tâyin etti, ata binecek hale geldiği zaman binicilik öğretti, âdabımuaşeret ve edebiyat tahsil ettirdi. Bilhassa binicilikte çok iyi yetiştirdi ve babasına mükemmel bir insan olarak teslim etti. Babası onu imtihan ettiği zaman, her hususta mükemmel bir şekilde yetişmiş olduğunu gördü ve bundan dolayı çok sevindi. Rivayete göre Keykâvus, Türk hükümdarı Efrasyab'ın, diğer bir rivayete göre de Yemen hükümdarının kızı ile evli idi. Süzabe adlı bu sihirbaz kadın, üvey oğlu Siyavahş'ı severek onu kendisiyle münasebette bulunmaya çağırdı ise de Siyavahş buna yanaşmadı. Süzabe ile Siyavahş arasında cereyan etmiş ve burada anlatılması

uzun sürecek olan (birçok) kıssalar nakledilmektedir. Fakat hâdise şöyle sona ermiştir: Siyavahş Süzabe'nin teklif ettiği fuhuş ve ihanete yanaşmayınca, kadın onu babasına karşı kötülemeye ve aralarını açmaya çalışmış ve bunda muvaffak da olmuştur. Siyavahş, babasiyle eşi Süzabe'nin hileli işlerinden kaçmak ve uzaklaşmak istiyerek Rüstem'e başvurmuş, babasını, Süzabeyi evlendirirken üzerine aldığı şartları yerine getirmemiş olmak bahanesiyle kayınpederi Efresyab'la savaşa teşvik etmesini ve bu yolda teşebbüse geçmesini rica etmiştir. Rüstem delikanlının babasına bu işi teklif ve nihayet kabul ettirmiştir. Siyavahş, Efrasyab'la karşılaşmak üzere, ordusuyla Türk memleketi üzerine yürüdür. Fakat Siyavahş'la Efrasyab meseleyi barış yoluyla hallettiler. Siyavahş, Efrasyab'la yapılan barışı anlatarak babasına mektup yazdıysa da, babası bunu hiçe sayarak savaşa devam etmesini emretti, onun, iki aradaki mütareke ve barışı bozduğunu ileri sürdü. Siyavahş ise iki arada barış yapıldıktan sonra, Efrasyab tarafından hiçbir maddesi bozulmaksızın onun üzerine yürümeyi şerefsizlik sayarak babasının bu emrini yerine getirmedi. Çünkü o, bütün bunları yapanın, kendisini fuhşa ve ihanete çağıran Süzabe olduğunu biliyordu. Bunun üzerine babasından kaçmaya karar vererek, kendisi ve kendisiyle birlikte gelecekler için Efrasyab'tan aman istedi. Rivayete göre iki aradaki elçilik vazifesi, Türklerin büyük adamlarından Kıran bin Vısgan tarafından görülmüş-

tür. Bu karardan sonra, babası tarafından verilmiş olan asker, Siyavahş'ten ayrılmıştır. Türk hükümdarı Efrasyab, memleketine gelen Siyavahş'a saygı göstererek konağına indirmiş, ve ona Vasfa Ferid adlı kızını vermişrtir. Bu kadın, Keyhusrev'in annesidir. Siyavahş ahlâk ve terbiyesi, akıl ve zekâsı, binicilik ve bahadırlığı ile tanınıncıya kadar bu hal böyle devam etti. Bundan sonra hükümdar, onun devlet ve hakimiyeti eline geçirmesinden korkmaya başladı. İki oğlu ile kardeşi Kider bin Fişencan'ın hükümdarı korkutmaları ve iki arayı açmaya çalışmaları da, hükümdarın telâşınm artmasında büyük bir âmil oldu. Bunun üzerine hükümdar, onlara Siyavahş'ı öldürmek imkânını bahşetti. (Onu) öldürerek âzalarını parçaladılar. Hükümdarın kızı olan eşi, oğlu Keyhüsrev'e hamile kalmıştı; bu çocuğu düşürtmek için türlü çarelere başvurdu iseler de muvaffak olamadılar. Efrasyap'la Siyavahş arasında barış yapılması için çalışarak aracılık eden Kıran, Efrasyab'ın bu hareketini kabul ve tasdik etmedi: ihanetin neticesi kötü olacaktır, diyerek, Keykâvus'la Rüstem'in intikam almaları ihtimalini söyliyerek korkuttu. Sonra çocuk doğuncaya kadar, kızının onun konağına gönderilmesini tavsiye etti, doğduktan sonra, çocuğu öldüreceğini söyledi. Fakat Kıran çocuk doğunca ona da annesine de acıyarak öldürtmedi, (bununla beraber) çocuğu sağ bıraktığını da kimseye söylemedi. Rivayete göre Keykâvus çocuk büyüdükten son-

ra Beyy bin Cuzrec'i Türk yurduna göndererek Siyavahş'ın eşinden doğan çocuğu aramasını, çocukla annesi hakkında haber toplamasını ve bir çaresini bularak katına getirmesini emretti. Beyy, bu maksatla Türk yurduna geldi ve hüviyetini saklıyarak çocuğu araştırmaya koyuldu. Uzun müddet bir ipucu bulamadiyse de, sonradan çocuğun nerede bulunduğunu öğrendi ve annesiyle birlikte İran'a götürmek için çareler düşünmeye başladı. Nihayet yolunu bularak, her ikisini Türk yurdundan alıp Keykâvus'un katına götürmeye muavaffak oldu. Rivayete göre Keykâvus, oğlunun öldürüldüğünü duyduktan sonra, komutanlarının en ileri gelenlerinden bahadır Rüstem bin Destan ile Tus bin Nevzeran ve diğer komutanlar idaresinde Türklere karşı asker göndermiştir. Rüstem ile Nevzeran kuvvetli ve bahadır idiler. Öldürmek ve esir almak suretiyle Türklere büyük zayiat verdirdiler, Efrasyab'la şiddetle savaştılar. Rüstem, Efrasyab'ın komutanlarından Şehr ile Şehre'yi kendi eliyle öldürdü. Tus da kendi eliyle Efrasyab'ın kardeşi Kider'i öldürdü. Mazideki kavimlerin haberlerine vâkıf olanlar, cinlerin, Süleyman bin Davud'un emriyle Keykâvus'a itaat etmiş olduklarını söylerler. Keykâvus, cinlere emir vermek suretiyle bir şehir yaptırarak, buna Kikder, diğer bir bir zapta göre de Kikdur adını verdi. İddia edildiğine göre şehrin uzunluğu üçyüz fersahtı. Cinler, Keykâvus'un emriyle biri bakırdan, diğeri sarı bakırdan, üçüncüsü kurşundan,

dördüncüsü pişmiş tuğladan, beşincisi gümüşten, altıncısı altından olmak üzere altı tane sur bina etmişlerdir. Şeytanlar bu şehri, içinde bulunan hayvan hazine, mal ve servetleriyle birlikte bir yerden diğer bir yere naklediyorlardı. İddia edildiğine göre Keykâvus yediği ve içtiği halde büyük abteste çıkmıyordu. Fakat Tanrı onun şeytanlardan bina ettirdiği şehrini yıkmak üzere kuvvetler gönderdi. Keykâvus, emrindeki şeytanlara bu kuvvetlerin şehri yıkmasına mâni olmalarını emrettiyse de, onlar buna karşı koyamadılar. Şeytanların buna mâni olamadığını görünce, kendisi onların üzerine yürüyerek reislerini öldürdü. Keykâvus hangi hükümdar üzerine yürürse yürüsün, her zaman onu yener ve galip gelirdi. Bu zaferleri, kudret ve şevketi son derecesini buluncaya kadar devam etti. Şevketin son raddeyi bulmasından sonra da göğe çıkmak istedi. Bana Hişam bin Muhammed'den naklen şunu söylediler: Keykâvus Horasandan kalkarak Babil cıvarına gidip yerleşti. Yer yüzünde ne kadar toprak varsa hepsini ele geçirdi. Bundan sonra gökte ne bulunduğunu, yıldızların ve onlardan daha yüksekte olan varlıkların durumunu anlamak istedi. Tanrı'nın verdiği kuvvet sayesinde kendisi ve yanında bulunanlar havada yükselerek bulutlara ulaştılar. Fakat bundan sonra Tanrı, ihsan ettiği kuvveti onların elinden alınca, arkadaşları yere düşerek parçalandılar, yanlız kendisi kurtuldu. Devletinde çöküntü husule gelerek kısımlara ayrıldı, etrafında hükümdarlar çoğaldı. Keykâvus

o gün büyük apteste çıktı,. Etrafında devlet kurmuş olan hükümdarlar onunla savaşmaya başladılar. Bu savaşlarda bazan o, bazan da öteki hükümdarlar galip geliyordu.

Keykâvus Yemen üzerine yürüdüğü vakit, Yemen devletinin başında Zu el-Ez'ar bin Ebrehe Zi el Menar bin Er-Raiş bulunuyordu. Keykâvus'un Yemen'e gelmesi üzerine, Zu el-Ez'ar onunla karşılaşmak üzere yola çıktı, halbuki felç olduğundan o zamana kadar bizzat kendisi savaşmıyordu. .(Fakat şimdi,) Keykâvus gelerek ordusiyle memleketi çiğnedikten sonra, Himyeri ve Kahtan topluluklarının başında olduğu halde meydana çıktı ve galip geldi. Keykâvus'u esir aldı ve onu bir kuyuya hapsederek üzerini bir kapakla kapattı, askerini kılıçtan geçirdi. Sicistan'ı idare etmekte olan (Keykâvus'un komutanı) Rüstem, zalim ve kuvvetli bir kişi idi. O ,(Keykâvus'un halini öğrenince,) kendisine itaat edenlerle birlikte yola çıktı. Farsların iddiasına göre o Yemenin ta iç taraflarına kadar ilerlemiş ve Keykâvus'u hapisten kurtarmıştır. Yemenlilerin rivayetine göre, Rüstem'in yürümekte olduğunu öğrenince, Zu el- Ez'ar onu karşılamak üezre ordu ve savaş aletleriyle ilerledi. Her iki taraf da hendekler kazdı. İki taraf da savaşta orduların mahvolup gitmesinden korktuklarından, Keykâvus'u Rüsteme teslim etmek şartiyle savaşmadan barıştılar. Bunun üzerine Rüstem Keykâvus'u alarak Babile döndü. Bu hizmetine karşı bir şükran olmak üzere Keykâvus onu hükümdarın bendesi olmaktan affedip

eline bir belge verdi, Sicistan ile Zabilistan'ı arpalık olarak onun eline teslim ettikten başka, altınla işlenmiş bir kalpak ihsan etti ve başına taç giydirildi. Ayakları altından yapılmış gümüş tahta oturmasını emretti. Yukarda adı geçen iki ülke, Keykâvus ölünceye kadar ve ondan sonra da uzun bir müddet Rüstem'in elinde kaldı. Ebu Ca'fer sözüne devam edip şöyle diyor: Keykâvus yüz elli yıl hükümet sürmüştür. Fars bilginlerinin iddiasına göre matem işareti olarak ilk önce siyah elbise giyen Şadus bin Cuzrec olmuştur. O, Siyavahş öldükten sonra oğlunun ölümünü haber vermek üzere babası Keykâvus'un katına girdiğinde siyah elbiseler giyerek, bugünün kara bir gün olduğunu söylemişti. Siyavahş, ihanete uğrayarak Efrasyap tarafından öldürülmüştü. İbn el- Kelbî, Kâvus (Keykâvus) un Yemen hükümdarı tarafından esir edilişi hakkında Hasan bin Hani tarafından söylenen şu şiiri tasdik ediyor:

Kâvus (Keykâvus), bizim zincirlerimize vurulmuş olarak tam yedi yıl eziyet çekti.

Keykâvus'tan sonra, onun torunu Keyhusrev

bin Siyavahş bin Keykâvus, bin Keykubad hükümdar oldu. Keykâvus'un annesi, Vesfa Ferid'le birlikte Türk yurduna geldikten sonra onu hükümdar yaptı. Annesinin adı Vesfefre şeklinde de söylenmektedir. Keyhusrev ile annesinin Beyy bin Cuzrec tarafından Türk yurdunadan getirildiklerini yukarda zikretmiştik. Keyhusrev, bü-

yük babası Keykâvus'un yerine geçtikten sonra başına taç giydi, yüksek ve beliğ bir nutuk verdi, Türk hükümdarları Efrasyab'tan babası Siyavahş'ın kanını talep edeceğini bildirdi. Bundan sonra İsfahan ve Horasan tarafının ispehbedi olan Cuzrec'e mektup yazarak katına çağırdı. İspehbed geldikten sonra babasını intikamını alacağını söyliyerek ordusunu gözden geçirmesini ve bu maksatla otuz bin er seçmesini emretti. Türk yurdu üzerine yürümesi için bu orduyu Tus bin Nevzeran'ın emrine vermesini söyledi. Cuzreç hükümdarın emrini yerine getirdi. Hükümdar bu ordu ilr birlikte Amcası Berzafre bin Keykâvus ile Beyy bin Cuzrec'i ve kardeşlerinden bir kısım topluluğu da muharebeye gönderdi. Keyhusrev Tus'a, Efrasyab ile tarhanlarına karşı ve bu cümleden Siyavahş'in Efrasyab ile üzerine yürürken evlenmiş olduğu Berzaferid adlı kadından doğan kardeşi Firuz bin Siyavahş'ın bulunduğu şehre doğru hareket etmesini emretti. Firuz büyüyünceye kadar o şehirde kalmıştı. Rivayete göre Tus, Firuz hakkında düşmanca hareket etmiştir. Sebebi şudur: Tus, Firuz'un bulunduğu şehrin çevresine geldiğinde, bazı sebeplerden dolayı iki arada savaş başladı. Bu savaşta Firuz öldü. Onun ölüm haberini alan Keyhusrev, amcası Berazfere'ye şiddetli bir mektup yazdı. Bu mektubunda, Tus bin Nevzeran'ın kardeşi Firuz ile savaştığından bahsettikden sonra, Tus'u zencire vurdurarak katına gönderilmesini ve ordunun başına kendisinin geçmesini emrediyordu. O, komutanlarla

ileri gelenleri bir araya topladıktan sonra, hükümdarın mektubunu okudu, Tus'u zencire vurdurarak güvendiği adamların muhafazasında Keyhusrev'in katına yolladı. Ordunun idaresini kendi emrine aldı. Sonra hareket ederek Kasrud adlı ırmağı geçti. Efrasyab, İranlıların yürümekte olduklarını haber alınca kardeşlerinden ve tarhanlarından bir grupu Berazfere'ye karşı yolladı. İki ordu Türk memleketinde Vaşin adlı bir yerde karşılaştılar. Kıran bin Veysgan ile kardeşleri, Efrasyab'ın damadı Turasp bin Cuzrec ile Hamasp bin Feşencan da bu savaşa katılmışlardı. Her iki taraf da şiddetle savaştı. Savaşın şiddetli ve ölenlerin çok olması yüzünden Berazfere'de zaaf ve gevşeklik eserleri görüldü. Nihayet bayrağını alarak dağlara çekildi. Babası Cuzrec, oğlunun bu halinden çok müteessir oldu. Tek bir çarpışmada Farslardan yetmiş kişi (ve bundan başka da) her iki taraftan birçok adam öldürülmüştür. Bu bozgundan sonra Berazfere ile yanında bulunanlar, ölümü temenni edecek derece kaygı ve keder içerisinde Keyhusrev'in katına döndüler. Keyhusrev'in hiddetinden de korkuyorlardı. Keyhusrev katına gelen Berazfere'yi şiddetli bir surette azarlıyarak: siz benim emir ve tavsiyelerimi yerine getirmediğiniz için yenilerek ricat ettiniz, hükümdarın tavsiyelerine aykırı hareket edenler ağır düşer, karşı gelenler ise pişman olur, dedi. Ordusunun yenilmesi hükümdara o kadar ağır gelmişti ki, kederi yüzünden okunuyor-

du. Yemekten lezzet alamıyor, uyku uyuyamıyordu. Komutanlarının dönüşünden birkaç gün sonra Keyhusrev adam göndererek Cuzrec'i katına çağırttı ve oğlunu kaybetmesinden dolayı ona acıyarak kederini paylaştığını bildirdi. Cuzrec de oğlunun bayrağiyle savaş meydanından çekilmesini bu mağlubiyete sebep olarak gösterdi. Hükümdar: senin bana ve babalarıma gösterdiğin hizmet ve yararlıkları takdir etmek bizim için bir borçtur, askerlerimiz, hazinelerimiz boldur, oğlunun intikamını almak üzere emrine verilmiştir, dedikten sonra savaş hazırlıklarını görmesini, hazırlık tamam olunca Efrasyab'ın üzerine yürüyerek onu öldürmeye çalışmasını ve memleketini yakıp yıkmasını emretti. Cuzrec, hükümdarın bu sözlerini işittikten sonra onun elini öptü ve hazırlıklarını görmek üzere yerinden kalkarak: ey zaferler kazanan hükümdar! Biz senin tebaa ve köleleriniz, herhangi bir âfet ve felâketle karşılaşmak lâzımsa, bunlardan uzak olsun, bu gibi ağır hallere biz köleler katlanalım, öldürülen evlâtlarım sana feda olsun, biz Efrasyab'dan intikam almak için uğraşacağız, Türkleri öldürüp ve memleketlerini yakıp yıkarak şifa bulacağız, hükümdar, olup bitenler yüzünden kederlenmesin, eğlencesini bırakmasın, savaşları bazan bir taraf, bazan diğer taraf kazanır, dedi. Sonra, emirleri yerine getirmek üzere işe başlayacağını bildirerek sevinçle hükümdarın katından çıktı. Hükümdar, ertesi gün sabahleyin memleketin eşrafiyle asker komutanlarını

çağırarak, Türklerle savaşa karar vermiş olduğunu söyledi. İllerdeki valilere mektuplar yazarak aynı kararı onlara da bildirdi. (Komutanlara). Belh ilindeki Şah-Astun sahrasında, tâyin edilen vakitte kendisiyle buluşmalarını emretti. Asker komutanları gösterilen yerde toplandılar. Keyhusrev de ispehbedleri ve diğer adamlariyle birlikte oraya geldi. Amcası Berazfere ve Cuzrec de, oğullarından sağ kalanlariyle birlikte gelenler arasında bulunuyordu. Büyük savaş kuvvetleri ve merzübanlar hepsi bir araya toplandıktan sonra, Keyhusrev askeri bizzat kendisi gözden geçirdi, sayılarını tesbit edip durumlarını anladı. Bundan sonra Cuzrec bin Cuşvedgân, Milaz bin Cürcin, Agıs bin Behzan ve Agıs bin Vasife'yi katına çağırdı. Vasife (hizmetçi kadın) Siyavahş'ın hizmetinde bulunmuş olup, kendisine Şumahan adı verilmişti. Hükümdar, Türk memleketi üzerine dört taraftan asker göndermek suretiyle, onları dört taraftan, karadan ve denizden çevireceğini bildirdi. Komutanlara vazifeler verdi, başkomutanlığa da Cuzrec'i tâyin etti. Türk iline Cuzrec'in oğlu Beyy'i ve birçok ispehbedleri Cuzrec'in emrine verdi. En büyük sancaktan olan Derefşi Kâbiyan'ı Cuzrec'e teslim etti. Farsların sözüne göre bu sancak, şimdiye kadar hiçbir hükümdar tarafından komutanlara verilmiş olmayıp, ancak çok önemli bir işle bir tarafa gönderilen hükümdar oğullarına teslim edilirdi. Komutanlardan Milaz'a, Türk memleketine Çin'e yakın bir noktadan girmesi emredil-

di. Onun idaresine, Cuzrec'in komutası dışında pek çok birlik verilmesi kararlaştırıldı. Agıs, Milaz'a verilen miktar kadar bir ordu ile Hazer ülkesi tarafından girecekti. Şevmahan, emrindeki otuz bin askerle, kardeşleri ve amca oğullariyle birlikte, Türk yurduna Cuzrec ve Milaz'ın girdikleri yerlerin ortasındaki bölgeden nüfuz etmekle vazifelendirildi. Rivayete göre Keyhusrev'in Şevmahan'ı bu savaşa iştirak ettirmesi, onun Siyavahş'ın yakın kişilerinden olmasından ileri gelmiştir. Siyavahş'ın hizmetinde bulunmuş olan kadın da, sahibinin kanını talep edeceğine söz vermişti. Vazifelendirilen komutanlardan herbiri, tâyin edilen bölgelere hareket ettiler. Cuzrec, Horasan tarafından Türk memleketine girerek Kıran bin Veyşgan ile şiddetli bir savaşa tutuştu. Şiddetiyle tanınmış olan bu savaşta, mübareze yoliyle Beyzan bin Beyy, Haman bin Veyşgan ve Zafiran öldürdüldüler. Cuzrec, bundan sonra Efrasyab'ın üzerine yürüdü. Türk memleketine gönderilen her üç ordu (birden) Efrasyab'ı sıkıştırdı. Bundan sonra Keyhusrev kendisi de orduların arkasından Türk memleketine girerek Cuzrec'in bulunduğu bölgeye doğru ilerledi. Cuzrec ordusunun, Türklere büyük telefat verdirdiğini gördü. Efrasyab'ın idaresindeki ispehbedlerin başkanı ve hükümdar namzedi olan Kıran Haman, Üstehen, Cilbad, Siyamuk, Behram, Fereşhaz, Ferehlat ve onun oğullarından Buyin gibi birçokları öldürülmüşlerdi. Kıran, Efrasyab'ın kardeşlerinden Retdray, Enderman,

Isfahrem, Ahust ve Asrebbu bin Feşencan da öldürülenler arasında idi. Siyavahş, işte bu son zikredilenler tarafından öldürülmüştü. Keyhusrev geldiği zaman, Cuzrec ölülerle ele geçirilen hayvan ve malları saymış bulunuyordu. Otuz bin kişi esir edilmiş, beş yüz altmış binden fazla adam öldürülmüş, sayısız hayvan, para ve mal ele geçirilmişti. Cuzrec, Keyhusrev görsün için, komutanlardan herbirine Türklerden alınan esirlerin bayrak altında bulundurulmasını emretmişti. Keyhusrev ordugâha ve savaş meydanına geldiği zaman, askerler onu saflar teşkil ederek karşıladılar. Hükümdar sıra ile bayrakların yanından geçerken, ilk önce Kıran'ın cesedini gördü ve ona şöyle hitap etti: ey geçilmez ve tepesine ulaşılmaz çok zirveli ve kuvvetli dağ! Ben seni bu savaştan ve Efrasyab'ı müdafaa ederek vücudunu bize karşı dikmekten men etmiye çalışmadım mı? Kendimi feda edip devletimi sana takdim etmedim mi? Fakat sen güzeli seçemedin. Sen, doğru sözlü, kardeşlik haklarına riayet eden ve sır saklıyan bir zat değil miydin? Ben sana Efrasyab'ın hilelerini ve vefasızlığını anlatmamış mıydım? Fakat, sen benim emrime kulak asmıyarak gaflet içinde dolaştın. Nihayet bizim savaş erlerimiz olan arslanlarımız ve memeleketimizin evlâtları seni ortalarına almadılar mı? Efrasyab seni bunlardan kurtaramadı. Dünyadan ayrılarak Veyşgan ailesini mahvettin. Yazıklar olsun senin ilmine, anlayışına, yazıklar olsun senin cömertliğine ve sadakatine, bugün senin

için üzülüyoruz. Keyhusrev böylece Kıran'ın meziyetlerini saydıktan sonra Beyy bin Cuzrec'in bayrağı yanına geldi. Onun bayrağı yanında, esir edilerek sağ bırakılan Berva bin Feşencan'ı gördü. Kim olduğunu sorduğu zaman, öteki adını söyledi. Bu zat Siyavahş'i öldürerek onun azalarını parçalamıştı. Keyhusrev ona yaklaşarak başını salladıktan sonra Tanrıya şükrederek secdeye kapandı. Sonra: Ey Berva! Seni elime geçirmek imkânını verdiğinden dolayı Tanrıya hamdolsun. Siyavahş'i öldürerek azalarını parçalıyan ve onu soyan sensin, onu sen mahvettin, onu öldürmekle bu iki kavim arasına adavet tohumunu ektin, bu savaşa sebep oldun, iki kavmin kalbinde de düşmanlık ateşi yaktın. Ey Türk! Onun güzelliğine acımadın mı? Parlıyan bu nuru bırakmış olsaydın ne olurdu? Bahadırlığın ve kuvvetin nerede? Sihirbaz kardeşin (Efrasyab) nerede ve niçin yardıma yetişmedi? Ben seni, Siyavahş'i mahvettiğin için değil, kendin için hayırlı olanı bırakarak ondan yüz çevirdiğin için öldürüyorum, zulüm ve azgınlığiyle onun ölümüne sebep olanı yakın bir zamanda öldüreceğim, dedikten sonra, onun diri halde azalarının parçalanmasını, bundan sonra da boğazlanmasını emretti. Berva, Beyy tarafından öldürüldü. Keyhusrev böylece her bayrağın ve her ispehbedin yanında durarak, herbirine yukarıda naklettiğimiz sözleri söylüyordu. Bu şekilde bütün ordugâhı gözden geçirdikten sonra çadırına dönerek amcası Bezafere'yi çağırttı. Onu sağ tarafına otur-

çarak, mübareze yoliyle Cilbaz ve Veyşgan'ı öldürdüğünden dolayı kendisini tebrik etti, büyük mükâfatlar verdi, Kirman ile Mekran civarını mülk olarak ona bağışladı. Bundan sonra Cuzrec'i çağırtarak: Ey akıl ve zekâ sahibi olan ispehbed! Ey merhametli ve orta yaşlı komutan! Bu büyük zaferi hilesiz olarak Tanrının yardımiyle, senin hak ve hukukumuza hürmetin, kendini ve oğullarını feda etmen sayesinde kazandık. Biz senin bu yararlık ve fedakârlıklarını kalblerimizde saklıyoruz. Biz sana, vezirlik derecesi olan büzürcefr unvanını veriyor ve İsfahan ile Cürcan ilini ve dağlarını senin emrine tahsis ediyoruz. Ahalinin hak ve hukukuna güzelce riayet et, dedi. Cucrec teşekkür ettikten sonra güler yüzle sevinerek hükümdarın katından çıktı. Keyhusrev bundan sonra Cuzrec'le birlikte bu savaşa katılan ispehbedlerin ileri gelenlerini, Türk tarhanlarını öldürerek güzel yararlık gösteren Feşencan ile Veyşgan oğullarından Cürcin İbn Milâzan, Beyy, Şadus, Luhan, Cüdmir bin Cuzrec, Bizen İbn Beyy, Beraze bin Bifgan, Firuze bin Famdan, Zinde bin Şabrigan, Bistan bin Gezdheman ve Ferte bin Tfargan'ı çağırdı. Onlar birbiri arkasından hükümdar tarafından kabul edildiler. Hükümdar bazılarına arazi bağışladı, bazılarını da kendi hizmetlerine tâyin etti. Çok geçmeden Milâz, Ages ve Şevmehan'dan, Türk memleketinde pek çok adam öldürdükleri ve Efresyab'ın askerî birliklerini boz-

guna uğrattıkları hakkında mektuplar geldi. Keyhusrev de onlara mektuplar yazarak Türklerle ciddi olarak savaşmalarını ve işaret ettiği yere kadar ilerlemelerini emretti. Farsların dört taraftan giren ordusu Efrasyab'ı çevirerek birçok Türkü öldürdükten veya esir ettikten sonra, memleketinin birçok yerleri yıkılan Efrasyab için kaçacak yer kalmadığını zannetmişlerdi. Efrasyab'ın yanında, oğullarından Şide'den başkası kalmamıştı. Efrasyab, sihirbaz olan oğlunu teçhiz ederek Keyhusrev'e karşı gönderdi. Şide, Keyhusrev'e yakın bir yere geldi. Keyhusrev, onun babası tarafından hile ile kendisini mahvetmek üzere gönderildiğini düşünerek ispehbedlerini topladı ve onlara Şide'nin hilesinden sakınmalarını emretti. Rivayete göre Keyhusrev o gün Şide'den korkarak ona karşı koyamıyacağını düşünmüş ve iki aradaki savaş dört gün sürmüştür. Keyhusrev'in yakın adamlarından Cerd bin Cerheman, ordusunu pek iyi bir şekilde tertip ve tanzim etmişti. Türklerden çok adam telef olmuş, Haniyares'in askerleri de ölünceye kadar savaşmaya karar vermişlerdi. Bunun üzerine Şide, Farslara karşı dayanamıyacağını anlıyarak savaş meydanından çekildi. Fakat Keyhusrev onun arkasını bırakmadı. Cerd, Şide'nin arkasından yetişterek kafasına kazıkla vurmak suretiyle yere yuvarladı. Keyhusrev onun na'şı yanında durdu ve birçok yerinden yaralanmış olduğunu gördü. Keyhusrev, Şide'nin ordugâhında ne varsa hepsini ganimet olarak eline geçirdi. Bundan

haberdar olan Efrasyab, tarhanlariyle birlikte hareket etti. Keyhusrev'in yanına gelince, rivayete göre yeryüzünde benzeri görünmemiş bir savaş başladı. Haniyares'in askerleri Türklerle karıştı. Savaş uzadıkça uzadı, nihayet savaş alanında kandan başka bir şey gözükmez oldu. Bu sırada Cuzrec ile oğlu, Cürcin, Cerd ve Bistam, Türkleri esir almakta devam ediyorlardı. Efrasyab, Acemlerin yırtıcı arslanlar gibi saldırarak Keyhusrev'i korumakta olduklarını görünce bozguna uğrıyarak kaçtı. Rivayete göre ölüler sayılınca yüz bini bulmuştu. Keyhusrev ile askeri, Efrasyab'ı peşini bırakmadan takip ettiler. Efresyab, her şeyinden vazgeçerek bir şehirden diğerine kaçmak suretiyle nihayet Azerbeycana geldi. Orada, Hasif kuyusu adı verilen göle (çukura) kaçtı, fakat sonradan yakalanarak Keyhusrev'in katına götürüldü. Keyhusrev onu sağlam bir şekilde zencire vurduktan sonra istirahate çekildi. Bulunduğu yerde üç gün istirahat edince Efresyab'ı yanına getirtti. Ondan, Siyavahş'ı niçin öldürdüğü sorulduğu zaman kabul edilebilecek bir sebep ve delil gösteremedi. Bunun üzerine Efresyab'ın öldürülmesini emretti. Beyy bin Cuzrec yerinden kalkarak, Siyavahş nasıl boğazlandıysa, Efresyab'ı o şekilde boğazladı. Beyy, onun kanını bir çanakla Keyhusrev'e getirdi. Keyhusrev, elini kanın içine daldırdı. Keyhusrev bu zaferden sonra sevinç içerisinde Azarbeycan'dan ayrıldı. Rivayete göre büyük Keyhusrev'in büyükbabası olan Keybise'nin oğullarından birkaç kişi

ve onların oğulları, Keyhusrev'le birlikte Türklere karşı bu savaşta hazır bulunmuşlardı. Keyerş bin Keybiye bu cümleden olup, bu zat Huzistan ile Babil'in bu memlekete komşu olan kısımlarının sahibi idi. Bunun gibi, Kriman ve civarının sahibi Keybers, Fars sahibi Keyevci bin Kimnuş İbn Keyfaşin Keybiye de aynı şekilde Türklere karşı savaşa katılmışlardır. Adı geçen Keyevci, hükümdar Keyhusrev'in babasıdır. Rivayete göre Efrasyab'ın Keyhusrev tarafından öldürülmesinden sonra, kardeşi Keyşerasf memleketine dönerek Türk Devletinin başına geçmiştir. Kendisinden sonra, oğlu Hurzasf hükümdar oldu. O, zalim ve azgın bir hükümdardı. Efrasyab'ın kardeşinin oğlu olan bu hükümdar, Minuşehr'le savaşmıştı. Cüzrec, Haşvadgan bin Yeshere bin Kurhin bin Hibr bin Resud bin Evreb bin Tac bin Resnek bin Ers bin Vendec bin Ru'r bin Nevderehah bin Misvag bin Nevzer bin Minuşehr'in oğludur. Keyhusrev, intikamını aldıktan sonra memleketine çekildi, hükümdarlığı ve dünya işlerini bırakarak zahitlik yolunu seçti. Ailesine ve memleketin ileri gelenlerine hükümdarlığı bırakacağını ilân ettiği zaman, onlar çok mütcessir olarak korktular, hükümdarlığı bırakmamasını isteyerek yalvarıp yakardılar. Ancak bu ısrarları tesirsiz kalınca, kendi yerine geçebilecek birini göstermesini rica ettiler. O, toplantıda hazır bulunan Lehrasf'ı göstererek, onun kendisine en yakın kimse ve vasisi olduğunu ilân etti. Lehrasf vasiliği kabul ettikten sonra halk ona itaat etti.

Bu vakadan sonra Keyhusrev ortadan kayboldu. Bazı kimseler, onun kendisini ibadete vermek üzere ortadan çekildiğini nakleder, bazıları da başka sözler söylerler. Fakat Keyhusrev'in nerede ve nasıl öldüğü belli olmamıştır. Lehrasf, kendisi için gösterilen şekilde iş görmek üzere İran devletinin başına geçti. Keyhusrev'in Cames, İspehr, Remi ve Remin adlı oğulları vardı. Keyhusrev altmış yıl hükümet sürmüştür. Şimdi tekrar İsrail oğullariyle ilgili haberleri nakledelim.

Süleyman bin Davud'dan sonra İsrail oğulları

Süleyman bin Davud'dan (A. m.) sonra oğlu Rahbe'am bütün İsrail oğullarının hükümdarı oldu. Rivayete göre onun hükümdarlığı on yedi yıl sürmüştür. Nakledildiğine nazaran Rabhe-am'dan sonra İsrail oğulları bölünerek, onun oğlu Ebiya, yalnız Yahuza ve Bünyamin boylarının hükümdarı olmuştur. Diğer boylar, Süleyman'ın kölesi Yurbe'am bin Nabıt'ı hükümdar seçtiler. Hükümdarlığın, bu şekilde İsrail oğullarının elinden çıkmasının sebebi şu idi Süleyman'ın eşi Cerade, Süleyman'ın köşkünde (yukarıda anlatılan puta) kurban takdim ettiğinde, yüce Tanrı, hükümdarlığı İsrail boylarından bazılarının elinden almakla onları cezalandıracağını bildirmişti. Süleyman'ın kölesinin hükümdar seçilmesi bunun bir cezası idi. Rivayete göre Rahbe'am ölünceye kadar üç yıl hükümet sürmüş, onun yerine de, bundan önce babası Yahuza ve Bünyamin boylarının hükümdarı olmuş olan Esa bin Ebiya geçmiştir. Onun hâkimiyeti kırk bir yıl sürmüştür.

Esa bin Ebiya ile Hind'li Zerec hakkındaki haberler

Bana Muhammed bin Sehl bin Asker söyledi, ona ve arkadaşlarına İsmail bin Abdülkerim, ona da Adüssamed bin Ma'kil söylemiş, o, Vehb bin Münebbih'ten şunu işitmiştir: İsrail hükümdarlarından Esa bin Ebiya topal, (fakat) doğru bir insandı. Onun zamanında Hind'de doğru yoldan sapmış Zerec namında azgın biri hüküm sürmekte olup, insanları kendisine tapmaya çağırıyordu. (Esa'nın babası) Ebiya'nın da iki putu mevcut olup, o da Tanrıya ibadeti bırakarak bunlara tapar, ahaliyi de bu şekilde harekete davet ederdi. Nihayet İsrail oğullarının aşağı sınıflarını doğru yoldan saptırdı. O, ölünceye kadar putlara taptı. Onun yerine hükümdar olan oğlu Esa, münadiler vasıtasiyle halka şunu ilân ettirdi: küfür yoluna sapanlar olmuştur, fakat iman ve müminler baki kalmıştır, putlar başaşağı yuvarlanmış, putlara ibadet ortadan kalkmış onun yerine Tanrıya ibadet ve hayırlı ameller kaim olmuştur. İsrail oğullarından kâfirler, bundan sonra benim memleketimde küfürlerini açığa vurarak baş kaldırmayacaklardır. Küfrünü izhar eden bulunursa, onları idam edeceğim. Dünya yüzünde yaşıyanların tufan yüzünden suya batmaları, ancak insanların Tanrıya ibadeti bırakarak azgınlık yoluna sapmalarından ileri gelmiştir, köylerin yere batması, gökten taşların yağması da, aynı sebepler yüzünden olmuştur. Bundan dolayı Tanrıya aykırı hareket edip günahlara katlanmak

için imkân vermemek ve ona itaat edip hayırlı amelleri izhar etmek bizim vazifemizdir. Böylece yeryüzünü pisliklerden temizlemeli, pasları gidermeli, emirlerimizi dinlemiyenlerle savaşmalı ve onları memleketimizden sürmeliyiz. Kavmi onun bu emrini işitince bağırarak sözlerini redle karşıladılar ve annesinin katına gelerek oğlundan şikâyet ettiler. Kendilerine ve ilâhlarına dokunduğunu, babasının putlarına tapmaktan vazgeçerek kendi ilâhına ibadete çağırdığını anlattılar. Annesi, oğluna bu hususları anlatacağına ve babasının putlarına tapmaya ikna edeceğine söz verdi. Bir gün, Katında kavminin eşrafiyle resisleri ve kendisine itaat edenler bulunduğu zaman hükümdarın yanına girdiğinde, oğlu ayağa kalkarak saygı ile yer gösterdi. Annesi oturmadan: ancak bana itaat edip emrimi yerine getirmen şartiyle otururum, bana isyan edersen talih ve hisseni eksiltmiş, kendine zulmetmiş olursun, dedikten sonra şunları ilâve etti: ey oğlum, bana söylediklerine göre, sen kavmini büyük ve kaldıramayacakları bir işe davetle faaliyete girişmişsin, onları dinlerine aykırı hareket ederek ilâhlarını inkâra, ata babalarının dinlerini bırakmaya çağırmıssın, atalarının geleneğine aykırı işler ihdas etmişsin, iddiana göre sen, bu hareketinle ağır başlılık göstermek, mevkiini yükseltmek ve saltanatını kuvvetlendirmek istemişsin, halbuki senin bu hareketin onları kendi yanından eksiltmek, kendini lekelemek, halkı kendinle savaşa ve tek başına onlarla çarpışmaya çağırmak demektir, hür olan

insanları kendine köle edinmek, zayıf olanları kuvvetlendirmek, bilginleri ahmak saymak ve filozofların fikirlerine aykırı hareket ederek alınmak kimselere uymak demektir. Ey oğlum! Başımın sağlığı üzerine and içerek teyit ederim ki, seni bu yola saptıran şey hafif meşreplik, gençlik ve bilginin azlığıdır. Analık hakkımı tanımıyarak bu sözlerimi reddedersen, babanın neslinden değilsin. Sana benziyenler hükümdarlığa lâyık değildir, neye dayanarak kavmini bu işlere çağırıyorsun? Sana Musa'nın, bu sayede Firavun'u batırmaya ve kavmini karanlıktan kurtarmaya muvaffak olduğu harfler mi veya Davud'un kuvveti mi verildi ki, Davud bunun yardımiyle arslanları öldürmüş, kurdun arkasından yetişerek avutlarını yarmış ve zalim Calût'u öldürmüştü. Belki de sana, hikmeti dillerde destan olan filozofların başkanı Süleyman bin Davud'a ihsan edilen devlet ve hikmetlerden daha yükseği verilmiştir. Ey oğlum, senin iyiliğinden en ziyade sevinen benim, bunun aksi, herkesten ziyade bana dokunacaktır. Hükümdar annesine: ey anam! dostum ve düşmanımla bir sofrada yemek yemek doğru olmadığı gibi, Rabbimden başkasına ibadet etmek de caiz değildir, bana itaat edip Tanrıya ibadette bulunursan doğru yola sapmış, Tanrıyı bırakırsan azgınlardan olursun, Tanrıya iman getirip ondan başka bütün ilâhları inkâr et, benim bu davetimi reddeden herkes Tanrı düşmanıdır, ben, Tanrının kulu olduğum için onun yardımcısıyım, diye sözünü bitirdi. Annesi: ben putlarımdan, atalarımın

ve kavmimin dininden ayrılacak değilim, senin sözünle putlarımı bırakarak senin Rabbine tapacak değilim, diye cevap verdi. Bunun üzerine hükümdar: ey Anam, bu sözlerinle aramızdaki oğulluk ve annelik bağlarını kesmiş oldun, dedikten sonra annesini katından çıkarmalarını emretti. Annesi katından çıkarılarak gözünden uzaklaştırılırken, jandarma müdürü ve kapıcı başına da, evine döndüğü zaman onu öldürmelerini emretti. Yanında bulunan İsrail boyu mensupları onun bu sözünü işitince korkuya düştüler ve kendi aralarında: annesine böyle muamelede bulunan bir zatın emirlerine aykırı iş görür ve onun dinini kabul etmezsek, bizim için ondan kurtulmak yoktur, diyerek, hileye başvurmaktan vazgeçip emrine itaat ettiler. (Bundan sonra) onun aleyhinde muhtelif hileler kullandiyseler de, Tanrı hükümdarı korudu. Onlar dinlerini bırakmayıp bu hale dayanamadıkları için, biraraya toplanarak bu yerden kaçıp başka bir memlekette yerleşmek hususunda konuştular. Nihayet Hind hükümdarı Zerec'in katına giderek, onu Esa ile kendisine tabi olanlar üzerine yürümek için teşvike karar verdiler. Zerec'in katına girerek secde ettikleri zaman hükümdar: siz kimsiniz? diye sordu. Onlar: biz senin kölelerimiz, diye cevap verdiler. Hükümdar: hangı kölelerimsiniz? diye sorduğu zaman, şöyle dediler: biz senin, topraklarının bir parçası olan Şam'danız, genç yaşında bir ahmak kişi başımıza geçinceye kadar, senin sayende bahtiyardık, bu genç dinimizi değiştirerek fikir ve düşüncelerimizi çürüttü, ata-

larımızı kâfir sayarak bizi darılttı. İşte bunu anlatmak ve hükümdarımız olmanı istemek üzere senin katına geldik, biz kavmimizin reisleriyiz, topraklarımız zengin, ahalisi zayıftır, orada geçinmek kolay ve hoştur, yardımcılar çoktur, madenleri boldur. Memleketimizde, Musa'nın halifesi olan Yuşa'a bin Nun ve onunla birlikte denizi geçmiş olan otuz tane hükümdar hükümet sürmüştür. Aramızdan kimse sana karşı koymayacak, halk savaşmadan mal ve servetleriyle birlikte elleriyle işaret ederek seni çağıracaklardır. Zerec onlara şöyle hitap etti: Başımın sağlığı üzerine and içerek bu davetinizi incelemeden ve bilmeden kabul edemiyeceğimi temin ederim, itaat edecekleri ümit edilen bu kavmin üzerine yürümek hususunda, ancak oraya kendi kavmimden adamlar göndererek hallerini inceledikten ve onların incelemesi sizin sözlerinizin doğruluğunu gösterdiği takdirde karar verebilirim, sözünüz yalan çıkarsa, siz de bana karşı yalan söyliyenlerin müstahak oldukları gibi cezalandırılırsınız, doğru çıkarsa sizi mükâfatlandırarak onlara hükümdar yaparım, dedi. Şaml'ı delegeler: Sözleriniz adalet dairesinde söylenmiştir, hükümleriniz doğrudur, biz buna razıyız, diye cevap verdiler. Hükümdar bundan sonra onlara yiyecek ve tahsisat verilmesini emretti ve emri yerine getirildi. Sonra, Şam'a casus olarak göndermek üzere emniyetli kimseler seçti, onlara direktifler vererek, yalan söyledikleri takdirde cezalandırmakla korkuttu, doğru haber getirirlerse mükâfatlandıraca-

ğını bildirdi. Zerec onlara: ben sizi, dininizde sadakatle ve kavminiz içerisinde fikirlerinizin isabetli olmasiyle tanınmış olduğunuz için, bu memleketimden, başka bir toprağım hakkında bilgi almak üzere gönderiyorum. Bana ahalisi, hükümdarları, asker sayısı, hazırlık ve silâhları, suları, yolları, memlekete nerden girilip çıkılacağı, düz ve dağlık yerleri hakkında, bizzat kendim görmüşüm gibi bilgiler getireceksiniz. Hazinelerimden, halkın görüp üzerine üşüşecekleri ve bakıp satın alacakları yakut, mercan ve elbiseler alınız, diyerek, hazinelerinden istediklerini almalarına imkân verdi. Onları, kara ve deniz seferleri için gereken nesnelerle teçhiz etti. Onlar, Şam'dan gelmiş olan delegelerden yollar öğrenerek tüccar sıfatiyle harekete geçtiler. Deniz sahilinde gemiye binerek İlya (Kudüs) sahillerine vardılar. Oradan kalkarak Beyt el-Makdis'e gittiler ve ticaret mallarını çıkararak, halkı satın almaya teşvik ettiler. Fakat meta malları revaç bulmadı, müşteriler bulunmadı. Ahali şehirden çıksın da, hükümdarımızın istediği doğru bilgileri öğrenelim, diyerek mallarını az bir fiyat mukabilinde satıyorlardı. Hükümdar Esa, erkeksiz İsrail kadınlarına evli bayanlar şeklinde gezmeyi yasak etmiş olup, emrini yerine getirmiyenleri ya öldürüyor veya denizdeki adalara sürgün ediyordu. Çünkü o: din ve diyanet ehline, İblis en ziyade kadınlar vasıtasiyle tuzak kurar, en ağır hilelerini kadınlar sayesinde tahakkuk ettirir, derdi. Bu yasaktan dolayı kadınlar eski püskü elbiselerle dolaşıyor ve onları kimse farke-

demiyordu. Hind hükümdarının casusları yüz dirhem değerindeki malları geceleyin gizlice İsrail kadınlarına bir dirheme satıyor, din ehlinden kimse de bunu bilmiyordu. Böylece bütün mallarını satarak elde ettikleri para ile gereken nesneleri aldılar. Şehrin durumunu, kalelerini, sularını adamakıllı öğrendiler. Mallarının temelini teşkil eden güzel ve nefîs eşyalardan inci, mercan ve yakutları, hükümdara hediye olarak takdim etmek için saklamışlardı. Onlar şehir ahalisinden hükümdarları hakkında soruyor, kendilerinden bir şey satın almadığının sebebini öğrenmek istiyor, ellerinde, hükümdarın hazinesinde bulunmıyan nefîs eşyaların bulunduğunu, hükümdar fakir ise katına girerek istediği eşyayı parasız olarak verebileceklerini söylüyorlardı. Fakat görüştükleri şehir halkı hükümdarlarının hazinesinde tahminin fevkinde servet ve mal bulunduğunu, Musa'nın Mısır'dan getirdiği hazinelerde, İsrail oğullarının Kıbtı'lardan getirdikleri süs eşyalarının, Musa'nın halifesi Yuşa'a bin Nun'un ve filozof hükümdarların başkanı Süleyman'a ait büyük servetin ve tahmin edilemiyecek derecede tabak ve çanakların onun elinde olduğunu söylüyorlardı. Casuslar, savaş hazırlığı, ordusu ve onun büyüklüğü hakkında da sordular, başka bir hükümdar üzerine yürürse ne gibi kuvvetle karşı koyacağını, silâhları ordusunun sayısı, atlılarının miktarı, düşmanın kalbine asker ve hazinelerinin çokluğu ile mi korku saldığını anlamak istiyorlardı. Halk bu sual üzerine, Esâ'nın silâh ve hazırlık bakımından za-

yıf olmakla beraber, bir dostu bulunduğunu, dua edip yardım istediği zaman, onun yardımiyle dağları yerinden koparıp atabıleceğini, yanında dostu varken hiç kimseye muhtaç olmadan düşmanlarını defetmek kudretinde bulunduğunu söyledi. Casuslar: onun dostu kimdir? ne kadar askeri vardır? Dostu, düşmanla nasıl karşılaşır ve nasıl savaşır, gemileri ne kadardır, dostunun oturduğu yer neresidir? diye sordular. Buna cevap veren kimseler: Onun dostu, yüksek göklerin üzerindeki arşında oturur, askerinin sayısı hesaplara sığmaz, varlıklardan herbiri, onun dostunun kölesidir, denize emrederse, dalgalar karaları örter, ırmaklara emir verirse, onlar yerin dibine geçer. onun oturduğu yer bilinmz ve gözle görülmez, işte Esâ'nın yardımcısı ve dostu böyle bir kudret sahibidir, dediler. Casuslar. elde ettikleri bu haber ve bilgileri yazıyorlardı. (Nihayet) bir gün casuslardan biri hükümdarın katına girerek: bizim size sunacak hediyelerimiz var, müsaade edersen, memleketimizin nefîs eşyalarından olan bu hediyeleri size sunmak istiyoruz. dedi. Müsaade üzerine hediyeleri getirdikleri zaman hükümdar onlardan: bu hediyeler kendileri ve sahipleri baki kalacak mıdır? diye sordu. Onlar: Hayır, bu eşyalar fani olduğu gibi sahipleri de fanidir, diye cevap verdiler. Bunun üzerine hükümdar: ben ancak sahipleri için güzellik ve parlaklıkları baki kalarak zeval bulmıyan şeyler istiyorum, diyerek hediyelerini kendilerine iade etti. Casuslar hükümdarın katından çıkarak, mem-

leketlerine dönmek üzere beyt el-Makdis'ten ayrıldılar. Hind hükümdarının yanına döndükten sonra defterlerini açarak, İsrail hükümdarı ve devleti hakkında toplamış oldukları bilginleri arzettiler. İsrail hükümdarı Esâ'nın dostu hakkında da malûmat verdiler. Zerec onlardan bu bilgileri aldıktan sonra, sözlerinin doğru olduğu ve hiçbir şeyi saklamadıkları hakkında kendisinin izzet ve büyüklüğü ve tapmakta oldukları güneş ve ay adına and içirdi ve böylece İsrail oğulları memleketinde görerek arzettikleri haberlerin doğruluğunu teyit ettirdi. Zerec onların sözlerini işittikten sonra: İsrail oğulları sizin casus olduğunuzu anladıktan sonra, Esâ'nın dostu var, diyerek yalan haberle sizi korkutmak istemişlerdir. Onun dostu benden daha çok asker toplayamaz ve onları benimkinden daha mükemmel bir şekilde silâhlandıramaz, askerleri benimkinden daha katı kalbli olamazlar ve cesaretle savaşamazlar, onun dostu bin askerle karşıma çıkarsa, ben ondan daha fazlasiyle üzerine yürürüm, dedi. Hükümdar bundan sonra kendisine tabi kavimlere mektuplar yazarak, her bölgenin kendi nispetinde asker toplamasını emretti. Ye'cuc Me'cuc. Türk, Fars ve kendisine itaat eden diğer kavimlerden asker istiyerek şunları yazdı: Yeryüzündeki bütün toprakların sahibi Hind'li cebbar Zerec'in emridir. Bu mektup, ellerine geçen kavimlerden şunu taleb eder: Benim harman zamanı gelmiş olan bir toprağım, var, o topraktaki ağaçların meyvaları olgunlaştığından, biçip top-

lamak ve mahsullerinden ganimet malları almak üzere bana işçiler göndermenizi istiyorum. Benden uzak olan bu toprağın kavmi, memleketimin civarındaki yerleri ele geçirerek buralarda yaşıyan kölelere zulmetmiştir. Ben o kavmi. birlikte seferime katılacak olanlara bağışladım. eğer sizin kuvvetiniz azsa. ben kuvvetliyim. çünkü benim hazinelerim harcamakla tükenmez.

Bu mektubu alan kavimler her taraftan gelerek onun etrafında toplandılar, at, süvari, yaya asker ve silâhlarla yardımda bulundular. Hükümdar, toplanan bu kuvvetleri de hazinesinden silâh ve gereken diğer nesneleri vermek suretiyle kuvvetlendirdi. Sayılarını tesbit ettirdiği zaman, kendi askeri hariç bir milyon yüz bini bulduğu anlaşıldı. Askerin tabiye bakımından yetiştirilmesi emredildi. Hükümdarın emriyle yüz gemi hazırlandı. Katırlar birbirine yanaştırılmak suretiyle her dört katırın üzerine yatak ve çadırlar kondu, her çadırda bir cariye, her gemide on hizmetçi ve hükümdara ait beş tane fil bulunuyordu. Her ordugâhtaki askerin sayısı yüz bini buldu. Hükümdarla birlikte gemiye binecek olan yüz kişi, reisler arasından seçildi. Her ordugâhta uzmanlar ve hatipler vardı. Hükümdar nutuk söyliyerek askeri savaşa teşvik etti. O, bunları gözden geçirerek yola çıktığı zaman, kendisini çok kuvvetli ve kudretli sayıyor, gören ve hazır olanlar da her şeyi büyük görüyorlardı. Bundan sonra Zerec: Esâ'nın dostu nerede? O Esâ'yı benden koruyup benim üstünlüğüme karşı daya-

nabilir mi? Esâ, kavmiyle birlikte ordum tarafından esir eilerek benim toprağıma getirileceklerdir, dedi ve Esâ'yı tahrik eden sözler söyledi.

Esâ, Zerec'in yaptıkları ve topladıkları kuvvet hakkında haber aldıktan sonra, Rabbisine dua etmeye başladı: Ey Yaradan Tanrı! Sen kudretinle gök ve yerleri ve bunlardaki bütün varlıkları meydana getirdin, bu varlıklardan her biri senın kudretinin altındadır, sen, halimsin, (fakat) aynı zamanda şiddetli kızgınlık da gösterebilirsin. Bizi yaptığımız kusur ve hatalarımızla anma, günahlarımızdan dolayı bizi cezalara çarptırma, esirge. Bizim zafımızı, düşmanımızın kudret ve kuvvetini ve sayısının çokluğunu, bizim darlık ve keder içinde, düşmanlarımızın ise bolluk ve neşe içinde bulunduğunu gör. Firavun'un ordusunu batırarak Musa'yı kurtardığın kuvvetle Zerec ve askerini de batır. Zerec ile kavmini âni azabına çarptırmanı dilerim, diye Tanrıya yalvardı. Bunun üzerine Esâ, rüyasında şu sözleri işitti: Ben senin sözlerini işittim, yalvarmaların bana kadar geldi. Ben arşımın üzerindeyim. Zerec'le kavmini denize batırırsam, İsrail oğullariyle onların yanında bulunanlar onlara ne yaptığımı bilmeyeceklerdir. Ben Zerec'le kavmi hakkında kudretimden bir parçasını izhar ederek onların zararlarından seni koruyacak, mal ve servetlerini sana ganimet malı olarak bağışlıyacak, askerini senin ve kavminin eline vererek size hizmetçi yapacağım ki, düşmanların, dostunun kendi himayesine sığınanları müşkül durum-

da bırakmıyacağını, askerini mağlûp ettirmiyeceğini ve kendisine itaat edenlerin ümit ve emellerini boşa çıkarmıyacağını görsünler. Ben onlara, istediklerini yapmak üzere bir müddet imkân vereceğim.

Zerec ile askeri yollarına devam ederek Tersis sahillerine geldiler. Bir gün bile geçmeden ırmak ve kanalları gömerek çayırlıkları kurak bir hale getirdiler. Bunun bir neticesi olarak, kaçıp kurtulamıyan kuşlar ve yabani hayvanlar, onların üzerine düşüyorlardı. Onlar ilerliyerek İlya, yani Beyt el-Makdis'e iki konaklık yer kaldığında, bu şehir üzerine asker gönderdiler. Ovalar ve dağlar Zerec'in askerleriyle dolup taştı, Şam ülkesi halkının kalbleri korku ile doldu, felâketlerini gözleriyle görmüş gibi oldular. Hükümdar Esâ, düşmanın yaklaştığını işitince, kavminden seçtiği bir keşif kolunu ileriye yollıyarak düşmanın sayısı ve durumu hakkında haber getirmelerini emretti. Esâ tarafından gönderilen keşif kolu ilerledi ve bir tepenin üzerinden düşmanı gözden geçirdikten sonra, geri dönerek hükümdara, Âdemoğullarının gözle görmediği, kulakla işitmediği, emsalsiz fil, at ve süvarilerden mürekkep bir ordunun üzerlerine yürümekte olduğunu bildirdiler. Biz, insanlar arasında bu kadar çok asker ve silâh bulunacağını sanmazdık, sayılarını bizim aklımız kavrıyamadı, onlarla savaşmak için çare düşünemedik, onlarla temasa gelmek ümidimiz kesildi, dediler. Bu haberi duyan İlya ahalisi, elbiselerini parça-

lıyarak başlarına topraklar serperek sokaklarda yardım istiyerek bağırıp çağırmaya başladılar, birbirleriyle vedalaştılar. Bundan sonra hükümdarın katına gelerek: biz hepimiz de şehirden çıkarak ellerimizle ona teslim olacağımızı bildireceğiz, belki bu takdirde bizi esirgeyip memleketimizde bırakır, dediler. Hükümdar Esâ: onlara teslim olarak kendi kendimizi kâfirler eline atmaktan, Tanrının kitabını ve evini facirlere bırakmaktan Tanrıya sığınırız, diye cevap verdi. Bunun üzerine onun katına gelerek: o halde bizi müdafaa etmek üzere bir çaresini bul, bize yardım edeceğini bildirdiğin ve kendisine imana çağırdığın dostuna ve Rabbine başvurarak ondan yardım iste, bu belâyı başımızdan defederse ona iman ederiz, yoksa elimizi düşmanın eli üzerine koyacağız, belki bu suretle öldürülmekten kurtuluruz, dediler. Esâ onlara: Benim Rabbim, ancak yalvaran ve dua ederek kudreti önünde küçüklük gösterenlerin arzusunu kabul eder, ben bu hali ona arzedeyim, belki zafımızdan dolayı bize acıyarak duamızı kabul eder, çünkü o, dostunu bu gibi müşkül haller içinde bırakmaz, dedikten sonra, âdette namaz kıldığı yerine çekildi, başından tacını, üzerinden elbiselerini çıkararak kaba çuhadan yapılma nesneler giydi, toprak üzerine kül döktü, bundan sonra kaygılı kalbiyle Tanrıya yalvarmaya ve gözyaşları dökerek şu şekilde dua etmeye başladı: ey göklerin, yerin ve ulu arşın Rabbi, İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve İsrail oğullarının Tanrısı, sen mahlûkların

gözlerine görünmeden istediğin yerde gizlenirsin, bulunduğun yer belli olmaz, büyüklüğünün mahiyetini akıllar kavrıyamaz, sen daima uyanık ve gece ile gündüzün eskitemiyeceği şekilde daima yenisin. Ben senden İbrahim Halil'in yalvardığı gibi diliyorum: Onun arzusu üzerine ateşi rahat bir yer ve kendisini de hayırlı kullarından yapmıştın, ben senden, Musa'nın yalvardığı gibi diliyorum: Sen onun duasiyle kendisini ve İsrail oğullarını esirlikten ve kölelikten kurtarmış, onları kara ve denizlerde dolaştırmış, onun bedduasiyle Firavun'u ve tebaasını denize batırmıştın, ben senden, kulun Davud'un yalvardığı gibi diliyorum: Onun duasiyle zayıf düştükten sonra, kendisine kuvvet vermiş, zalim Calût'a karşı muzaffer eylemiş, sonra da göğe kaldırmıştın, ben senden peygamberin Süleyman'ın yalvardığı gibi diliyorum: Onun duasını kabul edip kendisine hikmet öğretmiş, yükseklik bağışlamış ve her hayvanı kendisine tabi kılmıştın. Sen ölüleri diriltir, dünyayı yok edersin, yalnız kendin ezelî ve ebedîsin, eskimezsin, daima yenisin. Ey Rabbim! Duamı kabul edip beni esirge, ben miskin bir topalım, kullarından en zayıfı ve hileye muktedir olamıyanı da benim. Biz büyük bir kaygı ve hasret içindeyiz, bu kaygıyı senden başkası gidermek kudretinde değildir, halimizi ancak sen değiştirebilirsin, zafımızdan dolayı bize acı, çünkü sen arzu ettiğini esirgersin. (Bu esnada) İsrail oğulları da dışarda şöyle dua ediyorlardı: Ey Rabbimiz! Yalnız senin himayene sığınan kulunun

duasını kabul eyle, düşmanın onu yok etmesine mâni ol, onun sana olan sevgisini düşün, senin rızalığın için anasını ve sana itaat edenler hariç olmak üzere bütün mahlûkları bırakmış olduğunu hatırla! Esâ, böylece Rabbisine yalvardığı esnada, secdede iken uykuya daldı ve Tanrı tarafından gönderilen bir kuvvetin kendisine şunları söylediğini işitti: dost, dostunu düşmana teslim etmez, yüce Tanrı sana şöyle diyor: ben seni sevgimle sardım, seni korumak benim için vacip oldu, seni düşmana karşı müdafaa edeceğim. Bana güvenen hakir düşmez, benden, kuvvet alan yenilmez, sen beni bolluk zamanında anıyordun, ben sana ağır hallerde yardım edeceğim, sen bana, emin olduğun zamanlarda dua ediyordun, ben sana tehlikeli anlarda yardım edeceğim. Kudretli Rab and içerek diyor ki: gökle yer ve bu iki âlemde bulunan bütün varlıklar seni müşkül duruma sokmak istedikleri takdirde de, ben sana bundan kurtulmak yolunu göstereceğimi teyit eylerim, ben, zebanilerimden bir kısmını düşmanlarımı yok etmek üzere göndererek seninle beraber bulunacağım, sana ve senin yanında bulunanlara kimse el uzatamaz.

Esâ, bu ilâhi hitabı işittikten sonra, namaz kılan yerinden çıkarak, kendisine söylenen sözleri halka hikâye etti. Müminler bu sözlere inandılar münafıklar yalanladılar. Onlar birbirlerine: Esâ, namaz yerine topal olarak girdi, topal olarak çıktı. sözleri doğru olup duası kabul edilmiş olsaydı, Rabbisi onun ayağını düzeltmiş olur-

du, o bize ümit vererek aldatıyor, nihayet aramızda savaş başlıyacak, biz de mahvolup gideceğiz, dediler. Hükümdar Esâ halka Tanrının vadlerini anlatırken, İlya'ya, Zerec tarafından mektup getiren elçiler geldi. Zerec mektubunda, Esâ ile kavmine sövüp sayarak Tanrıyı yalanladıktan sonra: seni ve kavmini doğru yoldan saptıran dostunu çağır, benimle çarpışarak beni yensin, katî olarak biliyorum ki, ne senin dostun ve ne de başkası bana karşı koyamıyacaktır, çünkü ben Hind hükümdarı Zerec'im diyordu. Esâ bu mektubu okuduktan sonra gözlerinden yaşlar aktığı halde, namaz yerine girerek yazıları Tanrının önüne serdi ve şöyle yalvardı: Ey Rabbim! Benim için, bir an önce sana kavuşmaktan daha arzu edilir bir şey yoktur, fakat ben, kendi devrimde izhar ettiğin nurun sönmesinden korkuyorum. Bu yazıları buraya getirdim, ne yazılmışsa anladım, eğer maksat yalnız ben olsaydım, iş kolaylaşırdı, fakat kulun Zerec sana karşı koymak istiyerek dil uzatıyor, övünülmiyecek şeylerle övünerek doğru olmıyan şeyler söylüyor, sen bunu biliyorsun, sen buna kendin tanıksın. Tanrı ona vahiy yoliyle: benim sözlerim değişmez, vadime aykırı hareket edilmez, emirlerim kesindir, mescidinden çık da, süvarinle taraftarlarına yanında toplanmaları için emir ver, onlar yüksek bir yerde bulunsunlar, diye hitap etti. Esâ mescidden çıkarak vahiy yoliyle kendisine bildirileni toplanmış adamlara haber verdi. Bu söz üzerine, yanlarında kendi cemaatları bulunduğu halde başkanlarından

on iki kişi emredilen yere gitmek üzere Esâ'nın yanından ayrıldılar, tekrar görüşemiyeceğiz, diye halkla vedalaşarak, Zerec'in karşısındaki yüksek bir tepede durdular. Zerec onlarla alay ederek başını salladıktan sonra: beni bu gibilerle karşılaşmak üzere mi buraya getirdiniz? Bunlar gibilerle karşılaşmak için mi bu kadar para ve mal harcadım? diyerek kendisine Esâ hakkında malûmat veren kimseleri çağırttı. Onlara: siz bana yalan söylediniz, bu kavmin sayısı çok diye bildirdiniz, diyerek, öteki casusları da çağırttıktan sonra hepsini öldürttü. Esâ Rabbisine yalvararak sığınırken, Zerec: bunlarla ne yapacağımı bilmiyorum, askerimin çokluğuna nazaran onların sayısı ne kadar az, sayıları bu kadar az olan kimselerle savaşmıyacağım, diyerek Esâ'ya tekrar adamlar gönderdi. Ona: beni korkuttuğun dostun nerede? dostunun, seni ve kavmini benim kahrımdan kurtaracağını söylüyordun, benim savaşsız hâkim olmamı mı, yoksa benimle savaşmayı mı arzu ediyorsunuz? diye söyletti. Esâ ona: ey azgın! Sen benim sözlerimi anlıyamazsın, zayıf olduğun halde, Rabbine galebe çalmak mı istiyorsun? Az olan kuvvetini çok sayarak, sayı fazlasiyle ona üstün gelmek mi istiyorsun? Ondan üstün ve ondan büyük hiçbir kuvvet yoktur, kullar, onun en zayıf ve en hakir mahlûkları olup, gözleriyle ona bakmaktan acizdirler, o benimle birlikte buradadır, Tanrı ile birlikte olan kimse yenilmez. Ey şaki! Bütün kuvvetinle yüklen, başına ne geldiğini anlarsın, diye cevap verdi. Zerec askerlerini saf halinde dizerek her-

birini kendi yerine koyduktan sonra, atıcılara haber salarak onları oka tutmalarını emretti. Fakat Yüce Tanrı Esâ'nın askerine yardıma her gökten melekler gönderdi. Doğrusunu Tanrı bilir, onların karşısında dururken, müşrikler tarafından atılan oklar o kadar çok idi ki, güneşin nuru ile yer arasında bulut gibi bir perde husule gelmişti. Melekler okları Esâ ile askeri tarafından müşriklerin safına doğru çevirdiler. Her askerin attığı ok kendisine isabet ediyordu. Bu hali gören Esâ ile askeri Tanrıya hamdü senadan bulunarak yüksek sesle tesbih okuyorlardı. Melekler onların gözlerine de gözüktüler. Doğrusunu Tanrı bilir. Şaki Zerec bu dehşetli hali görünce kalbinde korku duyarak ne yapacağını şaşırdı ve askerine: Esâ büyük bir sihirbazdır, hilesi büyük, sihri keskindir, İsrail oğulları kendileri de böyledir, nerde bulunurlarsa bulunsunlar hiçbir sihirbaz onların büyüsünü bozamaz, hiçbir bilgin onların hilesine karşı koyamaz, onlar, bu nesnelerin hepsini de Mısır'da öğrenerek bununla denizden geçtiler, dedikten sonra: Kılıçlarınızı kınlarından sıyırarak tek bir insan gibi üzerlerine rine saldırın ve onları parçalayın, diye bağırdı. Fakat melekler onların üzerine yürüyerek Zerec'le kadın ve kölelerinden başkasını mahvettiler. Zerec'le yanında bulunanlar yüzlerini tersine çevirerek kaçtılar. Bu sırada Zerec: Esâ kendisi apaçık olarak gözüktü, fakat dostu beni gizlice mahvetti, Esâ ile yanında bulunanların hiç savaşmadan yerlerinde durduklarını gördüğümde be-

nim askerimin saflarında savaş devam ediyor, diyordu. Zerec'in çekilip gitmekte olduğunu gören Esâ: Ey Rabbim! Zerec ricat etti, eğer sen onun tekrar üzerime saldırmasına mâni olmazsan, o ikinci defa seferberlik ilân edip asker toplar ve üzerimize yürür, buna mâni ol, diye dua ettiği zaman, Tanrı ona vahiy yoliyle: onlardan yok edilenleri sen değil ben öldürdüm, sen bulunduğun yerde kal, onları serbest bırakmış olsaydım, hepinizi mahvetmiş olurlardı. Zerec ancak benim pençem altında dönüp dolaşıyor, bana karşı harekette ona kimse yardım edemez, o benden kaçıp kurtulacak ve durumunu değiştirecek bir halde değildir. onun askerini, bütün gümüş, mal ve hayvanlarını ben sana ve kavmine bağışladım, bana sığındığın müddetçe ben seni böyle mükâfatlandıracağım, ben senden yardımlarının karşılığı olarak ücret istemiyorum, diye hitap etti. Zerec, yanında yüz bin adam olduğu halde, denize vardı, hazırladıkları gemilere binerek yollarına devam ettiler. Bu esnada Tanrı, yeryüzünün her tarafından ve diğer denizlerden onların üzerine rüzgârlar sevketti, her taraftan yükselen dalgalar birbirine çarparak gemileri parçaladılar. Zerec ile yanındakiler denizde mahvoldular. Dalgaların dehşetinden yer sarsıldı, civardaki köylerin ahalisi korkuya düştü. Bu esnada, Zerec'in halini anlamak üzere adamlar gönderen Esâ'ya Tanrı vahiy yoliyle: Köy halkiyle birlikte deniz kenarına giderek size bağışlamış olduğum nimetleri kuvvetle alınız ve

bu ihsanımızdan dolayı şükrediniz, çünkü ben Hindli askerlerden alınan ganimet mallarını onlar için mübah kıldım, dedi. İsrail oğulları Tanrıya hamdü sena ile ve onu takdis ederek deniz kenarına gidip bu mal ve servetleri üç ay içinde köy ve şehirlerine naklettiler. Bu haberlerin doğruluğunu Tanrı bilir.

Esâ'nın yerine oğlu Yahuşa Faz geçerek yirmi beş yıl hükümet sürdü. Ondan sonra, Gazliya adı da verilen Adliya hükümdar oldu. Ahziya'nın annesi ve Amren'in kızı olan bu kadın, İsrail hükümdarlarının çocuklarını öldürtmüş, ancak Yuaş bin Ahziya korkarak gizlendiği için öldürülmekten kurtulmuştu. Sonra Yuaş bu kadınla adamlarını öldürdü. Yedi yıl hükümdarlık eden bu kadından sonra Yuaş bin Ahziya geçerek, kendi adamları tarafından öldürülünceye kadar kırk yıl devletin başında bulunmuştur. Yukarıda adı geçen büyükannesi de onun tarafından öldürülmüştü. Yuaş'tan sonra hükümdar olan oğlu 29 yıl devlet başında bulunduktan sonra, yine kendi adamları tarafından öldürüldü. Onun yerine oğlu Uzeyya geçti, bu isim Gazliya şeklinde de telâffuz edilmektedir. Yerine oğlu Yutan geçerek on altı yıl devleti idare etti. Onun yerine Ahaz hükümdar olarak on altı yıl iş başında kaldı. Onun yerine geçen oğlu Hazkiya kendi eceliyle ölmüştür. Ona, ömrünün sona erdiğini arkadaşı Şa'ya'nın haber verdiği rivayet edilmektedir. O Rabbisine, hükümdarın ömrünü uzatması için dua edince, Tanrı onun ölümünü geciktirmiş,

Şa'ya da ona, bu hususu halka bildirmesini emretmiştir. Muhammed bin İshak ise: Bu kıssada adı geçen Şa'ya'nın arkadaşı, Sidkiya idi, der.

İsrail hükümdarlarından Şa'ya kıssasında adı geçen hükümdarın kim olduğuna dair

Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme bin el-Fazıl, ona da İbn İshak şunu söylemiştir: İsrail oğulları arasında cereyan edecek hâdiseler ve Musa'dan sonra İsrail oğullarının ne yapacakları Musa'ya indirilen vahiy ve haberler sırasında bildirilmiş ve şu ayette anlatılan hâdiseler cereyan etmiştir: «İsrail oğullarına Tevrat'ta şunu bildirdik: Yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız, pek çok serkeşlik edeceksiniz (dedik). Bu iki fesattan biri için sizi cezalandırmak zamanı gelince kahır ve şiddet sahibi birtakım kullarımızı üzerinze gönderdik, onlar evlerinizde sizi takibe koyuldular. Böylece Rabbin vadi yerine geldi. Sonradan size (tekrar) üstünlük ve devlet bahşettik, birçok mal ve nesillerle yardımınıza yetiştik, sayı bakımından eskisine nispetle çoğalttık. İyilik yaparsanız kendinize, kötülük ederseniz yine kendinize etmiş olursunuz. Diğer fesatlarınız için cezalandırmak zamanı gelince, sizi kaygı ve ümitsizliğe uğratmaları, mescidimize, geçen defa girdikleri gibi girmeleri ve ele geçirdikleri her şeyi mahv ve helâk etmeleri için, üzerinize tekrar düşmanlar gönderdik. Olur ki, Rabbiniz bu ikinci cezadan sonra size acır, fakat bir defa daha günaha katlanırsanız, biz de tekrar ceza-

landırırız. Biz cehennemi kâfirler için hapishane kıldık» (İsra: 4-5). İsrail oğulları birtakım günahlara katlanmışlar ve onlara Musa'nın diliyle anlatılan ayette zikredilmiş olan hâdiseler cereyan etmişti. Tanrı ise onları esirgiyerek günahlarını hep affedegelmiş ve onlara ihsanlarda bulunmuştur. İlk önce Musa'ya haber verilen bu hâdiselerden biri de Sidkiya adlı hükümdar hakkındadır. Yüce Tanrı onlardan birini hükümdar seçtiği zaman ona doğru yolu göstererek desteklemek üzere bir de peygamber gönderirdi. Bu peygamber, Tanrı ile hükümdar arasında aracılık ederek, yapılacak işler hakkında onları tenvir ederdi. Tanrı bu peygamberlerin hepsine de ayrı kitaplar indirmeyip, Tevrat'a ve Tevrat'ta anlatılan hükümlere uygun olarak iş görmelerini emreder, böylece onlar da, İsrail oğullarını kötü işlerden uzaklaştırarak günahlardan sakınmaya ve Tevrat hükümlerine riayete davet ederlerdi. Sidkiya hükümdar olduktan sonra, Tanrı onlara Şa'ya bin Amsiya'yı peygamber olarak gönderdi. Bu hâdise İsa, Zekeriyya ve Yahya'nın peygamberliklerinden önce cereyan etmiştir. İsa ile Muhammed'in peygamber olarak gönderileceklerini müjdeliyen zat, adı geçen Şa'ya'dır. Bu zat uzun müddet Beyt el-Makdis'te, İsrail oğullarının başında hükümdar olarak yaşamıştır. Sidkiya'nın hükümdarlık ve Şa'ya'nın peygamberliği zamanının sonlarına doğru İsrail oğulları arasında bidat hâdiseler çoğaldı. Bunun üzerine Tanrı onlara Babil hükümdarı Sanharib'i musallat etti. Bu zat altı yüz bin bayrakla onların

üzerine yürüyerek Beyt el-Makdis'in etrafına indi. Bu sırada Peygamber Şa'ya, ayağındaki çıbandan mustarip olarak hasta yatan hükümdarın yanına gelerek: ey hükümdar! Babil hükümdarı ve ordusu altı yüz bin bayrakla üzerinize yürümüştür, halk korku içinde dağılmıştır, diye haber verdi. Bu haberden çok müteessir olan hükümdar: ey Tanrı elçisi! Bu hususta vahiy yoliyle bir şey bildirilmedi mi? Babil hükümdarı ve ordusu ile aramızdaki hal ne olacaktır? diye sordu. Şa'ya bu hususta henüz vahiy gelmediğini bildirdiyse de, sonradan gelen vahiy üzerine İsrail hükümdarının yanına giderek vasiyetnamesini hazırlamasını ve ailesinden istediği birini kendi yerine geçirmesini emretti. Peygamber hükümdara (aynen): Rabbim bana, senin katına giderek tavsiyede bulunmam ve yerine ailenden birini geçirmeni teklif etmem için emir verdi, çünkü sen öleceksin, dedi. Şa'ya'nın bu sözleri üzerine hükümdar yüzünü kıble tarafına çevirerek namaz kıldı, tespih çekti ve ağladı; gözyaşları içerisinde ihlâsla, güvenle, metanet ve hüsnü zanla: ey Rabb'lerin Rabbisi, ey ilâhların ilâhı, kutlu, esirgiyen, pek mukaddes, şefkatli, uykudan ve uyumadan uzak olan Tanrı! Hayırlı işlerimi, İsrail oğullarının başında bulunurken güzel idare etmeyi ve doğru hükümde bulunmayı, hepsini de senin irşadınla yaptım, sen bunları, sırlarımı ve aşikâr işlerimi, kendimden daha iyi biliyorsun diye dua etti. Esirgiyen Tanrı, salih bir insan olan hükümdarın dileğini kabul ederek Şa'ya'ya

hitapla, hükümdara duasını kabul ettiğini, ağlamalarını gördüğünü ve ömrünün onbeş yıl uzatıldığını bildirmesini emretti. Şa'ya ona Tanrı tarafından vahiy yolyile bildirilenleri söyleyince, hükümdarın ağrı ve sızıları geçti, kaygıları bitti, bunun üzerine secdeye kapanarak: Ey benim ve atalarımın ilâhı, secdeye kapanıp seni bütün eksiklerden tenzih ettim, saydım ve ululadım, arzu ettiğine devlet ve hükümdarlık veren ve dilediğini de hakir eden, gizli ve açık şeyleri bilen sensin, evvelde, ahirde, zahirde ve batında mevcut olan ve müşkül duruma düşenlerin duasını kabul eden de sensin, diye şükrederek duadan başını kaldırdığında, Tanrı, Şa'ya'ya vahiy yoliyle: hükümdar Sidkiya'ya söyle, kölelerinden birini göndererek incir suyu getirtsin ve yarasına sürsün, sabaha, yarası iyileşmiş ve hastalığı geçmiş bir halde kalacağını bildir, dedi. Hükümdar, Şa'ya'ya: Rabbinden sor, bize işaretle düşmanımıza ne yapacağını bildirsin, dediği zaman, Tanrı peygambere: sen hükümdara söyle, ben onu düşmanından korudum ve kurtardım, Sanharip ile onun başyazarı hariç olmak üzere sabaha kadar hepsi de öleceklerdir, diye hitap etti. (Hakikaten) sabahleyin bir münadi şehrin kapısına gelip: ey İsrail oğulları! Tanrı sizi düşmanınızın şerrinden korudu ve kurtardı, Sanharib ile yanındakiler mahvoldular, diye seslendi. Hükümdar şehrinden çıkarak Sanharib'i aradı ise de cesedini ölüler arasında göremedi ve arayıp bulmak üzere adamlar gönderdi. Hükümdarla beş adam bir dağ çukurunda bulundu; bun-

lardan biri de Buhtunnasar'dı. Elleri boyunlarına doğru çekilerek zencire vurulduktan sonra hükümdarın katına götürüldüler. Onları gören hükümdar güneş doğduğu zaman secdeye kapanarak ikindi namazına kadar başını secdeden kaldırmadı. Kalkınca da Sanharib'a: Rabbimizin size yaptıklarını nasıl buluyorsun? Bizler ve sizler farkında değilken, o kendi kudretiyle sizi mahvetmedi mi? deyince, o: Rabbinizin bizi bu hale sokacağından ve geçmişte olduğu gibi sizi bu defasında da esirgeyeceğinden, sefere çıkmadan önce haber almıştım, fakat ben doğru yolu gösterenlerin sözüne kulak asmadım, beni bu hale sokan şey, kendi azgınlığım ve aklımın azlığıdır, sizin savaş keyfiyetinizden haber aldıysam da, bana ve yanımda bulunanlara azgınlığımızın galebe çalması üzerine bu sefere çıkmış bulunduk, diye cevap verdi. İsrail hükümdarı: bizi sizlerin şerrinden koruyan Tanrıya hamdolsun, Tanrının seninle yanındakileri sağ bırakması sizleri saydığı için değil, sonunda daha kötü işler göstermek içindir, dünyadaki azgınlığınızı ve ahretteki azabınızı fazlalaştırmak, arkanızda kalanlara Rabbin yaptıklarını haber vererek kendinizden sonra gelecekleri bu gibi işlerden sakınmaya davet etmeniz içindir, yoksa sizi hiç de sağ bırakmazdı, çünkü sizin kanınızın, Tanrı için öldüreceğiniz maymunlar kanı kadar da değeri yoktur, dedikten sonra, muhafızlarına, zencirleri esirlerin boynuna geçirmelerini emretti. Onlar, adam başına hergün iki tane arpa ekmeği verilmek suretiyle

Beyt el-Makdis civarında yetmiş gün dolaştırıldılar. Sanharib İsrail oğulları hükümdarına: bizi öldür de memur edildiğin işi yap, dedi. Bunun üzerine hükümdar onların ölüme mahkûm edilenler hapishanesine gönderilmesini emretmişti ki, tam bu sırada peygamber Şa'ya'ya vahiy yoliyle: İsrail oğulları hükümdarına söyle, geride kalanların bu gibi işlerden sakınmaları için bir ibret olsun diye, onlara saygı göstererek memleketlerine göndersin, yurtlarına dönünceye kadar binmeleri için hayvanlar versin, diye hitap edildi. Peygamberin tebliği üzerine hükümdar da emri yerine getirdi. Sanharib ile arkadaşları yola çıktılar ve Babil'e döndüler. Hükümdar ahaliyi toplıyarak, Tanrının kendi ordusunu nasıl yok ettiğini anlattı. Sihirbaz ve kâhinler: ey Babil hükümdarı! biz sana onların Rab ve peygamberleri hakkındaki haberleri ve Tanrının onlara gönderdiği vahiy ve ilhamlarını anlattığımız halde, sen bizim sözümüze kulak asmamıştın, Rablerinden yardım gördükleri için, hiçbir kavim onları yenmek kudretinde değildir, dediler. Kâhinlerin, onun başına geleceğini bildirerek korktukları haller hakikaten vukubulmuş, fakat Tanrı, kendi kudretini hatırlatmak ve bir ibret olmak üzere onları sağ bırakmıştı. Sanharib bu vakadan yedi yıl sonra öldü. Kitap ehillerinden bazıları (da), Sanharib'in hücumuna maruz kalan İsrail oğulları hükümdarının topal olduğunu ve bu topallığının but damarı hastalığından ileri geldiğini söylerler. Sanharib, onun işte böyle zayıf ve kötürüm ol-

masından istifade ederek memleketi üzerine yürümüştü. Sanharib'den önce de Babil hükümdarlarından Lifer adında biri Beyt -el-Makdis'e karşı hücumda bulunmuş, fakat Tanrı ona rüzgârı musallat ederek askerini mahvetmişti. Ancak kendisi ve yanında kâtiplik yapan amcasının oğlu Buhtunnasar kaçarak kurtulmuşlardı. Bu Babil hükümdarı kendi oğlu tarafından öldürülmüş, fakat bu çocuk da, sahibinin öldürülmesine kızan Buhtunnasar tarafından imha edilmişti. İşte Sanharib, Babil'li bu hühükümdardan sonra çolak Selman adlı Azerbeycan hükümdariyle birlikte adı geçen topalın üzerine yürümüştü. Bu iki hükümdarın arasında ihtilâf başgösterince, onlar birbirinin askerini imha edinciye kadar savaştılar. Neleri varsa, hepsi de ganimet malı olarak İsrail oğullarının eline geçti. Bazı kimseler, Şa'ya'nın arkadaşı Hazkiya ile savaşanın Musul hükümdarı Sanharib olduğunu söylerler. Bu zatların iddiasına göre, hükümdar askeriyle Beyt el-Makdis'i kuşattığı zaman, Tanrının gönderdiği bir melek bir gecede onun ordusundan yüz seksen beş bin kişi öldürmüştür. Bu topal yirmi dokuz yıl hükümdarlık ettikten sonra, rivayete göre yerine Minşa bin Hazkiya geçmiş ve kendi adamları tarafından öldürülünceye kadar on iki yıl hüküm sürmüştür. Yerine Yuşya bin Amun geçmiş ve burnu kesik ve kötürüm bır Mısır Firavunu tarafından öldürülünceye kadar otuz bir yıl hükümdarlık etmiştir, yerine Yukim bin Yahunaz geçti. Burnu kesik Firavun onun üzerine yürümüş ve esir ederek

Mısır'a götürdükten sonra, onun yerine oğlu Yuyakim'i tâyin etmiştir. Firavun ondan, kendi tâyin ettiği miktarda haraç ödetirdi. Rivayete göre Yuyakim'in ona haraç ödemesi on iki yıl sürmüştür. Onun yerine oğlu Yuyahin geçmiş, (fakat) ancak üç ay hüküm sürdükten sonra üzerine yürüyen Buhtunnasar tarafından esir edilmiştir. Buhtunnasar onun yerine sabık hükümdarın amcası Metniya'yı geçirerek ona Sidkiya adını verdi. Fakat, emirlerine itaat etmediği için Buhtunnasar onun üzerine yürüyerek kendisini esır etmış ve zincire vurarak Babil'e göndermiştir. Buhtunnasar onun gözlerini çıkartmış, oğlunu öldürmüş, Beyt el-Makdis ile heykeli yıktırmış ve İsrail oğullarını esir ederek Babil'e götürmüştür. Kireş bin Camasp bin Asp akrabalıkları dolayısiyle memleketlerine iade edinceye kadar onlaı esarette kaldılar. Kisra'nın onlarla akrabalığı ana cihetinden olup, onun annesi Eşter, İsrail oğullarından Cavil'in, diğer bir rivayete göre de Havil'in kızı idi. Sidkiya, Yuyahin'in hüküm sürdüğü üç ay dahil olmak üzere, on bir yıl üç ay hükümet başında bulundu. Bundan sonra Beyt el-Makdis ile Şam, Eştasp bin Lehrasb'ın eline geçti. Onun zamanında bu ülkenin genel valisi Buhtunnasar idi.

Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o İbn İshak'tan şunu rivayet eder: Yukarıda haberini naklettiğimiz İsrail oğulları hükümdarı Sitkiya öldükten sonra İsrail oğullarının işleri altüst oldu, karşılıklı savaşarak birbirlerini öldürdüler. Onlar, peygam-

berleri Şa'ya'dan bir şey sormaz, sözlerini ve nasihatlerini dinlemezlerdi. Bize erişen haberlere göre, İsrail oğulları böylece doğru yoldan saptıktan sonra Tanrı, Şa'ya'ya: yerinden kalk ben senin dilini konuşturacağım, dedi. Şa'ya yerinden kalkarak Tanrının ilhamiyle konuştu, onlara vaız ve nasihatlerde bulundu, Tanrının emirlerini hatırlatarak onun nimetini saydıktan sonra, durumlarının değişmesi ve nimetlerinin zevaliyle korkuttu, hallerinin değişmek üzere olduğunu bildirdi. Bana haber verdiklerine göre, Şa'ya sözünü bitirdikten sonra ahali öldürmek maksadiyle onun üzerine yürümüş, o kaçmış ve karşısına çıkan bir ağacın yarılması üzerine bunun içerisine girmişse de, şeytan onun arkasından yetişerek eteğinden tutmak suretiyle halka göstermiştir. Onlar ağacı testere ile keserken, Şa'ya'yı da ortasından ikiye bölmüşlerdir. Bana, Şa'ya ile onun kavmi olan İsrail oğulları kıssasını ve öldürülme hâdisesini Muhammed bin Sehl Buharî söyledi, ona ve arkadaşlarına İsmail bin Abdülkerim ona da Abdüssamed bin Makil söylemiş, o, Vehb bin Münebbih'ten rivayet eder.

Lehrasp ile oğlu Beştasp Buhtunnasar'ın İsrail oğulları üzerine yürümesi ve Beyt el-Makdis'i yıktırması hakkında

Keyhusrev'in kendi yerine aday gösterilmesiyle Lehrasp bin Giyuci bin Gimnuş bin Keyfaşin, Fars devletinin başına geçip ve taç giydikten sonra: biz, hayır ve iyilik hususunda başkaları-

na tercih edilen bir kavmiz, dedi. Kendisi için oturmak üzere, altından ve türlü mücevherlerle süslü bir taht yaptırdı. Onun emriyle Horasan'da Belh şehri kuruldu ve buna Hasna (güzel) adı verildi. Daire ve defterleri tertip ve tanzim ettirdi. Asker toplamak ve bunları intizama sokmak suretiyle devletini kuvvetlendirdi. Toprakları işletti, ordusunu beslemek üzere haraç topladı. (Sonra), farsça adı Buhterşeh olan Buhtunnasar'ı sefere çıkardı. Bana, Hişam bin Muhammed'e ulaşan senetle şunu söylediler: Kâbus'un kardeşi Lehrasp hükümdar olduktan sonra Belh şehrini kurdu. Onun zamanında Türklerin kudret ve şevketleri arttı. Lehrasp Belh'te oturur ve Türklerle savaşırdı. Hişam, sözüne devam ederek şöyle diyor: Buhtunnasar onun zamanında yaşamış adamlardan olup, Ehvez ile Dicle'nin batı tarafındaki toprakların Rum sınırına kadar uzanan batı kısmının ispehbedi, diğer tâbirle askerî valisi idi. Buhtunnasar Dimeşk'e kadar ilerliyerek ahalisiyle barış yaptı, kendisinin komutanlarından birini sefere çıkararak Beyt el-Makdis üzerine gönderdi. O zaman İsrail oğullarının başında bulunan Davud neslinden bir hükümdarla barış yaparak rehineler aldıktan sonra çekilip gitmişti. Fakat o Teberiyye'ye vardığında, İsrail oğulları: Babil ahalisine rehineler vererek bizi rezil etti, diye hükümdarlarının üzerine atılarak onu öldürdükten sonra, Farslarla savaşa hazırlandılar. Komutanın mektup yazarak durumu bildirmesi üzerine Buhtunnasar ona: sen

bulunduğun yerde dur, ben geliyorum, diye haber yolladı. Rehinelerin kılıçtan geçirilmesini emretti, sonra Beyt el-Makdis'e gelerek kılıç kuvvetiyle şehri ele geçirdikten sonra savaşan erleri öldürdü, çoluk çocuklarını esir etti. O zaman, Tanrı tarafından İsrail oğullarına peygamber olarak gönderilmiş bulunan Ermiya, İsraillilerin hapishanesinde bulunuyordu. Bize erişen haberlere göre o, İsrail oğullarına, tövbe edip kötü iş ve amelleri bırakmadıkları takdirde, Buhtunnasar tarafından onlara yapılacak şeyleri, savaş erlerinin öldürüleceğini ve çoluk çocuklarının esir edilerek alıp götürüleceğini önceden haber vermiş ve böylece onları, Tanrının azabiyle korkutmuştu. İsrail oğulları ise, onun sözlerini yalanlıyarak kendisini hapse atmışlardı. Şehir Buhtunnasar'ın hücumuna uğradığı zaman da yine mahpustu. Buhtunnasar onu mahpuslar arasında görerek: seni niçin hapse attılar? diye sorduğu zaman, Ermiya: Tanrı beni onlara peygamber olarak göndermiş, ben de halkı başlarına gelecek bu halden sakınmaya çağırmıştım, fakat onlar beni yalanlıyarak hapse attılar, diye cevap verdi. Bunu duyan Buhtunnasar: Rabblerinin elçisine isyan eden kavim, ne kadar kötü bir kavimdir, diyerek kendisini serbest bıraktı ve ona ihsanlarda bulundu. Esir edilmeden şehirde kalan zayıflar onun etrafında toplanarak: biz kötülüğe saparak kendimize zulmettik, Tanrıya başvurarak günahlarımızdan tövbe eder, ona dua ederek tövbelerimizin kabulünü dileriz, dediler. Ermyia'nın duası üzerine Tanrı: onların, tövbe-

lerini tutmayacakları malûmdur, sözleri doğru ise seninle birlikte bu şehirde otursunlar, diye emretti. Onlar Ermiya'dan bu emri işittikleri zaman: yıkılmış ve ahalisi Tanrının gazabına uğramış bir şehirde nasıl oturulur, diyerek bunu kabul etmediler, (Mısır'a gittiler). Buhtunnasar Mısır hükümdarına mektup yazarak: kölelerim benden kaçarak senin memleketine gittiler, onları bana iade et, yoksa üzerine yürüyecek ve atlarımla memleketini çiğneyeceğim, diye bildirdi. Fakat Mısır hükümdarının; memleketime gelenler senin kölelerin değil hür oğlu hürdürler, şeklinde cevap vermesi üzerine, Buhtunnasar Mısıra karşı yürüyerek ahalisini öldürdü veya esir etti. Oradan Magrib (batı Afrika) üzerine hareket ederek bu memleketin en uzak köşelerine kadar ilerledi. Sonra, aralarında Danyal ve başka peygamberler de bulunan Filistin ve Ürdün ahalisinden aldığı birçok esirlerle memleketine döndü. Bunun bir kısmı Hicaz'ın Yesrib (Medine) bölgesinde, Vadiülkura'da ve başka mıntakalarda yerleştiler. Hişam sözüne devam eder: Bundan sonra, Tanrı Ermiya'ya: Beyt el-Makdis'i imar edeceğim, oraya giderek yerleş, diye emretti. Oraya giden Ermiya, şehri harap bir halde buldu. O, kendi kendine: Tanrıyı bütün eksiklerden tenzih eylerim, o bana bu şehre inmemi emretti, imar edeceğini bildirdi, fakat, acaba Tanrı, yıkılarak harabe haline gelmiş olan bu yeri ne zaman imar edecek? dedikten sonra uykuya daldı, eşeğiyle yemek sepeti yanında olduğu halde, yetmiş yıl

uyudu, ancak Buhtunnasar'la ondan daha yüksek bir hükümdar olan Lehrasp öldükten sonra uykusundan kalktı. Lehrasp yüz yirmi yıl hükümet sürmüş ve onun yerine oğlu Beştasp geçmişti. Şam ülkesinin harap bir halde bulunduğunu ve Filistin topraklarında insan cinsi kalmadığını işiten hükümdar, münadileri vasıtasiyle: İsrail oğullarından Babil toprağında bulunanlar, arzu ettikleri takdirde, Şam'a dönsünler, diye ilân ettirdi, Davud oğullarından birini de hükümdar yaptı. Ona, Beyt el-Makdis'i imar ederek mescidi yeni baştan yapmasını emretti. Bunun üzerine İsrail oğulları memleketilerine dönerek şehri yeni baştan kurdular. Bundan sonra Tanrı Ermiya'nın gözlerini açtı ki, ilâhi bu hareketten maksat, ona şehrin nasıl imar ve inşa edildiğini göstermekti. Ermiya tam yüz yıl uyuduğu halde, kendisinin bir saat bile uyumadığını zannediyordu. Uyurken harabe halinde olan şehrin, gözlerini açtığı zaman, imar edilmiş olduğunu görünce: Tanrı her şeye kadirdir, dedi. Hişam sözlerine devam ederek şöyle diyor: İsrail oğulları Beyt el-Makdis'e yerleşince, memleketin idaresi kendi ellerine verildi. Nüfusları çoğaldı. Rumlar zamanında Beyt el-Makdis tekrar istilâ edilinceye kadar bu hal böyle devam etti. Bu tarihten sonra İsrail oğulları bir daha biraraya toplanarak devlet kuramadılar. Zerdüşt, Beştasp zamanında zuhur etti. Filistin halkına mensup kitap ehli bilginlerinden bir kitlenin söylediğine göre, o, peygamber Ermiya'nın talebesinden birinin hiz-

metinde bulunup, onun en yakın adamlarından ve samimi dostlarındandı. Zerdüşt üstadına ihanet ederek onun aleyhinde yalan sözler söyleyince, üstadı ona beddua etti. O, cüzzam hastalığına tutularak Azerbeycan'a gitti ve orada mecusilik dinini işledi. Bundan sonra oradan kalkarak Belh'te bulunan Beştasp'ın katına gitti ve dinini ona izah etti. Beştasp bu dini beğenerek, halka zorla kabul ettirmek istedi, tebaasından, zerdüşt dinini kabul etmek istemiyen birçok adam öldürüldü. Nihayet ahali dini kabul etti. Beştasp yüz on iki yıl hükümdarlık etti. Haber nakleden ve geçmişte yaşıyan kavimlerin tarihini bilen bundan başka kimseler, onu, memleket ahalisi tarafından sevilen, tebaasını çok yoklıyan, imar ve yapı işlerinde çok gayret gösteren, kanallar kazdırmak suretiyle sulama işlerine önem veren, İranşehir'i çevirmiş ve birçok hükümdarları kahretmiş olan bir zat olarak gösterirler. Rum, batı, Hind ve başka memleketlerin hükümdarları ona her yıl muayyen miktarda vergi öder, mektuplarında onu büyük unvanlarla anar, onun hükümdarlar hükümdarı olduğunu tasdik ederek kendisini darıltmaktan çekinirlerdi. Rivayete göre Bahtunnasar ona Filistin'den hazine ve mallar göndermiştir. O, kuvvetinin eksildiğini hissedince, rivayete göre yüzyirmi yıl hüküm sürdükten sonra oğlu Beştasp'ı yerine geçirerek, kendisi devlet işlerinden el çekmiştir. Hişam'a göre İsrail oğulları üzerine yürüyen Buhtunnasar, Acemlerin Cuzrec oğullarından olup, adı Buterşeh idi. O, Beştasp'ın babası

hükümdar Lehrasp'ın hizmetinde bulunmuş ve uzun ömürlü olup üç yüz yıldan fazla yaşamıştır. Lehrasp onu, Yahudileri sürmek üzere Şam ve Beyt el-Makdis'e göndermiş, Buhtunnasar da oraya gidip zaferle dönmüştür. Bu komutan, Lehrasp'ın ölümünden sonra oğlu Beştasp'ın, ondan sonra da Behmen'in hizmetinde bulunmuştur. Behmen, güzel şehir adı verilen Belh'te otururdu. Buhtunnasar'ı, Yahudileri sürüp çıkarmak üzere Beyt el-Makdis'e gönderen odur. Bu hâdise ise şu sebepten ileri gelmiştir: Beyt el-Makdis hükümdarı, Behmen tarafından gönderilen elçilerden bir kısmını yakalatarak bazılarını öldürtmüştü. Bu haberi alan Behmen, (Buhtunnasar'ı) Babil hükümdarı yaparak Babil'e gitmesini, oradan da Şam ve Beyt el-Makdis üzerine yürüyerek Yahudilerin savaş erlerini öldürmesini ve çoluk çocuklarını esir etmesini emretti. Behmen onu, eşraf ve komutanlarını seçmek hususunda serbest bıraktı. (Bunun üzerine Buhtunnasar), memleketin asîl ailelerine mensup Mazey bin Yafes bin Nuh oğullarından Daryuş bin Mihri'yi seçti. Bu zat, Buhtunnasar'ın kızkardeşinin oğludur. (Sonra) Gaylam bin Sam oğullarından Kireş Keyguvan'ı seçti ki, bu da Behmen'in hazineler müdürü idi. (Sonra) bilgin lâkabiyle anılan Ahşuyerş bin Kireş Camasp ile Behram bin Kireş bin Beştasp'ı seçti ki, bu dört zat onun en yakın adamlarındandı. Behmen, Esavire reislerinden üç yüz komutanla elli bin askeri onun idaresine verdiği gibi, ihtiyacına göre aylıklı asker

bulundurmak hakkını da tanıdı. Buhtunnasar yola çıkarak Babil'e geldi ve orada bir yıl kalarak hazırlandı. Emrinde pek çok askerî birlik toplandı. Şam ve Beyt el-Makdis hükümdarı ve Süleyman bin Davud neslinden gelerek peygamber Şa'ya'nın arkadaşlarından olan Hazkiya bin Ahaz' ın üzerine yürümüş bulunan Sanharib'in oğullarından biri de ona katılmıştı. O, Buhtunnasar bin Nebuzeradan bin Sanharip'tir. Bu zat Musul ve civarının hükümdarı olup, şeceresi: Daryuş bin İbri bin Tiri bin Ruya bin Rabya bin Salamon bin Davud bin Tami bin Herman bin Fudi bin Hemul bin Dermi bin Kamali bin Sama bin Ragma bin Nemruz bin Köş bin Ham bin Nuh (A. m.) tur. Onun Buhtunnasar ordusuna katılarak Beyt el-Makdis üzerine yürümesine, büyük babası Sanharp'in seferi esnasında hükümdar Hazkiya ile İsrail oğullarının ona yapmış oldukları işkenceler sebep olmuştur. O, bu vesile ile büyükbabasının intikamını almak istiyerek, pek çok askerî birliklerle Buhtunnasar'a katılmıştır. Buhtunnasar, zaferden sonra İsrail oğullarının, Süleyman neslinden gelen Yuyakin bin Yuyakım adlı hükümdarı yanında olduğu halde, Babil'e döndü. Buhtunnasar onun yerine Yahina'nın amcası Mittiya'yı hükümdar yaparak ona Sidkiya adını verdi. Fakat Buhtunnasar'ın Babil'e dönmesi üzerine bu hükümdar itaatten vazgeçti. Bunun üzerine komutan tekrar Beyt el-Makdis üzerine yürüyerek şehri ve heykeli yıktırdı, Sidkiya'yı esir ederek zincire vurup Babil'e götürdü. Oğ-

lunu hayvan boğazlar gibi boğazlattı, kendisinin her iki gözünü oydurdu. Alıp götürülen İsrail oğulları, Beyt el-Makdis'e dönünceye kadar Babil'de esirlikte kaldılar. Sözlerini hikâye ettiğimiz zata göre, Beyt el-Makdis Buhtunnasar'ın idaresinde kırk yıl kalmış, ondan sonra oğlu Ölmervedeh yirmi üç yıl bu ülkeleri idare etmiştir. O öldükten sonra yerine oğlu Baltazar geçmiş, fakat işler çığrından çıktığı için Behmen onu azledip Babil ile ona bitişik Şam ülkesini ve başka yerleri Mazıy bin Yasef bin Nuh'un (ona Tanrının salâvat ve selâmları olsun) idaresini vermiş, o, üç yıl bu ülkeleri idare etmiştir. Behmen onu da azledip, yerine Geylem bin Sam bin Nuh oğullarından Kireş'i geçirmiştir. Mazey doğu seferlerine çıktığı zaman, Daryuş ona iltihak etmişti. Kireş idareyi eline aldıktan sonra Behmen ona mektup yazarak İsrail oğullarına şefkatle muamele etmesini, istedikleri mevkide yerleşmek imkânını vermesini, kendi memleketlerine dönmelerine müsaade etmesini ve seçtikleri kimseyi idare başına koymasını emretti. Bu emir üzerine Darguş peygamber Danyal'ı (A. m.) İsrail oğullarının idaresi başına geçirdi. Buhtunnasar'ın galebesinden ölümüne kadar olan zaman ile onun neslinden gelen Gaylem oğullarından Kireş'in üç yıl süren valilik devri, Buhtunnasar tarafından yıktırılmış olan Beyt el-Makdis'in harabe halinde kaldığı yıllardan sayılmaktadır. Bundan sonra Babil'in idaresini, Behmen'in akrabasından Ahşuars (yukarıda Ahşuyereş şeklinde geçmişti)

bin Kireş bin Camasp eline aldı. O, bilgin bir zat olup, dört büyük ve meşhur zattan (Danyal, Hananya ve Azarya bu cümeldendir) ilim tahsil etmişti. Buhtunnasar, Behmen'in emriyle Şam üzerine yürüdüğü vakit (oradan dönerken) bu dört zatı seçerek Babil'e getirmişti. Ahşuyereş, Buhtunnasar tarafından övülerek Behmen'e takdim edilmiş, hükümdar da onu Babil ve civarına vali tâyin etmişti. Söylendiğine göre onun Babil valiliğine tâyininin sebebi şudur: Bundan önce Behmen tarafından Sind ve Hind tarafına vali olarak gönderilen Ger Erdeşir bin Deşkâl, emrindeki altı yüz bin askerle Behmen'e karşı isyan etmişti. Behmen, Ahşuyereş'i onun yerine vali tâyin ederek Ger Erdeşir'in üzerine yürümesini emretti. Ahşuyereş bu emri yerine getirerek âsilerle savaştı ve Ger Erdeşirle'le emrinde bulunan birçok kimseyi öldürdü. Bunun üzerine Behmen onun vazife ve salâhiyetini genişleterek (başka) birtakım ülkeleri de onun idaresine verdi. O, Sus'ta oturur, eşrafını toplar, onlara et yedirir, şarap içirirdi. Behmen sonradan onu Babil hükümdarı yaptı, Hind'i, Habeşistan'ı ve denize yakın ülkeleri de onun idaresine teslim etti. Ahşuyereş bir gün içinde yüz yirmi komutan için yüz yirmi bayrak dikerek herbirinin idaresine bahadırlardan birer bin asker verdi. Bu askerlerden bir tanesi, savaş saflarında yüz kişiye muadildi. Babil'de yerleşmiş olmakla beraber, umumîyetle Sus'ta otururdu. O, İsrail oğullarından alınan esir kadınlardan (Ebi) Cahil'in kızı Eşter'le evlendi.

Bu kızı, süt kardeşi Merdehi terbiye edip yetiştirmişti. Merdehi'yi de kızın annesi emrzirmişti. Hükümdarın bu kadınla evlenmesinin sebebi şudur: Hükümdar, çok güzel ve meziyet sahibi karısı Veşta'ya, kendisinin meziyetlerini bilsinler ve güzelliğini görsünler diye halkın önüne çıkmasını emretmişti. Kadın halka gözükmeye yanaşmayınca hükümdar kızarak karısını öldürdü, fakat sonra pişman olarak kederlendi ve bir kadın seçip teselli bulmak maksadiyle ne kadar kadın ve kız varsa hepsini önünden geçirilmesi tavsiye edildi. Bu tavsiye üzerine bütün kadınları önünden geçirtti ve İsrail oğulları esirlerinden Eşter'i severek seçti. Hıristiyanlar, Ahşuyereş'in Babil'e giderken bir oğlu olduğunu ve buna Kireş adını verdiğini söylerler. On dört yıl hükümdarlık eden Ahşuyereş, Merdehi'den Tevrat'ı öğrenmiş ve Yahudiliği kabul etmiştir. Peygamber Danyal ile, o zaman yanında bulunan Hananiya, Mişayil ve Azarya gibi Yahudi bilgin ve peygamberlerinden tahsil görmüştür. Onlar, Beyt el-Makdis'e gitmek için müsaade istediyseler de, hükümdar: yanımda sizin gibi bin tane peygamber bulunsa dahi, yaşadığım müddetçe bir tanesini bile yanımdan ayırmam, diyerek buna izin vermedi. Sonra Danyal'ı kaza ve hüküm işlerine memur ederek bütün devlet işlerini onun idaresine bıraktı ve Buhtunnasar tarafından Beyt el-Makdis'ten getirilen hazinelerin devlet kasasından çıkartılarak Beyt el-Makdis'e iadesini ve şehrin imarını emretti. Danyal, Beytel-Makdis'i bina ederek Kireş bin Ahşuyereş zama-

nında şehri mamur bir hale getirdi. Kireş, Behmen ve Hamani zamanlarında olmak üzere (Babil'de) yirmi yıl hükümdarlık etti. Behmen, Kireş'in Babil hükümdarlığının yirminci yılında öldü. Kireş ise, Hamani'nin (Filistin hükümdarlığının) dördüncü yılında öldü. Kireş bin Ahşuyereş'in bütün hükümdarlığı yirmi iki yıl sürmüştür. Buhtunnasar'ın hayat ve işleriyle İsrail oğullarının onun zamanındaki durumları hakkında, hal tercümesi bilginlerinin ve haber nakledenlerin verdikleri malûmat işte bundan ibarettir. İlim mensuplarından olup da bizden önce geçip giden İslâm çağı bilginleri bu türlü sözler söylemiş ve muhtelif rivayetler nakletmişlerdir. Kasım bin Hasan'ın bana söylediği sözler bu cümleden olup, o, Hüseyin'den, o da Haccac yoliyle İbn Cüreyc'den rivayet eder, ona, Sa'id bin Cübeyr'den naklen Ya'lâ bin Müslim şunu söylemiştir: İsrail oğullarından biri Tevrat'ı okurken: «Bu iki fesattan birincisi için cezalandırmak zamanı gelince, şevket ve kuvvet sahibi birtakım kullarımızı üzerinize gönderdik...» (Kur'an bunu İsra: 5 te hikâye eder) ayetine gelince ağlamaya başladı. Her iki gözünden yaşlar akarken kitabını kapattı ve Tanrı arzu ettiği kadar bu sözleri tekrarlıyarak: Ey Rabbim, İsrail oğullarının felâketine sebep olan bu adamı bana göster, diye dua etti. Tanrı ona, Babil'li fakir ve miskin bir adamı gösterdi ki, bu da Buhtunnasar'dı. O zaman zengin Yahudilerden biri, köleleriyle mal ve paralarını alarak Babil'e gidiyor, nereye? diye sordukları zaman: alış veriş etmek üzere, diye cevap

veriyordu. Yoluna devam ederek Babil'e geldi ve yalnız başına bir konak kiralıyarak yerleşti. Sonra Babil'deki fakir ve miskinleri çağırarak onlara ihsanlarda bulunmaya başladı. Yanına gelen her fakire bir şey veriyor ve onlardan: şehirde sizden başka fakir kalmadı mı? diye soruyordu. Ona: evet bir fakir kaldı, falân yerdeki iki dağın arasında Buhtunnasar adında hasta biri var, dediler. Bunun üzerine Yahudi kölelerine: hastayı taşıyarak buraya getiriniz, diye emretti, gelince adını sordu ve ona iyileşinceye kadar baktı. İyileştikten sonra Yahudi ona elbiseler giydirerek geçinmesi için de bir şeyler verdi. Yahudi yola çıkacağını söyleyince Buhtunnasar ağladı ve ağlamasının sebebi sorulduğu zaman: sen bana bu kadar iyiliklerde bulunduğun halde, ben sana bunun karşılığı olarak verecek bir şey bulamıyorum, dedi. Yahudi: Ben senden ancak bir şey istiyorum ki, o da, hükümdar olduğun zaman bana itaat etmendir, dedi. Buhtunnasar, Yahudinin arkasından giderken: benimle alay ediyorsun diyordu. O, Yahudinin istediğini vermeye hazır olduğu halde, kendisiyle alay edildiği fikrine kapılarak bunu söyliyemiyordu. Yahudi ağlıyarak: Bana istediğimi vermek vadinde bulunmaktan seni alıkoyan şeyin ne olduğunu biliyorum, fakat yüce Tanrı kendisinin kitabında yazdığı kaza ve kaderini yerine getirecektir, zamanın kötü hâdiseleri de, Tanrının mahkûm ettiği kavme kendi darbelerini indirecektir, dedi.

Babil'de Fars hükümdarı olan Sayhun: Şam'ın durumunu anlamak üzere bir keşif kolu gön-

dersek nasıl olur? diye sorduğu zaman, ona: Keşif kolu göndermek zararlı bir şey değildir, diye cevap verdiler. Bu işe kimi memur etmek hususundaki fikrine de bir adamı tavsiye ettiler. Sayhun, keşif kolu komutanının idaresine yüz bin asker verdi. Buhtunnasar da komutanın aşçısı olarak bu sefere iştirak etti. Komutan ancak yemek için aşhaneye çıkıyordu. Keşif kollarının başında bulunan bu kimse Şam'a varınca at ve ahalisinin çokluğunu, halkın cesaretini gördü ve azmi kırıldı. Bunun üzerine başka incelemelerde bulunmadı. Buhtunnasar ise Şamlıların toplantısında hazır bulunur ve onlara: sizi Babil üzerine yürümekten ne alıkoyuyor? Böyle yaptığınız takdirde, orada, hazineleri ele geçirmek için size engel olacak hiçbir kuvvet yoktur, derdi. Fakat onlar: Biz savaşçı bir kavim değiliz, savaş işlerinden anlamayız, diye cevap verirlerdi. Buhtunnasar, Şamlıların toplantılarında bulunarak onların durumunu iyice öğrendi. Ordu hiçbir şey yapmadan Babil'e dönünce, komutan hükümdara Şam'da gördüklerini anlattı. Buhtunnasar, hükümdarın süvarilerine: hükümdar beni katına çağırarak Şam hakkında sorarsa, ben ona komutanın getirdiği haberlerden başka da, Şam ahalisi hakkında esaslı bilgiler verirdim, diye söyledi. Bunun üzerine hükümdar Buhtunnasar'ı katına çağırdı ve o da: komutan Şam'da nüfusun çokluğunu ve insanlarının kuvvet ve cesaretini görmekle kanaatlendi, ahalisiyle temasa gelmeden ve onlardan hiçbir şey sormadan döndü, halbuki, ben oradaki

toplantılardan hiçbirini bırakmadan hazır bulundum, ahalisiyle görüştüm, onlara şu şu sözleri söylediğim zaman, onlar bana şöyle cevaplar verdiler, dedi. Buhtunnasar hükümdarın süvarilerine bunları anlatırken, keşif kolları komutanı ona: bu sözlerinle beni hakir ve zelil edeceksin, bunları hükümdara söyleme, sana yüz bin (dirhem) vereceğim, dediyse de, Buhtunnasar: Babil'in hazinelerini versen dahi bunları anlatmaktan vazgeçmem, diye cevap verdi. Zamanın, günahkâr kavimlere darbelerini indireceği an gelince, hükümdar: Şam'a yalnız süvarilerden bir bölük asker göndersek nasıl olur? İmkân bulurlarsa vazifelerini yerine getirir, bulamazlarsa bundan önce olduğu gibi, geri dönerler diye istişarede bulunduğu zaman, ona: zararsız bir iştir, yap, diye cevap verdiler. Hükümdarın, bölük komutanlığına getirilecek adam hakkındaki sorusu üzerine birini teklif ettilerse de, beğenmedi: Bana, Şam'ın durumunu anlatan adamı getiriniz, diyerek Buhtunnasar'ı çağırttı. Hükümdar, onu askerinden seçtiği dört bin süvarinin başına geçirerek yola çıkardı. Askerler Şam ülkesini dolaşarak baskınlarda bulundular, Tanrının arzu ettiği kadar esir aldılar, fakat memleketi yıkmadılar ve adam da öldürmediler. Bu sırada Sayhun ölüm yatağına düştü. Halk: başkasını seçelim, dedikleri zaman, Sayhun: acele etmeyiniz, Şam'a giden arkadaşlarınız dönsün, onlar sizin tanınmış süvarilerinizdir, sizi hayal kırıklığına uğratmazlar, dedi. Bunun üzerine hükümdar seçimi, Buh-

tunnasar'la arkadaşlarının, esirlerle dönüşüne kadar geciktirildi. Buhtunnasar esirleri halk arasında taksim etti. Bundan memnun olan halk: biz hükümdarlığa bundan daha uygun olanını görmedik, diyerek Buhtunnasar'ı hükümdar seçtiler. Diğer ravilere göre Buhtunnasar, İsrail oğullarına karşı savaşmak üzere ancak onların Yahya bin Zekeriya'yı öldürmesinden sonra Beyt el-Makdis üzerine yürümüştür. Bu fikirde olanların bazıları şunlardır:

Bana Musa bin Harun söyledi, ona ve arkadaşlarına Amr bin Hammad, onlara da Esbat söylemiş, o, Süddî'nin, senetlerini yukarda saydığımız haberleri sırasında şunu da söylemiş olduğunu zikreder: Buhtunnasar'ı İsrail oğulları üzerine gönderen hükümdarın adı Sayha'in olup, bu hâdise, İsrail oğullarının kendi hükümdarları Yahya bin Zekeriya'yı öldürmesinden sonra cereyan etmiştir. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş, o, İbn İshak'tan şunu nakleder: Bana kadar gelen haberlere göre ulu Tanrı (İsrail oğullarına) Şa'ya'dan sonra, kendileri arasından Yaşiya bin Amus'u hükümdar olarak tâyin etmiş ve doğru yolu göstermesi için de Hazar'ı peygamber olarak göndermişti. Vehb bin Münebbih'in İsrail oğullarından naklen söylediğine göre, onun adı Ermiya bin Halkiya olup, Harun'dan türeyen bir boydan geliyordu. Vehb bin Münebbih bu haberleri naklederken, bana Muhammed bin Sehl bin Asker el-Buharî'nin naklettiği sözleri de söylemiştir. Bunu ona

İsmail bin Abdülkerim, ona da Abdüssamed bin Ma'kil söylemış, o da Vehb bin Münebbih'ten duydum, der. Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına İbn İshak'tan naklen Seleme söylemiş, o, yalancılıkla itham edilmiyen biri yoliyle Vehb bin Münebbih Yemanî'den şunu rivayet eder: yüce ve aziz Tanrı, İsrail oğullarına peygamber olarak gönderirken Ermiya'ya: ey Ermiya! Ben seni yaratmadan önce insanlar arasından seçtim, seni annenin karnından çıkarmadan önce temizledim, çalışıp çabalıyacak hale gelmeden önce peygamber olarak seçtim, olgunluk çağına gelmeden önce sınadım, (böylece) sana büyük bir vazife yükledim, diye hitap etti. Yüce ve aziz Tanrı, İsrail hükümdarını irşat etmek ve gönderdiği emirle haberleri bildirerek aracılık etmek üzere Ermiya'yı yolladı. Bundan sonra İsrail oğulları arasında hâdiseler çoğaldı, onlar günah yoluna saparak Tanrının haram ve yasaklarını helâl saydılar. Onlar, Tanrının kendilerine olan ihsanlarını ve kendilerini düşmanları Sanharib'le ordusundan koruduğunu unuttular. Bunun üzerine yüce Tanrı Ermiya'ya: kavmin İsrail oğullarının katına gidip sana bildirdiğim emirleri anlat, onlara nimetlerimi hatırlat, izhar etmekte oldukları bidatleri sayıp göster! diye vahyetti. Ermiya: ey Rabbim, ben zayıfım, beni kuvvetlendirmezsen aciz kalırım, irşat etmezsen yanılırım, sen yardım etmezsen hakir olurum, deyince, Tanrı ona şöyle hitap etti: sen, bütün işlerinin benim irademe tâbi olduğunu bilmiyor musun?

Bütün kalbler ve bütün diller, benim kudretimin emrindedir, ben onları istediğim gibi idare ederim, sen bana itaat et, ben benzeri olmıyan bir Yaradanım, gökler, yerler ve onlarda bulunan bütün varlıklar benim emrimin altındadır. Ben denizlere hitap ettim, sözlerimi anladılar, emrettim, emirlerimi yerine getirdiler. Onların sınırlarını etraftaki kavimlerle doldurdum. Dağlar gibi dalgalar gelmeden onlar bu sınırları geçemezler. Çizdiğim bu sınırlara geldikleri zaman, onları hakir ederek emrime boyun eğdirdim. Onlar benden korkarak emrime itaat ederler. Ben senin yanındayım, seninle birlikte bulunduğum müddetçe, sana hiçbir zarar dokunmaz. Ben seni, emir ve yasaklarımı bildirmek üzere büyük kavimlerimden birine elçi olarak seçtim. Sen bu vazifeyi görmekle, kendine tâbi olanların hakettikleri sevaba nail oluyorsun, senin sevabın onlarınkinden eksik değildir, bu yüzden onların sevabı da eksilmez. Bu vazifeyi yapmak hususunda kusur gösterirsen, senin günahın, karanlık içinde bıraktığın kavmin suç ve günahlarından eksik olmaz. Kavminin yanına git de, onlara atalarının iyi amellerini hatırlatmakta olduğumu söyle, atalarınızın bu hayırlı amelleri, benim sizi tövbeye çağırmam için bir âmil olmuştur. Sen onlardan, ataları tarafından gösterilen itaatin ve kendilerinin günah ve isyanlarının neticesini nasıl bukldukların sor. Onlar, kendilerinden önce yaşamış olanlardan bana itaat edenlerin sefil olduğunu ve bana itaat etmiyen azgınların mesut ve bahtiyar duruma

geldiğini görmüş ve işitmişler midir? Hayvanlar, kendilerinin iyi ve rahat yuvalarını hatırlayınca yerlerine dönerler. Bu kavim ise felâket otlaklarında otlamaktadır. Onların din âlimleri ve rahipleri benim kullarımı kendilerine köle edindiler, halkı bana ibadetten vazgeçirerek kendilerini mabud yaptılar, benim kitaplarımla hükmetmeyi bırakarak, benim emirlerimi unutturdular, onları aldatarak benden yüz çevirttiler. Bunun bir neticesi olarak, yalnız bana itaat etmek gerekirken, ancak kendilerine itaate davet ettiler. Kullarım, bana âsi olmak hususunda onları örnek edindiler. Onlar, bana karşı cesaret gösterip halkı aldatarak bana ve elçilerime iftiralarda bulundular, dinimde ihdas ettikleri bidatlerle halkı kendilerine tâbi kıldılar. Hâfız ve fakihler, para kazanmak maksadiyle, dini dünyevî maksatlara feda ettiler. Benden başkasına ibadet etmek üzere mescitler bina ettiler. Onların bu mâbedlerde tahsil ettikleri hakiki ilim değil ve öğrendikleri de amel etmek için değildir. Peygamberlerin evlâtları da çoğunluğun tesiri altında kalarak kahredilmiş ve aldatılmıştır. Onlar da ekseriyetin katlandığına tâbi olmakta, fakat bununla beraber atalarına ihsan edilen yardım ve saygıları kendileri için de temenni etmektedirler. Onlar, atalarının nail oldukları şeref ve yardımlara kendilerinden daha müstahak kimse bulunmadığı kanaatinde iseler de, bunu düşünmeden ve ibret almadan söylüyorlar. Onlar, Tanrının atalarına nasıl yardım etmiş olduğunu ve atalarının benim emirlerimi

nasıl bir ciddiyetle yerine getirmiş olduklarını düşünmezler. Başka kimseler din hükümlerini değiştirdikleri halde, onların doğru yoldan ayrılmadıklarını, yolumuzda kendilerini nasıl feda ettiklerini, kanlarını nasıl akıttıklarını ve emirlerim yerine getirilip dinim galebe çalıncaya kadar nasıl çalışmış olduklarını muhakeme etmezler. Davetimi kabul ederler diye, ben onların cezalandırılmasını geciktirdim, yola gelerek tövbe ederler diye onlara dokunmadım, düşünsünler diyerek ömürlerini uzattım. Bu azgınlıklarına bakmadan gök onlara yağmurunu yağdırdı, yerde otlar bitti, onlar sıhhat içinde yaşıyarak düşmanlarına üstün geldiler. Fakat onlar, bu ihsanlarımıza bakmadan isyanlarını arttırarak benden uzaklaşmalarında devam ettiler. Bu azgınlık ne vakte kadar sürüp gidecek? Onlar beni aldatmak mı istiyorlar? İzzetimle and içerek teyit eylerim ki, onları, akıl sahiplerini hayretler içinde bırakacak, fikir sahiplerinin düşüncelerini, filozofların hikmet ve felsefelerini yanıltacak derecede büyük fitne ve belâlara çarptıracağım. Bundan sonra da onlara zalim, cebbar, kalbi katı ve korkunç birini musallat edeceğim. Ben onun kalbinden şefkat ve merhameti uzaklaştırdım. O zalime, gecelerin karanlığı gibi sayısız kişiler tabi olur, etrafında bulutlar gibi askerler toplanır, toz taneleri gibi sayısız gemileri bulunur, bayrakları, kerkenez kuşlarının uçuştukları gibi havada dalgalanır, askerlerinin saldırışı, kara kuşun av üzerine hücumuna benzer. Bundan sonra

Tanrı Ermiya'ya, onları Yasef bin Nuh (ona salâvat ve selâmlar olsun) neslinden gelen Babil ahalisinin elleriyle imha edeceğini bildirdi. Rabbisinin vahyini işiten Ermiya ağlıyarak elbiselerini parçaladı ve başı üzerine kül serperek; ben, dünyaya geldiğim gün melûn olarak doğmuşum, Tevrat'ı okuyup anladığım gün de melûnmuşum, benim için en kara gün, doğduğum gündür, senin beni peygamberlerinin sonuncusu olarak seçmen, başıma gelecek bu kötü hallerden dolayıdır, benim için iyilik irade etmiş olsaydın, peygamberlerinin sonuncusu yapmamış olurdun. İsrail oğulları benim yüzümden felâkete katlandılar, diye halinden şikâyet etti. Rabbisi onun bu ağlayış ve yalvarışını gördüğünü ve sözlerini işittiğini vahiy yoliyle bildirerek: ey Ermiya! benim vahiylerim sana zor mu geldi? diye hitap etti. O: Evet ey Rabbim! İsrail oğullarının başına gelecek felâketleri görmeden önce bana bildirmen beni mahvetti, dedi. Bunun üzerine ona: izzet ve azametim adına and içerek teyit ederim ki, sen emretmeden önce İsrail oğullarını mahvetmiyeceğim, diye hitap edildi. Bu vahiy üzerine sevinen ve kalbi ferahlıyan Ermiya: Musa'yı ve ondan sonraki peygamberleri hak dini ile gönderen sen Tanrının adına and içerek söylüyorum ki, İsrail oğullarını mahvetmek üzere hiçbir vakit emir verecek değilim, dedi. Bundan sonra Ermiya İsrail oğullarının katına giderek Tanrının emrini bildirdi, onlar da sevinerek: Tanrı bizi cezalandıracaksa, bundan önce katlandığımız birçok gü-

nahlarımızdan dolayı cezalandıracaktır, affetmek de onun elindedir, dediler. Bu hâdiseden sonra üç yıl geçti, fakat İsrail oğulları tövbe edecekleri yerde isyan ve inatlarını artırmakta ve kötülüklerinde devam ettiler. Artık azap günü yaklaşmış, vahiyler azalmıştı. (Halbuki) onlar ahireti ve günahlarının neticesini hiç de hatırlamıyorlardı, dünya ve onun cilveleri onları aldatmıştı. Hükümdar onlara: ey İsrail oğulları! Tanrının kahır ve azabına çarpılmadan önce işlemekte olduğunuz suç ve günahlardan vazgeçiniz, Tanrı tarafından üzerinize şefkatsiz ve merhametsiz olan bir kavmi musallat etmeden önce tövbe ediniz, çünkü Rabbiniz tövbeleri kabule hazırdır, hayrı sever, dedi. Fakat onlar, hükümdarlarının davetine kulak asmadılar, işlemekte oldukları kötülükleri eksiltmediler. Nihayet Tanrı, İbrahim'le Rabbisi hakkında çekişen Nemrut'un neslinden gelen Buhtunnasar'ın kalbine, Beyt el-Makdis üzerine yürümeyi ilham etti. Onun şeceresi: Buhtunnasar bin Nebuzerazan bin Sanharip bin Dargasu bin Nemrut bin Falig bin Abir'dir. Buhtunnasar orada büyükbabası Sanharip'in yaptıkları kötülükleri yapmak üzere, altı yüz bin bayrakla Beyt el-Makdis'e doğru yola çıktı. Onun hareketinden haber alan hükümdar, Ermiya'yı katına çağırtarak: hani Rabbin sana Beyt el-Makdis'i senin emrin olmadan yıkmayacağını vahyetmişti, onun bu vadi nerede? diye sorduğu zaman, Ermiya: Rabbim vaidlerine aykırı iş görmez, ben onun sözlerine güveniyorum, diye ce-

vap verdi. İsrail oğullarının mahvolacağı ve devletlerinin yıkılacağı zaman yaklaşıp Tanrı onların imhasını irade ettiği zaman, meleklerinden birini İsrail oğullarından birinin kıyafetinde Ermiya'nın katına gönderdi. Ermiya'nın: sen kimsin? diye sorması üzerine melek: ben İsrail oğullarından bir kimseyim, bazı işlerim hakkında senden fetva istemek üzere geldim, diye cevap verdi. Ermiya müsaade edince, o: ey Tanrı elçisi, ben senden akrabalarım hakkında fikrini soracağım. Ben Tanrının buyruklarına uygun olarak akrabalık hak ve hukukunu yerine getirdim, onlara ancak iyiliklerde bulundum ve saygıdan ayrılmadım, (fakat) benim bu hürmetim, onların dargınlığını artırmaktan başka bir şeye yaramadı, (işte) ben bu işlerden dolayı fetva istiyorum, dedi. Ermiya ona: Tanrı ile iki aranızdaki hak ve vazifeleri mükemmel bir surette öde, Tanrının buyurduğu gibi akrabalık hak ve hukukunu yerine getir, hayırlı işler işlediğinden dolayı, sevin, dedi. İnsan kıyafetindeki melek onun katından çıktı, (fakat) birkaç gün geçtikten sonra aynı kıyafetle tekrar gelerek onun önünde oturdu. Ermiya ondan: sen kimsin? diye sordu. O: bundan önce de akrabalarım hakkında senin fikrini öğrenmek üzere katına gelmiştim, tekrar bu hususta fikrini öğrenmek istiyorum, dedi. Peygamber: ahlâklarını ıslâh etmediler mi? Sana arzu ettiğin muamelede bulunmadılar mı? diye sorduğu zaman, insan kıyafetine girmiş olan melek: seni hak peygamber olarak gönderen Tanrı

adına and içerek şunu söyliyebilirim ki, insanların akrabalarına gösterebilecekleri bütün saygı ve hürmetleri ve hattâ ondan fazlasını da gösterdiğim halde, yola gelmediler, dedi. Peygamber ona: ailenin yanına dönerek onlara iyiliklerde bulun, ben, salih kullarının hallerini ıslâh eden Rabbimden sizin aranızı bulmasını ve herbirinizi kendisinin rızasına talep yolunda birleştirmesini dilerim, diye cevap verdi. Bunun üzerine melek peygamberin yanından çıktı. Birkaç gün sonra Buhtunnasar ordusunun Beyt el-Makdis çevresine kondukları görüldü. Ordusunun sayısı çekirge topluluklarından da fazla idi. İsrail oğulları çok korktular. Çok kaygılanan hükümdar, Ermiya'yı katına çağırtarak: ey Tanrı epygamberi! Rabbinin sana olan vadi nerede? diye sordu. Ermiya: Ben Rabbime güveniyorum, dedikten sonra hükümdarın yanından çıktı, Tanrının, vadini yerine getireceğini düşünerek ve sevinerek Beyt el-Makdis'in duvarları üzerine oturdu. Bu sırada, insan kıyafetindeki melek de onun önüne gelip oturdu. Ermiya ondan: sen kimsin? diye sorduğu zaman, melek: bundan önce iki defa katına gelerek ailem hakkında fetva istemiştim, diye cevap verdi. Peygamber: onlar hâlâ bulundukları kötü hali bırakmadılar mı? deyince, o: ey Tanrı peygamberi! Ben bugüne kadar, onların maksatları beni darıltmaktadır, diye düşünerek, onların her yaptıklarına sabır ve tahammül ediyorudum, (fakat) bugün, Tanrının razı olmıyacağı amellerde bulunduklarını gördüm, dedi. Peygamber: ne gibi işler gördün? diye

sordu. O: ey Tanrı peygamberi! Ben onların Tanrının dargınlığını icabettiren amellerde bulunduklarını anladım, bu hareketleri, eskiden yapmakta oldukları işler cümlesinden olsaydı, onlara karşı olan dargınlığım fazlalaşır, ben sabreder ve dayanırdım, benim onlara karşı bugünkü dargınlığım Tanrı ve senin içindir, ben sana bunu haber vermeye geldim, seni hak peygamber olarak gönderen Tanrı adına dua edip, onları helâk etmesini dilemeni rica ediyorum, dedi. Bunun üzerine Ermiya: ey göklerin ve yerin Rabbi! Eğer onlar hak ve doğru yolda iseler, onları kendi hallerine bırak, fakat, senin dargınlığını icabettiren kötü amellerde bulunuyorlarsa, onları helâk eyle, diye beddua etti. Bu sözler Ermiya'nın ağzından çıkar çıkmaz, Tanrı hemen Beyt el-Makdis üzerine bir yıldırım indirdi. Yıldırım kurban yerini yaktı. Şehrin kapılarından yedisi yerin dibine geçti. Ermiya bunu görünce haykırarak elbiselerini parçaladı ve başının üzerine toprak serperek: ey göklerin hükümdarı, ey esirgiyenlerin esirgiyeni! Bana olan vadin nerede? diye seslendi. Bunun üzerine ona: ey Ermiya! isabet etmiş olan bu felâket senin emrinle vukua gelmiştir, katına uğrıyarak senden birkaç defa fetva isteyen melek, Tanrının elçisiydi, diye hitap edilince, Ermiya uçtu ve yabani hayvanlara karıştı. Buhtunnasar ve ordusu Beyt el-Makdis'e girdi, Şam topraklarını çiğnedi. İsrail oğullarını öldürerek Beyt el-Makdis'i yıktı. Bundan sonra Buhtunnasar askerlerinin herbirine kalkanlarını toprak-

la doldurarak şehrin harabesi üzerine atmalarını emretti. Askerler emri yerine getirdiler ve şehir toprak altında kaldı. Buhtunnasar Babil'e dönmek üzere şehir civarından ayrılırken, İsrail oğullarından alınan esirleri kendisiyle birlikte götürdü. O, (önce) şehrin bütün ahalisini biraraya toplattırdı. İsrail oğullarından küçük, büyük hepsi toplanınca, aralarından yüz bin tane çocuğu seçti. Ordusunun eline geçen ganimetler toplanınca Buhtunnasar bunları askerleri arasında bölmek istediği zaman yanında bulunan hükümdarlar: Biz, hissemize isabet edeni sana bırakıyoruz, sen şu çocukları bizim aramızda taksim et, dediler. Buhtunnasar, çocukları onların arasında dağıttı ve herbirine dörder çocuk isabet etti. Danyal, Hananiya, Azarya ve Misayil de, çocukların içerisinde bulunuyordu. Bunlardan yedi bini Davud oğulları ailelerinden, on bir bini Yusuf ile kardeşi Bünyâmîn'den türeyen boylardan, sekiz bini Eşer bin Yakub oğulları ailelerinden, dört bini Rubil ve Lâvi bin Yakub ailelerinden ve dört bini de Yahuza bin Yakub ailelerinin çocuklarındandı. Buhtunnasar, İsrail oğullarından alınan esirleri üçe taksım ederek bir kısmını Şam'da yerleştirdi, bir kısmını esir etti, üçte birini de öldürttü. Beyt el-Makdis'te bulunan tabak ve çanakları Babil'e götürdü. Çocuklardan yetmiş binini Babil'e gönderdi. Tanrının, İsrail oğulları üzerine gönderdiği bu âfet onların kötü işlerinden, bidatler ihdas etmelerinden ve zulümlerinden ötürü vukua gelmişti. Buhtunnasar, İsrail oğullarından aldığı esirlerle birlikte Babil'e

gitmek üzere Beyt el-Makdis'ten ayrıldıktan sonra, Ermiya eşeğine bindiği halde şehre döndü. Yanında, sahtiyandan dikilmiş su kabının içinde üzüm suyu, sepetinin içinde de incir vardı. Beyt el-Makdis harabelerinin yanına geldiği zaman kalbinde şüphe doğarak: acaba Tanrı, yıkılmış ve bitmiş olan bu şehri ne zaman imar eder? dedi. Bunun üzerine Tanrı onun kendisini ve eşeğini yüz yıl müddetle öldürdü (uykuya daldırdı), fakat onu başkalarının gözünden saklıyarak cesedini kimseye göstermedi. Yüz yıl geçtikten sonra Tanrı onu tekrar diriltti ki, bu hâdise şu ayette hikâye edilmektedir: «...Yahut o kimseye dikkatle bakınadın mı ki, duvarları damları üzerine yıkılmış bir şehre uğrıyarak: Tanrı bu şehri bu şekilde harap ve perişan ettikten sonra, acaba tekrar nasıl diriltir ve imar eder? dedi. Yüce Tanrı o kimseyi yüz yıl ölüm halinde bıraktıktan sonra tekrar dirilterek: ne kadar kaldın? diye hitap etti. O bir gün veya bundan daha az bir müddet kaldım, dediği zaman Tanrı ona: hayır sen yüz yıl kaldın, bıraktığın yiyecek ve içeceğe bak ki, uzun zaman geçtiği halde hiç de değişmemiştir. Bir de eşeğine bak. Biz seni insanlar için bir ibret kılacağız, bak kemiklerini nasıl yerli yerine koyarak onlara et giydiriyoruz, dedi» (Bakara: 260). Ermiya eşeğine baktığında, azalarının nasıl yerli yerine geldiğini gördü. Halbuki eşeği de onunla birlikte ölmüş, damarları ve sinirleri hep çürümüştü. O, bunların etlendiğine, düzgün bir hale geldiğine ve eşeğinin canlanarak yerinden kalktığına şahit

oldu, anırmasını da işitti. Bundan sonra üzüm suyuna ve incirine baktı, her ikisi de bıraktığı halde olup hiç değişmemişlerdi. O, Tanrının kudretini görünce: ben Tanrının her şeye kaadir olduğunu biliyordum, dedi. Tanrı Ermiya'yı bundan sonra da yaşattı. Yeryüzündeki çöllerde ve mamur yerlerde görülen odur. Buhtunnasar, Tanrının arzu ettiği müddet kadar saltanat sürdü. Bir gün o rüyasında çok hoşuna giden şeyler görmüş, fakat o sırada araya karışan diğer bir hâdiseden dolayı rüyasını unutmuştu. Bunun üzerine o, peygamber evlâdından Danyal, Hananiya, Azarya ve Mişa'yil'i çağırtarak: ben rüyamda bir şeyler görmüştüm, fakat diğer bir hâdise bunları unutturdu. Bana rüyamda gördüklerimi bulduktan başka bunları yorumlayacaksınız da. Bunu yapmazsanız, omuz kemiklerinizi vücudunuzdan çıkartacağım, diye onları korkuttu. Onlar Buhtunnasar'ın katından çıkınca Tanrıya dua edip yardım istediler, yalvardılar ve rüyanın yorumunu kendilerine ilhametmesini dilediler. Tanrı rüyayı ve mânasını bildirince, onlar Buhtunnasar'ın katına giderek: sen rüyanda bir heykel görmüşsün, dediler. O: doğru söylüyorsunuz, diyerek sözlerini tasdik etti. Sonra: bu heykelin ayak ve baldırları ateşte pişirilmiş balçıktan, iki dizi ve butları bakırdan, karnı gümüşten, göğsü altından, başı ve boynuzu da demirden yapılmıştı, dedikleri zaman, Buhtunnasar yine: doğru söylüyorsunuz, dedi. Onlar sözlerine devamla: sen bu heykele hoşlanarak baktığın zaman, Tanrı onun üzerine gökten büyük bir taş

indirerek param parça etti, rüyanı unutturan hâdise işte budur, diye cevap verince, Buhtunnasar yine: doğru söylüyorsunuz, diye karşıladı. Rüyanın tâbirini sorduğu zaman onlar şöyle cevap verdiler: sen bu heykeli görmekle hükümdarlar hükümdarını görmüş oluyorsun. Bu hükümdarların bazıları daha mülâyim ve daha güzel, bazıları da diğerlerinden daha sert ve daha kuvvetli idi. Balçık ile temsil edilen birinci hükümdar, onların en zayıf ve mülâyimi, onun üzerinde bakırla temsil edileni ondan daha kuvvetli ve meziyetli idi. Onun üzerinde gümüşle temsil edilen hükümdar ondan daha meziyetli ve kuvvetli, onun üzerindeki altın ise gümüşten daha değerlidir. Bunun hepsinin üstünde bulunan demir senin hükümdarlığının timsali olup, hepsinden de kuvvetli ve kudretlidir. Tanrı tarafından gönderilen ve heykeli parçalıyan gördüğün büyük taş, onun tarafından yollanacak bir peygamber olup, bütün hükümdarları yıkarak dünya hâkimiyetini eline geçirecektir, diye cevap verdiler. O sırada Babil ahalisi bu gençleri Buhtunnasar'a şikâyet ederek: sen bu esir çocuklarını arzumuz üzerine bize bağışlamıştın, fakat onların yanımıza gelmesinden beri kadınlarımızın bizden soğuyarak yüzlerini onlara doğu çevirdiklerini ve onlara gönül koyduklarını görüyoruz, bu gençleri ya yanımızdan al veya öldür, dediler. Buhtunnasar onlara: istediğinizi yapınız, elindeki esiri öldürmek istiyen varsa öldürsün, dedi. Gençler öldürülmek üzere meydana çıkarıldıkları zaman, onlar

Tanrıya yalvararak dua etmeye başladılar ve: ey Rabbimiz, başkalarının suç ve günahları yüzünden bu belâlara katlandık, dediler. Tanrı onları esirgiyerek öldürüldükten sonra tekrar diriltmek vadinde bulundu. Buhtunnasar tarafından sağ bırakılanlar hariç, hepsi de öldürüldüler. Danyal, Hananiye, Azarya ve Mişayil sağ bırakılanlar arasında idi. Buhtunnasar, hizmetinde bulunan İsrail oğulları esirlerinden: yıktırdığım ev ne idi, öldürdüğüm adamlar kimdir? diye sorduğunda, onlar: yıktırdığın ev Tanrı evidir, yeryüzündeki mesçitlerden biridir, öldürdüğün kişiler de peygamberin evlâdıdırlar. fakat onlar kendilerine zulmedip günah yoluna saptılar ve Tanrılarına isyan ettiler, bu suçlarından dolayı Tanrı seni onlara musallat etti. Onların Rabbi, gök, yer ve bütün varlıkların Tanrısı olup, onları sayar, korur ve aziz eylerdi, fakat suç ve günah işleyince Tanrı üzerlerine başkasını musallat ederek onları mahvetti, diye cevap verdiler. Buhtunnasar: yüksek göklere ne gibi vasıta ile çıkabilirim? çıkabilsem orada yaşıyanları da öldürerek gökleri kendime mülk edinirim, çünkü yer yüzünün istilâsını ve burada yaşıyanları kendime tâbi kılmak işini bitirdim, dediği zaman onlar: sen göğe çıkamazsın, kimse oraya çıkmak kudretinde değildir, diye cevap verdiler. Fakat Buhtunnasar: beni göğe çıkartacaksınız, yoksa hiçbirinizi bırakmadan öldürteceğim, dedi. Bunun üzerine onlar ağlıyarak Tanrıya dua etmeye ve yalvarmaya başladılar. Bu sırada Tanrı kendisinin kud-

retini ve insanın zayıflığını göstermek üzere ona bir sineği musallat etti. Sinek onun burun deliğinden kafasının içine girerek dimağının dip ve merkezini ısırmaya başladı. Buhtunnasar bu ısırmanın tesiriyle yerinde duramıyor, ancak başına vurduktan sonra sükûnet buluyordu. O, öleceğini anlayınca ailesine: ben öldükten sonra başımı yararak sebebini anlayınız, dedi. Sonradan başını yardıklarında, sineğin dimağı ısırmakta olduğunu gördüler. Böylece yüce Tanrı kullarına kendisinin kudret ve saltanatını anlatmış oldu. Tanrı, onun elinde esir bulunan İsrail oğullarına acıyarak zulmünden kurtardı ve böylece Şam'a, Beyt el-Makdis'e ve kutsal mescide iade etti. Onlar binalar yaparak etrafı imar ettiler, nüfusları çoğaldı, evvelkinden daha güzel ve iyi bir halde yaşamaya başladılar. İddia edildiğine göre Tanrı diğer öldürülenleri de diriltmiş ve diğer esirlerle birlikte yurtlarına iade etmiştir. Babil esaretinden döndüklerinde, Tevrat ellerinden alınarak yakılmış olduğu için, ortada Tanrının ahit ve emirlerinden bir şey yoktu. Babil esaretinde bulunanlardan Uzeyr de Şam'a dönmüş ve Tevrat'ın zıyaından dolayı gece gündüz ağlıyor, kalabalıktan uzaklaşarak kendi başına dere ve çöllerde dolaşıyordu. Bir defa yine böyle Tevrat için ağlarken yanına biri gelip: ey Uzeyr! Niçin ağlıyorsun? diye sordu. O: Tanrı kitabının ve ahitlerinin zıyaından dolayı ağlıyorum, günahlarımızdan dolayı Tanrının dargınlığına uğradık, Tanrı tarafından musallat edilen düşmanlar erkeklerimizi öldürerek mem-

Memleketimizi yakıp yıktılar, Tanrının kitabını da yaktılar ki, bizim dünya ve ahiret işlerimiz ancak bu kitap sayesinde düzenlenir, dedi veya. buna benzer sözler söyliyerek: bu facia için ağlamazsam, başka ne için ağlıyayım? diye cevap verdi. Yanına gelen adam: Tevrat'ın iade olunmasını ister misin? dediği zaman, o: bunu iade etmenin yolu var mı diye sordu. Öteki kimse: vardır, sen evine dön, oruç tut, elbiselerini temizle de yarın sabahleyin buraya gel, dedi. Uzeyr evine dönerek oruç tuttu, elbiselerini temizledi ve vadedilen vakitte gösterilen yere geldi. Orada otururken, öteki adam elinde bir kab bulunduğu halde, Uzeyr'in yanına geldi. Bu kimse Tanrı tarafından gönderilen bir melek olup, ona kabdaki sudan içirdi. Bunun üzerine Tevrat onun kalbine nakşedildi. Uzeyr İsrail oğullarının yanına dönerek onlara Tevrat'ı tertip etti, helâl, haram, sünnet ve farzları, hüküm ve amellerin tarifi ile sınırlarını öğretti, İsrail oğulları onu benzeri görülmemiş bir şekilde sevdiler. Bu şekilde Tevrat önlerine koyulunca işleri yoluna girdi. Uzeyr, Tanrının hak ve hukukunu yerine getirerek onların arasında yaşadı. Böylece İsrail oğullarına din öğreterek yaşarken, onun ruhunu kabzetti. Onlar, Uzeyr'in Tanrı olduğuna kanaat getirdiler. Fakat sonradan aralarında bidat ve kötü işler çoğalınca, Tanrı onları doğru yola çağırmak ve eskiden olduğu gibi işlerini düzenliyerek Tevrat'ın hükümlerine göre amel etmeyi öğretmek ve bu işi aralarında birleştirmek maksadiyle (yine) pey-

gamber gönderdi. Diğer bazı kimseler, Buhtunnasar ve onun İsrail oğulları üzerine yürümesi hakkında, Vehb bin Münebbih yoliyle bundan başka haberler de naklederler. Fakat eserin hacmini büyütmemek maksadiyle bu haberleri zikretmedik.

Buhtunnasar'ın Araplar üzerine yürümesi hakkında

Bana Hişam bin Muhammed'den naklen söylediklerine göre, Arapların Irak topraklarına ilk önce inerek yerleşmeleri, Hire ve Anbar şehirlerini kurmaları, Buhtunnasar'ın Arap yurdu üzerine yürümesiyle başlamıştır. Doğrusunu Tanrı bilir. Fakat bize söylediklerine göre, yüce Tanrı Yahuza oğullarından Berhiya bin Ahniya bin Zerbabil bin Şeltil'e, Buhtunnasar'ın katına gidip, evlerinde kapı ve sürgüsü bulunmıyan Araplar üzerine yürümek için emretmesini vahi yoliyle bildirmiştir. Adı geçen Şeltil, ilk defa olarak mercimek çorbası yapan zattı. Tanrı, Berhiya vasıtasiyle Buhtunnasar'a Arap memleketini ordusiyle çiğnemesini, savaşan erlerini öldürmesini, mal ve eşyalarını ganimet olarak almasını emretmiştir. Bu emrin verilmesine sebep, Arapların Tanrıyı inkâr edip putlara tapması ve Tanrının peygamberini yalanlamasıdır. Bu emir üzerine Berhiya Necra'dan kalkarak Babil'e, Buhtunnasar'ın katına geldi. Bu (komutanın) adı Nebevhaznasr ise de, Araplar bunu kendi dillerine uydurarak Buhtunnasar şekline sokmuşlardır. Berhiya ona, kendisine vahiy ile bildirilen emri anlattı. Bu zaman,

Maad bin Adnan'ın devri idi. Bunun üzerine Buhtunnasar, mahsullerini satmak, karşılığında da hububat, hurma, elbise ve başka şeyler almak üzere Babil ülkesine gelen bütün Arap tüccarlarını yakalattırarak biraraya toplattırdı. Onlar için Necef' te Hire şehrini kurarak kale haline getirdikten sonra hepsini buraya yığdı ve muhafazaları için bekçiler tâyin etti. Sonra ahaliye savaşa hazırlanmaları için emir verdi. Babil'e komşu olan Araplar Buhtunnasar'ın hazırlığını duydular ve bir kısmı aman talep ederek kendileri gelip teslim oldular. Buhtunnasar, onlar hakkında Berhiya ile istişarede bulunduğu zaman Berhiya: onların, üzerlerine yürümeden önce kendi ihtiyarlariyle teslim olmaları, eski bâtıl inanışlarını bırakmış olduklarını gösterir, sen onlara aman vererek ihsanlarda bulun, dedi. Hişam bin Muhammed, bu Arapların Buhtunnasar tarafından Sevad ülkesinde Fırat ırmağı kenarlarına yerleştirilmiş olduğunu, Buhtunnasar'ın ölümüne kadar orada yaşadıklarını ve onun ölümünden sonra Anbar ahalisiyle birleştiklerini söyler. Bundan sonra Hire harabe haline gelmiştir. İlim ehlinden eski kavimlerin tarihini bilen başka bir zat bu hususta şöyle diyor: Maadd bin Adnan'ın doğduğu sıralarda İsrail oğulları peygamberlerini öldürmeye başlamışlardı. Kendilerine doğru yolu göstermek üzere gönderilen bütün peygamberleri ve son olarak da Yahya bin Zekeriya'yı öldürdüler. Ress ve Hazur ahalisi de kendi peygamberlerini imha ettiler. Onların kendi peygamberlerini öldürmeye cesaret

etmeleri üzerine, Tanrı o zamanın halkını helâk etmeyi irade ile Buhtunnasar'ı İsrail oğulları üzerine musallat etti. Buhtunnasar, Mescidi Aksa (Beyt el-Makdis mâbedi) ile şehri yıktıktan sonra İsrail oğullarını imha etti, kalanlarını da esir ederek Babil'e götürdü. Bundan sonra ona ya rüyasında veya peygamberlerden biri vasıtasiyle vahi yoliyle Araplar üzerine yürümesi ve orada bulunan insan ve hayvanları imha ederek eser ve iz bırakmaması emredildi. Bu emir üzerine Buhtunnasar Eyle ile Übülle arasında süvari ve yaya asker topladı. Araplar üzerine yürüyen bu ordu, ele geçirebildiği ve rasgeldiği her canlı mahlûku öldürdü. Bunun üzerine yüce Tanrı Ermiya ile Berhiya'ya: Rabbiniz kavminizi korkutmuştu, fakat onlar buna bakmadan azgınlıklarında devam ettikleri için devlet idare ederken şimdi köle oldular, geniş ve mesut hayat yaşarken fakir ve hakir düştüler, artık dilencilik etmektedirler, diye hitap etti. Arap kavmi de İsrail oğulları gibi Tanrıya karşı isyanlarını bırakmaya çağrıldı iseler de, azgınlıklarını fazlalaştırmakta devam etmişlerdi. Tanrı onlara da Buhtunnasar'ı musallat ederek intikamını aldı. (Bundan başka) Ermiya ile Berhiya'ya: Maadd bin Adnan'a dikkat ediniz, onun neslinden peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed (ona salâvat ve selâmlar olsun) gelecektir, diye hitap edildi. İki peygamber bu ilâhî emri aldıktan sonra yola çıktılar. Onlar için mesafe kısalmak suretiyle Buhtunnasar'dan önce Arabistan'a vararak Adnan ile görüştüler, yine mesafe kısal-

mak suretiyle Adnan'ı Maadd'ın yanına götürdüler. Maadd o zaman oniki yaşında idi. Berhiya onu Burak'a bindirerek arkasına yerleştirdi, hemen o saatte Harran'a gittiler. Ermiya için de mesafe kısalarak o da geldi. Adnan, Zat-i Irk'ta Buhtunnasar'la karşılaşarak yenildi ve ricat ederek Hazur'a kadar çekildi. Buhtunnasar da onu takip ederek arkasından yetişti. Memleketin her tarafından gelen Araplar, orada toplanmışlardı. Her iki taraf da hendekler kazdılar. Buhtunnasar bir bölük askerini pusuya yatırmıştı. Söylendiğine göre, bu yeryüzünde kurulmuş ilk pusu idi. Gökten bir münadinin: Peygamberlerin intikamını almaya çağırıyorum, demesi üzerine, (Buhtunnasar'ın askerleri) Arapları sağdan ve soldan kılıçtan geçirmeye başladılar. Araplar, başlarına gelen bu felâket üzerine: mahvolduk! diye seslendiler ve günahlarından tövbe ettiler. Bundan sonra Adnan da Buhtunnasar da savaştan çekildiler. Hazur'da hazır bulunmıyan veya bulunup da bozguna uğramadan önce kaçıp kurtulan Araplar iki kola ayrıldılar. Başlarında Akk bulunan kol Reyseb tarafına gitti. Bir kısmı da Lubar'a geldi. Savaşta hazır bulunanların hali şu ayette hikâye edilmektedir. «Zulüm ve küfürde bulunan nice kasabaları kırıp geçirdik ve sonradan yerlerine diğer kavimler yarattık. Bu zalimler, azabımızın şiddetini anlayınca hemen o şehirden kaçmaya başlamışlardı. Onlara: kaçmayınız, elinize geçirmiş olduğunuz nimet ve barınaklara dönünüz, ta ki, sizden sorulacak sualleri cevaplandırasınız,

denilmişti» (Enbiya: 10-13). Bu köylere ceza inerek her taraftan çevirdikten sonra, kâfir olan ahali kaçıp kurtulmaya çalıştı iseler de imkân bulamadılar. Bizim onlardan intikam alacağımızı duyarak koşup kaçmaya çalıştı iseler de, bu sırada kılıçlar onları önden ve arkadan biçmeye başlamıştı. Kaçmayınız, küfranda bulunduğunuz nimet ve barınaklarınıza dönünüz ki, sizden sorulacak sualler bulunabilir, (dediği zaman), azaba çarptırılacaklarını kesin olarak bildikten sonra, suç ve günahlarını itiraf ederek: yazıklar olsun, biz kendimize zulmetmişiz, dediler ve tırpanla biçilmiş ot veya sönmüş ateş haline getirilinceye kadar bu sözlerini tekrarladılar. (Buhtunnasar), bundan sonra topladığı Arap esirleriyle Babil'e dönerek onları Anbar'da yerleştirdi. Araplar yerleştirilmiş olduğu için, şehir Anbar el-Arab (Arap Anbar'ı) adını aldı. Sonradan Nabat'lar da onlarla karıştılar. Buhtunnasar'ın Babil'e dönmesinden sonra Adnan öldü ve Arabistan Buhtunnasar'ın ölümüne kadar bir harabe halinde kaldı. Buhtunnasar öldükten sonra Maadd bin Adnan İsrail oğullarına gönderilen peygamberlerle birlikte Mekke'ye gelerek haccın işaretlerini tâyin etti. O ve onunla birlikte peygamberlerle de hac kıldılar. Maadd hac amellerini yerine getirdikten sonra Reysub'a gelerek ahalisini gözden geçirdi. Orada, Hâris bin Muaz Cürhemî evlâdından sağ kalanların bulunup bulunmadığını soruşturdu. Cürhemlerin çoğu Devs el-Itk tarafından yok edilmiş, Hâris de ona karşı savaşmıştı. Maadd, Cürhem

bin Cürem'in sağ olduğunu öğrendi ve onun kızı Muane ile evlendi. Maadd'ın ondan Nizar adlı oğlu oldu.

Beştasp hakkındaki haberler

Beştasp'ın hükümdarlığı, Buhtunnasar'ın işleri hariç olmak üzere, onun hâkimiyeti çağında kendisi ve başkaları tarafından yapılan işler ve o zaman cereyan eden hâdiseler.

Arap ve Arap olmıyan halklardan eski kavimlerin hal ve haberlerini bilen bilginler, Beştasp bin Lehrasp'ın başına taç giyerek hükümdar olduğu gün: biz fikir, güc ve bilgimizi, hayır ve saadete eriştiren işlere sarfedeceğiz, dediğini rivayet ederler. Nakledildiğine göre o, Fars'ta Fesa şehrini, Hind'de ve başka memleketlerde ateşgedeler kurmuş ve bunlara bakmak üzere müdür ve hizmetçiler tâyin etmiştir. Memleketinin büyük adamlarından yedi kişi için yedi tane derece ve unvan ihdas ederek bunlardan herbirine bir bölge vermiştir. Zerdüşt bin Esfiman onun hükümdarlığının otuzuncu yılında zuhur ederek peygamberlik iddiasında bulunmuş, onu kendi dinine davet etmişse de, hükümdar önce bu davete yanaşmamıştır. Fakat sonradan Zerdüşt mezhebini kabul etmiştir. Rivayete göre Zerdüşt vahi iddia ettiği kitabını hükümdara takdim etmiş, o da bunu on iki bin öküz derisi üzerine altınla yazdırdıktan sonra İstahr'da Derbişed adlı bir yerde muhafaza etmiştir. Eserin halka öğretilmesi yasak edilmiş, muhafazası için bekçi ve hizmetçiler konmuştur.

Beştasp'ın hükümdarlığı zamanında Türk hakanı Efresyab'ın kardeşi Huzrasf bin Keysuasf mütareke akdederek barış halinde yaşıyordu. Beştasp bu barışın şartlarına göre, Huzrasf'ın kapışında, hükümdarların yanında bulundurulması mutat olan hayvanlardan birini bulunduruyordu. Zerdüşt, Beştasp'a Türk hakanı ile arayı bozmasını, yani barış şartlarını yerine getirmemesini teklif etti. Bunun üzerine hükümdar, Huzrasf'ın kapısında bulundurulan hayvanla ona bakan adamı Türk hakanının kapısından aldırdı. Sihirbaz ve çok mağrur bir Türk hükümdarı olan Huzrasf bu işten dolayı darılarak Fars hükümdarına karşı savaş açmaya karar verdi ve şiddetli bir ifade ile mektup yazarak; bu hareketiyle kendi başına büyük bir iş açmış olduğunu bildirdi. Aynı zamanda, Zerdüşt dinini kabulüne de itirazla onun kendisine teslimini istedi, bu teklifleri kabul edilmediği takdirde, and içerek harb açacağını anlattı: Beştasp'la ailesinin kanlarını akıtacağım, diye korkuttu. Türk hakanının elçisi mektubu sununca, Beştasp aile âzalariyle memleketin ulularını katında topladı. Bilginlerden Camasp ile Rezin bin Lehrasp da bu toplantıda hazırdılar. Beştasp, Türk hükümdarının mektubuna şiddetli bir lisanla cevap vererek harb ilân etmiş olduğunu bildirdi ve o vazgeçtiği takdirde de, vazgeçmiyeceğini anlattı. Her iki hükümdar sayıp tükenmez derecede çok askerle birbiri üzerine yürüdüler. (Beştasp'ın) kardeşi Rezin, onun oğlu Nastur, onun oğulları İsfendiyar ile Bestun ve bütün Lehrasp ailesi hükümdarın yanında bu-

lunuyordu. Huzurasp'ın Cevhermez adlı kardeşleriyle aile âzaları ve sihirbaz Biderfeş de bu sefere katılmışlardı. Bu savaşta Rezin öldürüldü, hükümdar onun ölümünden dolayı çok kaygılandı. Oğlu İsfendiyar büyük yararlık gösterdi. Biderfeş mübareze sırasında öldürüldü. Türklerden pek çok kişi öldürüldü ve savaş onların yenilmesiyle sona erdi. Huzrasp savaş meydanından kaçtı, Beştasp Belh'e döndü. Bu savaştan birkaç yıl geçtikten sonra Ferzem adında biri Beştasp'la İsfendiyar'ın arasını açtı ve hükümdarı tekrar Türklerle savaşmaya teşvik etti. Hükümdar, İsfendiyar'ı kadınların hapsedildiği bir kaleye kapatarak kendisi Kirman ve Sicistan taraflarına gitti. Sonra da, Belh'te kendi yerinde babası Lehrasp'ı bırakarak, din öğrenmek ve ibadette bulunmak maksadiyle Tamider dağına hareket etti. Babası çok ihtiyar ve bitkin bir adam olduktan başka, Beştasp'ın eşi Hatus'la birlikte hazine ve serveti de Belh'te kalmıştı. Casuslar, durumu Huzurasp'a bildirdiler. Türk hakanı, fırsattan istifade ederek Beştasp'la memleketini ele geçirmek ümidiyle, sayıp tükenmez derecede çok sayıda asker topladıktan sonra, Belh üzerine yürüdü. Fars memleketi sınırlarına vardıktan sonra, kendisinden sonra hükümdarlığa namzet kardeşi Cevhermez'i birçok askerle önden gönderdi. Hakan ona, süratle Fars memleketinin ta ortasına kadar ilerlemesini ve halkın üzerine saldırarak köy ve şehirlere baskınlarda bulunmasını emretti. Kardeşi bu emri yerine getirerek birçok kanlar akıttı, sayısız aile ocaklarına taarruz etti.

Onun arkasından hakan da Fars memleketine girerek daire ve defterleri yaktı, Lehrasp'la birçok ileri gelenleri öldürdü, ateşgedeleri yakıp mal ve hazinelerini ele geçirdi. Beştasp'ın, Hamani ve Bazefre adında iki kızını esir aldı, Derefşi Kâbiyan ismindeki en kutlu bayraklarını ele geçirdi. Hakan, Beştasp'ın peşini bırakmadı. O, Türklerden kaçarak Fars civarında bulunan bir dağdaki Tamider kalesine sığındı. Müşkül duruma düşen Beştasp, hapiste bulunan (oğlu) İsfendiyar'ı yardıma çağırmak üzere Camasb'ı gönderdi. Camasb onu hapisten çıkararak hükümdarın katına getirdi. Hükümdar ondan özür diledi, başına taç giydireceğini ve Lehrasp'a yaptığı iyilikleri ona da yapacağını vadederek, başkomutan sıfatiyle Huzrasf'a karşı savaşmasını rica etti. İsfendiyar onun bu sözlerini işittikten sonra katından çıkarak askeri teftiş etti ve gereken emirleri verdi. Geceleyin askerin tabiyesi ile meşgul oldu, sabahleyin boru çalınmasını emrederek askeri biraraya topladıktan sonra, Türk ordusu üzerine yürüdü. Onları gören Türk askerleri, Fars ordusu ile karşılaşmak üzere, birbirleriyle yarışarak ilerlediler. Cevhermez'le Enderman da ordunun başında bulunuyordu. İki arada savaş başladı. İsfendiyar, elinde süngüsü olduğu halde yıldırım gibi ileriye atılarak Türklerin arasına karıştı ve onları süngülemeye başladı. Az zaman içerisinde Türk saflarında büyük gedikler açıldı. İsfendiyar'ın hapisten çıkarıldığı haberi süvariler arasında yayılmıştı. Türkler hiçbir şeye bakmadan bozularak çekildiler. İsfendiyar, Derefşi

Kâbiyan'ı Türklerin elinden kurtararak, bayrak dalgalandığı halde savaştan döndü. Onu huzuruna kabul eden Beştasp, zaferden dolayı çok sevindi ve Türklerin arkası bırakılmadan takip edilmesini emretti. Hükümdar ona, Lehrasp'ın ve öldürülen oğullarının karşılığı olmak üzere Huzarasf ile Cuhermez'in öldürülmesini, Türk kale ve şehirlerinin yakılarak yıkılmasını ve Türkler tarafından öldürülen din adamlarının intikamı yerine Türk halkının kılıçtan geçirilmesini ve esirlerin kurtarılmasını tavsiye etti. Gerekli komutanlarla büyük adamları onun emrine verdi. Fars'lar, İsfendiyar'ın ondan önce kimsenin sapmadığı bir yoldan Türk memleketine girdiğini, askerini korumak maksadiyle birçok yırtıcı hayvanı, (meselâ) bundan önce kimse tarafından öldürülmemiş olan Anka kuşunu da öldürdüğünü, Türklerin Düzrisin adlı şehirlerini kılıç kuvvetiyle ele geçirdiğini, hükümdariyle kardeşlerini ve savaş erlerini öldürdüğünü, mal ve servetlerini yağma ettiğini, kadınlarını esir aldığını ve esarette bulunan iki kızkardeşini kurtardığını söylerler. Şehirlerinin adı olan Düzrüsin sözü, arapçadaki sufr'un karşılığı olup, tunca mensup şehir anlamına gelir. İsfendiyar, bu zaferleri babasına bir mektupla bildirdi. Bu savaşta (yararlık gösterenler arasında) İsfendiyar'dan sonra kardeşi Lefuşten, (Türkler tarafından da) hakanın kızının oğulları İdernuş ve Mehrin vardı. Rivayete göre İranlılar ancak Kâşrud, Mehrud ve büyük bir ırmağı daha geçtikten sonra bu şehre varabilmişlerdir. İsfendiyar, Efresyab'a ait

olan Vehseknek adlı şehre girmiş, ahalisini yenerek Türk memleketini istilâ etmiş, sınırlarının nihayetine, Tibet'e ve (sol kapıya) kadar varmıştır. İsfendiyar, aman verdikten sonra, Türk memleketinin her bölgesini ikta yoliyle Türk eşrafından birine vermiş, herbirine her yıl ödenmek üzere belli miktarda haraç tâyin etmiş ve bunların Beştasp'ın kapısına getirilip teslim edilmesini şart koymuştur. İsfendiyar bundan sonra Belh'e dönmüştür. Sonradan Beştasp oğlunun bu zaferlerini çekemiyerek, onu Sicistan genel valisi Rüstem'le savaşa memur etmiştir. Bana Hişam bin Muhammed el-Kelbî'den naklen şunu söylediler: Beştasp, kendisinden sonra hükümdarlığı oğlu İsfendiyar'a bırakacağını vadettikten sonra, onu Türklerle savaşa memur etmişti. İsfendiyar Türkleri yenerek muzaffer bir şekilde babasının yanına dönünce, babası ona: Rüstem memleketimizin ortasında hüküm sürüyor, Kabuz'un kendisini hükümdara olan tabiiyyetten kurtardığı iddiasiyle bize itaat etmiyor, sen onun üzerine yürüyerek yakalayıp katıma getir, dedi. İsfendiyar emre itaat ederek onun üzerine yürüdü, Rüstem onunla savaşarak İsfendiyar'ı öldürdü. Yüz on iki yıl hükümdarlık etmiş olan Beştasp bu sırada öldü. Bazılarının rivayetine göre, İsrail oğullarından Semi adında bir peygamber vardı. O Beştasp'ı imana çağırmaya memur edilerek Belh'e gitti. Zerdüşt ve bilginlerden Camasp bin Fehd'le görüştü. Semi ibranice biliyor, Zerdüşt de izah edilince bu dili anlıyor ve onun ibranice açıkladıklarını farsça

yazarak Semi sözlerini hükümdara tercüme ediyordu. Birlikte bu konuşmalara katıldığı için Camasb'a bilgin adı verilmiştir. Acemlerden bazıları onun nesebini: Camasb bin Fahd bin Hev bin Hikav bin Nezgav bin Fürs bin Reç bin Huraserv bin Minuçehr şeklinde zaptederler. Zerdüşt ise Yusensef'in oğlu olup, nesebi: Ferd'vasef bin Ercend bin Mencedsev bin Cahşeneş bin Feyafil bin Ethid bin Herdan bin Sefman bin Vides bin İdra bin Reç bin Huresrev bin Minuçehr'dir. Rivayete göre Beştasp'la babası Lehrasp Sabiî dininde olup, katlarına gelen Zerdüşt ile Semi kendi fikirlerini açıklayıncaya kadar sabiîliklerinde sebat etmişlerdir. Bu zatlar kendi dinlerini Beştasp'ın hâkimiyetinin doksanıncı yılında anlatmışlardır. Bu haberi nakleden zatların söylediğine göre Beştasp yüzelli yıl hükümdarlık etmiş, yedi zata şerefli ve yüksek unvanlar vererek onları büyükler adiyle anmıştır. Bu zatlardan dördü şunlardır: Birincisi Behkâbiz olup, Cürcan ülkesindeki Dihistan'da otururdu, ikincisi Karn Pehlevı olup, Mahinehavend'de yaşardı, üçüncüsü Surin Pehlevi adında ve Sicistan ahalisindendi, dördüncüsü Rey' de oturan İsfendiyar Pehlevi idi. Diğer raviler, Beştasp'ın yüz yirmi yıl hükümdarlık etmiş olduğunu söylerler.

(Birinci cildin ikinci kısmının sonu)

Şark İslâm Klasikleri

37

No. 9386

TOPTAN SATIŞ
İstanbul Devlet Kitapları Müdürlüğü
Ankara, İzmir, Adana, Samsun, Elazığ, Erzurum,
Trabzon ve Van Bölge Şeflikleri

PERAKENDE SATIŞ
Millî Eğitim Yayınevleri
ve Bakanlık Yayınları satıcısı kitapçılar

% 6 KDV DAHİL FİYATI : 7.500 LİRA
(7.075 Lira+425 Lira)